PREMIUL NOBEL PENTRU LITERATURĂ

S.Y. AGNON

TÂLCUL TUTUROR FAPTELOR

Povestiri hasidice

traduse din ebraică de
GHEORGHE MILETINEANU

ebook HUMANITAS

Shmuel Yosef Agnon, pe numele său real Shmuel Yosef Halevi Czaczkes, s-a născut în 1888 într-o familie de învăţaţi evrei din oraşul austro-ungar Buczacz (aflat astăzi pe teritoriul Ucrainei). Educaţia primară a urmat-o acasă, sub îndrumarea părinţilor, studiind germana şi vechile cărţi mozaice, dar şi pe cele ale iluminiştilor evrei. Începe să scrie de timpuriu, în ebraică şi idiş. În 1907 emigrează la Jaffa, în Palestina. În anul următor debutează cu povestirea *Agunot* (*Soţii părăsite*) şi devine cunoscut publicului sub pseudonimul Shai Agnon. Tot în Palestina publică, în 1912, nuvela *Vehaya Haakuv Lemishor* (*Iar strâmbăciunea va fi îndreptată*). Un an mai târziu se mută în Germania, unde-l cunoaşte pe Salman Shocken, om de afaceri şi editor, care-i oferă o bursă şi cu care va colabora întreaga viaţă. Continuă să scrie proză scurtă şi contribuie la alcătuirea unei antologii de povestiri hasidice. În 1924 revine în Palestina, şi se stabileşte în Ierusalim, unde locuieşte până la sfârşitul vieţii.

Agnon moare în 1970, lăsând în urmă o vastă operă, ce cuprinde peste 20 de volume de povestiri, nuvele, eseuri şi corespondenţă. Acestora li se mai adaugă şi trei mari romane: *Hahnasat kala* (*Baldachinul de nuntă*, 1919), *Oreah Nata Lalun* (*Un oaspete în noapte*, 1938) şi *’Tmol shilshom* (*Ieri-alaltăieri*, 1945). Discursul său arhaizant împletit cu motive suprarealiste – pentru care nu arareori a fost comparat cu Kafka –, abordarea inedită a unor teme identitare evreieşti (declinul hasidismului în Europa, dezrădăcinarea şi greutăţile sioniştilor emigraţi în Israel) şi un dar aparte al povestitului îi aduc în 1966 Premiul Nobel pentru literatură. În 1971, Saul Bellow îi include una dintre proze în antologia *Great Jewish Short Stories*.

Tâlcul tuturor faptelor este o selecţie a traducătorului, care reuneşte şapte dintre povestirile lui Agnon. În cea dintâi, *La Hemdat*, apărută în volumul *Samuh* (*Venire*, 1950) şi care poate fi privită ca o *ars poetica*, acţiunea se petrece la Iaşi. Cea de-a doua, *Graiul Ido şi imnele Einam*, a fost publicată în 1962 în volumul *Ad hena* (*Până aici*). Este singura din cartea de faţă a cărei acţiune se petrece în Israel, şi îmbină surprinzător realismul cu fantasticul şi misticul. Celelalte cinci proze din prezenta antologie au fost publicate în volumul postum *Ir umloa* (*Un oraş şi tot cuprinsul lui*, 1973),

volum care duce la capăt proiectul lui Agnon de a-şi aduna într-o singură carte toate povestirile despre oraşul său natal, Buczacz.

S.Y. Agnon

Etzel Hemdat, *Ido veEinam*, *Haneelam*, *Haish lavush habadim*, *Hatsfardeim*, *Feibush gazlan*, *Beshaa ahat*

© Copyright by Shocken Publishing House Ltd., Tel-Aviv, Israel
All rights reserved.

© Humanitas, 2016 pentru prezenta versiune românească

ISBN: 978-973-50-5332-1 (epub)

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

S.Y. AGNON

TÂLCUL TUTUROR FAPTELOR

Povestiri hasidice

Traducere din ebraică și note de
GHEORGHE MILETINEANU

Cuprins

TÂLCUL TUTUROR FAPTELOR
- La Hemdat
- Graiul Ido şi imnele Einam
- Pierdut fără urmă
- Omul acela îmbrăcat în haine de in
- Broscoii
- Tâlharul de Feibusch
- Într-o singură oră

La Hemdat

1

Zorii se revărsau dinlăuntrul întunericului şi începeau să lumineze lumea. Stropii de rouă ai dimineţii îşi deschideau ochii şi arătau lumii un chip binevoitor. Foşnea un vânticel proaspăt şi aducea cu el răcoare. Căruţaşul a slăbit hăţurile şi caii au început să tragă căruţa mai în voie. M-am înfăşurat strâns în pătura pe care mi-o dăduse tata şi mi-am lăsat capul pe un umăr. M-a furat somnul şi am început să moţăi. A venit nevasta tatei şi s-a aşezat în vârful unui copac şi a început să fluiere precum o prigorie. M-am apropiat de ea şi m-am minunat, fiindcă ea mai totdeauna cârâie a jale ca un uliu, iar azi, ia te uită, ciripeşte ca o prigorie. A râs de mine şi a spus: Parcă plecaseşi la Iaşi la Hemdat, şi acum eşti din nou la Vaslui. Am început să plâng şi m-am trezit.

Se crăpase de ziuă şi aurora dimineţii se înălţase. Pasărea cerului a dat glas şi din undele apei a orăcăit broscoiul. O vietate a făcut un salt speriat, şi după ea a sărit altă vietate, şi amândouă s-au pierdut din vedere în aburul care se înălţa din pământ. Roata soarelui a început să-şi taie făgaş pe bolta cerului şi o zarvă mare creşte şi se apropie. Bărbaţi, femei şi prunci se zoresc şi aleargă. Unii duc în braţe pepeni mari, alţii duc butoiaşe pe cap şi alţii duc în mână coşuri împletite, şi o dâră de sânge picură şi se scurge din coşuri, şi în ele sunt păsări tăiate, ca să fim iertaţi pentru toate păcatele noastre şi pentru toate păcatele neamului lui Israel.[1] Şi de fiecare ovrei sunt trei-patru creştini, mergând pe jos sau călare, vin în trăsuri pântecoase şi în trăsuri semeţe, în căruţe verzi şi în furgoane roşii. Unii pocnesc din bice şi alţii îi întreabă pe cei dintâi ce mai fac. Nu apucă să răspundă şi alte trăsuri se rostogolesc şi se apropie, iar caii şi mânjii nechează şi aleargă. Căruţaşul şi-a mânat caii şi i-a oprit într-un luminiş. Pământul e liniştit şi pretutindeni în jurul nostru e linişte şi pace. Merele pădureţe dau un miros puternic şi

râul sclipeşte ca un lan după ploaie. Soarele luminează bolta cerului, dar eu mi-aş fi dorit luna şi stelele pe care le lăsasem la Vaslui.

Căruţaşul s-a dat jos din căruţă şi a zis rugăciunea de zori de zi. Şi-a mângâiat caii şi mi-a făcut semn şi m-a chemat: Haide, haide. Când a văzut că nu-i înţeleg semnul, a încetat să-mi facă semne şi a spus: Ce te uiţi la mine ca viţelul la poarta nouă şi mă laşi să ţip? Sau poate că pentru jumătatea de irmilic pe care mi-a dat-o taică-tău vrei să te duc înapoi la Vaslui? Dacă aşa stau lucrurile, stai până după Yom Kippur şi, dacă găsesc călători, te duc înapoi la nevasta lui taică-tău.

I-am spus: Aici suntem la Iaşi? Mi-a spus: Păi unde altundeva, că doar nu la Aşterot-Carnaim[2]? I-am spus: Şi eu nu ştiam. Mi-a spus: De unde era să ştii, că doar nu din cărticica ta de rugăciuni de sărbătoare puteai să-nveţi unde e Târgul Ieşilor. Târgul Ieşilor nu e pomenit nici măcar în porunca mustrării[3]. Aşa că scoală şi dă-te jos.

Mi-am luat traista şi am legat de ea pătura şi m-am dat jos din căruţă şi m-am despărţit de el cu urarea Pecetluire bună.[4] Şi m-a binecuvântat şi el şi mi-a cerut iertare, ca, dacă m-a necăjit, să-l iert, deoarece se cade ca un ovrei să intre în Yom Kippur fără nici o supărare din partea nimănui. La urmă mi-a arătat cu biciul pe care-l ţinea în mână o sinagogă, uitându-se la mine aşa cum se uită cineva la seamănul lui care se duce să împlinească o poruncă pe care acela nu poate s-o îndeplinească, fiindcă nici măcar rugăciunea de zori de zi n-a spus-o.

2

Am intrat într-o sinagogă mică, una dintre cele o sută şi nouăzeci şi nouă de biserici şi sinagogi care sunt în Iaşi. Mi-am dat jos traista şi mi-am scos cărticica de rugăciuni şi m-am oprit să-mi spun rugăciunea. De tumultul din sinagogă nu se auzea glasul cantorului, fiindcă în clipele acelea stătea acolo un grăsun care ţinea în mână o traistă plină cu turtă dulce, şi fiecare venea şi-i înşfăca din mână din turta cea dulce şi spunea: Dacă am să fiu vreodată osândit, ferească Dumnezeu, să-mi cerşesc pâinea cea de toate zilele, atunci să-mi fi împlinit datoria cu bucata asta de turtă dulce pe care am luat-o din mâna ta. În faţa omului aceluia stătea un altul, ai cărui ochi erau ca două

farfurioare tulburi, şi omul acela turna vinars, şi toţi beau şi se binecuvântau unul pe celălalt cu tot felul de binecuvântări pe care le rostesc oamenii în ajun de Yom Kippur.

Am înşfăcat şi eu o felie din turta cea dulce şi mi-a părut rău că încă nu-mi încheiasem rugăciunea şi n-aveam voie să beau. N-aveam încotro, a trebuit să-mi schimb părerea de rău pe o oarecare siguranţă, fiindcă, fără îndoială, nici din al doilea *minyan*[5] n-o să lipsească omul care toarnă de băut. Dar fiindcă fiecare virtute are nevoie de sprijin mi-am spus rugăciunea pe sărite, ca un om care păstrează un lucru şi îl pune deoparte pentru altă dată, că doar mâine e Yom Kippur, şi e mai bine ca în ziua sfântă rugăciunile să fie rostite din tot sufletul şi pe îndelete decât să fie rostite în ajun cu grabă şi de mântuială.

Orice virtute aduce câştig şi cu atât mai mult virtutea siguranţei. Am binecuvântat prăjitura şi mi-am tăiat o felie. Nu mi-am terminat felia şi s-a şi ivit al doilea staroste al sinagogii şi după cum fuseseră faptele celui dintâi, aşa au fost şi faptele celui de-al doilea. Şi în faţa acestuia din urmă s-a ivit un altul, care turna vinars. Întrucât eram preocupat cu mâncatul nu m-am înghesuit să spun: Dă-mi. Oamenii socoteau că e în mine oarecare bună-cuviinţă, şi le plăceam. Unul mi-a aruncat o felie şi pe urmă încă una, iar celălalt mi-a întins un pahar şi pe urmă încă unul. A văzut starostele că toţi au grijă de mine. L-a cuprins gelozia. A luat două felii deodată şi mi le-a întins. Şi, fiindcă amândouă mâinile mi-erau ocupate, una cu prăjitura şi cealaltă cu paharul, l-am privit cu deznădejde. A văzut că stau. M-a mustrat şi a spus: Ce, vrei să mestec în locul tău? Mi-am zis în sinea mea: e mai bine să mestec eu decât să mestece el. Pe când eu eram încă prins cu luatul prăjiturii, celălalt a venit şi mi-a turnat un pahar mare. Am băut şi am mâncat şi am băut până când podeaua de sub mine şi tavanul de deasupra mea au început să danseze laolaltă. Şi dacă n-aş fi fost prins cu mâncatul şi băutul aş fi dansat împreună cu ele.

3

Dar n-am uitat lucrul cel mai însemnat şi când m-am trezit din aburul vinului am întrebat un om cum aş putea să ajung, de pildă, la Hemdat. Omul

acela era preocupat de paharul lui. S-a speriat că are să se înece. S-a uitat la mine cu doi ochi trandafirii, apoi la acele pahare în care se toarnă copiilor în nopţile de Pesah[6], şi a început să-şi dreagă glasul şi să tuşească şi să geamă şi nu mi-a dat nici un răspuns. Şi mai bine că nu mi-a dat nici un răspuns, fiindcă dacă ar fi deschis gura m-ar fi umplut de scuipat.

Am văzut un bătrân care stătea în picioare cu un băţ lung în mână, un băţ care-i ajungea până la barbă, şi am ştiut că e dintre habotnicii din Rujin[7], fiindcă beţele lor sunt înalte până la barbă. Iar habotnicii din Rujin îmi sunt deosebit de dragi, fiindcă odată taică-meu a avut norocul să cânte în faţa înţeleptului din Rujin, şi tata obişnuieşte să spună: Mi se părea că se uită ţintă la mine, apere-ne de rele neprihănirea lui.

Bătrânul acela m-a simţit şi a spus: Ce doreşti, băiete? I-am spus. Mi-a spus: Eşti oaspete? I-am spus: Sunt oaspete. A zâmbit şi a spus: Cum de nu mi-am dat seama numaidecât că eşti oaspete, fiindcă, dacă ai fi fost din Iaşi, nu mai întrebai. Dacă aşa stau lucrurile, să-ţi dăm mai întâi bineţe, şi apoi să-ţi răspundem la întrebare.

Mi-a întins vârfurile degetelor lui moi, două-trei din ele, şi a atins vârfurile degetelor mele, le-a atins şi nu le-a atins, aşa cum obişnuiesc habotnicii din Rujin, care sunt foarte ceremonioşi în politeţuri şi foarte gingaşi în mădularele lor, şi degetele lor sunt moi, şi când dau bună ziua nu prind toată mâna, ci o ating şi n-o ating, fiindcă îşi cruţă mâna şi o cruţă şi pe a tovarăşilor lor. S-a uitat în barba lui să vadă dacă n-a rămas în ea vreo firimitură şi m-a întrebat: Ce nevoie ai de Hemdat? I-am spus: Tata m-a trimis la el. Mi-a spus: Dacă nu era azi ajun de Yom Kippur merita să auzim cine e cantorul din Vaslui şi ce l-a făcut să te trimită la Hemdat, numai că eu sunt foarte grăbit, şi ziua e şi ea foarte grăbită, şi tu eşti foarte grăbit, şi, aşa stând lucrurile, să ne grăbim şi să nu zăbovim prea mult şi să-ţi răspundem la întrebare.

Bătrânul şi-a lăsat băţul din mână şi a spus: Aşadar, vrei să te duci la Hemdat şi nu ştii unde locuieşte, şi mă întrebi pe mine, numai că, dacă am să-ţi spun, de pildă, ia-o la stânga sau ia-o la dreapta, până ai să ajungi afară n-ai să mai ştii unde e stânga şi unde e dreapta, şi toată osteneala mea are să fie de pomană. Dar am să-ţi dau un sfat. Când ai să ieşi în stradă, pe cine

are să ţi se nimerească în cale cel dintâi pe acela întreabă-l, şi oricine nu e surd şi nu e neghiob şi nu e orb are să-ţi arate drumul.

Pe când se depărta s-a mai întors o dată către mine şi mi-a spus: Putem să ne bizuim pe tine, sau trebuie să mai spunem o dată ce-am spus? Am dat din cap că da, poate să se bizuie. M-a mângâiat pe obraz şi a spus: Văd că eşti flăcău isteţ şi m-ai înţeles într-adevăr până la capăt. Ieşi aşadar în stradă şi cine are să ţi se nimerească cel dintâi în cale acela are să-ţi arate. Şi, în timp ce vorbea, bătrânul şi-a luat şalul de rugăciune şi filacterele pe braţ şi băţul în mână şi a păşit agale, ca un om care şi-a făcut datoria înaintea lui Dumnezeu şi înaintea oamenilor[8], şi băţul lui mergea înaintea lui, ca unul care ştie înaintea cui merge.

4

Am ieşit în stradă şi am dat peste un om care nu suferea de nici unul dintre beteşugurile pomenite mai înainte şi l-am întrebat. Mi-a spus: Mergi încotro ţi-arată nasul până ce ajungi la corturile ţiganilor şi de acolo la târgul cailor şi de acolo la târgul olarilor. La doi paşi de-acolo, în faţa lui, şi nu în spatele lui, e un palat de dregători, aceea e casa lui Michael Daniel. Lângă ea, în spatele ei, nu în faţa ei, pe partea stângă ai să vezi multe ferestre, acelea sunt ferestrele Hotelului Petersburg pe care renegatul[9], blestemat fie-i numele, l-a clădit din banii lui. Ia-o de-acolo la dreapta şi ai să dai de douăzeci de biserici, dacă nu-s douăzeci, nu-i nici una, strecoară-te acolo, şi acolo prietenii mei au să-ţi spună unde se află Hemdat. Doar ai întrebat de Hemdat. Nu? Nu-i aşa, amice?

Am mers încotro îmi arăta nasul şi n-am ajuns la nici unul dintre locurile despre care îmi vorbise. Am întrebat mai mulţi trecători. Unii mi-au răspuns în acelaşi fel şi alţii mi-au răspuns în alt fel. Şi ca să ajung la locul pe care-l căutam şi să nu greşesc mi-au dat un sfat şi mi-au spus: Aşa cum m-ai întrebat pe mine, aşa întreabă-i şi pe alţii. M-am adunat şi am mers pe drumurile pe care mi le-au arătat, şi la fiecare pas trebuia să zăbovesc din pricina trăsurilor şi a cailor, fiindcă felul oamenilor din Iaşi e să aibă multe trăsuri şi mulţi cai, aşa încât oraşul ăsta e murdar ca altă-aia. Unii merg cu trăsura încoace, alţii merg cu trăsura încolo, şi omul trebuie să-şi

potrivească mintea după mintea cailor, ca dobitoacele să nu-i fărâme creierii.

Îmi mutasem de-acum gândul de la locul unde doream să ajung, ca şi cum n-aş fi venit încoace decât ca să mă feresc de trăsuri şi de cai. Dar îmi agăţam privirea de trecători ca să-i întreb cum se ajunge la Hemdat.

Mi s-a arătat un om înalt şi slab, cu obrajii scofâlciţi şi sprâncenele groase şi cu capul niţel lăsat înspre stânga, şi smocuri de păr răsăreau din bărbia lui ca nişte câlţi şi ochii îi erau zâmbitori. Mi-am spus: Se cunoaşte că-i om bun şi sigur are să mă ducă la Hemdat. N-am apucat să deschid gura şi el şi-a întins mâna dreaptă şi şi-a lipit două degete ca un om care strânge o priză de tutun şi îi întinde prietenului lui şi mi-a spus: Eşti cel mai norocos om din oraş, deoarece chiar adineaori am compus o poezie, şi matale, dragul meu, lumina ochilor mei, ascultă-mi cântecul şi preţuieşte farmecul vorbirii mele.

Când umbli prin Iaşi, dulce târg candriu,
Păzeşte-ţi ciolanele bine
Şi cu ochii-n patru fii

Ca nu cumva droşca vreunui surugiu
Să dea, fereşte Doamne, peste tine
Şi să ajungi sub glii.

Când umbli prin Iaşi, dulce târg candriu,
Obrazul, frate, ţi-l fereşte
Să n-ajungi viţel de prinos,

Căci neagră-i inima de surugiu
Faţă de cel care umblă pe jos
Şi cu gârbaciul ca pe-un câine-l plesneşte,

Cu biciul ca pe-un câine-l plesneşte
Şi îl alungă, oricât ar fi de breaz,
Căci e crâncenă inima de surugiu,

Aşa că, omule, te păzeşte
Şi-ncinge-ţi mijlocul ca un viteaz[10]

Când umbli prin Iaşi, dulce târg candriu.

După ce şi-a declamat poezia până la capăt şi-a mişcat sprâncenele stufoase către mine şi m-a privit peste măsură de drăgăstos. Am spus: Ar putea domnul să-mi spună unde se află Hemdat? M-a bătut pe umăr şi mi-a spus: Cutărică drăgulică, nu-ţi sunt rob, nu mi-eşti stăpân, însă eşti scump ochilor mei şi nespus te preţuiesc, vorbele n-am să mi le-opresc, şi-am să-ţi mai grăiesc. Nici dacă ai maţe de fier şi măruntaie de aramă nu căta ajutor stând în calea tuturor, fiindcă droşcarii, îngeri răufăcători, şed falnici pe bancheta lor, şi biciul le e ca o spadă, necruţător, şi în dreapta şi în stânga lovesc şi izbesc, şi cu fiecare lovitură jap-jap te plesnesc, şi caii blestemaţi gonesc şi gonesc, de sânge însetaţi, şi deodată, din senin, când te-aştepţi mai puţin, nici nu ştii când, iată-te la pământ, şi iată-te apoi înnămolit în borâtură şi noroi, şi nădejdile toate iată-ţi-le spulberate. Ferice de cel ce scapă nevătămat, de copitele cailor necălcat, nezdrobit, şi de biciul droşcarului neşfichiuit, şi chiar dacă maţele tale sunt de fier şi ciolanele de aramă, ia-o, nenică, la fugă şi, grabnic-grabnic, scapă-ţi sufletul de copite şi viaţa de harapnic.[11]

Pe limbă versuri mai avea, şi mărul lui Adam în gâtlej îi tresălta, şi barba pe bărbie îi dansa, mai abitir ca nişte ciocănele de clavir, s-a auzit un şuierat de bici şi umbra biciului i s-a întins acelui om pe faţă, ca o flacără roşie care s-a desfăcut în câteva culori. În timp ce se minuna şi privea uluit a început să-şi frece faţa: Întocmai ce-ţi spuneam. Dacă are să-ţi spună cineva că partea cea mai bună a poeziei stă în amăgire, să nu-l crezi. Am început să mă tem că are să mai pice o rimă în vorbirea lui ca să mă încredinţeze că partea cea mai bună a poeziei e adevărul din ea. Mi-am luat picioarele la spinare şi am început să alerg.

Am cotit la stânga acolo unde ar fi trebuit să cotesc la dreapta, am cotit la dreapta acolo unde ar fi trebuit s-o iau la stânga. Până una-alta am uitat încotro mi-au spus să cotesc, şi toţi cei pe care-i întrebam îmi răspundeau cu aceleaşi cuvinte sau cu puţin alte cuvinte, sau mă dădeau pe mâna altcuiva, iar acela, altcuiva. Am pierdut nădejdea să ajung la locul unde doream să ajung, şi am luat-o o dată încoace şi o dată încolo, până când am văzut cele douăzeci de biserici.

Am găsit o creştină care stătea şi spăla pe jos. I-am spus: Poate că ştii unde e casa lui Hemdat cantorul? Creştina m-a privit aşa cum privesc creştinele când văd un flăcău, şi a strigat: Coană-mare, coană-mare, matale îi ştii pe domnii de la havră, un domnişor ovrei întreabă aici ceva. A ieşit o bătrână şi a strigat: Ce ragi ca o catârcă? Creştina a strigat şi a spus: Nu rag ca o catârcă, nu spun decât că un domnişor ovrei întreabă aici ceva. Bătrâna s-a apropiat de mine şi a spus: Ce vrei de la creştina asta? I-am spus. Bătrâna a spus: Pe asta te-ai găsit s-o întrebi? Păi de unde să ştie ea unde şade Hemdat. Doar vine de la ţară. Şi chiar dacă ar şti, crezi c-ai să-l găseşti pe Hemdat acasă?

I-am spus: Unde e? Mi-a spus: Da’ ce sunt eu, proroc, ca să ştiu? Ori e la baie, ori şade la bărbier, ori stă cu obştea de cântăreţi care-i sunt ajutoare şi toceşte împreună cu ei rugăciunile.

Vecina ei a auzit şi a spus: Pe Hemdat îl cauţi? Dacă da, atunci de ce nu te duci la el? Iar ei i-a spus nevasta slujitorului sinagogii: Ce-l trimiţi la Hemdat, păi e acasă? Vecina i-a spus: După cum se poate ca el să fie într-alt loc, tot aşa se poate şi ca el să fie acasă. Intră, fiule, în curtea asta care e în faţa ta şi ai să găseşti o trecere înspre cinci curţi care dau una într-alta, coteşte în curtea din dreapta în dreptul uşii de intrare la doctor, şi de-acolo în curtea lui Shatno croitorul, şi de-acolo te strecori şi mergi până când ajungi la Hemdat. Dar nu-ţi făgăduiesc c-ai să-l găseşti acasă. E ajun de Yom Kippur şi s-ar putea să-şi pregătească ajutoarele pentru rugăciunea de mâine. Oi, oricât s-ar pregăti omul, şi tot nu pridideşte cu toate.

Bătrâna şi-a şters ochii şi m-a petrecut cu un „oi“ prelung. M-am despărţit de ea şi m-am gândit în sinea mea: Toţi ştiu unde e Hemdat şi doar eu care am nevoie de el nu ştiu unde e. Au trecut de-acum câteva ceasuri şi câte au să mai treacă până am să ajung la el. Faţa mi-a năduşit de groază şi a început să mă doară inima de atâta aşteptat. Bine a spus căruţaşul: Târgul Ieşilor nu e pomenit nici măcar în porunca mustrării.

Mi-am trecut traista din mâna dreaptă în mâna stângă şi din mâna stângă în mâna dreaptă şi m-am strecurat din curte în curte până am ajuns la uşa de intrare la doctor. Am găsit un bătrân care şedea în faţa bărbierului şi am ştiut că acela e Hemdat, cu toate că nu-l văzusem niciodată. Sufletul meu s-a legat de sufletul lui şi am stat şi l-am privit.

După ce a isprăvit cu bărbieritul, bătrânul s-a ridicat de pe scaun şi şi-a umezit degetele cu scuipat şi a început să-şi răsucească perciunii până i-a făcut ca două beregate. A băgat un deget în golul lor şi şi-a trecut mâna peste barbă şi şi-a pus pălăria pe cap. Bărbierul mi-a aruncat o privire şi a spus: Ia-ţi un scaun şi şezi. A sărit unul şi s-a aşezat în faţa bărbierului.

M-am apropiat de acel bătrân şi i-am spus: Excelenţa sa e rabi Hemdat. Bătrânul mi-a răspuns cu faţa mucalită: Şi ce urmează din asta?[12] I-am spus cine sunt şi de ce îl caut pe Hemdat. Mi-a spus: Eu nu sunt Hemdat, dar ce-are-a face? Numai că tu ai treabă cu Hemdat; dacă aşa stau lucrurile, vino, şi am să te duc la el. Dar spune-mi mai întâi cum se face că un flăcău ovrei nu-l cunoaşte pe Hemdat. I-am spus: Eu nu sunt de-aici. Mi-a spus: Da' de unde eşti? I-am spus. Mi-a spus: Şi cum de pleacă un flăcău ovrei în alt oraş în ajun de Yom Kippur? Ai fugit desigur de-acasă fără ca taică-tău şi maică-ta să ştie, şi meriţi să fii luat de urechi şi dus înapoi la ei. Nu-i aşa, băiete? I-am spus: Cu ştiinţa tatei am venit încoace. Mi-a spus: Şi maică-ta ce-a spus? I-am spus: Sunt orfan de mamă. Bătrânul a spus: Mi-ai adus aminte de necazul meu, şi eu sunt orfan. Şi nu sunt numai orfan de mamă, ci orfan şi de mamă, şi de tată. Aşadar, spui că ai plecat cu ştiinţa lui taică-tău, ce i-a căşunat de te-a trimis de acasă în ajun de Yom Kippur? I-am spus: Nevasta tatei m-a trimis să duc la tăiat găina pentru iertarea păcatelor ei, am luat găina şi m-am dus la haham, pe găină a apucat-o strechea şi a zbughit-o. Şi când am venit la nevasta tatei fără iertarea păcatelor ei, ea a jurat că n-are să fie iertare pentru mine în vecii vecilor, până ce are să mă facă să părăsesc lumea asta. Tata i-a luat-o înainte şi m-a trimis la Hemdat, fiindcă în tinereţe tata făcea parte din obştea de ajutoare ale lui Hemdat.

Bătrânul a auzit şi a clătinat din cap a mirare. Apoi s-a oprit şi a spus: Cât ar trăi omul nu ajunge să audă toate înnoirile care se petrec pe lume. Acuma, fiule, am ajuns la casa lui Hemdat. La drept vorbind, am trecut de-acum de casa lui şi trebuie să facem cale întoarsă preţ de trei-patru case, fiindcă într-adevăr ele sunt de fapt o singură casă şi, chiar dacă nu arată ca o singură casă, ele toate sunt ale unui singur om, şi dacă azi n-ar fi ajun de Yom Kippur, când nu se cade să vorbeşti pe nimeni de rău, ţi-aş spune cine e omul acela. Acum, fiule, priveşte şi vezi, aici e casa lui Hemdat, aici, în locul ăsta pe care ţi-l arăt.

5

Când am intrat, Hemdat şedea la masa lui şi binecuvânta hrana. Faţa îi era roşie şi fărâme de mâncare îi atârnau în barbă. Se desfăcuse la curea şi brâul îi căzuse pe genunchi, şi un miros de mâncăruri de ajun de Yom Kippur plutea prin casă şi se pierdea în mirosul câtorva feluri de băutură.

Mi-am pus jos traista şi m-am uitat la stăpânul casei bănuitor şi plin de îndoială, şi într-adevăr nu puteai să nu te îndoieşti de ce vedeai, căci cel care şedea aici nu semăna cu bătrânul acela despre care crezusem că e Hemdat. Iar când am înlăturat din minte chipul bătrânului despre care crezusem că e Hemdat şi am auzit glasul lui Hemdat binecuvântând m-am îndoit din nou că acesta e Hemdat. După ce a terminat binecuvântarea hranei s-a ridicat de pe scaun şi şi-a turnat un pahar. M-a văzut şi mi-a spus: Ai venit după mine. Am înţeles că mă lua drept alt băiat. Am scos scrisoarea tatei şi i-am întins-o. A luat scrisoarea şi a pus-o între haină şi cămaşă în dreptul inimii şi m-a întrebat: Cine eşti tu, fiule? I-am spus cine sunt şi i-am amintit de scrisoare. Mi-a spus: Ai luat masa?

Drumul mă făcuse să uit de mâncat şi mirosul de băutură mi-a adus aminte de ce uitasem. Mi-am spus în sinea mea: Dacă o să-mi spună ia masa, n-am să spun nu. A chemat-o pe nevastă-sa şi i-a spus: Ai ceva să-i dai? Nevastă-sa a spus: Dumnezeu fie cu tine, Hemdat, ce tot vorbeşti? Un copil ovrei e flămând, şi tu întrebi dacă am ceva pentru el. Şi dacă n-am, am să-l las să flămânzească? Să-şi spele mâinile şi să mănânce.

A pus în faţa mea o *halla*[13] făcută în chip de aripi. Mi-am spălat mâinile şi am muiat în miere bucata de *halla* care trebuia binecuvântată.[14] Mi-a adus o strachină plină cu peşti, şi pe urmă colţunaşi cu carne, plutind într-o mare de sos închegat. Hemdat a oftat şi mi-a turnat un pahar de vinars şi a spus: Ca să-ţi ţin tovărăşie am să-mi torn şi mie, şi să bem să fie cu noroc. Şi-a turnat şi a băut şi a ciugulit două-trei stafide din *halla* ca să îndulcească băutura. Şi, deoarece ele n-au ajuns pentru îndulcit, a întins mâna şi a luat o bucată de peşte şi a băut după ea, aşa cum se obişnuieşte după mâncatul de peşte, şi a îndulcit băutul cu doi colţunaşi. Şi ca să nu rămână pereche a continuat şi şi-a luat şi-un al treilea. Şi în timp ce mânca a spus: Dacă ni s-ar aduce ceva de mâncat, oare n-am mânca?

Nevastă-sa a spus: Dacă vrei să mănânci, spală-ţi mâinile şi am să-ţi aduc.[15] Hemdat a spus: Ţi-e uşor să spui „spală-ţi mâinile“, însă eu trebuie să mă duc la ajutoarele mele, şi ei au să stăruie să mănânc cu ei, iar eu sunt un om slab şi nu pot să mă împotrivesc. Ea i-a spus: Dacă aşa stau lucrurile, atunci mănâncă mai întâi şi ai să ai mai multă putere să mănânci cu ei. Hemdat a spus: O femeie care îşi potriveşte gândul după gândul bărbatului ei ştie uneori să dea un sfat bun. Ai tu oare ceva ce se poate mânca fără spălatul mâinilor? O prăjitură uscată, de pildă, sau un covrig sau un colţunaş sau o găluşcă sau o plăcintă sau o felie de pâine dată prin ou sau nişte plăcintă cu mere sau ceva pâine coaptă în miere, ca aceea pe care am mâncat-o de Anul Nou, sau mâncarea aceea de prune cu vin sau mâncărica aceea picantă de imbir, sau nimic altceva decât o prăjitură care nu cere neapărat spălatul mâinilor.

Nevastă-sa a spus: De când sunt n-am văzut un leneş ca ăsta care se dă înapoi de la spălatul mâinilor atunci când are în faţă pâini dulci de ajun de Yom Kippur. Hemdat a spus: Mă îndemni să-mi spăl mâinile? Ea a zâmbit şi a spus: Oare sunt rabin de mi se pun întrebări? Hemdat a spus: Aşa-ţi trebuie dacă stai de vorbă cu femeile, când ele îţi răspund anapoda. Nevastă-sa a spus: Ţi-am răspuns eu ceva anapoda? Ai spus dacă mi s-ar aduce ceva de mâncat aş mânca, şi eu am spus spală-ţi mâinile şi am să-ţi aduc. Hemdat a spus: Oare cât de mult mi-e îngăduit să mănânc? După spusele tale omul trebuie să stea toată ziua şi să mănânce şi să tot mănânce, de dimineaţă şi până seara. Aţi văzut-o pe femeia asta, vrea să-şi arate bucatele pe care le-a pregătit şi mă ispiteşte să mănânc, şi ca un nătărău bătrân ce sunt îi îndeplinesc toate dorinţele.

Nevastă-sa a spus: Aminteşte-ţi de Cel de Sus, Hemdat, şi nu căuta gâlceavă în casa ta. Iată că Yom Kippur este după zidul nostru[16] şi omul se cuvine să facă pace în casa lui, şi nu să facă sfadă. Hemdat a spus: Doamne fereşte! Cine vrea sfadă? Nu voiam decât să-mi dau cu părerea. Aşadar, mă osândeşti la spălatul mâinilor. Nevastă-sa a spus: Nu te osândesc la nimic, ci îţi dau numai un sfat bun. Hemdat a spus: Un sfat bun întăreşte oasele.[17] Mă duc să-mi spăl mâinile, şi să dea Dumnezeu să nu mă fi ostenit de pomană. Nevastă-sa a spus: Să dea Dumnezeu să n-avem a ne teme de o pedeapsă dreaptă mai mult decât trebuie tu să te temi pentru osteneala asta a

ta. Spală-ţi mâinile. Vremea nu stă în loc. Hemdat a spus: Şş, şş, şş, uite că fug să-ţi îndeplinesc porunca.

Şi-a suflecat Hemdat mânecile şi şi-a spălat mâinile. A binecuvântat pâinea şi şi-a tăiat o bucată cu mărinimie şi n-a lăsat din tot ce-a adus nevastă-sa în faţa lui decât o felie pentru săraci şi oase pentru cotoi. După ce şi-a spălat mâinile cu apa de la urmă[18] a oftat şi a spus: Mâncatul fără băut e ca băutul fără mâncat.

S-a dus şi a adus un butoiaş. A turnat şi a băut şi iar a turnat. După ce-a golit butoiaşul a spus: Omul mănâncă, se teme pentru pântecele lui, bea, se teme pentru cap, şi-atunci ce trebuie să facă? Omul trebuie să mănânce când bea şi să bea când mănâncă. De ce spun eu asta, din pricina acelei femei care vede că beau şi nu aduce nimic ca să îndulcească băutura.

Nevastă-sa i-a spus: Peşte ai mâncat, colţunaşi ai mâncat, ce să-ţi mai dau? Hemdat a spus: Yom Kippur abia se-apropie, mi-e îngăduit să stau şi să mă gândesc la trebuinţele trupului. Adu ce-oi aduce. Poate carne dulce sau altceva dulce sau nişte morcov? Nevastă-sa a spus: Binecuvântat fie cel care-ţi aminteşte lucruri pe care le-ai uitat. S-a dus şi i-a adus. El s-a ridicat şi s-a dus la uşă şi acolo era un butoi plin cu vin de mere. A luat ulcica şi a băut, şi-a lins buzele şi a spus: Nu-i rău, nu-i rău, merită să-i încerci gustul. Şi-a umplut din nou ulcica şi a băut, ca un om care goleşte un vas plin într-un vas gol. După ce-am mâncat şi am binecuvântat amândoi, Hemdat s-a ridicat de la masă şi şi-a ridicat brâul de pe podea şi şi l-a legat pe el, şi în timp ce-l lega a spus: Ce minune, ieri era lung, şi acum e scurt. Acum, fiule, să mergem să vedem ce face obştea ajutoarelor de cantor. A sărutat mezuza[19] şi m-a luat de mână şi am ieşit.

6

Mergeam alături de Hemdat şi mă gândeam în sinea mea cât l-am rugat pe tata să mă lase să plec la Hemdat, şi acum că am sosit la Hemdat, el nu mă întreabă nimic, ce are să se-aleagă de mine dacă Hemdat are să mă lase deodată de izbelişte şi are să trebuiască să mă întorc la mama vitregă. Mi-am amintit visul meu, acela în care ea îmi spunea: Păi plecaseşi la Iaşi, ce

cauţi iar la Vaslui? Mi s-a făcut frică şi i-am amintit lui Hemdat de scrisoarea tatei.

Hemdat m-a ţistuit şi a privit înainte, ca unul care vede ceva ce n-a mai văzut în viaţa lui. Şi-a pus mâna pe umărul meu şi a spus: Vezi tu, fiule, aici se vinde vin de miere[20]. Şi-a târşâit pâslarii din picioare şi şi-a întins mâna spre mezuză şi a intrat.

Birtaşul a alergat către Hemdat şi a spus: Un An Nou bun, cantore, un An Nou bun. Hemdat i-a răspuns zicând: Pentru noi şi pentru tot neamul lui Israel. S-a uitat la poloboacele care erau în pivniţă şi a spus: M-am întâlnit la baie cu Iacov Psantir[21] şi mi-a lăudat vinul de miere pe care l-a băut nu mai ţin minte unde. A sărit birtaşul şi a spus: Păi domnul Psantir e la mine de-al casei, n-am să umflu lucrurile peste măsură dac-am să spun că nu se mişcă de-aici. Chiar azi, ceva mai devreme, a venit la mine, şi cu el erau bulibaşa şi cu nevestele şi ibovnicele lui, să-mi fie cu iertare, şi au stat şi au băut până a venit timpul să spună treisprezece însuşiri ale Celui de Sus.[22] De-ar da Dumnezeu să se-mplinească toate binecuvântările cu care m-au binecuvântat ei golind paharele. Hemdat a spus: Pot să mă bizui pe el? Birtaşul a spus: Nu e nimeni mai înţelept decât cel trecut prin ciur şi prin dârmon. Hemdat i-a spus: Nu mă stârni şi nu mă umili. Birtaşul a spus: Nu în fiecare zi e pus omul la-ncercare. A alergat şi a adus o carafă plină. Hemdat s-a uitat la carafă şi mi-a turnat un pahar, apoi s-a uitat la pahar şi a spus: Arată frumos. Bea, fiule, bea. I-am spus: Nu pot să beau. Hemdat a spus: Ce tot vorbeşti? Să-l bea un bătrân în locul tău? L-am privit rugător şi cu implorare şi i-am amintit de scrisoarea tatei. S-a scotocit prin buzunarele hainei şi a spus: Tatăl tău e un vorbitor strălucit şi are şi condei. Mi-a trimis odată o cuvântare de Purim, că toţi şcoliţii din Iaşi şi-au lins degetele după ea şi au spus că nici chiar lui Malbim[23] nu i-ar fi fost ruşine cu ea. Merită să văd ce scrie taică-tău. Şi-a turnat ultimul pahar şi l-a binecuvântat pe Cel de Sus.

Când am ieşit, s-a apropiat de noi şi s-a oprit în faţa noastră o femeie, care îşi frângea mâinile şi ţipa: Nu mi-ar fi trecut vreodată prin cap că tocmai cantorul nostru are să-mi facă asemenea ruşine. Hemdat a întrebat-o pe femeie: Ce ţi-am făcut eu, Tiltshi, de-mi cotcodăceşti ca o găină? Oare tu ştii, fiule, ce trăncăneşte Tiltshi asta împotriva mea? Tiltshi a răspuns

zicând: Dacă domnul cantor doreşte să-şi dreagă glasul pentru rugăciuni, trebuie oare să meargă la duşmanii mei? Hemdat a spus: Păi nu v-aţi împăcat azi? Tiltshi a răspuns zicând: Păi ce era să fac, se apropie Yom Kippur, dar să dea Dumnezeu ca toate blestemele cu care-l blestem eu şi toate blestemele cu care mă blestemă el să se împlinească pe el şi pe nevastă-sa şi pe fiii lui şi pe fiii fiilor lui până în vecii vecilor. Hemdat a spus: Ş-ş-ş, păi pentru o picătură pe care am băut-o la un ovrei merită toată supărarea asta? Să intrăm la Tiltshi şi să facem pace întru Israel. Tiltshi, toarnă două păhărele, dacă eu nu beau, are să bea fiul cantorului din Vaslui. Tiltshi s-a luminat la faţă. A dat fuga şi a adus o carafă plină. După ce-a băut, Hemdat s-a ridicat de pe bancă, a sărutat mezuza, şi-a târşâit pâslarii din picioare şi am ieşit împreună.

Pe drum mi-a spus: N-am făcut bine c-am băut şi n-am dres băutura cu ceva de mâncat. Un om care bea şi nu mănâncă e ca un om care mănâncă şi nu bea. Vino, fiule, aproape de aici stă Bar Bar Iona Spaniolul. Poate o să găsim la el o bucăţică de carne măcar cât o măslină, fiindcă taică-său şi tatăl lu' taică-său se purtau de-acum ca nişte aşkenazi, în afară de faptul că frigeau carnea pe jăratic. Şi acum îţi spun ceva, dacă ţi-e foame şi vrei să mănânci şi dai de un loc în care vezi un nor ieşind de pe horn, e sigur că de-acolo n-ai să ieşi flămând. Ai mâncat atât cât ai nevoie şi doreşti să te şi răsfeţi, du-te la sefarzi. Câteodată, se întâmplă să ies de la un ospăţ din acelea la care n-ai voie să nu mănânci[24] şi mă gândesc că n-am să mai mănânc până a doua zi, însă dacă ajung la o crâşmă de-a lor mi se mistuie în măruntaie tot ce-am mâncat şi sunt ca şi cum n-aş fi mâncat. E aici la noi un înţelept Ezra haCohen Marali, care e din neamul lui Eli Preotul[25], ce să-ţi spun, fiule, de când mă ştiu mi-a părut rău de întâmplarea asta: „şi iată care era felul de purtare al acestor preoţi faţă de popor. Când aducea cineva o jertfă, venea sluga preotului în clipa când se fierbea carnea"[26] şi tot aşa, adică tot ce urcă pe furculiţă ia preotul. Îmi spuneam că poate cei din neamul lui Eli, urmaşii Marelui Preot înhaţă şi iau ca nişte lacomi şi nişte mâncăi. Însă am avut odată prilejul să fiu în crâşma înţeleptului Ezra haCohen Marali, şi când l-am văzut frigând carne am început să le recunosc meritele.

Am coborât într-o pivniţă întunecoasă şi ne-am oprit în mijlocul unui nor de carne friptă. Hemdat a strigat înspre pivniţă: Un An Nou bun, domnule Bar Bar Iona. Dinspre pivniţă i s-a răspuns: Să ai parte de ani mulţi şi buni, înţeleptul meu dascăl Hemdat, fii binecuvântat, înţeleptul meu dascăl Hemdat, că te-ai ostenit şi ai venit ca să aduci binecuvântare asupra casei mele. Hemdat a spus: De mâncat nu pot să mănânc şi de băut cine poate să bea, dar fiindcă tot am venit încoace am să gust ceva. Carnea asta de pe frigăruia asta nu e cumva carne de oaie? Bar Bar Iona a spus: Dascălul meu a ghicit fără greş, e carne de oaie şi e pregătită spre binele şi plăcerea înţeleptului meu Hemdat. Hemdat a spus: Ce încerc eu să aflu gândurile tainice ale Celui de Sus?[27] Dar dacă e aici nişte carne de miel, să ne-aducă domnul cât un plisc de găină.

Domnul Bar Bar Iona l-a întrebat pe Hemdat: Şi cu ce să umplem paharul înţeleptului dascăl Hemdat? Hemdat a răspuns zicând: Dacă e să tai gustul, s-aducă domnul vin de mere cât să umple o gaură de ac. Iar tu, fiule, mi-a spus Hemdat cu bunăvoinţă, îţi doreşti desigur licoare de prune. Stăpânul pivniţei a alergat şi a adus într-o mână o cană plină cu vin de mere şi în mâna cealaltă o butelcuţă plină cu licoare de prune. Hemdat şi-a turnat un pahar mare de prune şi, pe de altă parte, un păhărel de vin de mere. Şi între un pahar şi altul mânca din frigărui.

Domnul Bar Bar Iona l-a întrebat pe Hemdat: Ce spune Excelenţa sa de prunele pe care i le-am turnat? Hemdat a spus: Să aducă domnul încă o butelcuţă, să-mi dau mai bine seama de gust. Care-i e preţul? Domnul Bar Bar Iona a spus: Fiecare dă după cum îi e felul, cel bogat din banii pe care-i are, cel deştept din înţelepciunea pe care-o are. Hemdat a spus: Dacă nu vrea să se cruţe de osteneală, atunci să aducă domnul două, trei picături de vinars obişnuit, ca să nu ne fudulim prea tare cu băuturile fine. Când domnul Bar Bar Iona i-a adus ce-i ceruse, Hemdat şi-a turnat un pahar lui însuşi şi a turnat un pahar stăpânului pivniţei, a întins mâna şi a ciocnit cu el de noroc bun, a închis ochii şi a spus: Am să-i povestesc luminăţiei tale un lucru frumos pe care l-am auzit. Domnul Bar Bar Iona i-a ridicat mâna în dreptul gurii şi i-a sărutat degetele. Hemdat a spus: Lucrul ăsta mi l-a povestit rabi Avrahamtshi din oraşul sfânt Tzfat[28]. Secretul vinarsului era pecetluit în mâinile diavolilor, să ne ferească Dumnezeu, şi s-a găsit un drac

care a văzut necazurile neamului lui Israel, că surghiunul durează şi durează şi nu se mai isprăveşte. S-a apucat şi le-a dezvăluit secretul fabricării vinarsului, şi a binemeritat dracul acela să se înalţe şi să se facă înger sfânt. Hai să trăieşti, domnule Bar Bar Iona, hai să trăieşti!

7

Când am ieşit din pivniţă, Hemdat s-a uitat la bolta cerului şi a spus: De-acum e vremea prânzului. N-ar fi trebuit să zăbovesc la domnul Bar Bar Iona, dar n-am vrut să-mi pierd obiceiul, să ne grăbim, fiule, şi să mergem.

A cotit la capătul străzii şi a intrat într-o ulicioară întunecoasă şi de-acolo într-o curte de trecere. A ciulit urechile şi a spus: Aici stau cei din obştea mea. Hai să intrăm. Ce scrisoare mi-ai adus de la taică-tău? Dacă nu mi-aş fi uitat ochelarii, m-aş fi oprit şi aş fi citit. Vino, fiule, aici pe treptele astea se urcă la balconul pentru femei al sinagogii blănarilor. Dă-mi mâna şi am să te călăuzesc. Ai văzut vreodată trepte gângave ca astea? Vezi ceva?

Întrucât îşi uitase ochelarii, eu îi slujeam drept ochi şi l-am dus din treaptă în treaptă, şi la fiecare treaptă, treaptă de treaptă, îi spuneam: Una şi încă una şi încă una, una şi două, una şi trei. Hemdat mi-a aruncat o privire şi a spus: Ai un glas plăcut, fiule. De ce te-a trimis taică-tău la mine? Nu-ţi dă pace maică-ta vitregă? Asta e o greşeală pe care o fac cantorii, că dacă un gospodar îi cinsteşte cu un pahar de ceai cu ţucăr, ei cred că îi sunt dragi şi gospodarului, şi nevesti-sii, şi când li se iveşte prilejul să se însoare cu văduva gospodarului, ei cred că li s-au deschis porţile raiului. Şi ei n-au habar că ceaiul cu ţucăr în mâinile unui bărbat şi ale unei femei sunt, de fapt, în mâinile Cerurilor. Maică-ta, Dumnezeu s-o odihnească, era fată de grămătic, şi cât timp a trăit, taică-tău a putut să se bucure de viaţă. Acum am să-ţi dezvălui, fiule, că eu am peţit-o pe maică-ta pentru taică-tău. Cum asta? Păi odată ne-am nimerit amândoi la Buczacz şi taică-tău încă nu era însurat. I-am spus: Shimtshi, nu e un oraş frumos Buczacz? A dat din cap şi a spus da. I-am spus: Şi cât de plăcuţi sunt oamenii din Buczacz. A dat din cap şi a spus da. I-am spus: Dacă bărbaţii sunt aşa, poate că şi femeile sunt la fel. Şi poate, Shimtshi, că şi fetele lor, cum spuneau înţelepţii, după cum e femeia, aşa e şi fiică-sa. Taică-tău a roşit, fiindcă pe vremea aceea pusese

ochii pe-o fată, fata lui rabi Michali grămăticul[29], care copia la Buczacz Cartea Sfântă, şi dânsa era maică-ta, Dumnezeu s-o odihnească. Numai că rabi Michali era sărac şi n-avea din ce da zestre. I-am spus lui taică-tău: Shimtshi, ce însemnătate au paralele, chiar şi o mie de dinari de argint. Uite, eu stau la pupitrul cantorului şi cânt rugăciunile o mie de zile de sabat şi câştig o mie de arginţi. Maică-ta era o femeie de treabă şi-l apăra pe taică-tău ca un zid. Zidul ăsta care se înalţă aici de unde-a răsărit? Am răspuns în şoaptă: E o uşă. Hemdat a strigat uimit: E o uşă! Binecuvântat fie numele Domnului că Hemdat vede şi fără ochelari. Bate în uşă şi să intrăm. Am bătut în uşă şi ne-am pomenit în mijlocul corului cântăreţilor care îi erau ajutoare lui Hemdat cantorul.

8

Tot anul Hemdat spune rugăciunile fără cântăreţi care să-l ajute. Hemdat spune: Ce nevoie am eu de alaiul ăsta de însoţitori. E mai frumos un oftat când omul oftează în timp ce se roagă decât tot felul de coruri de cântăreţi. Dar de Anul Nou şi de Yom Kippur îşi pregăteşte câteva ajutoare, după cum e obiceiul în cele mai multe dintre obşti, unde cei care ştiu să cânte îl ajută pe cantor. Numai că atunci când se apropie de pupitru uită de ei, ca şi când n-ar fi. Unii spun că asta se întâmplă din pricina lor, fiindcă atunci când începe rugăciunea ei numaidecât rag şi plâng şi nu mai sunt în stare să-şi alăture glasul de glasul lui. Alţii spun că din pricina lui se întâmplă aşa, fiindcă schimbă întruna melodiile după cum i-o cer inima şi sufletul lui, şi toate melodiile pe care el i-a învăţat să le cânte îşi pierd tot rostul. Oricum ar asta lucrurile, erau acolo mulţi care-şi spuneau ajutoare ale lui Hemdat, şi ajutoarele obişnuiau să întindă un ospăţ în ajun de Yom Kippur şi Hemdat obişnuia să meargă la masa lor. Am auzit că la început făceau masa la bas, care e cel mai mare dintre toţi, iar nevastă-sa a slujit în casa lui Michael Daniel, care mănâncă şaptesprezece feluri de bucate la o masă, pe lângă gustările de dinaintea mesei şi de cele de după masă şi de cele dintre feluri. Odată a ieşit o încăierare între bas şi tenor, şi basul l-a dat afară din casă pe tenor. Au hotărât să facă masa într-un loc în care fiecare să se simtă stăpân al casei.

Din ce s-a tras încăierarea aceea? Păi când au intrat să ia masa şi au fost aduşi în faţa lor colţunaşii şi după aceea carnea de pasăre de la găinile sacrificate, tenorul a spus: Mă tem că nu ne-am îndeplinit datoria cu colţunaşii din ajun de Yom Kippur, datoria care se leagă de carnea găinilor jertfite. Basul a început să râdă de el. Tenorul s-a supărat, i-a spus: Râzi de o poruncă din Cartea Sfântă. Basul s-a supărat şi a spus: Nu râd de porunca din Cartea Sfântă, ci de acel nătăfleţ care nu ştie că una e porunca legată de colţunaşi, şi alta e porunca legată de carnea de pasăre, fiindcă dac-ar fi să pui de-a valma toate poruncile unei zile, atunci ar trebui să-ţi umpli colţunaşii de Purim cu cârâitoare de lemn şi pe cei de Osana cea mare cu ramuri de salcie bătute[30], numai că Dumnezeu iubeşte neamul lui Israel şi tot ce-a poruncit spre plăcerea copiilor lui Israel a poruncit în aşa fel încât ei să mănânce şi să se bucure şi să se desfete. Şi dacă neştiutorul acela nu ştie ce stă scris în Cartea Sfântă, atunci să nu deschidă gura împotriva colţunaşilor pe care îi face nevastă-mea şi să nu mănânce. Tenorul a luat un colţunaş şi l-a aruncat basului în faţă. Basul a luat toată strachina şi a spart-o de mutra tenorului. Tenorul s-a ridicat şi i-a ars o palmă basului. Basul s-a ridicat şi l-a dat afară din casă pe tenor şi s-a stricat ospăţul cântăreţilor şi basul le-a făcut un alt ospăţ de Sărbătoarea Cărţii Sfinte[31]. Când s-au aşezat la masă şi li s-a pus în faţă o gâscă friptă, tenorul a răspuns zicând: Am văzut ce-i pe masă şi mi-am adus aminte de o întâmplare. O întâmplare cu un om neprihănit care şedea la masa de 15 ale lunii *shvat*[32]. I-au pus în faţă o gâscă friptă, şi neprihănitul şi-a dat seama că hahamul greşise în binecuvântarea pentru tăiatul gâştii. Acelui om neprihănit i s-a făcut milă de gâscă, care era dolofană şi toată numai grăsime şi fusese tăiată fără binecuvântarea cuvenită. A şoptit o vorbă. Gâsca s-a înălţat din castron, şi-a scuturat usturoiul de pe ea şi s-a ridicat în picioare şi dusă a fost. Basul a râs de tenor. Tenorul s-a supărat şi a spus: Râzi de faptele unor neprihăniţi. Basul s-a supărat şi a spus: Nu râd de faptele unor neprihăniţi, ci de acel goi râd, care vorbeşte şi nu ştie ce vorbeşte, povesteşte şi nu ştie ce povesteşte. Când s-a petrecut întâmplarea aceea? Zici că s-a petrecut pe 15 ale lunii *shvat*, şi dacă s-a petrecut pe 15 ale lunii *shvat*, atunci cum putea gâsca aceea să stea pe picioare şi să umble? Că doar nu mai avea picioare, că doar le luase hahamul îndată după tăiatul gâştei. Şi de ce? Fiindcă e o vreme

anume în luna *shvat*, şi una în luna *teveth*[33], când, dacă e tăiată o gâscă, hahamul nu-şi mai găseşte somnul decât dacă mănâncă din gâscă, de aceea hahamul ia pentru sine picioarele gâştii, ca să nu i se spună „şi să nu mai deschizi gura de ruşine“[34] şi să-i slujească drept îndreptăţire faţă de gâscă să spună „pentru nevoile mele te-am tăiat“. Tenorul a spus: Dacă gâsca n-avea picioare atunci cum a umblat? Basul a spus: Şi-a desfăcut aripile şi a zburat. Ăsta spune a umblat, celălalt spune a zburat, până când basul l-a dat pe tenor afară din casă. Au hotărât că vor face ospeţele la sinagoga blănarilor, fiindcă cei mai mulţi dintre cântăreţi erau blănari, şi basul nu mai poate să spună: Ieşi, fiindcă acolo toţi sunt la ei acasă.

9

Un grup de bruneţi şi de pleşuvi, de bărboşi şi de băieţi tineri cărora încă nu le mijise barba, de bărbaţi cu perciuni cârlionţaţi şi din cei cu perciuni cum se poartă la Iaşi stăteau împrejurul mesei, şi fiecare avea în faţă o strachină şi ţinea în mână un pahar. Când am intrat, nu ne-a simţit nici unul.

Un bărbos după glasul căruia se cunoştea că el era basul a aruncat o privire şi a strigat şi a spus: Bine-ai venit, cantore. Hemdat a dat din cap şi a luat tabac şi l-a tras pe nări şi a strănutat. S-au apropiat de el ajutoarele lui, care aducându-i un pahar, care aducându-i ceva dulce. Hemdat şi-a trecut mâna peste ochi şi a spus: Unde-mi sunt ochelarii? L-au întrebat: Oare pe de rost cantorul nu ştie să binecuvânteze vinul? Hemdat a zâmbit şi-a spus: Beţi vin? A luat un pahar şi a binecuvântat vinul şi a băut şi a dat mâna cu fiecare, unul după altul, spunând: Facă-I-se voia, să fie primite rugăciunile noastre în Ziua cea Sfântă care se apropie spre binele nostru. Toţi au răspuns: Amin, facă-se voia Celui de Sus. I-au pus în faţă unul o pipotă, altul un ficat şi al treilea altă bucată, ca să-i îndulcească vinul. Hemdat îi privea cu ochi binevoitori şi a spus: Dacă n-ar fi azi ajun de Yom Kippur, când porunca zilei e mâncatul şi băutul, aş putea să întreb oare n-ar fi mai bine să staţi şi să învăţaţi bine de tot cântările, ca să nu vi se împleticească limba. Mâncaţi, băieţi, mâncaţi, ca să începeţi postul cu poftă de postit. Ce se plimbă acolo în supă? A întins mâna şi a pescuit o jumătate de pui şi a mâncat-o de-a-n picioarelea. I-au spus: Să-şi spele cantorul mâinile şi să se

ospăteze împreună cu noi. Hemdat a spus: S-a făcut vremea de luat prânzul şi eu trebuie să mănânc acasă. I-au spus: Până ce se întoarce dumnealui acasă, poate să mănânce de două ori. Hemdat a spus: Nu chiar de două ori. I-au spus: Dacă nu de două ori, atunci o dată. Hemdat a închis ochii şi şi-a încreţit fruntea ca un om care se străduieşte să facă o socoteală. Până una-alta i s-a adus apă pentru spălatul mâinilor şi unul după altul fiecare din ei i-a întins pulpana hainei ca să-şi şteargă mâinile.

După ce a mâncat şi a băut s-a ridicat de pe scaun şi a spus: Oi, Hemdat, Hemdat, îţi pierzi timpul trândăvind şi tu ar trebui să şezi cu nevastă-ta la masa de prânz. Şi-a spălat mâinile cu ultima apă şi a binecuvântat hrana, şi a ieşit.

Pe drum mi-a spus: Dacă nu mă grăbeam s-ajung acasă, te-aş fi dus la piaţă şi ţi-aş fi arătat tot felul de pepeni verzi cum n-ai văzut de când eşti tu. Zilele mele, zilele mele, unde sunteţi? Îmi amintesc că înghiţeam pepeni ca unul care mănâncă cireşe. Taică-tău ce obişnuieşte să bea înainte de post? Ştii tu oare? Un om trebuie să cunoască faptele bătrânilor lui, pentru ca atunci când îmbătrâneşte să ştie să se poarte luând pildă după acele fapte. Mai devreme azi am luat un pepene mare de tot şi nu ţin minte unde l-am pus, dacă la şcoala de studiruit Cartea Sfântă a celor de la Sadagura, sau la a celor de la Buhuşi, sau poate la şcoala Fântâna de apă vie. Ar fi păcat să-l mănânce fără să se gândească la porunca pe care o îndeplinesc, fără un gând anume[35].

10

Nevasta lui Hemdat a ieşit în întâmpinarea lui şi l-a privit bănuitoare. Hemdat a simţit-o şi a spus: Ce te uiţi la mine cu privirea asta neagră? Nevastă-sa a spus: Ţi-ai umplut burduhanul, Hemdat, şi acum are să trebuiască să poftesc un om din piaţă să mănânce prânzul în locul tău. Hemdat a spus: Să dea mărturie pentru mine fiul acesta al prietenului meu dacă am gustat mai mult decât gustă un om ca să-şi facă datoria de bună-creştere. Doar tu ştii că o mâncare pe care n-ai gătit-o tu cu mâinile tale n-are nici un gust pentru mine. Bătrâna s-a luminat la faţă şi a spus: Să mâncăm şi pe urmă vedem noi.

Ne-am aşezat şi am prânzit. De atâtea mâncăruri şi de atâta băutură nu mai ţin minte ce-am mâncat şi ce-am băut. După binecuvântarea hranei, Hemdat s-a ridicat şi s-a plimbat prin odaie încolo şi-ncoace. A luat o carte de rugăciuni şi-a frunzărit-o. A luat o sticluţă cu picături şi-a mirosit-o.

Şi-a umplut tabachera cu tabac şi-a strănutat. Şi-a cercetat surtucul de sărbătoare şi l-a întins pe pat. Şi-a clătit gâtul cu o băutură şi-a venit şi s-a aşezat şi a pus capul pe masă şi a aţipit. După puţină vreme s-a trezit şi s-a dus unde s-a dus. Şi-a spălat mâinile şi a spus binecuvântarea „Cel ce a creat“[36]. Între timp s-a auzit ornicul. Hemdat a spus: Vremea nu stă în loc şi mai avem încă multe de făcut înainte să înceapă ziua cea mare şi înfricoşătoare. Dumnezeule mare, ai milă de noi şi nu te uita la ce e rău în inima noastră. Ia o carte de rugăciuni şi hai să mergem să ne spunem rugăciunea de amurg.

Hemdat a luat lumânările pentru pomenirea sufletelor şi ne-am dus să ne rugăm. A venit şi a dat lumânările cui le-a dat şi s-a dus la pupitru, care era împodobit cu multe vase de pomeni, toate câte trebuiau să fie, de la azimă la zădărnicia bogăţiilor. Şi-a scos portofelul şi a lăsat să cadă ici o monedă, colo o monedă, şi n-a lăsat un vas în care să nu pună de pomană. După ce a spus rugăciunea şi s-a lăsat flagelat[37], ne-am întors acasă.

Casa parc-ar fi fost alta. Mirosea a curat şi pe podea nu se zărea nici un firicel de praf. Pe masă era întinsă o faţă de masă curată şi nevasta cantorului era îmbrăcată în veşmânt de Yom Kippur. O rochie albă şi lungă până-n podea, şi o basma albă legată pe cap, până la ochi, şi glasul ei era ca glasul unui prunc care s-a liniştit după plâns, iar pe inimă avea un fel de giuvaer din argint vechi făcut din plăcuţe-plăcuţe. Şi ea umbla pe vârfuri, şi-şi ţinea capul pe spate, ca să-şi stăpânească lacrimile. Hemdat s-a aşezat şi tăcea, ca şi cum ar fi nimerit într-un loc care nu era al lui şi nu ştia dacă era dorit ca stăpân al casei.

Hemdat a binecuvântat pâinea şi a luat lingura, pe când din ochi îi picura în supă şi ofta la fiecare lingură pe care o lua din supă, lingură după lingură, şi alte lacrimi i se iveau în ochi. A tras din găină carne cât o măslină şi a muiat-o în zeamă de prune uscate fierte şi a mâncat cât o măslină şi din budincă. Şi-a înălţat privirea şi s-a uitat pe fereastră. În cele din urmă a împins strachina şi şi-a spălat mâinile cu apa cea din urmă şi a luat o carte

de rugăciuni şi s-a uitat prin ea oftând şi spunând: Când mă gândesc că am aproape şaptezeci de ani şi că în fiecare zi mănânc şi în fiecare zi beau şi că în fiecare zi îmi desfăt inima şi nu văd ca lumea să se facă mai bună, sigur că sunt trist, fiule, sunt foarte trist. Oi, fiule, mi-e milă de neamul lui Israel. Necazurile se înmulţesc şi n-are cine să-i stea pavăză. Nu se poate spune că nu sunt oameni drepţi şi neprihăniţi în neamul ăsta. Numai că sunt lipsiţi de putere. Oi, Dumnezeule mare, dacă le-ai luat puterea celor drepţi, fă Tu ce e de făcut cu puterea Ta cea mare şi din mila Ta cea nesfârşită. Hemdat a închis ochii şi a început să cânte „Când a adus Domnul înapoi pe prinşii de război ai Sionului“[38], şi din ochi îi curgeau lacrimi. Când a ajuns la binecuvântarea celui care a clădit Ierusalimul[39] a început să plângă şi să-şi dreagă glasul şi să geamă şi s-a făcut roşu în obraji şi ochii parcă stăteau să-i iasă din orbite. M-am gândit în sinea mea: Dacă a răguşit, cum o să spună rugăciunile de Yom Kippur? Mi s-a făcut milă de bătrânul acela şi am plâns. A văzut că plâng şi m-a mângâiat pe obraz şi a spus: Plângi, fiule, plângi, lacrimile de băiat tânăr, care n-a păcătuit, sunt dragi Celui de Sus. Facă-se voia Lui, să-ţi vadă lacrimile şi să se îndure de noi.

După ce s-a ridicat de la masă, şi-a pus ciorapi noi şi i-a poruncit nevestii ce haine să-i dea să îmbrace şi ce haine să pună deoparte, fiindcă se ştie că înăuntru la sinagogă e foarte cald şi şalul lui de rugăciune e gros. După aceea şi-a umplut tabachera cu tabac şi a luat câteva batiste, şi şi-a pus în fiecare buzunar al hainelor câteva dintre ele, şi şi-a legat o batistă nouă la gât. Pe urmă a îmbrăcat surtucul şi şi-a legat peste el brâul şi şi-a luat şalul de rugăciune şi cartea de rugăciuni. Şi-a binecuvântat nevasta şi mi-a spus: Hai să mergem. Când a ajuns la mezuză s-a oprit şi a spus: Când îmi aduc aminte că am stat aici acum un an şi eram încredinţat pe deplin că anul ăsta o să stăm în Eretz Israel, şi a trecut un an şi eu încă mai stau aici, mi-e ruşine în faţa Celui care m-a creat. Malca, nu plânge, Dumnezeu are să ne dea zile şi are să se îndure şi are să ne ducă în curând în cetatea lui.

Nevasta cantorului nu plângea, ci îl privea pe bărbatul ei şi a spus: Hemdat, batista nu e destul de strâns legată la gât, pentru numele lui Dumnezeu, ai grijă să nu răceşti, Doamne fereşte! Hemdat a spus: Se apropie vremea în care trebuie îndeplinită porunca de înălţat tabernacol[40], şi eu sunt sigur că Dumnezeu are să-mi îngăduie să îndeplinesc porunca de

stat în colibă aşa cum scrie la carte. Şi în timp ce vorbea şi-a întors faţa către nevastă-sa şi s-a uitat la ea cu o privire plină de dragoste, şi-a lipit buzele de mezuză şi, după ce-a sărutat-o, a ieşit.

În drum către sinagogă a intrat la baie să se cufunde înainte să înceapă Yom Kippur. Baia era plină. Unul vine şi altul pleacă, unul se dezbracă de veşminte şi altul se cufundă şi al treilea se şterge, şi toţi se zoresc şi aleargă grăbiţi şi speriaţi, şi, de atâta zor, nimeni nu-şi vede seamănul. Hemdat s-a dezbrăcat şi a coborât şi s-a cufundat în apă, şi când a intrat a spus: Miroase a o mie de ovrei, nu le fie de deochi. După ce-a ieşit şi s-a îmbrăcat, şi-a luat lucrurile şi a alergat la sinagogă. Dacă-l oprea un om pe drum să-i dea bună seara, Hemdat dădea din cap fără să scoată o vorbă şi fără să scoată un cuvânt. Se cunoştea că era de-acum în altă lume.

11

Sinagoga s-a umplut până n-a mai rămas înăuntru nici un loc liber, şi încă mai venea lume. Pe podea era împrăştiat fân, şi lumânări mari şi groase erau aprinse pe fiecare masă şi în fiecare fereastră, şi în ferestre, între lumânări, stăteau nenumăraţi copilandri. Chiar şi încăperea de la intrare era plină cu ovrei care se roagă tot anul în alte sinagogi sau care nu se roagă deloc, dar care de Anul Nou şi de Yom Kippur vin să se roage cu Hemdat, şi, pe lângă aceştia, cu câţiva dregători dintre creştini care vin să audă cântările. Aşa cum sinagoga era plină de bărbaţi, tot aşa era şi balconul femeilor plin cu femei. Şi deasupra capetelor lor lămpi multe, fără număr, care luminau înspre lumânările de pe mese şi înspre ferestre.

Hemdat s-a înfăşurat în şalul de rugăciune până la glezne. Şi-a şters ochelarii şi şi-a deschis cartea de rugăciuni. Poate că lucrurile pe care le povestesc par născociri, dar adevărul e că nu umflu şi nu înfloresc aici nimic, ci povestesc numai întâmplările întocmai aşa cum s-au petrecut ele. Hemdat a început să se împuţineze la trup, şi părea că se chirceşte. Pântecele lui parcă pierise fără urmă, şi el cu totul arăta ca o boccea de veşminte pe care s-a înfăşurat un şal de rugăciune. Aşa stătea nemişcat, până ce s-a dat deodată înapoi şi a început să înainteze greoi, abia mişcându-şi picioarele, şi cu braţele desfăcute, înspre pupitrul cantorului, şi

toţi îi făceau loc şi plângeau şi spuneau: Facă-I-se voia, fie ca rugăciunea ta să fie primită cu îndurare. Şi el răspundea: Amin, şi spunea: Din pocăinţă deplină. Şi când a ajuns la pupitrul cantorului l-a prins cu amândouă mâinile şi a strigat: Oi!, ca şi când pupitrul ar fi fost un foc mistuitor.

O spaimă i-a cuprins dintr-odată pe toţi cei care erau acolo şi toţi cei care erau acolo stăteau şi fremătau. Hemdat stătea în faţa pupitrului înconjurat de pâlcul cântăreţilor, ajutoarele lui, dar nu-i lua în seamă, ca şi cum el ar fi fost acolo singur cu Cel de Sus. Aşa a stat cât a stat, fără vorbe şi fără grai, numai genunchii îi tremurau, ca un viteaz înveşmântat în vitejie, un viteaz pe care doar genunchii îl lasă. Ţinea pupitrul şi şi-a izbit capul de pupitru. Ferestrele s-au cutremurat şi flacăra lumânărilor s-a înălţat, şi de la un capăt al sinagogii şi până la celălalt capăt al ei s-a auzit un oftat care a ajuns până în curte şi din curte până în uliţă şi din uliţă se întorcea şi intra înapoi în sinagogă. Copilandrii stăteau şi plângeau, şi împreună cu ei stăteau şi plângeau bărbaţii şi femeile. Hemdat şi-a înălţat atunci capul cu ochii închişi şi adânciţi în scovârliile lor. S-a foit încolo şi încoace şi ochelarii îi înotau în lacrimi.

Starostele sinagogii s-a apropiat şi a deschis tabernacolul, a scos câteva cărţi şi le-a dat bătrânilor sinagogii. Bătrânii şi-au luat cărţile şi au venit şi s-au oprit de-a dreapta şi de-a stânga cantorului. Hemdat şi-a dat jos ochelarii, şi i-a pus pe pupitru, şi-a tras şalul în faţă până sub inimă şi glasul a început să i se audă şi să crească, de fiecare dată cu o cântare mai frumoasă decât cea de dinainte. Atunci am înţeles până la capăt gândul tatei, care obişnuia să spună: Cine l-a auzit pe Hemdat zicând *Kol Nidrei*[41] ştie ce înseamnă *Kol Nidrei*.

După *Kol Nidrei* a început să spună: Se va ierta întregii adunări a copiilor lui Israel[42], mai întâi ca rugăminte şi cerere fierbinte, a doua oară cu încredere, a treia oară cu încredere şi cu siguranţă deplină.

M-am uitat înaintea mea uluit. Mi s-a părut la început că aici stătea o fiinţă cu şase aripi, şi în cele din urmă văd că stă un om din neamul lui Israel înfăşurat în şalul lui de rugăciune cu mâna dreaptă pe ureche şi cu degetul mare al mâinii stângi sprijinindu-i bărbia. Cât am stat eu şi m-am minunat, Hemdat şi-a întins mâinile din nou şi a cântat: Iartă dar fărădelegea poporului acestuia, cum ai iertat poporului acestuia din Egipt

până aici[43]. Mi-am adus aminte de toate încercările la care l-au supus pe Dumnezeu strămunii noştri în Egipt. Inima mi s-a umplut de milă faţă de bătrânul acesta care se încumetă să rostească o rugăciune ca să se roage pentru un asemenea popor.

Flacăra lumânărilor pentru pomenirea morţilor s-a înălţat şi totodată s-a auzit un glas tunător: „Şi Domnul a spus: «Iert cum ai cerut»“[44], o dată, şi la fel a doua oară, şi la fel a treia oară. Şi cele două mâini ale cantorului s-au întins în sus şi un glas a grăit din gâtlejul cantorului: „Şi Domnul a spus: «Iert cum ai cerut.»“ Am stat, zbuciumat şi înfricoşat, şi-l priveam pe ovreiul ăsta, pe bătrânul ăsta umil, pe cantorul ăsta căruia Cel de Sus a binevoit să-i dea putere şi bărbăţie să se roage înaintea lui cu atâta înflăcărare.

Iar flacăra lumânărilor s-a înălţat din nou şi ele şi-au înălţat lumina tot mai mult şi mai mult, şi un miros bun de ceară venea dinspre lumânări şi de la fânul împrăştiat pe podea, ca un miros de miere şi un miros de câmp. În sinagogă domnea liniştea, şi din linişte s-a auzit ca un oftat stăpânit. Hemdat s-a înălţat şi a rostit Binecuvântarea Timpului[45] cu voce puternică şi cu bucurie, ca un om care e bucuros că a binemeritat ca Dumnezeu să-l ţină în viaţă, ca să fie unul dintre cei care-i îndeplinesc poruncile şi făptuiesc fapte bune, şi tot poporul binecuvânta împreună cu el în şoaptă şi cu bucurie. Şi într-adevăr ei meritau acea bucurie, căci erau ca nişte făpturi noi, fiindcă trăiau bucuria de a îndeplini poruncile Domnului, deoarece Hemdat cantorul, trimisul lor în faţa lui Dumnezeu, le înviorase inimile cu rugăciunea lui, rugându-se pentru ei în faţa lui Dumnezeu, căci Hemdat se ruga cu teamă şi cu frica lui Dumnezeu şi cu freamăt şi cu inima frântă pentru neamul lui Israel, neamul sfinţilor care vor să se întoarcă la Cel de Sus din toată inima.

Note

1. În ajun de Yom Kippur datina cere să fie sacrificate găini, ca jertfă adusă lui Dumnezeu pentru iertarea păcatelor celor din neamul lui Israel.

2. Trimitere la Geneza 14:5: „Dar, în anul al paisprezecelea, Chedorlaomer şi împăraţii care erau cu el au pornit şi au bătut pe refaimi la Aşterot-Carnaim, pe zuzimi la Ham, pe emimi la Şave-Chiriataim.“

3. Potrivit poruncii mustrării, un om din neamul lui Israel trebuie dojenit dacă nu se poartă cum se cuvine, atât în raport cu semenii săi, cât şi cu Dumnezeu: „Să nu urăşti pe fratele tău în inima ta; să

mustri pe aproapele tău, dar să nu te încarci cu un păcat din pricina lui.“ (Levitic 19:17)

4. Urarea tradiţională de Yom Kippur poate fi tradusă: „Fie ca Dumnezeu să semneze pentru viitorul tău un verdict favorabil.“

5. În iudaism, există anumite ritualuri care nu pot fi îndeplinite decât într-un grup de cel puţin zece evrei adulţi (*minyan*), toţi de sex bărbătesc şi trecuţi de vârsta de treisprezece ani.

6. Pesah, sau Paştele evreiesc, este o importantă sărbătoare biblică în cadrul căreia se celebrează eliberarea neamului lui Israel din robia Egiptului. Datina cere ca la cina din prima noapte a sărbătorii fiecare credincios să bea patru pahare de vin.

7. Habotnicii din Rujin sunt o comunitate întemeiată la începutul secolului al XIX-lea de rabi Israel Friedman din Rujin (astăzi, în Ucraina), pretinzând a fi descendenţi direcţi ai regelui David. Aceştia şi-au desfăşurat activitatea atât în teritorii aparţinând pe-atunci Imperiului Austro-Ungar, cât şi în Moldova, în zona Bacăului. În zilele noastre, sunt activi mai cu seamă în Israel.

8. Trimitere la Proverbe 3:4: „Şi astfel vei căpăta trecere şi minte sănătoasă înaintea lui Dumnezeu şi înaintea oamenilor.“

9. Probabil o aluzie la Mihail Vitlimescu, evreu convertit la creştinism şi cenzor la curtea lui Mihail Sturza. Era puternic antipatizat de comunitatea evreiască locală, sub temeiul apostaziei.

10. Iov 40:7.

11. Parafrază după Psalmi 22:20: „Scapă-mi sufletul de sabie, şi viaţa din ghearele câinilor!“

12. Autorul foloseşte o expresie în aramaică, obişnuită în studiul Talmudului. Sensul expresiei este deducerea unei consecinţe practice dintr-o dispută de idei.

13. Pâine dulce pentru sabat.

14. Potrivit datinii, de anumite sărbători, între care ajunul zilei de Yom Kippur, prima bucată de pâine, cea care se binecuvântează, trebuie muiată în miere (cea de-a doua, după unii – în sare).

15. Ritual iudaic care se practică înainte de a mânca, dacă la masa respectivă se consumă pâine.

16. Expresie preluată din Cântarea Cântărilor 2:9: „[…] Iată-l că este după zidul nostru, se uită pe fereastră, priveşte printre zăbrele.“

17. Parafrază după „o veste bună întăreşte oasele“ (Proverbe 15:30).

18. Apa de la urmă e denumirea spălatului mâinilor la sfârşitul mesei, înainte de binecuvântarea hranei (spre deosebire de prima apă – spălatul mâinilor înainte de masă).

19. Mezuză – la evrei, mic sul de pergament pe care sunt scrise versete din Biblie, păstrat într-o cutiuţă fixată pe usciorul uşii.

20. Băutură fermentată obţinută din apă, miere, malţ şi drojdie.

21. E vorba, probabil, de Iacob Psantir (1820–1902). A fost primul istoric al evreilor din România, dar şi un instrumentist de renume, organizând o trupă de lăutari evrei şi ţigani, cunoscută în mai multe ţări din Europa Răsăriteană.

22. 3. Cele treisprezece atribute divine sunt enumerate în Exod 34:6–7: „Şi Domnul a trecut pe dinaintea lui, şi a strigat: «Domnul Dumnezeu este un Dumnezeu plin de îndurare şi milostiv, încet la mânie, plin de bunătate şi credincioşie, care Îşi ţine dragostea până în mii de neamuri de oameni, iartă fărădelegea, răzvrătirea şi păcatul, dar nu socoteşte pe cel vinovat drept nevinovat, şi pedepseşte fărădelegea părinţilor în copii şi în copiii copiilor lor până la al treilea şi al patrulea neam!»“

23.1. Rabi Meir Leibusch ben Iehiel Michel Wisser (1809–1879) – rabin şi teolog, specialist în limba ebraică. Se numără printre Cei din Urmă dătători de lege în iudaism; a fost rabinul-şef al Bucureştiului, dar şi-a desfăşurat activitatea şi în Imperiul Ţarist şi în Prusia.

24. După datină, există mese la care mâncatul e obligatoriu, şi altele la care mâncatul e facultativ.

25. Eli haCohen (Preotul) e un personaj biblic, considerat ultimul dintre marii preoţi din Silo, locul în care se aduceau jertfe în perioada Judecătorilor. După Samson, a slujit ca judecător şi conducător al neamului lui Israel timp de patruzeci de ani.

26. „Şi iată care era felul de purtare al acestor preoţi faţă de popor. Când aducea cineva o jertfă, venea sluga preotului în clipa când se fierbea carnea. Ţinând în mână o furculiţă cu trei coarne, o vâra în cazan, în căldare, în tigaie sau în oală, şi tot ce apuca cu furculiţa lua preotul pentru el. Aşa făceau ei tuturor acelora din Israel care veneau la Silo.“ (1 Samuel 2:13–14)

27. Parafrază după un răspuns dat de prorocul Isaia împăratului Ezechia (Talmudul din Babilon, Binecuvântări 11).

28. Safed, unul dintre cele patru oraşe sfinte ale evreilor, alături de Ierusalim, Tiberias şi Heron.

29. Aici, „grămătic“ este folosit ca termen echivalent pentru *sofer stam* (în ebraică, în orig.), care-i desemnează pe învăţaţii responsabili cu copierea Cărţilor Sfinte şi scrierea textelor tradiţionale pe filactere şi mezuze.

30. Osana Mare e numele celei de-a şaptea zi de Sucot (Sărbătoarea Colibelor). Atunci, conform datinii, la sfârşitul serviciului religios un mănunchi de ramuri de salcie e bătut de pământ până ce rămâne aproape lipsit de frunze.

31. Simchat Tora se celebrează după încheierea festivităţilor de Sucot.

32. Luna a cincea în calendarul ebraic.

33. Luna a patra în calendarul ebraic, lună de iarnă.

34. Ezechiel 16:63.

35. În iudaism se atribuie o mare însemnătate gândului anume, sau intenţiei pe care o are omul înainte de a spune rugăciuni şi în timp ce le spune, în timp ce îndeplineşte porunci, ba chiar şi înainte de săvârşirea de fapte rele.

36. Binecuvântarea „Cel ce a creat“ se spune după fiecare act de excreţie şi exprimă recunoştinţa individului faţă de Dumnezeu pentru sănătatea pe care i-a dat-o. Binecuvântarea aceasta e integrată şi în rugăciunile de dimineaţă, care se spun la trezire.

37. Practica evreiască a flagelării prevedea aplicarea a câte 39 de lovituri, cu o cureluşă din piele de viţel, pentru fiecare poruncă încălcată. Acest ritual, practicat în Evul Mediu, a devenit din ce în ce mai rar, iar începând cu secolul XX – aproape inexistent.

38. Psalmi 126:1.

39. Binecuvântarea Ierusalimului (sau a clădirii Ierusalimului, sau a celui care a clădit Ierusalimul) este o rugăciune pentru renaşterea fiinţei naţionale ca naţiune independentă şi de sine stătătoare.

40. De Sucot (Sărbătoarea Colibelor, sau a Tabernacolelor), toamna târziu, în curţile caselor se înalţă o construcţie cu patru pereţi, acoperită cu frunze, în interiorul căreia se mănâncă, ba chiar se doarme pe parcursul celor opt zile de sărbătoare. Ritualul are menirea de-a aminti de adăposturile fragile în care a locuit poporul evreu de-a lungul celor patruzeci de ani de mers prin deşert.

41. „Toate legămintele mele“ (*Kol Nidrei*, în aramaică) este mărturia prin care se deschide ceremonialul de Yom Kippur.

42. Numeri 15:26.

43. „Iartă dar fărădelegea poporului acestuia, după mărimea îndurării Tale, cum ai iertat poporului acestuia din Egipt până aici.“ (Numeri 14:19)

44. Numeri 14:20.

45. Scurtă rugăciune prin care credincioşii îşi exprimă recunoştinţa faţă de Cel de Sus pentru că le-a îngăduit să trăiască până la momentul respectiv: „Fii binecuvântat, Dumnezeu atotputernic, că

ne-ai dat viaţă şi ne-ai ţinut şi ne-ai ajutat să ajungem la această clipă.“

Graiul Ido şi imnele Einam

1

Gerhard Greifenbach şi nevastă-sa, Gerda, cei doi buni prieteni ai mei, urmau să plece peste graniţă, să se odihnească puţin de ostenelile ţării şi să-şi viziteze neamurile din diasporă. Când am venit să le urez drum bun, am văzut că erau cuprinşi de îngrijorare. Lucrul ăsta mi s-a părut ciudat. Felul lor de viaţă e chibzuit, nu duc lipsă de nimic şi trăiesc împreună în pace şi înţelegere şi nu fac nimic decât după ce le-au cântărit mai întâi bine pe toate, şi, dacă s-au hotărât să călătorească, au dat deoparte, desigur, tot ce-ar fi putut să-i ţină pe loc, toate obstacolele, şi-atunci de ce să fie încruntaţi şi îngrijoraţi.

Şedeam cu un pahar de ceai în faţă şi vorbeam despre ţările pe care urmau să le viziteze. Nu multe ţări sunt dornice să-i primească. Din anii războiului[46] lumea s-a închis în faţa noastră şi s-au împuţinat ţările care-şi deschid porţile pentru turişti, şi chiar şi-acele locuri care nu s-au zăvorât nu sunt foarte prietenoase cu oaspeţii, dar, cu toate astea, dacă turistul e isteţ, poate să dobândească satisfacţie de pe urma călătoriei lui.

Cât timp am stat de vorbă nu le-a trecut îngrijorarea. Începusem să fac presupuneri şi nu le-am găsit nici un temei. Mi-am spus: oamenii ăştia îmi sunt prieteni, la oamenii ăştia sunt de-al casei; după tulburările din 1929, când arabii mi-au dărâmat casa şi am rămas fără acoperiş, soţii Greifenbach m-au adăpostit în casa lor, iar în zilele rele când omul ieşea în oraş şi nu se putea întoarce acasă din cauza interdicţiei de circulaţie pe care o declarau pe neaşteptate britanicii am înnoptat de câteva ori la ei. Acum, când îi vedeam îngrijoraţi, nu-mi rămânea decât să-i întreb de ce sunt îngrijoraţi. La început mi-a fost greu să mă hotărăsc cum să-i întreb. Am văzut-o pe doamna Greifenbach stând şi privind în faţa ei în încăpere, ca un om care a văzut ceva plăcut şi vrea să-l prindă cu privirea pentru ca, dacă lucrul cu

pricina are să apară din nou şi ea are să-l vadă, să-l poată recunoaşte. În timp ce privea în odaie, a vorbit cu sine însăşi şi a spus: E greu să pleci la drum şi e greu să te întorci, să dea Dumnezeu ca, la întoarcerea noastră, casa în care locuim să nu-şi închidă uşile în faţa noastră şi să nu trebuiască să tratăm cu cotropitorii.

Greifenbach a întregit spusele Gerdei şi a spus: Vremuri frumoase au venit peste noi, vremuri în care nu suntem siguri nici măcar de acoperişul de deasupra capetelor noastre. Deschizi un ziar şi citeşti despre spărgători, te duci la piaţă şi auzi că lu' cutare i-au călcat cotropitorii casa. Lucrurile au ajuns până acolo, că omul se teme să iasă la o plimbare de câteva clipe ca să nu-i fie cotropită casa între timp. Noi trebuie să ne temem chiar mai mult decât alţii, casa noastră e depărtată de celelalte case şi e departe de oraş. Ce-i drept, o cameră e închiriată doctorului Ghinat, numai că nu ne e de nici un folos şederea lui aici, fiindcă cea mai mare parte a timpului omul nu-i acasă şi, dacă plecăm la drum, casa noastră rămâne fără paznic.

Ştirea m-a făcut să simt că-mi tresare inima. Şi nu din cauza soţilor Greifenbach, ci pentru că-l amintiseră pe Ghinat ca pe-un om aievea, în carne şi oase. Din ziua în care numele lui Ghinat a devenit ştiut în lume, nu găsisem nici un om care să spună: Îl cunosc, l-am văzut la faţă, şi n-am auzit să fie amintit altfel decât în legătură cu cărţile lui, şi acum aud că are locuinţă în casa asta în care eu intru şi ies când vreau şi în care sunt ca acasă.

Încă de când a publicat Ghinat primul lui articol, „Nouăzeci şi nouă de cuvinte în graiul Ido", a atras asupra lui privirile multor lingvişti, şi, când a scos după aceea cartea de gramatică pentru limba Ido, n-a fost cercetător să nu se ocupe de ea. Dar partea cea mai însemnată a măreţiei lui venea, fireşte, de la imnele einamice pe care le-a descoperit, şi nu numai pentru că istoricii şi lingviştii au aflat în ele veriga care lipsea în lanţul generaţiilor, veriga ce leagă începutul istoriei de oamenii străvechi, din afara timpului, ci pentru vigoarea spiritului lor şi geniul poeziei lor. Nouăzeci şi nouă de cuvinte într-o limbă căreia nu i-am ştiut până acum nici măcar numele sunt un lucru mare, cu atât mai mult o carte de gramatică a acestei limbi uitate, dar, la drept vorbind, în imnele einamice găseşti cuvinte de două ori pe-atât fiindcă înlesnesc descoperirea unor lucruri tainice, care nu numai că erau

tainice şi ascunse, dar erau şi importante şi admirabile. Nu degeaba au avut nevoie să afle de ele cei mai mari dintre cercetători, şi chiar şi cei care la început au pus la îndoială că ele sunt într-adevăr einamice au început să scrie despre ele exegeze. Însă eu unul tot mă mir: toţi cercetătorii lui Einam susţin că zeii lui Einam şi preoţii lor erau de parte bărbătească, şi-atunci cum de n-au simţit că dinlăuntrul imnurilor răsună, ca o graţioasă efuziune, un cântec de femeie? Poate că mă-nşel. Eu nu sunt cercetător, ci doar un cititor care se bucură de orice lucru frumos pe care-l citeşte.

Doamna Greifenbach a simţit că m-a năpădit emoţia, dar n-a simţit din ce cauză. Mi-a turnat un al doilea pahar de ceai şi a vorbit din nou despre tot ce vorbise mai înainte. Am luat în mână paharul şi inima mi-era toată numai un zbucium şi din mijlocul acestui zbucium al inimii am auzit ca un fel de ecou care a început să se înalţe de-acolo. Şi lucrul ăsta nu e de mirare, fiindcă din ziua în care am citit întâia oară din imnele einamice auzeam acel ecou, era ecoul glasului poeziei strămoşilor, al cărei început e începutul istoriei înseşi, care nu-i decât moştenitoarea moştenitorilor moştenitorilor acelei poezii.

Am trecut peste zbuciumul din sufletul meu şi am întrebat: E aici? Şi, în timp ce întrebam, m-am mirat de mine însumi că am pus o asemenea întrebare, dar de când sunt n-am fost într-o casă ale cărei ziduri să-l fi văzut pe Ghinat.

Doamna Greifenbach mi-a răspuns zicând: Nu, nu, nu-i aici. Mi-am spus: E limpede că nu-i aici, dar, având în vedere că-mi povestiseră că o odaie în casa asta îi e închiriată, nu e cu putinţă să nu-l fi văzut, iar dacă l-au văzut atunci probabil că au vorbit cu el, şi dacă au vorbit cu el atunci pesemne că pot să povestească despre el ceva, cât de puţin. Despre un om mare, care fuge de celebritate şi care nu povesteşte nimic despre sine, puţinul pe care ţi-e dat să-l auzi e ceva nepreţuit, o descoperire însemnată făcută din întâmplare.

Le-am spus soţilor Greifenbach: Vă rog frumos, spuneţi-mi ce ştiţi despre Ghinat. Greifenbach a spus: Ce ştim despre el – nu ştim despre el decât puţin de tot şi puţinul ăsta e mai puţin decât nimic. I-am spus: Cum de-a ajuns la voi? Greifenbach a spus: Asta e foarte simplu, a închiriat o cameră şi-a venit s-o locuiască. Am spus din nou: Cum a ajuns la voi? Greifenbach

a spus: Cum a ajuns la noi? Dacă vrei să ştii toată povestea de la început, atunci am să-ţi povestesc, cu toate că n-am ce povesti. I-am spus: Cu toate astea. Greifenbach a spus: Într-o după-amiază de vară şedeam pe terasă şi beam ceai. A apărut un om cu un baston şi cu o raniţă şi a întrebat dacă îi putem închiria o cameră. Noi nu obişnuim să dăm camere cu chirie, iar acela care a cerut o cameră în casa noastră nu mi-a cucerit inima, ca să ne schimbăm obiceiul şi să-l facem chiriaş în casa noastră. Pe de altă parte, mi-am spus eu în sinea mea, e aici o cameră care toţi anii ăştia a stat goală şi nouă nu ne trebuie, şi camera are intrare separată cu duş şi-aşa mai departe. Poate că ar trebui s-o închiriem, dacă nu de dragul chiriei, atunci ca să facem bine unui om care caută o locuinţă în locul ăsta depărtat, fiindcă desigur îi place liniştea. Omul acela a vorbit din nou şi a spus: Vă făgăduiesc că n-o să deranjez prea mult. Călătoresc adesea şi vin în oraş numai ca să mă odihnesc între o călătorie şi alta, şi nu aduc musafiri în casă. L-am privit din nou. Am văzut că merită să-i închiriez odaia. Nu din motivele pe care le-a înşirat el, ci pentru că mi-a cucerit inima într-atât, încât m-am mirat de mine însumi că n-am simţit la început că e un asemenea om. M-am uitat la Gerda şi am văzut că e de-acord cu mine să-l luăm chiriaş. I-am spus: Bine, camera îţi este închiriată dacă te învoieşti să nu-ţi asigurăm nici un fel de servicii şi nimic altceva, în afară de un pat şi o masă şi un scaun şi o lampă, iar chiria e atâta şi atâta. A scos banii şi a plătit chiria pe un an şi în tot acest timp a respectat condiţiile şi nu ne-a cerut nimic. Asta e tot ce pot să povestesc despre el, în afară de ce-am mai citit în suplimentele ziarelor, ceea ce desigur ai citit şi tu, poate c-ai citit şi ceva din imnele lui. Adevărul e că şi eu am citit din imnele lui, câte-un pic de ici, câte-un pic de colo, numai că încă n-am pătruns până la miezul însemnătăţii lor. Nu obişnuiesc să-mi dau cu părerea despre lucruri care nu sunt specialitatea mea, însă atât am voie să spun, fiecare generaţie la rândul ei descoperă câte ceva ce pare să fie mai presus de orice, dar până la urmă descoperirea e începutul cu-ncetul uitată, fiindcă între timp s-a făcut o descoperire nouă. Aşa are să se întâmple, desigur, şi cu descoperirile doctorului Ghinat.

N-am luat în seamă cuvintele lui Greifenbach şi m-am întors la esenţialul convorbirii, adică la doctorul Ghinat, şi i-am spus lui Greifenbach:

Presupun că Gerda poate povesti mai multe.

Doamna Greifenbach s-a uitat la mine mirată, fiindcă-i atribuiam cunoştinţe pe care ea nu ştia că le-ar avea. A zăbovit niţel şi s-a gândit niţel şi-a spus: Nici eu nu ştiu mai mult decât ţi-a povestit Gerhard. Odaia are intrare separată şi noi n-avem obligaţia să facem curat acolo, iar Grazia noastră, slujnica noastră cea harnică, după cum o cunoşti, nu e dornică de muncă peste măsură de multă, şi din momentul în care i-am dat cheia camerei n-am intrat la el şi nici nu l-am mai văzut, căci după ce a înnoptat o dată în camera lui a plecat şi nu s-a mai întors decât peste câteva luni.

După ce doamna Greifenbach a povestit toate astea, a început să vorbească din nou despre călătorie. Printre altele a spus ca un fel de reproş: Atât de mult te preocupă chiriaşul nostru, încât nu mai auzi ce vorbim. I-am răspuns şi i-am spus: Se prea poate. Ea a spus: Nu spune se prea poate, spune aşa e, aşa e precum spui. I-am spus: Ferească Dumnezeu să mă-mpotrivesc judecăţii tale. Te rog frumos, povesteşte-mi despre Ghinat. Ea a spus: Oare nu ţi-am spus că n-a înnoptat în camera lui decât o singură noapte şi dimineaţa a plecat? I-am spus: Dar nu mi-ai spus că s-a întors? Aşadar, când s-a întors, ce-a făcut? – Ce-a făcut, a închis uşa şi-a stat închis în camera lui. Ce-a făcut în camera lui, dacă a desenat piramidele în mărime naturală sau a scris partea a treia din *Faust*, nu ştiu. Mi-am aţintit privirea asupra ei şi m-am uitat îndelung la ea. A râs şi-a spus: Vrei să mă faci detectivă. I-am spus: Nu vreau să te fac detectivă, vreau numai să aud ceva despre Ghinat. Ea a spus: Ţi-am spus de-acum că din clipa în care i-am dat cheia n-am mai stat de vorbă cu el. – Când s-a întors ce-a făcut? – Când s-a întors a făcut desigur unul dintre lucrurile pe care ţi le-am spus. Pe care anume dintre ele l-a făcut nu m-am dat peste cap să aflu.

Greifenbach a spus: Gerda n-are însuşirea care face faima femeilor. N-are din însuşirea curiozităţii nici măcar un dram. Gerda l-a mângâiat cu degetele ei cele lungi şi frumoase pe mâinile lui păroase, şi-a spus: Însuşirea asta o ai tu şi pentru mine. Aşadar povesteşte tu. Greifenbach a exclamat cu uimire: Eu? Despre lucruri care nu există nici eu nu ştiu să povestesc. Doamna Greifenbach a spus: Dar vrei ca tocmai eu să povestesc. Nu eşti tu cel care a spus că doctorul Ghinat şi-a creat o fată? Greifenbach a râs c-un râs îndelung şi vesel şi a spus: Ştii tu la ce se referă Gerda, se referă la

legenda despre poetul însingurat, am uitat cum îl chema, despre care se spune că şi-a creat o femeie ca să-l slujească. Cunoşti legenda asta? I-am spus: E vorba de rabi Shlomo ben Gabirol[47], şi dacă vrei să ştii sfârşitul legendei, acesta e aşa. Povestea asta s-a auzit printre oameni şi a ajuns la rege. Regele a poruncit ca femeia să fie adusă înaintea lui. A văzut-o şi în inima lui a încolţit dragostea. Ea nu l-a luat în seamă. S-au dus şi l-au adus pe rabi Shlomo ben Gabirol. A venit şi i-a arătat regelui că femeia nu era o făptură vie, ci era făcută toată din inele de lemn. Dar ce legătură are legenda asta cu doctorul Ghinat? Doamna Greifenbach a spus: Într-o noapte stăteam eu şi cu Gerhard şi citeam Goethe. S-a auzit o voce şi din camera lui Ghinat au ajuns la urechile noastre vorbe, şi am ştiut că Ghinat s-a întors din călătorie şi e în camera lui şi citeşte o carte. Ne-am întors la lectura noastră. Vocea s-a auzit din nou. Gerhard a pus cartea deoparte şi a spus că e o voce de femeie. Până să ne mirăm de Ghinat că a adus o femeie în cameră ne-am mirat de limba în care vorbea; o limbă stranie ca aceea pe care o vorbea femeia nu mai auzisem niciodată. Gerhard mi-a spus în şoaptă: Singura explicaţie posibilă e că Ghinat şi-a creat o fată şi că ea vorbeşte cu el pe limba ei. Mai mult decât atât, dragul meu, n-am de povestit despre Ghinat. Şi dacă doreşti mai mult, roagă-l pe Gerhard, căruia îi place să facă presupuneri şi să le vadă ca lucruri sigure.

Greifenbach, care, pentru plăcerea lui, se ocupa cu cercetarea modului în care au luat naştere limbile, a început să vorbească despre taina limbii şi despre cele mai recente opinii în privinţa asta. La spusele lui am adăugat şi eu câte ceva din ce primisem din cărţile de Cabala, care i-au anticipat în privinţa asta pe înţelepţii popoarelor lumii.

Doamna Greifenbach ne-a întrerupt convorbirea şi a spus: Chiar şi cântece cânta femeia, în limba ei stranie pe care noi n-o cunoaştem. Dacă avem dreptul să judecăm după voce, era o femeie plină de amărăciune şi copleşită de tristeţe. Gerhard, unde-ai ascuns cadoul pe care ţi l-a făcut vecinul nostru în dimineaţa după petrecere? Păcat, dragul meu, că n-ai fost la petrecerea aceea. Doar ştii că noi ne-am căsătorit fără invitaţi, dar că ne-am plătit datoria printr-un ospăţ pe care l-am dat zece ani mai târziu. Gerhard, leneşule, poate te ridici şi-i arăţi ce ţi-a dat Ghinat.

Greifenbach s-a ridicat şi a deschis o casetă de fier şi a scos de-acolo două frunze vechi şi brun-roşcate, castanii, ca nişte foi de tutun vechi. A prezentat în faţa mea frunzele cu încântare şi m-a privit, şi se putea citi în ochii lui că e mândru să-mi arate un obiect frumos şi că aşteaptă să vadă cât de mult are să-mi placă mie ceea ce văd. Am privit un scurt răstimp frunzele şi l-am întrebat: Ce-i asta? Greifenbach a spus: Priveşte şi-ai să vezi. Am privit din nou şi n-am văzut în frunzele acelea absolut nimic, în afară de un fel de linii ciudate şi desene ciudate, în care, dacă vrei, poţi să vezi un fel de litere de scris secret. Am întrebat din nou: Ce-i asta? Greifenbach a spus: Nu ştiu decât ce mi-a spus Ghinat. Ce mi-a spus e că sunt talismane. Care sunt însuşirile lor nu mi-a spus, dar a povestit că are o colecţie întreagă de talismane şi că frunzele astea sunt dublete din colecţie, şi că sunt dintr-o ţară îndepărtată. Păcat că nu te apără de spărgători. Gerda a spus: Poate că talismanele pe care Ghinat şi le-a păstrat pentru el au o asemenea însuşire.

Greifenbach şi-a aprins pipa lui mică, pe când şedea şi cugeta ca un om copleşit de gânduri. După câteva clipe a scuturat scrumul şi şi-a luat o ţigaretă. Şi-a aprins ţigareta şi a spus: Vezi tu, nu mai putem purta nici o conversaţie în care să nu se strecoare grija noastră pentru casă. În ce-i priveşte pe spărgători, poate că dreptatea e de partea lor. Se întoarce un băiat tânăr din război şi vrea un acoperiş deasupra capului şi nu găseşte. Şi-atunci ce să facă, dacă nu să intre prin efracţie într-o casă. Să-ţi povestesc ceva. Stau eu sâmbăta seara lângă un autobuz plin ochi de călători şi lumea încă se mai înghesuie să urce. Şoferul claxonează şi porneşte autobuzul. Toţi cei care au rămas în staţie stau dezamăgiţi şi aşteaptă autobuzul următor, şi autobuzul următor nu vine, fiindcă atunci când sunt călători mulţi autobuze sunt puţine, aşa cum se obişnuieşte aici la noi la Ierusalim. Stau doi oameni, un băiat şi-o fată, fata aţinteşte asupra băiatului o privire plină de drag şi de dor şi-i spune: Günther, e mai bine de-un an de când ne-am căsătorit, şi încă n-am fost nici măcar o singură noapte singuri. Băiatul îi strânge mâinile tinerei lui neveste şi-şi strânge buzele şi tace cu o tăcere de părere de rău şi de mânie. Günther şi nevastă-sa n-au găsit o casă să locuiască împreună. Locuiesc unde locuiesc, fiecare separat. Proprietarii le fac necazuri şi nu-i lasă să vină unul la celălalt, ca să li se acrească de camerele lor şi să se mute, fiindcă între timp cei care caută casă sunt mai

mulţi la număr şi camerele sunt mai puţine la număr, aşa că dumnealor pot să ceară chirii mai mari. Cei doi se întâlnesc în cafenele şi baruri, şi în cele din urmă se despart şi se duc – el la camera lui, care-i la un capăt al oraşului, şi ea la camera ei, care-i la capătul celălalt al oraşului, fiindcă n-au o locuinţă în care să locuiască împreună. Acum ştii de ce ne temem noi în legătură cu locuinţa noastră. Teama noastră e atât de mare, încât într-o noapte Gerda m-a trezit din somn, fiindcă i s-a părut că se plimbă cineva pe acoperişul casei noastre.

Doamna Greifenbach a spus: Totdeauna povesteşti despre mine, de ce nu povesteşti ce-ai spus despre asta. Greifenbach a spus: Oare am spus ceva? Nu ţin minte să fi spus. Gerda a spus: Vrei să-ţi aduc aminte? Gerhard a râs cu un râs plin şi hohotitor şi a spus: Şi dacă nu vreau, oare nu vei povesti? Gerda a spus: Dacă lucrul n-ar fi amuzant, nu l-aş povesti. Ştii tu ce-a spus raţionalistul ăsta? Chiar cu vorbele astea a spus: Probabil fata aceea pe care a creat-o Ghinat, ea e cea care se preumblă pe acoperiş.

Gerhard a pus deoparte ţigareta şi şi-a luat din nou pipa şi mi-a spus: Şi tu chiar crezi că aşa am spus. I-am spus: Cine n-ar crede ce spune o femeie frumoasă ca Gerda. Doamna Greifenbach a râs şi a spus: O femeie frumoasă a cărei căsătorie o apasă de peste zece ani. Le-am spus: Sunt de-acum zece ani de când sunteţi căsătoriţi? Gerda a spus: Frunzele acelea pe care Ghinat i le-a dat lui Gerhard, i le-a dat la aniversarea a zece ani de la căsătoria noastră. Nişte frunze ca astea, dacă ar fi încăput pe mâinile unui idiot, acela le-ar fi pisat mărunt şi şi-ar fi făcut din ele tutun pentru pipă, fără să ştie că au o însuşire deosebită, că sunt talismane. La drept vorbind, noi cum de ştim că frunzele astea au într-adevăr o însuşire deosebită, că sunt talismane, afară de faptul că am auzit asta de la Ghinat şi noi îl credem, după cum credem că e un om cinstit, şi nu un borfaş. Aşadar mâine plecăm şi nu ştiu dacă să mă bucur sau să mă întristez. N-am stat mult pe gânduri şi i-am spus Gerdei: Nu trebuie să te întristezi. Iau asupra mea supravegherea locuinţei voastre, şi dacă am să văd că e nevoie voi înnopta aici de două-trei ori. Soţii Greifenbach au primit vorbele mele cu bucurie şi au spus: Acum putem să plecăm liniştiţi. Le-am spus: Voi credeţi că trebuie să-mi fiţi recunoscători pentru ceva, dimpotrivă, eu trebuie să vă fiu recunoscător, întrucât casa voastră e minunată pentru somn, după cum am aflat în nopţile

când era interdicţie de circulaţie, când am dormit la voi. Fiindcă am pomenit vremurile cu interdicţie de circulaţie, ne-am amintit de acele zile grele când omul ieşea în oraş şi nu se putea întoarce acasă, fiindcă guvernul mandatului[48] hotăra deodată interzicerea circulaţiei şi pe oricine se afla pe stradă şi locuia departe de oraş şi nu găsea în oraş un loc să se adăpostească poliţiştii îl prindeau şi îl ţineau la arest toată noaptea, şi ai lui acasă erau înspăimântaţi şi îngrijoraţi din pricină că nu ştiau unde a dispărut. De la decizia aceea am ajuns la celelalte decizii rele şi grele, pe care guvernul mandatului le-a luat împotriva noastră, hotărâri care la vremea lor ni se păreau inevitabile, ca şi cum în Eretz Israel nu s-ar putea fără ele. Şi am vorbit din nou despre nopţile de interdicţie a circulaţiei. Cu toate că au fost rele şi grele, un pic de bine tot a ieşit din nopţile acelea, căci oamenii erau siliţi să stea pe la casele lor, şi astfel puteau să le dea atenţie nevestelor şi copiilor lor, ceea ce înainte nu obişnuiau să facă, fiindcă îşi petreceau nopţile în adunări şi conferinţe şi şedinţe şi alte lucruri care ţin omul departe de sine însuşi, şi nu mai e nevoie să spun că şi de ai lui. Şi dacă vei găsi cu cale să spui că şi treburile obştii au avut de câştigat, fiindcă, nemaiţinând atât de multe adunări şi nemaipierzându-ne în dispute, evenimentele s-au desfăşurat în mod firesc şi, după cum se întâmplă de-obicei, au luat de la sine o întorsătură bună. Încă un lucru bun a ieşit din nopţile de interdicţie a circulaţiei, şi anume că mulţi burlaci, dacă au fost siliţi să stea acasă, s-au apropiat de fetele proprietarilor şi până la urmă s-au însurat cu ele.

Aşa am stat cu soţii Greifenbach şi am flecărit până ce-am spus că e momentul să mă ridic. Greifenbach mi-a dat cheia casei şi mi-a arătat toate ieşirile şi ascunzişurile ei. Câteva clipe mai târziu m-am despărţit de el şi de nevastă-sa şi am plecat.

2

Într-o zi la apusul soarelui am ieşit să cumpăr pâine şi măsline. Nevastă-mea şi copiii plecaseră la Ghedera şi eu rămăsesem singur şi mă hrăneam cu ce cumpăram. Cu pâinea şi măslinele în mână mă plimbam printre prăvălii. N-aveam chef să mă întorc acasă, fiindcă nu era nimeni acolo, n-aveam nici chef să fac vreo treabă, fiindcă ziua era pe sfârşite. Mi-am continuat

plimbarea şi mă preumblam lăsând picioarele să mă ducă unde voiau ele. Am ajuns la valea în care era casa soţilor Greifenbach. În liniştea minunată care e în văile Ierusalimului la apusul soarelui se află toate binecuvântările de pe lume. Văile sunt parcă despărţite de oraş, şi parcă lumea toată se află în ele. Mai cu seamă valea asta încununată de copaci între care se respiră aer curat şi unde nu răzbesc curenţii de aer rău care cutreieră lumea. Mi-am spus în sinea mea: Dacă tot am ajuns aici, ia să mă duc să văd ce mai face casa soţilor Greifenbach. Şi fiindcă am cheia în buzunar, hai să şi intru.

Am intrat în casă şi am aprins lumina şi m-am plimbat dintr-o odaie într-alta. Cele patru camere plăcute şi mobila plăcută din ele erau rânduite după cum le e rânduiala, ca şi cum mâinile stăpânei casei încă ar mai veghea asupra lor. Şi doar a trecut o lună din ziua în care soţii Greifenbach au plecat din casă. Dacă stăpâna casei e bună, chiar dacă ea s-a depărtat, casa nu-şi schimbă rânduiala.

În momentul acela nu mi-era nici foame, nici sete, dar eram obosit. Am stins toate lămpile şi am deschis fereastra şi m-am aşezat să mă odihnesc. Din tainiţele nopţii venea linişte şi m-a cuprins într-atât, încât parcă vedeam tihna cu ochii. M-am hotărât să înnoptez acolo, să îndeplinesc făgăduiala făcută soţilor Greifenbach. M-am ridicat de pe scaun şi am aprins lampa de birou şi am luat o carte să citesc în pat, şi m-am bucurat că era o lampă aproape de pat şi nu trebuia să mut nimic din locul lui într-o casă care nu-i a mea. Desigur, cât timp cheia era la mine aveam dreptul să mă consider stăpân al casei în casa lui, dar purtăm în noi sentimentul de-a fi străin, e ceva în el care ne lipseşte de ştiinţa de-a domni.

Şedeam pe scaunul lui Greifenbach şi mă gândeam: În momentul ăsta în care eu mă aflu în casa asta a soţilor Greifenbach s-ar putea ca soţii Greifenbach să caute adăpost şi să nu găsească, şi, dacă găsesc, locul să nu fie după placul lor. Ce le-a venit să lase o casă frumoasă şi mobilă frumoasă şi să se trambaleze prin alte locuri. Şi ce le vine tuturor celor care-şi lasă casa şi rătăcesc din loc în loc, e oare o lege de la Facerea Lumii, sau o închipuire amăgitoare, după cum zice o vorbă din străbuni: fericirea ta se află întotdeauna acolo unde nu te afli tu.

M-am descălţat şi m-am dezbrăcat şi am luat o carte şi am stins lampa de birou şi am aprins lampa de lângă pat şi m-am băgat în pat şi am deschis

cartea, când mi-am simţit trupul aţipind treptat, şi un gând încolţind în mine în privinţa trupului meu, cum asta, tocmai mie, care niciodată nu-mi găsesc somnul nici măcar după miezul nopţii, îmi vine deodată să dorm când noaptea abia începe. Am pus deoparte cartea şi am stins lampa şi m-am întors cu faţa la perete şi am închis ochii, vorbind cu mine însumi fără să spun nimic şi fără să scot o vorbă: Aici, în locul ăsta, în casa asta, în care nici un om de pe lume nu ştie că te afli în noaptea asta, poţi dormi oricât vrei şi n-o să vină nimeni să te caute.

Împrejur era linişte şi tihnă. Tihna liniştii pe care o găseşti în văile Ierusalimului, pe care Cel de Sus le-a păstrat pentru iubitorii de tihnă. Nu degeaba se temeau soţii Greifenbach pentru casa lor. Dacă un spărgător ar fi intrat în casă, aici nimeni nu l-ar fi simţit. Încetul cu-ncetul toate gândurile mele au contenit, în afară de simţământul acela surd că toate mădularele mele aţipesc.

Am auzit deodată un zgrepţănat şi m-am trezit. Fiindcă ascunsesem pâinea şi măslinele într-o cutie de tablă nu mă temeam să fie atacate de şoareci, dar m-am temut că un şoarece roade covorul sau hainele sau cărţile sau frunzele acelea pe care Ghinat i le dăduse lui Greifenbach. Am ciulit urechile şi am desluşit că nu e un zgrepţănat de şoarece, ci e aici un om care dibuie uşa pe dinafară. Dacă nu e vreun spărgător, atunci poate că e doctor Ghinat, care s-a întors acasă şi încearcă din greşeală să deschidă uşa la mine. Mi-am spus în sinea mea: Mă duc să-i deschid şi avem să fim faţă-n faţă, am să-l văd.

M-am ridicat din pat şi am deschis uşa. Am găsit un om stând şi moşmondind la clopoţel. Am apăsat pe întrerupător şi-am aprins lumina. De uimire, cuvintele mi-au amuţit în gură. Doar nu spusesem nimănui de pe lume că aveam să-mi petrec noaptea în casa soţilor Greifenbach şi nici chiar eu însumi nu ştiam că aveam să-mi petrec noaptea în casa soţilor Greifenbach, şi-atunci de unde ştia Gavriel Gamzu că eu mă aflu în casa soţilor Greifenbach. I-am spus: Domnu’ Gamzu, dumneata eşti? Aşteaptă să mă-mbrac.

M-am întors în odaie şi m-am îmbrăcat, în timp ce mă minunam de musafirul care venise încoace. Oare îl cunoaşte pe stăpânul casei, sau o cunoaşte pe nevastă-sa? Doar Greifenbach nu umblă după cărţi în ebraică,

cu atât mai puţin după manuscrise şi ediţii princeps. Cu greu a învăţat puţină ebraică. Şi cu toate că se laudă că ştie bine limba şi gramatica, nu ştie decât gramatica Vechiului Testament, pe care a învăţat-o dintr-o carte a lui Gesenius[49] despre sistemul verbal al limbii ebraice. Nevastă-sa ştie mai mult decât el. Nu ştie multă gramatică şi nu l-a studiat pe Gesenius, dar cu Grazia, slujnica, şi cu mămularii ştie să vorbească în ebraică. În orice caz, Gerda n-are de-a face cu cărţile în ebraică. Şi-atunci, se pune din nou întrebarea: Ce l-a adus aici pe Gamzu? Singura explicaţie cu putinţă e că a venit în căutarea mea. Gamzu ştie că sunt bucuros să-l întâlnesc oricând, după cum sunt bucuroşi toţi cei care-l ştiu şi-l cunosc, fiindcă e un om învăţat în ale iudaismului şi cunoaşte cea mai mare parte a lumii şi a călătorit prin ţări depărtate şi a ajuns pe meleaguri pe care n-a călcat înaintea lui nici un călător. Din acele locuri depărtate a adus poezii ale unor poeţi de care nu ştiam şi a adus manuscrise şi tipărituri princeps, de ale căror titluri nici măcar nu auzisem. Dar acum nu mai călătoreşte nicăieri, ci stă la el acasă cu nevastă-sa. Omul ăsta care era obişnuit cu călătoriile s-a făcut în floarea vârstei îngrijitorul unei neveste bolnave, despre care se spune că din noaptea nunţii lor nu s-a dat jos din pat. Fie că în zvonul ăsta e un dram de adevăr, fie că nu, fapt e că are acasă o nevastă bolnavă care suferă de o boală ce nu are leac în veci şi bărbatul ei trebuie s-o îngrijească şi s-o spele şi să-i gătească şi să-i dea de mâncat. Şi nu-i ajunge că el a renunţat la sine însuşi de dragul ei, fiindcă ea îl mai şi bate şi-l muşcă şi-i sfâşie hainele. Din cauza asta iese la treburile lui noaptea, fiindcă ziua îi e ruşine să se arate pe stradă cu hainele rupte şi cu obrazul răzit. Acum a venit la mine. De ce a venit la mine? Douăsprezece lire israeliene pusese deoparte ca să cumpere cu ele la un sanatoriu un loc pentru nevastă-sa, îi fusese teamă să ţină banii la el ca să nu-i cheltuiască şi mi-i încredinţase mie. S-a întâmplat ca în ziua aceea să mă duc să vizitez împrejurimile Mării Moarte şi să las banii acasă. Au intrat în casă nişte hoţi şi mi-au prădat casa şi banii. I-am trimis vorbă că nu trebuie să se teamă pentru banii lui. A auzit şi a venit ca să audă din gura mea dacă într-adevăr sunt gata să-i înapoiez banii care au fost prădaţi de la mine, şi, fiindcă n-a apucat să vină până acum, a venit acum. Aşa am presupus în sinea mea. Am văzut pe urmă că

presupunerea mea era greşită. Nu pentru banii lui venise, ci din altă pricină venise.

3

M-am îmbrăcat aşadar şi m-am întors la Gamzu şi i-am spus: Ai venit să-ţi ceri banii? S-a uitat la mine cu o faţă tristă şi cu o privire stânjenită şi a spus cu un glas surd: Dă-mi voie să intru. L-am lăsat să intre în casă şi l-am poftit să şadă. A privit de jur împrejur şi a zăbovit puţin, în cele din urmă a gângăvit şi a spus: Nevastă-mea. Şi a tăcut din nou şi a adăugat: Am venit acasă şi n-am găsit-o pe nevastă-mea. I-am spus: Şi-atunci ce te gândeşti să faci? Mi-a răspuns zicând: Iartă-mă că ţi-am picat aşa deodată în casă. Închipuie-ţi numai, mă întorc de la sinagogă de la rugăciunea de seară şi intru în casă s-o pregătesc pe nevastă-mea pentru noapte şi-i găsesc patul gol. Am ieşit s-o caut. Vântul suflă spre miazăzi, şi se întoarce spre miazănoapte; apoi iarăşi se întoarce, şi începe din nou aceleaşi rotituri.[50] Deodată mă pomenesc stând într-o vale şi nu ştiu ce m-a adus aici. Văd o casă, şi inima mi-a dat ghes să intru. Ştiu că n-avea nici un rost să intru, şi totuşi am intrat. Şi bine că te-am găsit pe dumneata. Dă-mi voie să stau puţin şi pe urmă mă duc.

I-am spus: Iartă-mă, domnule Gamzu, am auzit spunându-se că nevasta dumitale nu se dă jos din pat. Gamzu a spus: Nu se dă jos din pat. I-am spus: Atunci cum poţi să spui că ai găsit patul ei gol. Dacă nu se poate mişca, atunci cum de s-a dat jos din pat şi cum de-a ieşit? A şoptit şi a spus: E lunatică.

Am stat o vreme şi n-am spus nimic. După aceea am repetat cuvintele lui în chip de întrebare şi l-am întrebat în şoaptă: E somnambulă? Gamzu a răspuns zicându-mi: E somnambulă. L-am privit ca un om care aude un zvon şi nu ştie să-l tălmăcească. A simţit lucrul ăsta şi mi-a spus: În fiecare noapte în care e lună plină nevastă-mea se ridică din pat şi se duce în orice loc în care o ademeneşte luna. Nu m-am stăpânit şi i-am spus ca un reproş: Şi dumneata nu încui uşa? Gamzu a surâs cu un fel de surâs viclean şi a spus: Încui uşa. I-am spus: Dacă-i încui uşa, atunci cum de poate să iasă? Gamzu a spus: Chiar dacă aş pune la uşă şapte lacăte şi aş încuia toate

lacătele, fiecare cu şapte chei, şi aş arunca fiecare cheie în câte una dintre cele şapte mări din Eretz Israel, nevastă-mea tot le-ar găsi pe toate şi ar descuia şi ar ieşi şi s-ar duce. Am stat o vreme, şi nu i-am spus nimic, şi a stat şi el şi a tăcut. Pe urmă i-am spus din nou: De când ştii că-i aşa, adicătelea că-i lunatică? Şi-a prins fruntea cu mâinile şi şi-a proptit tâmplele în cele două degete mari şi a spus: De când ştiu că-i lunatică? Din ziua în care am cunoscut-o am ştiut că-i lunatică. Am tăcut din nou, dar nu multă vreme, şi iar i-am spus: Şi cu toate astea nu te-ai dat în lături s-o iei de nevastă. Şi-a dat jos pălăria şi a scos o scufă mică şi şi-a pus-o pe cap, a zăbovit un pic şi a spus: Ce-ai întrebat? I-am spus. A surâs şi a spus: Şi cu toate astea nu m-am dat în lături s-o iau de nevastă. Dimpotrivă, atunci când am văzut-o pentru prima oară stând în vârful stâncii la înălţimea unui munte unde nici un om nu poate să ajungă şi luna o lumina şi ea cânta *Idel idel idel va pa ma*, ce mi-am spus eu: Dacă fata asta nu e dintre îngerii cu chip femeiesc ai Celui de Sus, dintre îngerii meniţi să se adune cu îngerii Celui de Sus[51], atunci ea ţine de toate cele douăsprezece zodii, fiind ea din zodia fecioarei. M-am dus la taică-său şi i-am spus: O vreau pe fiică-ta. Mi-a spus: Fiule, tu doar ştii că Gmula e uite-aşa şi-aşa, şi totuşi vrei s-o iei de nevastă. I-am spus: Părintele milostiv are să se îndure de noi. Şi-a înălţat faţa către Ceruri şi a spus în faţa lui Dumnezeu: Stăpâne al lumii, dacă omului ăstuia care vine dintr-un loc îndepărtat i-a fost milă de ea, ţie, care eşti aproape de noi, cu atât mai mult are să-ţi fie milă de noi. A doua zi m-a chemat şi mi-a spus: Vino cu mine. M-am dus cu el până am ajuns la un munte înalt din lanţurile acelea de munţi înalţi care se înalţă şi se ridică în înaltul cerului. Am urcat împreună cu el pe munte şi am sărit din stâncă în stâncă până ce s-a oprit lângă o stâncă dreaptă ca o lumânare. A privit de jur împrejur. Când a văzut că nu ne vede nimeni a stat o clipă şi apoi a scormonit sub o stâncă şi a ridicat o piatră, s-a deschis o peşteră şi el a intrat înăuntru. Când a ieşit ţinea în mână un vas de lut şi a spus: Să ne-ntoarcem. Pe drum a deschis vasul şi mi-a arătat o legătură de frunze uscate, mai ciudate decât toate frunzele pe care le-am văzut vreodată, şi pe ele erau desenate litere ciudate cu un scris ciudat pe care nu-l cunosc, şi culoarea literelor, adicătelea culoarea cernelii cu care erau scrise literele, nu era dintre culorile pe care le cunoaştem. La prima privire mi s-a părut că acela

care le scrisese amestecase auriu şi azuriu şi purpuriu cu toate culorile curcubeului şi cu ele scrisese literele acelea. Pe când eu stăteam şi priveam, culorile s-au schimbat sub ochii mei şi s-au prefăcut în culorile algelor care se scot din adâncurile mării, ca acelea pe care doctorul Rechnitz le scoate din mare la Jaffa. Şi până una-alta păreau ca firele de argint care se văd pe lună. Am privit frunzele şi am privit literele şi m-am uitat la tatăl Gmulei. În clipa aceea tatăl Gmulei părea că s-ar fi strămutat în altă lume. Şi ceea ce mi s-a părut la început că nu-i decât o închipuire s-a dovedit treptat a fi o calitate de netăgăduit. Dacă ai să mă întrebi care e tâlcul acestui lucru, n-am să ştiu să-ţi răspund. Cât despre mine, totul îmi e limpede şi cu limpezime deplină. Cu toate că mă mir foarte de mine însumi că spun asta. Fiindcă îmi lipsesc vorbele. Şi totuşi, după mine lucrul ăsta e limpede şi de înţeles mai mult decât orice putem să tălmăcim într-o baniţă de cuvinte. În clipa aceea îmi pierise graiul şi nu mai aveam puteri să pun vreo întrebare. Şi nu era din pricina frunzelor, şi nici a literelor, ci din pricina a ceea ce se petrecea cu tatăl Gmulei. Cât priveşte literele, toate culorile pe care le-am văzut la început au pălit după aceea şi s-au schimbat cu totul şi nu-mi dau seama în ce fel şi-au pierdut literele nuanţele şi când s-au schimbat. Pe când eu stăteam şi mă minunam, tatăl Gmulei a pus frunzele înapoi în vas şi mi-a spus în cuvinte simple şi cu vorbele astea mi-a spus: Sunt plante ale pământului şi au puterea să limpezească aerul din înălţimi. Un an mai târziu, cu o noapte înainte de noaptea nunţii mi-a spus: Ţine minte plantele acelea pe care ţi le-am arătat pe munte. Ştii ce sunt. S-a aplecat şi mi-a şoptit la ureche şi mi-a spus: Între ele e un talisman cu o însuşire deosebită şi nu ştiu care anume dintre ele o are, dar ştiu că are puterea de a limpezi aerul care e în jurul lunii şi luna însăşi. Uite, îţi dau toate frunzele şi, câtă vreme ele sunt în mâna ta, poţi să îndrumi paşii Gmulei în aşa fel, încât să nu se împiedice în umbletul ei. Până acum nu le-am scos din ascunzătoarea lor. Şi de ce nu le-am scos de-acolo? Fiindcă atâta timp cât Gmula era liniştită şi înfăşurată şi înfăşată în desăvârşirea ei nu era nevoie de ele, acum că a venit pentru ea vremea iubirii, vremea să se împreuneze cu soţul ei şi să ia din puterea lui, ea primeşte o cu totul altă împlinire şi o cu totul altă trăire. Şi când vin nopţile cu lună, ia plantele astea şi pune-le în fereastra care e în dreptul uşii şi acoperă-le să nu le simtă nimeni, şi eu mă pun

chezaş că dacă Gmula are să iasă din casă ea are să se întoarcă la tine înainte ca luna să se întoarcă la culcuşul ei.

I-am spus lui Gamzu: În noaptea asta ai uitat să faci ce ţi-a poruncit să faci socrul tău. Gamzu a spus: N-am uitat. I-am spus: Dacă-i aşa, atunci cum de s-a întâmplat ce s-a întâmplat? Gamzu şi-a întins palmele goale şi a spus ca pentru sine: S-a dus puterea talismanului tău, Gavriel. L-am întrebat: Şi-a pierdut puterile? Mi-a spus: El nu şi-a pierdut puterile, eu l-am pierdut pe el. I-am spus: Nevastă-ta l-a rupt? Mi-a spus: Nevastă-mea nu l-a rupt. Eu am săvârşit păcatul acesta.[52] L-am vândut. Dintr-o greşeală l-am vândut. A fost aici un congres de învăţaţi. Au venit şi s-au adunat la Ierusalim mulţi învăţaţi din toată lumea. Câţiva dintre ei au venit să cumpere de la mine cărţi şi manuscrise. În timp ce ei scotocesc şi tot scotocesc, ăsta scotoceşte printre cărţile pe care i le pusesem deoparte, şi ăstălalt scotoceşte printre cărţile pe care le-a luat colegul lui. În forfoteala aceea foaia aceea cu însuşiri tainice s-a rătăcit într-un vraf de manuscrise şi eu am vândut-o şi nu mai ţin minte cui am vândut-o. Nu mai ţin minte, cu toate că ar fi trebuit să ţin minte, fiindcă nu există manuscris pe care să-l fi vândut şi să nu ştiu cui l-am vândut, afară de ăsta. Banii, banii pentru care merit pedeapsă – fiindcă i-am primit pe talisman –, douăsprezece lire, ţi i-am încredinţat dumitale ca să iau un loc pentru Gmula la sanatoriul pentru cei care suferă de boli fără leac.

Gamzu s-a apucat de frunte şi şi-a apăsat tâmplele. Apoi şi-a întins degetul şi şi-a frecat ochiul mort, fiindcă Gamzu îşi pierduse un ochi şi, atunci când îl copleşesc gândurile, el şi-l freacă până când se înroşeşte ca o bucată de carne vie. Pe urmă şi-a şters degetul şi m-a privit ca şi cum ar fi vrut ca eu să spun ceva. Am cugetat în sinea mea: Ce să-i spun? N-am să-i spun nimic.

Şedeam în faţa lui şi tăceam. A început din nou să vorbească: Uneori mi se pare că Gmula îl cunoaşte pe cumpărător, e înţeleptul acela din Ierusalim care a ajuns până la locul de baştină al Gmulei pe când eu eram la Viena. Şi am două dovezi pentru lucrul ăsta. Una e că toată ziua aceea Gmula a cântat cântecul ei *Idel idel idel*[53], ceea ce nu mai făcuse niciodată de când e aici, şi a doua, că a reînceput să vorbească în limba care se vorbeşte în locul ei de baştină, ceea ce de asemenea n-a mai făcut din ziua când s-a despărţit de

taică-său, şi desigur cumpărătorul acela e cauza, fiindcă atunci când l-a văzut şi-a amintit de zilele când încă nu fusese dezrădăcinată din locul unde s-a născut şi în care omul acela a venit la ei, numai că atunci când a venit la ei el era îmbrăcat ca un învăţat din Ierusalim, fiindcă oricine vine în locurile acelea se preface a fi învăţat din Ierusalim, deoarece sfinţenia locului îl apără de creştini.

Gamzu şi-a frecat iarăşi ochiul cel mort, care surâdea printre degetele lui, ca şi cum şi-ar fi bătut joc de necazul lui, ca şi cum mi-ar fi făcut semn: Bate-ţi joc de omul care a vândut un lucru de care depind viaţa lui şi viaţa nevesti-sii. Nu mi-am bătut joc de el. Dimpotrivă, mi-a fost milă de el. Mi-a trecut deodată prin minte că poate doctorul Ghinat era cel care şi-a însuşit talismanul lui Gamzu, fiindcă auzisem de la Greifenbach că Ghinat are o colecţie de talismane şi că-i dăruise prietenului meu nişte dublete. L-am întrebat pe Gamzu: Cuvintele acelea magice pe ce erau scrise, pe hârtie sau pe pergament? Gamzu a răspuns zicându-mi: Nici pe hârtie şi nici pe piele şi nici pe pergament, ci, după cum ţi-am spus din capul locului, cuvintele acelea magice erau scrise pe frunze.

Am socotit zilele şi mi-am spus că nu se putea ca Ghinat să fi cumpărat talismanul, întrucât congresul învăţaţilor când a avut loc? A avut loc după ce s-au împlinit zece ani de la căsătoria soţilor Greifenbach, şi chiar dacă ar fi avut loc mai înainte, nu e de conceput ca un european ca Ghinat să se îmbrace în straie de înţelept din Ierusalim şi să fie şi crezut.

Gamzu a citit mult şi a studiat mult şi a fost învăţăcelul multor înţelepţi şi cutreierase jumătate de lume. Pur şi simplu nu există aşezare de evrei în care Gamzu să nu fi fost. În afară de manuscrise şi ediţii vechi adusese de pretutindeni povestiri şi legende şi obiceiuri şi pilde de înţelepţi şi proverbe şi relatări făcute de călători şi despre fiecare întâmplare în parte povestea care era izvorul întâmplării, ca şi cum ceea ce se întâmplase în vremea din urmă ar fi fost ceva ce se întâmplase numai şi numai ca să se întâmple cândva pentru prima oară, sau lua un subiect despre care se vorbea şi adăuga câte ceva despre acel subiect. Chiar şi acum a îndepărtat de el părerea de rău după talismanul nepreţuit, şi vorbea despre însuşirile talismanelor în genere.

Gamzu stătea şi-şi răsucea o ţigaretă şi stătea şi povestea despre însuşirile talismanelor, ale căror calităţi sunt mai presus de calităţile leacurilor, fiindcă pe cele mai multe dintre leacurile pe care noi le găsim în cărţile Celor Dintâi[54] nu te poţi bizui, deoarece rânduielile firii omului s-au schimbat, şi, dacă s-a schimbat maşinăria care face să funcţioneze trupurile, s-au schimbat şi leacurile. Dar talismanele nu suferă schimbări şi supravieţuiesc aşa cum le e firea şi înrâurirea, întrucât sunt legate de zodii, iar zodiile există ca în ziua în care au fost rânduite în ceruri şi înrâurirea lor se vădeşte în toate făpturile, şi mai cu seamă în om, şi după cum e zodia în care s-a născut aşa sunt firea şi soarta omului, aşa cum s-a spus în Gmara[55]: Totul depinde de zodie, Totul depinde de zodie, în Ceruri se hotărăşte ce are să i se întâmple fiecăruia,[56] şi se mai spune: Zodia îţi ascute mintea, zodia te îmbogăţeşte. Chiar şi bolile oamenilor depind de zodii, fiindcă Dumnezeu le-a dat zodiilor puterea să-i înrâurească pe cei sărmani, să le facă bine şi să le facă rău. Şi pământul se schimbă după zodii, potrivit comentariilor lui Ibn Ezra[57] la Exod, fiindcă locurile de pe pământ se schimbă după steaua care este deasupra lor, aşa a scris acolo înţeleptul, şi înţelepţii care cercetează zodiile au să înţeleagă asta. Dar nu trebuie atribuită zodiilor nici o putere şi voinţă a lor proprie, căci toată puterea lor şi voinţa lor vine din puterea Celui care le-a întocmit şi le-a alcătuit,[58] care le dă de lucru, după cum se dădea de lucru în Templu preoţilor celor mari în nopţile de Yom Kippur, ca să nu-i doboare somnul. Şi ce nevoie ar avea Dumnezeu de zodii, de ursită, când Domnul a făcut toate pentru o ţintă,[59] adică Lui îi e închinată vorbirea omenească şi limba poeziei şi limba laudelor, ca şi cum i-ar răspunde lui Dumnezeu cu mulţumiri. El e Cel despre care a spus David: Cerurile spun slava lui Dumnezeu, şi întinderea lor vesteşte lucrarea mâinilor Lui.[60] Şi tot ce a creat Cel de Sus, El n-a creat decât pentru neamul lui Israel, ca să se ştie cum să fie preamărit Dumnezeu şi cum se rosteşte slava lui şi cum are să se întrupeze ceea ce a spus: Poporul pe care Mi l-am alcătuit, ca să vestească laudele Mele.[61] Iar zodiile sunt la fel ca îngerii, jumătate din ei sunt bărbaţi şi jumătate din ei sunt femei, sus ca şi jos, bărbat şi femeie, fiindcă „ceruri“ în Ghimatria[62] înseamnă bărbat şi femeie. Şi fiindcă aşa sunt ei, le e dor unora de ceilalţi, sus ca şi jos, căci aşa e firea bărbatului şi a femeii, să fie atraşi unul de celălalt, după cum le e zodia.

Dacă aşa stau lucrurile, pe ce se bizuiau fiii lui Beniamin care-şi răpeau fiecare din vie o nevastă dintre fiicele lui Shilo, oare nu se temeau că poate ele nu erau perechile care li se potrivesc? Ştiau, în schimb, că Templul are să fie construit potrivit cu faima ţării lor, unde toţi fiii lui Israel sunt deopotrivă, astfel încât seminţia lui Beniamin era aidoma tuturor celorlalte seminţii, de aceea erau siguri că femeile pe care le răpeau erau potrivite să le fie perechi.

4

După cum se întâmplă cu gândurile care te pot urmări vreme îndelungată, cât timp vrei tu, şi pe care le poţi întrerupe în orice clipă vrei tu, Gamzu a continuat să vorbească despre însuşirile talismanelor şi despre însuşirile zodiilor până când a încetat şi a început să povestească despre călătoriile lui. Gamzu a spus: Dacă vrei să vezi evrei din zilele înţelepţilor Tanaim[63], du-te în oraşul Amadiya.[64] Locuiesc acolo patruzeci de familii din neamul lui Israel, cu frica lui Dumnezeu şi păzitori de credinţă. Se scoală în fiecare zi devreme pentru rugăciune, dar nu ştiu să se roage, nu ştiu decât versetul „Ascultă, Israele!“[65] şi răspunsul „Amen“. Şi nu pun filactere, în afară de înţeleptul tribului şi de încă un bătrân. Tot timpul rugăciunii stau şi tac, iar atunci când cantorul rosteşte binecuvântări ei răspund „Amen“ cu credinţă, şi când ajunge la chemarea „Ascultă“ se cutremură şi freamătă şi spun tot versetul cu groază, cu teamă, cu înfiorare, năduşind de spaimă ca oamenii cărora le-a sunat ceasul să-şi verse sufletul în sufletul unic al lumii. Şi lângă Amadiya pribegesc păstori înalţi şi cu plete lungi, înnoptează cu turmele lor în firidele stâncilor şi habar n-au de legile din Cartea Sfântă, nici măcar o fărâmă de fărâmă, şi nu vin să se roage nici măcar de Anul Nou. La ei şi la cei asemenea lor s-a referit Mishna acolo unde scrie Cine trece prin spatele sinagogii şi aude sunet de şofar[66]. O dată pe an vine la ei un înţelept din Babilon să taie împrejur copiii care s-au născut în anul acela.

L-am întrebat pe Gamzu: Şi nevastă-ta e dintre oamenii ăştia? Gamzu mi-a răspuns zicând: Nevastă-mea nu e dintre ei. Nevastă-mea e din alt loc, e din munţi. La început străbunii ei şedeau lângă izvoarele bune într-o păşune bună şi vecinii lor se luptau cu ei şi ei le răspundeau cu luptă şi-i făceau să

dea bir cu fugiţii. Şi-atâta voinicie era în ei, încât cete de-ale lor au cotropit pământuri în ţările străinilor, deoarece înţeleseseră greşit versetul „Despre Gad a zis: «Binecuvântat să fie cine lărgeşte pe Gad: Gad se odihneşte ca un leu, şi sfâşie la braţe şi capete»“,[67] fiindcă ei aveau o tradiţie că sunt din seminţia lui Gad şi ei nu ştiau că binecuvântarea se rosteşte numai atunci când seminţia e statornicită în Eretz Israel, şi nu atunci când pribegeşte prin ţările altor popoare. S-au adunat toţi străinii asupra lor şi i-au învins şi au omorât mulţi dintre ei şi au înrobit mulţi dintre ei. Cei care au rămas au fugit în munţii cei înalţi şi şi-au făcut acolo aşezare. Stau ei acolo, şi nu le e teamă de străini, dar o dată la câţiva ani vin perceptori şi adună de la ei biruri. Cine vrea plăteşte, cine nu vrea îşi ia arma şi se ascunde în munţi până pleacă perceptorii. Şi uneori fugarul nu se întoarce acasă, fiindcă ajunge să cadă pradă vulturilor, care se năpustesc asupra lui şi-l sfâşie. Şi toţi anii aceia ei aşteaptă să se întoarcă în Eretz Israel, pământul care le e făgăduit pentru vitejia lor de către părintele nostru Moise, dascălul nostru, fie-i ţărâna uşoară, ca toţi să se întoarcă şi stă scris „Peste Gad vor da iureş cete înarmate, dar şi el va da iureş peste ele şi le va urmări“[68], toate cetele lui Gad au să se întoarcă la obârşia lor, la pământul lor pe care l-au luat de dincolo de Iordan, şi n-o să le dea nimeni porunci, ba mai mult decât atât, au să se întoarcă înapoi cu avere mare, după cum a scris traducătorul Talmudului: Şi se vor înapoia cu mari avuţii.[69] Gamzu îmi vorbea, îmi spunea că, în vremea în care a ajuns la ei, se preţuiau mai puţin decât meritau şi mulţi dintre ei erau suferinzi, bolnavi de inimă din pricina nesfârşirii surghiunului şi din pricina aşteptării îndelungate. Dar toţi îl vorbeau de bine pe Gavria ben Gauel, socrul lui Gamzu, care le citea legende şi predici şi din traducerea Talmudului din Ierusalim, care se găsea la ei în întregime, iar el o tălmăcea pe limba lor ca să le învioreze inimile, până când au început să-şi aducă aminte toate făgăduielile şi menirile pe care ni le-a menit Dumnezeu pentru atunci când are să vină Mesia.

Gamzu mi-a spus: Gavria ben Gauel, socrul meu, era bărbat între bărbaţi. Faţa lui era ca faţa unui leu şi puterea lui ca puterea unui taur şi era sprinten de picioare ca un vultur în zbor. Laudele lui Dumnezeu erau în gura lui, şi sabia cu două tăişuri era în mâna lui.[70] Ştia să cânte ca un cantor şi să făurească o armă. Era şi tămăduitor pentru bolnavi şi scria talismane şi le

învăţa pe logodnice dansuri şi jocuri şi cântece de nuntit, şi nu lua plată pentru asta, fiindcă toate faptele lui erau săvârşite în numele Cerurilor. Şi fiică-sa Gmula (nevasta lui Gamzu) îl ajuta, fiindcă ştia toate cântecele, pe cele pe care le cântau atunci când mai locuiau încă pe lângă pâraie şi pe cele din munţi. Şi Gamzu mi-a spus: Dacă l-ai fi văzut pe Gavria, socru-meu, pe când stătea în vârful stâncii, cu o tichie albastră pe cap şi părul de pe cap şi din barbă fluturând în toată splendoarea cârlionţilor lor şi ochii lui căprui luminând ca doi sori şi picioarele lui desculţe şi culoarea pielii lor ca un fel de aur, cele două degete mari lovind în stâncă, şi stânca înălţându-se şi crescând, şi înălţând cu el un cântec din abisuri, iar el conducând şi mişcându-şi braţul, şi Gmula, fiică-sa, mlădiindu-şi glasul în cântec, şi douăzeci şi două până la douăzeci şi şapte de fecioare dansând, toate frumoase coz şi de neam ales, ai fi văzut o pildă a zilelor bune pe care le-a cunoscut neamul lui Israel, când fetele din neamul lui Israel ieşeau şi dansau în vii.

Şi cum de-a ajuns Gamzu la ei? Mi-a spus Gamzu: M-am dus să caut manuscrise. Am străbătut cărările mărilor[71] şi am mers patruzeci de zile prin deşert. A venit un talaz de nisip. N-am apucat să-mi ascund capul în pământ aşa cum obişnuiesc să facă cei care merg prin deşerturi, care atunci când urcă talazul de nisip îşi ascund feţele în pământ până trece valul şi abia atunci se ridică de la locul lor. Nisipul mi-a intrat în ochi şi m-a orbit şi lumea s-a întunecat pentru mine. Mi-a văzut capul caravanei necazul şi după câteva zile m-a dus într-o aşezare la un om şi i-a spus: Acesta e din neamul vostru. Omul acela era Gavria ben Gauel. A rostit cuvinte magice şi mi-a dat leacuri, iar Gmula, fiică-sa, m-a îngrijit pe când zăceam în pat.

Gmula avea pe atunci vreo doisprezece ani, iar farmecul şi vocea ei erau mai frumoase decât toate frumuseţile de pe lume. Şi chiar şi-atunci când spunea ceva simplu, ca, de pildă: S-a mişcat pansamentul, Gavriel, sau Coboară-ţi ochiul ca să-l ung, sufletul meu se bucura de parcă mi se cântau cântece şi laude. Şi când deschidea gura în cântec, vocea ei înmugurea ca vocea păsării Phoenix, al cărei glas e mai plăcut decât al oricărei alte făpturi de pe lume. La început mi-a venit greu să le înţeleg vorbele. Chiar şi când vorbeau cu mine limba Cărţilor Sfinte. Asta pentru că ei rosteau cuvintele aşa cum se rosteau în vechime, şi cele mai multe cuvinte le rosteau nu aşa

cum le rostim noi, şi chiar şi ritmul vorbirii lor e altul, într-atât încât nu puteam deosebi limba Cărţii Sfinte de limba pe care o vorbeau între ei, care e o limbă necunoscută nici unui om în afară de ei. Încă o limbă mai vorbeau Gmula şi taică-său. De multe ori i-am găsit şezând în amurg. Un ied alb era culcat pe genunchii Gmulei şi pasărea cerului plutea peste zulufii bătrânului, şi ei stăteau de vorbă, uneori pe îndelete şi alteori cu repeziciune, uneori cu feţe zâmbitoare, şi alteori cu feţe înspăimântate, iar eu auzeam şi nu pricepeam nici o vorbă, până ce Gmula mi-a dezvăluit că e o limbă născocită, pe care au născocit-o ei ca să-şi înveselească sufletul. Şi din ziua în care Gmula a fost smulsă din locul ei şi-a smuls din gură toate acele graiuri şi dintre buzele ei nu mai răsare nici un cântec, decât în nopţile în care e lună plină, când îşi face plimbările şi le însoţeşte cu cântec. Dar în ziua aceea în care am vândut foaia cu vorbe tainice, adică talismanul, Gmula a vorbit pe graiurile acelea şi şi-a mlădiat glasul în cântec. Iar seara mi-a spus: Aş vrea să mănânc turte. Turtele sunt un fel de plămădeală care se coace pe tăciuni, şi numele lor vine de la numele tăciunilor pe care se coc.[72]Acum am să mă duc să văd dacă nevastă-mea nu s-a întors.

Gamzu şi-a dat jos tichia cea mică şi şi-a pus pe cap pălăria şi s-a ridicat de pe scaun. N-a ajuns până la uşă şi s-a întors şi a început să se preumble prin odaie, şi-a încrucişat mâinile la spate şi şi-a mişcat degetele de la mâna stângă. După un scurt răstimp a spus: Mă mir de mine c-am venit încoace, mai cu seamă că n-am văzut lumină şi nu ştiam că eşti aici, dar desigur are un tâlc lucrul ăsta, şi chiar dacă nu ştiu din ce pricină am venit tot are un tâlc. Cine locuieşte aici? I-am spus: Un om pe care-l cheamă doctor Greifenbach. – Şi unde e el acum? – A plecat cu nevastă-sa în străinătate. Îi cunoşti? Gamzu a spus: Nu-i cunosc. E medic Greifenbach ăsta? I-am spus: Un medic care s-a lăsat de meserie. De ce întrebi? Gamzu a spus: Şi în afară de ei cine mai e aici? – Eu şi cu tine. Înainte ca ei să plece le-am făgăduit soţilor Greifenbach să veghez asupra casei lor, fiindcă le era teamă de spărgătorii care s-au înmulţit cu cei întorşi din război. În noaptea asta mi-am îndeplinit făgăduiala şi am venit să înnoptez aici. Gamzu a ciulit urechile şi a pus: Şi nu mai locuieşte aici nimeni altcineva? I-am spus: Mai locuieşte cineva aici, cineva care nu e acasă, de ce întrebi? Gamzu a roşit şi a tăcut. După un scurt răstimp a întrebat din nou: Cum îl cheamă pe omul

acela? I-am spus. Gamzu a întrebat: E cu putinţă să fie vestitul doctor Ghinat? L-am întrebat: Îl cunoşti? Gamzu a spus: Nu-l cunosc, dar de cărţile lui am auzit. Dar nu le-am citit. Eu nu mă uit la cărţi peste care încă n-au trecut patru sute de ani. I-am spus: Peste cărţile lui Ghinat au trecut patru mii de ani şi chiar mai mult. Gamzu a surâs şi a spus: Eu mă uit la carafă şi nu la ce e-n ea. Am zâmbit şi am spus: Atunci, peste patru sute de ani uită-te în cărţile lui Ghinat. Gamzu a spus: În a treia reîncarnare sau a patra, dacă am să mă mai ocup de cărţi, poate c-am să mă uit şi în cărţile lui Ghinat. I-am spus: Acestea le face Dumnezeu de două ori, de trei ori, aşa stă scris[73], şi mai spune acolo Pentru trei nelegiuiri ale lui Israel, ba pentru patru, nu-Mi schimb hotărârea,[74] nu e om în Israel care să se reîncarneze pe lumea asta mai mult de două-trei ori, afară de cei care sunt nevoiţi să ducă până la capăt îndeplinirea vreunei porunci pe care n-au îndeplinit-o, dintre cele şase sute şi treisprezece porunci pe care le cuprinde Cartea Sfântă, iar acela poate să se reîncarneze şi de o mie de ori ca un legământ făcut pentru o mie de neamuri de om[75], dar în alte împrejurări nu, şi tu spui a patra reincarnare. Gamzu a spus: Am spus ceva greşit. Ştii ce părere am. Nici un om din Israel nu poate să spună ceva ce n-are temei în Cartea Sfântă, şi mai ales ceva ce e neîndoielnic împotriva Cărţii Sfinte. Şi nu mă socoti printre cei care-şi îngăduie să critice Cartea Sfântă şi să răstălmăcească zicerile lui Dumnezeu. Lucrul ăsta l-au învăţat de la înţelepţii creştinilor, dar în adâncul inimii lor ei ştiu că nu se poate preschimba Cartea Sfântă să fie altfel decât ne-a fost transmisă de păstrătorii tradiţiei.[76] De altfel, chiar şi oamenii cei drepţi şi înţelepţi dintre cei evlavioşi, chiar şi-aceştia stâlcesc ce stă scris, însă cei drepţi, fiindcă sunt drepţi şi studiază Cartea Sfântă în adâncime şi respectă credinţa, au meritul că reuşesc să introducă o idee morală religioasă divină, pe când criticilor Cărţii Sfinte, acelora care n-au binemeritat şi n-au studiat Cartea Sfântă în adâncime, înţelepciunea li se răsuceşte în gură după cum le vine lor. Aşadar, spui că Ghinat locuieşte aici. Îl cunoşti? I-am spus: Nu-l cunosc, şi mă îndoiesc c-am să ajung să-l cunosc. El se fereşte de privirile oamenilor, şi nici măcar stăpânii casei nu-l văd. Gamzu a spus: E un semn bun pentru un înţelept că nimeni nu-l cunoaşte. Îmi plac înţelepţii care nu se arată în tot locul şi nu se fac bun obştesc. Am să-ţi povestesc ceva. Ajung eu la Londra şi-l anunţ pe un

înţelept că am adus manuscrise. S-a ostenit şi a venit la mine şi a adus cu el doi însoţitori, un ziarist şi un fotograf. A luat toate cărţile pe care i le-am arătat şi s-a aşezat aşa cum se aşază unul care studiază Cartea Sfântă şi Talmudul şi şedea şi se uita la ele, şi pozarul stătea şi îl trăgea în poză. După două-trei zile mi se aduce un ziar. Mă uit la ziar şi văd o mutră împodobită de cărţi înecată în laude pentru acel înţelept care a descoperit cărţi scumpe de care nu ştia nimeni şi pe care nu le-a mai descoperit nimeni până la el. Ce părere ai de povestea asta? I-am spus lui Gamzu: Sunt de aceeaşi părere cu dumneata. Gamzu s-a uitat la mine nemulţumit şi a spus: Dar dumneata nu ştii ce părere am eu, şi-atunci cum de poţi spune că eşti de aceeaşi părere cu mine? I-am spus: Atunci părerea mea se deosebeşte de părerea dumitale. Mi-a spus: Râzi de mine? I-am spus: Nu râd de dumneata, ci de acel înţelept şi de alţii ca el care-şi irosesc puterile pe aparenţe ca să fie socotiţi înţelepţi, căci dacă şi-ar investi puterile în munca lor poate că ar deveni mai cunoscuţi. Gamzu a spus: N-ar deveni mai cunoscuţi. I-am spus: Dacă aşa stau lucrurile, atunci au dreptate să facă ceea ce fac. Gamzu a spus: Acum am să mă duc.

Aproape de miezul nopţii Gamzu s-a despărţit de mine şi a plecat. M-am ridicat şi l-am condus. Era lună plină şi tot oraşul părea alb. Dacă ai văzut vreodată o asemenea noapte, atunci nu te mai miri de lunaticii care-şi părăsesc patul şi ies şi rătăcesc împreună cu luna. Când am ajuns în cartierul Gruzinilor, care e lângă Poarta Damascus, m-am despărţit de el şi i-am urat să-şi găsească nevasta. A scos o batistă şi şi-a şters ochii şi a spus: Să dea Dumnezeu. I-am spus: Dacă ai să vrei să mă înştiinţezi, ai să mă găseşti acasă la mine, am de gând să mă întorc dimineaţa la mine acasă.

5

M-am întors la casa soţilor Greifenbach şi m-am suit în pat. M-a pălit somnul şi am dormit până când m-a trezit zgomotul unor roţi de tren. Trenul ajunsese la Garmish şi se oprise. Uşa vagonului s-a deschis şi s-au văzut munţi înalţi şi izvoare de apă, şi se auzea un glas cântând *Idel idel idel va pa ma*. Glasul m-a ademenit către el şi am vrut să-l urmez. Uşa s-a închis

înaintea mea. A venit luna şi m-a acoperit. I-am zâmbit cu un ochi şi ea mi-a zâmbit cu toată faţa.

Nu era aici nici un tren. Eram culcat în pat în casa soţilor Greifenbach. M-am întors pe partea cealaltă şi am tras pătura până peste ochi, să mă apăr de luna care-mi lumina faţa, în timp ce cugetam la lumea care s-a închis şi noi nu putem ajunge oriunde dorim, afară de luna care se preumblă peste toată lumea şi cântă *Idel idel idel va pa ma*.

După ce am prânzit la un tractir în oraş m-am întors la munca pe care o aveam de făcut. Când am vrut să-mi fac o cafea nu curgea de la robinet nici o picătură de apă. M-am suit pe acoperiş şi am cercetat cazanele de apă. Cazanele clocoteau în soare şi pe fundul lor rămăsese mai puţin de-un deget de apă. Ierusalimul, care e un oraş secetos, în zilele acelea ducea lipsă de apă. Mi-am lăsat munca şi m-am dus la casa soţilor Greifenbach, fiindcă în casa Greifenbach este o groapă cu apă de ploaie, aşa cum e în casele cele dintâi care s-au clădit la Ierusalim pe când se bea apă de ploaie.

Numeroase sunt metamorfozele caselor din Ierusalim. Nu e casă să n-aibă o poveste ca din poveşti, şi mai cu seamă primele case care au fost clădite în afara zidului cetăţii, şi mai cu seamă casa asta, a soţilor Greifenbach.

Cu vreo şaptezeci de ani în urmă a venit pe meleagurile astea un bogătaş dintre bogătaşii din Galipoli[77], signor Gamliel Ghiron, ca să-şi petreacă restul zilelor în Oraşul Sfânt. N-a găsit o locuinţă potrivită cu trebuinţele lui, fiindcă toată aşezarea era înghesuită în curţile vechi dinăuntrul zidului şi fiecare curte era locuită de câteva familii, şi toate familiile erau numeroase. S-a dus şi şi-a cumpărat două mii de coţi de pământ în afara oraşului, mai jos de Poarta Damascus, şi şi-a clădit o casă încăpătoare şi a sădit o grădină, şi, cum casa era departe de aşezare şi n-a găsit pe-aproape nici o sinagogă, a destinat o odaie din casă rugăciunilor şi a plătit nişte oameni să se roage cu el.[78] Atunci când a murit, şi-a lăsat casa moştenire unei societăţi filantropice. După o vreme administratorii au avut nevoie de bani ca să poată plăti taxa pentru armată şi au ipotecat casa. Casa a rămas câţiva ani ipotecată şi, din pricină că n-au izbutit să răscumpere ipoteca, cei care dăduseră împrumutul s-au apucat şi au vândut casa.

Au vândut casa unui neamţ, Gotthold Gänsiklein, preşedintele şi conducătorul unei secte de Păzitori ai virtuţii, care se desfăcuse ca o ramură a sectei Gemeinschaft der Gerechten[79], întemeiată în oraşul Gerlitz de către Gottfried Greilich. Gänsiklein şi cu nevastă-sa şi cu mama nevesti-sii au locuit în casa asta şi în casa asta primea credincioşi şi le ţinea predici despre cele trei trepte adevărate care trebuiau urcate pentru mântuirea trupului şi pentru lărgirea hotarelor sufletului. Într-o noapte s-a petrecut o încăierare între nevasta lui Gänsiklein şi maică-sa. Femeia a muşcat nasul maică-sii ca s-o facă nesuferită lui bărbatu-său. Lucrul s-a aflat printre oameni şi de ruşine Gänsiklein a fost silit să plece din ţară.

Au venit trei cumnaţi gruzini care se specializaseră în fabricarea de brânză. Au cumpărat casa şi au fabricat brânzeturi. A venit Războiul cel Mare şi a venit Cemal Paşa[80] şi i-a surghiunit fiindcă erau bănuiţi de sionism, deoarece pe brânză se găsise un desen în formă de stea cu şase colţuri. După război, Comisia Sionistă[81] a închiriat casa pentru Georg Gandinbrod, care era membru în Comisie. Casa a fost reparată, gunoiul evacuat, grădina sădită din nou şi terenul îngrădit. N-a apucat domnul Gandinbrod să intre în casă şi a apărut doamna Günendlein, nevastă-sa, şi a spus: Nu vreau să locuiesc la Ierusalim. Cei doi s-au întors la Glasgow şi din casă s-au făcut birouri. A venit un cutremur şi a zgâlţâit casa şi a clintit din loc acoperişul. Câţiva ani casa a stat nelocuită. Până a venit Gerhard Greifenbach şi a închiriat-o şi a reparat-o şi a modernizat-o şi a băgat lumină electrică şi conducte de apă şi alte instalaţii moderne. Greifenbach şi nevastă-sa locuiau în casă de câţiva ani, când le-a venit să călătorească în străinătate ca să se odihnească puţin de ostenelile vieţii în Eretz Israel, iar eu am luat asupra mea să veghez asupra casei, să nu vină spărgători şi să ocupe casa. Gerhard cu nevastă-sa, Gerda, hoinăreau prin străinătate, iar eu stăteam de două nopţi în casa asta.

Depărtată de oraş, casa stătea în mijlocul grădinii din vale şi strălucea în lumina lunii. Şi strălucea şi grădina, şi tot ce era în grădină. Fiecare pom şi fiecare tufiş era despărţit de celălalt şi nici unul n-avea treabă cu celălalt. Numai luna nu făcea nici o deosebire, aşa cum îl lumina pe unul, aşa îl lumina şi pe celălalt.

Stăteam la fereastră şi priveam grădina. Toţi copacii şi toate tufişurile moţăiau şi dormeau, dar de printre copacii din grădină se auzi zgomot de paşi. Dacă ăsta nu e zgomotul paşilor lui Ghinat, care s-a întors din călătorie, poate că e zgomotul paşilor lui Gavriel Gamzu, pe care atunci când l-am condus ieri-noapte l-am rugat să mă înştiinţeze ce mai face nevastă-sa, şi poate c-a venit să mă înştiinţeze ce mai face nevastă-sa. Sau poate că nu e Gamzu, ci e cine ştie cine.

Luna cea dreaptă, cea neprihănită, nu m-a amăgit. Nu altul decât Gamzu se apropia încetişor. M-am dus şi i-am deschis uşa şi l-am adus în odaie. Gamzu şi-a luat un scaun şi s-a aşezat. A scos hârtie şi şi-a răsucit o ţigaretă. A luat ţigareta în gură şi a aprins-o şi şedea şi fuma şi nu mă lua în seamă că stau şi aştept să aud dacă a găsit-o pe nevastă-sa. M-am supărat pe el şi, de supărare, am tăcut. Gamzu a spus: Nu mă întrebi de nevastă-mea. I-am spus: Dacă ai ce povesti, povesteşte. Gamzu a spus: Într-adevăr, am de povestit, oare nu se găseşte pe-aici nici o scrumieră? M-am dus şi i-am adus o scrumieră. A dat din mână să scuture scrumul. M-a privit cu ochiul sănătos şi şi-a şters ochiul bolnav, şi-a frecat palma de barbă şi şi-a umezit palma cu vârful limbii şi a spus: Credeam că m-a ars focul de la ţigaretă, şi acum văd că m-a pişcat un ţânţar. Sunt ţânţari în casă. I-am spus: Poate că zboară pe-aici un ţânţar sau poate că nu zboară nici un ţânţar, în orice caz, de bucurie că am un oaspete scump ca dumneata, care se nimereşte să-mi calce pragul, nu simt pe-aici prezenţa vreunui ţânţar. Gamzu a simţit ce-a simţit, şi a spus: Am găsit-o, am găsit-o, am găsit-o în pat, dormind adânc. M-am gândit în sinea mea: Ar merita să aflu şi cum şi-a găsit Gamzu nevasta. Dar n-am să-l întreb. Dacă are să-mi povestească de bunăvoie am să aflu, şi dacă n-are să-mi povestească de bunăvoie atunci am să mă las păgubaş. Să nu creadă că-l urmăresc. A trecut un scurt răstimp şi n-a spus nimic, şi părea că şi-a mutat gândul de la toată povestea. Deodată şi-a trecut mâna peste frunte ca un om care s-a trezit din somn şi a început să tot povestească cum a ajuns la el acasă şi a deschis uşa şi s-a uitat în dormitor fără să se aştepte la nimic. Şi deodată a auzit respiraţii-respiraţii. Şi-a închipuit că, deoarece nu se gândeşte decât la nevastă-sa, se amăgeşte că asta e răsuflarea nevesti-sii. S-a apropiat încetişor de patul ei şi a găsit-o

culcată acolo, i-a crescut inima de bucurie, şi dacă răsuflarea ei nu l-ar fi readus la viaţă ar fi căzut şi ar fi murit pe loc.

Şedeam şi tăceam de uluire. Doar îi spusesem limpede în ajun că mă întorc la mine acasă. Asta înseamnă că noaptea asta nu urma s-o petrec în casa soţilor Greifenbach, şi-atunci ce-a fost în capul lui c-a venit aici. Şi cel mai tare mă uimea că şi-a lăsat nevasta singură pe o noapte cu lună ca asta, după ce luna i-a arătat ce putere are asupra nevesti-sii. Gamzu a spus: Te miri de mine c-am lăsat-o pe Gmula. I-am spus: Într-adevăr, mă mir de tine c-ai lăsat-o pe nevastă-ta. Gamzu a surâs cu ochiul lui cel viu sau cu ochiul lui cel mort şi a spus: Acum, chiar dacă Gmula se trezeşte, ba chiar şi dacă se ridică din pat, n-are să-şi facă preumblările. L-am întrebat dacă a găsit talismanul. Gamzu a spus: N-am găsit talismanul. I-am spus: Atunci cum de-ai lăsat-o pe nevastă-ta? Ai căzut la învoială cu luna ca în noaptea asta s-o lase pe nevastă-ta liniştită în patul ei? Sau dai cu barda-n lună? Dacă nu, spune-mi, rabi Gavriel, de unde siguranţa asta deplină a dumitale? Gamzu a spus: Am găsit leacul. I-am spus: Ai întrebat doctorii şi ţi-au prescris un leac? A spus Gamzu: N-am întrebat doctorii şi nici n-am cum să întreb doctorii, întrucât, chiar dacă ei ştiu toate numele bolilor şi numele tuturor semnelor de boală, eu unul nu mă bizui pe ei. Pe cine mă bizui eu, pe unul care şi-a ascuţit mintea cercetând Cartea Sfântă, că ştie şi găseşte leac pentru orice mădular, şi desigur şi într-o chestiune de care depinde sufletul. I-am spus lui Gamzu: Ai găsit un asemenea om şi i-a dat Gmulei leac? Gamzu a spus: Leacul era gata pregătit. Cum aşa? Păi pe când învăţam la Insdorf la şcoala de studiat Talmudul a lui rabi Schmuel Rosenberg a venit o femeie şi i-a povestit că un flăcău bolnav de inimă locuieşte la ea şi plăteşte casă şi masă, şi e lunatic, adică lună de lună de crai-nou iese pe fereastră şi urcă pe acoperişuri şi îşi primejduieşte viaţa, deoarece, dacă are să se trezească în timp ce se preumblă, ea se teme că băiatul poate să cadă şi să moară. Şi au întrebat de-acum doctori şi n-au găsit leac. I-a spus rabi Schmuel: Ia o haină groasă şi îmbibă haina de apă rece până are să fie plină de apă şi pune haina lângă patul flăcăului, şi-atunci când are să se dea jos din pat şi picioarele au să-i atingă haina rece are să se trezească numaidecât de frig şi are să se întoarcă în pat. Aşa a făcut, şi flăcăul s-a vindecat. În

noaptea asta şi eu am făcut aşa şi sunt încredinţat că dacă Gmula se trezeşte şi se ridică în picioare, atunci are să se întoarcă numaidecât în pat.

Stăteam şi mă minunam de ce-mi spusese. Dacă ăsta e leacul, de ce n-a făcut Gamzu aşa dintotdeauna? Gamzu a ghicit ce gândesc şi-a spus: Te miri de mine că am aşteptat până acum. I-am spus: Nu mă mir, fiindcă, de vreme ce eşti atât de înflăcărat de talismane şi de cuvinte magice şi de ce-i mai presus de legile naturii, nu ţi-a dat ghes inima să încerci leacuri naturale. Gamzu a spus: Aş putea să-ţi dau două răspunsuri. Unul ar fi că şi cuvintele magice, şi ele sunt leacuri. Mi s-a întâmplat odată pe când călătoream să mă îmbolnăvesc şi m-am vindecat cu ajutorul cuvintelor magice. Şi când am venit în Europa şi le-am povestit asta doctorilor celor mari, ei mi-au spus că acele cuvinte magice care m-au vindecat sunt leacuri şi cu ajutorul lor obişnuiau oamenii să se vindece, până ce s-au găsit leacuri mai bune şi mai comode, şi-atunci ei le-au pus deoparte. Cât despre faptul că am aşteptat până acum, cerul mi-a dat uitarea, din respect pentru acel om drept. Fiindcă am părăsit şcoala lui pentru alte şcoli. Şi cum de mi-am amintit azi, o întâmplare m-a făcut să-mi aduc aminte azi şi mi-am adus aminte. S-a întâmplat c-am stat să dreg o haină ruptă. Cu haina în mână mi-am amintit ce mi-am amintit. Am sărit şi am pus haina în apă, şi când am văzut că haina e îmbibată de apă am întins-o lângă patul Gmulei.

Acum, i-am spus lui Gamzu, am să te întreb ceva simplu, nu m-ai găsit acasă şi ai venit aici. Gamzu a spus: Nu m-am dus la dumneata acasă şi nu m-am gândit să vin încoace. I-am spus: Dar ai venit. Gamzu a spus: Am venit, dar am venit fără să-mi dau seama. I-am spus: Vezi mata, rabi Gavriel, inima dumitale e mai cinstită decât dumneata şi te-a trimis ca să te ţii de cuvânt, fiindcă mi-ai făgăduit să mă înştiinţezi de ce face nevastă-ta. Gamzu a spus: De fapt şi de fapt, aşa a fost. Stau acasă şi văd că Gmula doarme. Mi-am spus, acum, că Gmula doarme, hai să mă duc să văd ce face Amrami. Am controlat haina pe care am pus-o lângă patul ei şi am mai muiat-o o dată în apă şi am întins-o din nou şi am plecat. Umblu eu şi mă gândesc în sinea mea: Amrami ăsta care s-a născut la Ierusalim şi a crescut la Ierusalim, după patruzeci-cincizeci de ani pe care i-a petrecut în străinătate, s-a întors la locul lui şi nu i-a rămas din tot ce-a adunat în patruzeci-cincizeci de ani decât o nepoţică şi câteva cărţi ebraice.

Gândindu-mă la el am început să mă gândesc la alte vlăstare ale ţării care au plecat în străinătate în urmă cu patruzeci-cincizeci de ani pentru că s-au săturat de stat în Eretz Israel şi au vrut o viaţă mai îmbelşugată în străinătate. Unii dintre ei au izbutit, unii s-au îmbogăţit. A venit prăpădul şi le-a răpit tot ce aveau şi au venit înapoi în Eretz Israel, şi acum ei se plâng şi sunt supăraţi că ţara se înstrăinează de ei. Vedeam cât sunt de nemulţumiţi şi nu prea vedeam de ce suferă, când am auzit deodată un ţipăt. M-am dus după glas şi am văzut o fată spunându-i unui băiat: Günther, iubitul meu, Günther, iubitul meu, eşti viu, trăieşti, arabul nu te-a rănit. Ce se întâmplase? Băiatul şi fata se plimbau pe dealurile din afara oraşului, un arab s-a legat de ei şi i-a sâcâit. Băiatul l-a certat şi l-a gonit. Arabul a scos un cuţit şi l-a ameninţat. Fata s-a îngrozit, încredinţată că acela a înfipt cuţitul în ibovnicul ei. Aşa am coborât din drum şi m-am pomenit stând în vale. Stăteam şi mă miram, ce caut eu aici? Doar trebuia să mă duc la Amrami, şi încotro m-am dus? Înspre casa asta m-am dus. Înţelegi dumneata lucrul ăsta, că eu nu-l înţeleg, după cum nici aseară n-am înţeles de ce-am venit încoace. I-am răspuns zicând: Nu aşa au spus înţelepţii noştri? Acolo unde un om doreşte să ajungă, acolo îl duc picioarele, numai că nu întotdeauna omul ştie de ce anume îşi doreşte ceva. Gamzu a spus: Ai dreptate, acolo unde un om doreşte să ajungă, acolo îl duc picioarele. Fie că vrea, fie că nu vrea, picioarele acolo îl duc. Mulţi mă întreabă: Cum au ajuns în mâinile tale poeziile domnului rabin Ediel, şi chiar dumneata m-ai întrebat. Şi dacă nu m-ai întrebat cu voce tare, atunci desigur că m-ai întrebat în sinea ta. I-am spus: Fie că te-am întrebat, fie că nu te-am întrebat, încă nu mi-ai povestit cum s-a întâmplat lucrul ăsta. Gamzu a spus: Dacă vrei, am să-ţi povestesc. I-am spus: Dacă vrei, povesteşte-mi.

Gamzu a spus: Am ajuns într-un sat şi picioarele nu mă mai lăsau să plec de-acolo. Mi-am spus: Nu-i prostie mai mare decât să zăboveşti într-un sat amărât ca ăsta, unde ovreii nu ştiu multă carte şi sunt apăsaţi de sărăcie. Îşi câştigă pâinea cu greu lucrând pământul şi din ce cumpără de la ei străinii, din fructele din pom pe care le vând apoi precupeţilor de fructe din oraş, păi la oameni ca ăştia cauţi tu cărţi. Între timp m-a prins sabatul. M-am lăsat găzduit la unul care face coşuri pentru seminţe şi pentru curmale. M-am dus cu el la sinagogă, o casă făcută din palmieri, ai cărei pereţi se înnegriseră de

vechime. Au venit şi s-au adunat toţi membrii obştei, s-au descălţat şi au aprins un sfeşnic de lut şi au stat şi au spus Cântarea cântărilor şi s-au ridicat şi au cântat o cântare pentru sabat şi au spus El e milostiv[82], ca şi în toate celelalte zile, şi s-au rugat cu rugăciunea de sabat pe melodiile lor cum nu toate urechile noastre sunt deprinse să audă, dar oricine are inimă de evreu e atras de ele. Tot aşa şi cu obiceiurile lor pe care le-au moştenit de la părinţii lor, şi părinţii lor de la părinţii lor, până la surghiuniţii din Ierusalim pe care i-a surghiunit Nabucodonosor, regele Babilonului, şi care au întemeiat odinioară sinagoga lor. Fiindcă atunci când Nabucodonosor a surghiunit copiii lui Israel din Ierusalim el a dat poruncă să se scoată toate pietrele de moară din Eretz Israel şi a poruncit să fie încărcate pe umerii bărbaţilor. Au luat bărbaţii pe umeri pietrele de moară şi au plecat în surghiun, şi despre ei a spus Ieremia: Tinerii au fost puşi să râşnească[83], şi ei spuneau: Cel de Sus mi-a frânt puterea în drum.[84] Dumnezeu le-a văzut suferinţa şi a dat viaţă pietrelor. Pietrele s-au înălţat ca nişte aripi şi i-au dus într-un loc unde nu se află asupritor. Au dat jos pietrele şi le-au pus temelie la sinagogi şi din cele rămase au făcut temelii pentru casele lor. Şi printre flăcăi erau mari înţelepţi în Cartea Sfântă şi învăţaţi în tainele ei şi însufleţiţi de duhul celor sfinte. De multe ori m-am întrebat în sinea mea dacă Dumnezeu nu vede cu ochi mai buni obiceiurile lor decât obiceiurile noastre. Aşadar au dat jos pietrele şi şi-au făcut din ele temelia pentru sinagogi şi temelia unei aşezări mari cât un regat. Şi tot mai aveau să se teamă ca nu cumva, Doamne fereşte, să piară de pe lumea asta, fiindcă erau fără femei. Cel de Sus le-a luminat ochii şi au văzut fete fecioare ieşind din mare, dintre acelea despre care în Cartea Sfântă stă scris: Îi voi aduce înapoi din Basan, îi voi aduce înapoi din fundul mării.[85] Şi-a luat fiecare dintre ei o femeie dintre ele, şi s-au născut băieţi şi fete, şi şi-au petrecut zilele şi anii în chip plăcut. Şi aşa au continuat lucrurile şi au urmat câteva generaţii până ce de atâta bine au uitat Ierusalimul. Şi când le-a scris Ezra: Veniţi la Ierusalim, n-au venit, şi au spus că Dumnezeu le-a schimbat Ierusalimul pe locul ăsta unde totul e bine. Au venit peste ei oştiri de străini, şi s-au luptat cu ei, şi au făcut măcel printre ei, şi de unde erau mulţi au rămas puţini. Cei care au rămas s-au pocăit, şi şi-au adus aminte de Ierusalim, fiindcă şi-au

dat seama între timp că n-au venit peste ei străinii aceia decât ca pedeapsă. Acum mă întorc la povestea pe care-am început-o.

După ce s-au rugat s-au dus unul la altul şi s-au sărutat pe umăr şi pe barbă şi s-au binecuvântat unul pe altul cu urarea: Sabat tihnit, şi s-au întors la casele lor cu urarea: Binecuvântată fie ziua de sabat. M-am întors cu gazda mea la casa lui şi am stat cu el la masă, cu el şi cu cele două neveste ale lui şi cu copiii lui, pe când ei stăteau tolăniţi într-un peş pe covor şi mâncau şi beau şi cântau cântece, cântece pe care nu le cunoşteam şi nu le-am găsit în nici o culegere de poezii. Înainte să răsară soarele m-am trezit la auzul unui cântec şi l-am văzut pe stăpânul casei şezând pe covorul lui şi mlădiindu-şi glasul în cântece şi laude. Mi-am spălat mâinile şi am ciulit urechile şi am auzit lucruri pe care nu le auzisem niciodată de când sunt şi pe care nu le-am văzut în nici o culegere de poezii.

M-au trecut fiori văzând frumuseţea evlaviei lor şi nu mi-a trecut prin cap să întreb cine făcuse poeziile şi cum au ajuns la săteanul ăsta. Însă, chiar dacă aş fi întrebat, s-ar fi ferit să-mi răspundă, fiindcă în acele locuri oamenii se feresc să vorbească înainte de rugăciune. După ce şi-a încheiat cântecele ne-am dus să ne rugăm, şi obiceiul lor e să se roage la revărsatul zorilor.

Toată obştea şedea în sinagogă de-a lungul celor patru pereţi ai casei şi îşi desfăta gura cântând. Şi obiceiul acolo era ca unul din cei de faţă să zică un psalm cu voce tare, cuvânt cu cuvânt, şi după aceea să se ridice un altul şi după el un altul, ca şi cum fiecare la rândul lui s-ar fi pus la încercare dacă e destul de bun cântăreţ ca să fie trimisul[86] copiilor lui Israel în faţa Celui de Sus, şi după ce încheia psalmul, fiecare îşi cobora din nou vocea, fiindcă vedea că nu e pe măsura unei asemenea meniri. Când au ajuns la rugăciunea Creatorului cantorul a coborât la pupitrul lui şi a spus: Binecuvântaţi, şi a spus şi binecuvântarea Creatorului şi apoi s-a întors la locul lui, şi au spus binecuvântări şi laude şi-aşa mai departe, şi au spus „Ascultă“ şi binecuvântările care ţin de rugăciunea asta şi-aşa mai departe, şi Rugăciunea Şoaptei.[87] Au ajuns la repetarea rugăciunii şi cantorul s-a întors în faţa pupitrului lui şi toată obştea s-a sculat în picioare şi cu sufletul plin de evlavie şi au răspuns cu recunoştinţă deplină: Amen. Şi obiceiul lor la scosul Cărţii Sfinte e să spună Ferice de poporul care stă astfel! Ferice de

poporul al cărui Dumnezeu este Domnul![88] şi să spună Domnul împărăţeşte[89]. Şi cărţile lor sunt scrise pe piele de căprioară şi sunt scrise cu litere mari, şi obiceiul lor e să nu adauge pe nimeni celor şapte chemaţi să citească din Cartea Sfântă. Şi la citirea Cărţii Sfinte vin femei şi stau în sinagogă de o parte şi de alta a intrării, şi am auzit că e un obicei vechi şi nu i s-a împotrivit nici un înţelept şi nici un tălmăcitor din vechime al Talmudului, întrucât în clipa în care e scoasă Cartea Sfântă pornirile cele josnice nu au putere să se înstăpânească pe om. Iar pe cel care e împăcat cu Cartea Sfântă nu-l pot stăpâni pornirile rele.

După Rugăciunea întregitoare[90] m-am întors cu stăpânul casei la casa lui. S-a aşezat pe covor şi a început să cânte cântece frumoase spre lauda Celui de Sus, care a ales poporul lui Israel şi i-a dat ziua de sabat. Pe urmă a cântat cântece spre lauda neamului lui Israel, căruia îi este dată ziua de sabat. Apoi a cântat cântece spre lauda zilei de sabat, prin a cărei sfinţenie se sfinţesc toţi cei care o ţin. După aceea ne-am spălat mâinile şi am luat masa de prânz. Prânzul s-a încheiat, dar cântecele lui n-au încetat. L-am întrebat: Cântecele astea de unde sunt? Mi-a spus: Sunt ale tatei. Tata a fost un mare înţelept al Talmudului şi ştia tot ce scrie în cărţi. I-am spus: Şi unde sunt cărţile? A băgat mâna într-o firidă din perete şi a scos o legătură de scrieri învelită cu grijă, plină de poezii sfinte şi tulburătoare, printre ele ale lui rabi Dosa[91], fiul lui rabi Pnuel, care a pus în scris Poezia Domnului[92] şi care, din profundă modestie, nu a semnat poezia cu numele lui, ci doar în al patrulea vers, când i s-au dezvăluit cei doi îngeri mari – credinţa şi înţelepciunea – care înconjoară măreţia Creatorului şi când a cântat în versuri faptele lor şi-a strecurat numele în iniţiale. Şi aşa am găsit acolo poezii ale lui rabi Ediel, care a scris poezii cu „poporul pe care Mi l-am alcătuit, ca să vestească laudele Mele“[93], şi tot aşa şi ale celorlalţi stihuitori de odinioară care şi-au ascuns numele. Am încercat să-l conving să-mi vândă cartea. Mi-a spus: Nici dacă mi-ai da un taur n-aş vinde scrierile astea. I-am spus: Dă-mi voie să copiez două-trei poezii. Mi-a spus: Nici dacă mi-ai da un miel nu ţi-aş da voie. N-a vrut să vândă nici măcar pentru preţul unui taur şi nu mi-a dat voie să copiez nici măcar cât preţul unui miel. Am plecat de-acolo foarte necăjit şi m-am dus în oraş. Trei zile mai târziu a venit la mine şi mi-a dat cartea. Am vrut să-i dau cât face şi n-a

primit. Am oferit mai mult şi n-a primit. I-am spus: Oricât ţi-aş oferi ţi se pare că nu-i destul. Mi-a spus: Doamne fereşte să primesc bani, ţi-o dau fără bani. I-am spus: De ce mi-o dai fără bani? Mi-a spus: Ce-ţi pasă? Tu o vrei şi eu ţi-o dau. Am spus: Nu vreau s-o iau fără bani. Am să-ţi dau cât face. Şi-a pus mâinile la spate şi a plecat. Mi-era greu să iau de la un om sărac un lucru atât de scump fără bani. M-am dus la înţelepţii oraşului să le cer sfatul. Când m-au văzut parcă le-aş fi trezit teamă, şi mi-au arătat mare cinste. Le-am spus: Domnilor, ce s-a-ntâmplat de-mi arătaţi atâta cinste? Au spus: Cum să nu-ţi arătăm cinste dacă Cerul te iubeşte. Le-am spus: Aţi spus despre mine ceva ce nu merit. De unde-aţi scos asta, că sunt iubit acolo sus? Mi-au spus: A venit un om dintr-un sat şi ne-a povestit c-a fost înştiinţat în vis să-ţi dea o carte sfântă scrisă de mână, o carte care i-a rămas moştenire de la taică-său şi pe care taică-său o primise moştenire de la taică-său, şi tot aşa atâtea şi-atâtea generaţii. Le-am spus: Din pricina cărţii ăsteia am venit la voi. Apreciaţi voi cât face şi am să vă încredinţez banii vouă. Au spus: Ferească Dumnezeu să luăm bani de la tine. Le-am spus: Pe viaţa voastră că nu mă mişc de-aici până n-o să-mi spuneţi cât trebuie să dau. Fiindcă au văzut că sunt de neclintit în hotărârea mea, au acceptat să ia de la mine atât şi atât în dinari de aur. Le-am dat cât mi-au spus. Nu ştiu dacă omul acela sărac a luat ceea ce am lăsat pentru el înţelepţilor oraşului sau dacă n-a luat. Poate că omul acela din vis i-a spus să facă pomană cu banii lui şi a făcut pomană cu banii aceia. Asta e povestea acelei culegeri de poezii care a ajuns în mâinile mele cam în acele zile în care am cunoscut-o pe Gmula.

6

Neprihănită ca luna era Gmula, ochii îi scânteiau de lumină şi faţa îi împrăştia raze de lumină şi glasul îi era dulce ca umbrele serii. Şi-atunci când deschidea gura să cânte, părea că se desferecă toate porţile cântării. Şi ştia şi să pregătească turte[94] şi să frigă carne pe jăratic. Vreo doisprezece ani avea Gmula în anul în care Gamzu s-a nimerit pentru prima oară în locul ei de baştină, dar lumina înţelepciunii ei lumina ca a unei femei în toată firea, fiindcă taică-său îi dezvăluise comori de înţelepciune ascunse pe care i le

dezvăluiseră străbunii lui, fiindcă era singura copilă a tatălui ei, în afară de ea n-avea fii sau fiice, deoarece nevastă-sa murise atunci când o născuse pe Gmula şi el nu s-a recăsătorit, şi nu se putea deprinde cu gândul că atât de multă înţelepciune are să se piardă, aşa că i-a trecut-o fetei lui. Gamzu a petrecut în casa tatălui ei cam un an până când s-a simţit din nou în puteri. S-a dus la Viena să-şi vindece ochiul. A stat acolo un an şi a ieşit din spital cu un ochi. Toate zilele pe care le-a petrecut în spital îşi îndulcea amarul şi-şi spunea: Lumina ochiului meu o să se întoarcă şi am să mă duc la Gmula. Atunci când a ieşit din spital n-avea cu ce să călătorească, fiindcă tot rodul ostenelilor lui i-l luaseră doctorii. L-a găsit Akiva Amrami şi i-a spus: Ovadia şi Ovadiovitch caută un om ca tine, care să vrea să călătorească pentru ei în ţări depărtate şi să le aducă de-acolo cărţi. S-a dus la Ovadia şi Ovadiovitch. I-au însemnat toate locurile în care trebuia să călătorească şi i-au dat bani de drum şi o împuternicire să scoată în contul lor atât cât îi trebuie. Cel de Sus l-a ajutat pe Gamzu să izbândească în călătoria lui şi Gamzu i-a mulţumit pe cei care l-au trimis la drum. A câştigat atâţia şi-atâţia bani. A plecat şi s-a dus la locul de baştină al Gmulei.

Între timp, în locul de baştină al Gmulei se întâmplase ceva. Un asemenea lucru nu se întâmplă nici măcar o dată la şapte ani şi nici chiar o dată la cincizeci de ani. Un om sfânt şi înţelept din Ierusalim s-a nimerit în locul de baştină al Gmulei şi a petrecut acolo şase luni. Şi trecuseră de-acum şase luni din ziua în care plecase dintre oamenii locului, şi încă mai vorbeau toate gurile despre el. Cei care suferiseră de dureri povesteau că înţeleptul Ghideon i-a vindecat de dureri. Şi toţi ceilalţi povesteau că înţeleptul Ghideon i-a învăţat lucruri care uşurează ostenelile vieţii. I-a învăţat cum să oprească tot felul de boli, chiar şi fără descântece, ba chiar şi boli de prunci care mor de deochi. Şi n-a luat de la ei bani, şi dacă îi dădeau un dar le dădea şi el, la rândul lui, un dar ca să nu rămână dator. După părerea lui Gamzu, înţeleptul Ghideon nu era un înţelept de la Ierusalim, ci un învăţat din Europa, un etnograf sau aşa ceva. O dovadă a acestui fapt era că nota într-un carnet toate cântecele pe care le auzea din gura Gmulei, ba chiar şi discuţiile pe care ea le purta cu tatăl ei, adică limba aceea pe care o născociseră ei, chiar şi asta îşi nota.

Aşadar Gamzu s-a întors la Gmula. L-a văzut Gmula şi s-a bucurat de el aşa cum se bucură o mireasă de mirele ei. I-a fript un ied şi i-a copt turte şi i-a cântat toate cântecele pe care le lăudase înţeleptul Ghideon şi nu lua în seamă vorbele lui Gadi ben Gheim, vecinul ei, care spunea că Gmula îi era menită lui din ziua în care a supt împreună cu el din ţâţele maică-sii, fiindcă mama Gmulei murise la naştere şi mama lui Gadi o luase de fiică.

În zilele acelea s-a întâmplat ceva rău cu Gavria, tatăl Gmulei. S-a întâmplat că s-a suit în vârful muntelui ca să înveţe de la vulturi cum îşi redobândesc vulturii tinereţea. Un vultur s-a năpustit asupra lui şi s-a luptat cu el, şi nu s-a sinchisit că Gavria venise ca un om paşnic, fără nici o armă şi fără nici o bâtă. Gavria s-a luptat cu el. Şi dacă nu l-ar fi învins ar fi murit între ghearele vulturului şi vulturul l-ar fi sfâşiat şi Gavria i-ar fi fost pradă. Şi cu toate astea ghearele vulturului au sfârtecat braţul stâng al lui Gavria şi vulturul i-a ciopârţit carnea braţului. Gavria n-a luat în seamă rana, până când s-a îmbolnăvit şi a murit.

Înainte de a muri, Gavria a pus la cale, pentru el şi pentru Gmula, o noapte de dansuri, fiindcă aşa se obişnuieşte pe meleagurile lor, şapte nopţi înainte de logodnă se face o noapte de dansuri, şi obiceiul e ca într-o asemenea noapte să vină flăcăii şi să răpească dintre dansatoare fiecare câte-o fată ca să-i fie nevastă. Gamzu ştia că Gadi ben Gheim avea de gând s-o răpească pe Gmula, i-a luat-o înainte lui Gadi şi a dobândit fata şi s-a însurat cu ea.

Şapte zile şi şapte nopţi a durat petrecerea nunţii. Gavria zăcea pe covorul lui şi cu mâna sănătoasă conducea dansurile. Şapte feluri de dansuri îndruma în fiecare noapte şi, pe de altă parte, opt feluri de dansuri în fiecare zi, ca o prevestire că Gmula are să nască un fiu care are să fie tăiat împrejur atunci când are să împlinească opt zile. Şi atunci când s-au încheiat cele şapte zile ale petrecerii, s-a încheiat şi viaţa lui Gavria.

Gmula l-a jelit pe taică-său şapte zile şi şapte nopţi, în fiecare zi şi în fiecare noapte, cu bocete şi cântece de jale. Şi când s-a încheiat doliul i-a făcut un bocet mare cu cântece şi cu dansuri cumplite şi minunate. După treizeci de zile Gamzu a început să-i vorbească despre plecat la drum. Gmula a auzit şi n-a înţeles ce vrea el de la ea. Şi când a înţeles s-a supărat pe el. Încetul cu încetul s-a îmbunat, până când s-a înduplecat să plece, dar

a amânat călătoria de la o săptămână la alta şi de la o lună la alta. În tot acest răstimp luna nu i-a pricinuit nici un rău. S-ar fi zis că jalea pe care i-o pricinuise moartea tatălui ei făcea ca luna să nu aibă putere asupra ei. Şi talismanele o apărau, cu toate că încă nu se petrecuse cu ea nici o schimbare, ci stătea ca un fruct necopt care a rămas în pom şi care adună dulceaţă înlăuntrul lui. După anul de doliu a spus, de bunăvoie, că e gata să plece la drum. Gamzu a închiriat două cămile, au călărit până au ajuns la marginea deşertului, în locul de unde ies la drum caravanele. S-au alăturat unei caravane şi au călărit patruzeci de zile până au ajuns la o aşezare. Gamzu i-a cumpărat încălţări şi rochii şi o basma, şi au călărit până au ajuns într-un port. A închiriat un vaporaş şi au călătorit până în Eretz Israel. Şi, întrucât călătoreau spre Eretz Israel, Dumnezeu, binecuvântat fie numele Lui, i-a ferit de orice rău. Dar când au ajuns în Eretz Israel împrejurările s-au schimbat. E pomenită de Alshich[95] disputa din Talmud dacă un om e judecat zi de zi sau numai de Anul Nou – dar întrebarea asta se pune numai atunci când omul e în afara ţării, fiindcă în Eretz Israel suntem judecaţi în fiecare zi. Şi în fiecare zi Cel de Sus îl judecă şi-l osândeşte pe fiecare. Începutul osândei a fost că Gmula a încetat să-şi mlădieze glasul în cântece. Apoi a încetat cu totul să mai vorbească. După aceea s-a prăbuşit într-o nesfârşită tristeţe. Apoi s-a îmbolnăvit de o boală grea. Şi când s-a îmbolnăvit a început să-i facă zile amare lui Gamzu, şi pe zi ce trecea loviturile pe care i le dădea se făceau mai aprige decât fuseseră la început.

În timp ce Gamzu îmi povestea am auzit un zgomot de parcă ar fi deschis cineva o fereastră, şi odată cu deschisul ferestrei s-au mai auzit şi vorbe. Nu m-a cuprins teama, dar eram uluit, fiindcă, în afară de mine şi de Gamzu, nu era picior de om în casă, şi nici eu, nici el nu deschisesem nici o fereastră. Am început să mă gândesc la acel vis şi acel tren pe care-l văzusem în visul meu din ajun şi la fereastra care se deschisese noaptea în vis. Şi iar am fost uluit, de puterea visului care se întoarce la noi când suntem treji şi ne chinuie ca un lucru aievea. Zgomotul s-a auzit din nou. Am ciulit urechea şi mi-am spus: Ghinat s-a întors acasă şi a deschis fereastra. Dar vorbele pe care le auzisem ce-au fost? Gamzu a văzut că nu mai eram atent şi mi-a spus: Eşti obosit, vrei să dormi? I-am spus: Nu sunt obosit şi nu vreau să dorm. Gamzu a spus: Te apasă ceva? I-am spus: Aud zgomot de paşi.

Gamzu a spus: Câtă vreme mă mai pot bizui pe urechile mele, îţi spun nu se aude aici nici un zgomot, nici măcar un firicel de zgomot. I-am spus: Înseamnă că m-am înşelat. Să ne întoarcem la ale noastre.

Gamzu a povestit mai departe lucruri care i s-au întâmplat cu Gmula la Ierusalim. De multe ori nu era între ea şi moarte nici cât un fir de păr. Şi dacă Cel de Sus nu i-ar fi venit în ajutor nu ar fi putut să se ţină tare nici măcar o zi. Dar îndurarea Lui, fie-I numele binecuvântat, e nesfârşită. Trimite omului suferinţe, şi-i dă putere să le îndure.

Nu ţin minte cum s-au legat lucrurile, dar ţin minte că Gamzu a povestit din nou povestea cu haina, şi fiindcă a amintit povestea cu haina l-a amintit şi pe rabinul lui. Şi fiindcă l-a amintit pe rabin şi-a amintit de zilele tinereţii lui, zilele petrecute în şcolile pentru învăţarea Talmudului.

Îl cunoaşteţi pe Gamzu ca pe un om înconjurat de lume, căruia toţi înţelepţii Orientului şi ai Occidentului i se adresează pentru cărţi şi manuscrise de care el le face rost, dar pe vremuri mânca numai o dată pe zi, în fiecare zi la altă familie care îl poftea la masă, ca atâţia şi-atâţia elevi din şcolile pentru studierea Talmudului. Odată l-a trimis gazda să-i cumpere *Legile nestrămutate pe scurt*[96]. Pe când era la vânzătorul de cărţi i-au căzut ochii pe o carte deosebită de celelalte cărţi, un rând era mai lung şi un rând era mai scurt, şi fiecare cuvânt era punctat[97]. Erau printre ele unele care păreau a fi preaslăvirea arhanghelilor şi erau printre ele altele care păreau a fi mărturisirea unui păcat. S-a uitat un ceas întreg şi era uluit, fiindcă de când era el nu văzuse o carte ca asta. Vânzătorul de cărţi a văzut şi i-a spus: Pentru patruzeci de creiţari e-a ta. Patruzeci de creiţari pentru un elev de şcoală pentru studiat Talmudul e o sumă mare, fiindcă nici chiar dacă şi-ar fi vândut hainele de pe el n-ar fi căpătat patruzeci de creiţari. Avea Gamzu o lădiţă pe care i-o făcuse un tâmplar pentru că învăţa Talmudul împreună cu fiul omului aceluia. Lădiţa aceea nu-i era de trebuinţă, fiindcă toate catrafusele pe care le avea, în afară de hainele de pe el, putea să le lege într-o cămaşă, însă lădiţa îi dădea simţământul plăcut că are în stăpânirea lui un obiect frumos. I-a dat negustorului de cărţi lădiţa asta şi vânzătorul de cărţi i-a dat cartea. Şi cartea aceea era *Divanul* lui rabi Yehuda Halevi[98], pe care-l tipărise Shadal[99]. A citit din carte şi iar a citit până a ştiut toate poeziile pe dinafară. Şi inima lui tot mai tânjea. A început să scotocească prin cărţile de

rugăciuni pentru zilele de sărbătoare şi în cele de rugăciuni care se spun în săptămânile de dinainte de Yom Kippur pentru a-i cere lui Dumnezeu iertarea păcatelor noastre, şi prin jelanii şi prin cărţi vechi de rugăciuni, şi citea şi copia. Nu putea să-şi cumpere hârtie ca să copieze tot ce-i bucura inima. Şi-atunci ce-a făcut? A început să-şi noteze începuturile poeziilor, primul lor vers. Şi de preocupat ce era de poezii, a obosit de mersul la şcoală. S-a dus şi a intrat simbriaş la un vânzător de cărţi. Stăpânul prăvăliei a văzut că e om citit. A început să-l trimită pe la văduvele cărora soţii le lăsaseră cărţi, şi tot aşa pe la domni luminaţi care scoseseră cărţile sfinte din casele lor. După o vreme a început să cumpere pentru el. După o vreme a început să călătorească în ţări depărtate. După o vreme a început să călătorească prin locuri pe unde nu trecuse nici un european. A ajuns până la capătul deşertului, şi a găsit cărţi şi manuscrise de care nu ştiau nici bibliografii cei mai de seamă. Ba chiar a găsit *Divanuri* scrise de anonimi, care-şi ascunseseră numele cu modestie de sfinţi.

Gamzu şi-a răsucit o ţigaretă şi a pus-o deoparte. Şi-a şters ochiul mort şi a zâmbit cu ochiul sănătos şi a luat din nou ţigareta, stinsă, între degete şi a spus: Când am să mor am să fiu dus la locul unde sunt duse cadavrele unor morţi ca mine. Am să zac în ruşinea mea şi am să îndreptăţesc judecata la care am să fiu supus, că am fost pus în locul unde am fost pus, cu ce drept aş cere eu un loc frumos, când sunt lipsit cu totul de virtuţi şi fapte bune n-am făptuit. Atunci se adună şi vin stoluri-stoluri îngerii răi care s-au alcătuit din păcatele pe care le-am săvârşit, şi urcă şi vin în faţa tribunalului judecăţii de sus să depună mărturie împotriva mea şi să mă trimită în adâncurile iadului. Până când are să se hotărască verdictul meu, ce-are să-mi rămână de făcut, am să reiau pe de rost poeziile pe care le ştiu, până când am să uit unde mă aflu. Şi de tare ce-mi tânjeşte inima am să-mi înalţ glasul. Poeţii cei sfinţi au să mă audă şi au să spună: Ce-i cu vocea asta din mormânt, ia să mergem să vedem. Au să coboare şi au să vadă sufletul ăsta tulbure al meu. Au să vină şi au să mă ia în mâinile lor sfinte şi au să spună: Tu eşti cutare care ne-ai scos din genunea uitării. Şi ei au să-mi zâmbească umili şi drepţi şi au să spună: Gavriel, vino cu noi. Şi au să mă aşeze la ei şi eu am să mă adăpostesc în umbra sfinţiei lor. Cu asta mă mângâi în sărăcia mea.

Gamzu şedea şi surâdea ca un om care se amăgeşte zicând că nu face decât să glumească. Dar eu, care-l cunosc foarte bine, ştiam că el crede în ce-a spus poate mai mult chiar decât recunoaşte faţă de sine însuşi. I-am privit faţa, faţa unui evreu din Evul Mediu care s-a nimerit în generaţia asta ca să scoată la lumină manuscrise şi tipărituri pentru cercetători şi învăţaţi, ca aceia să scrie despre ele observaţii şi comentarii şi bibliografie şi ca să le citească oameni ca mine şi să se subţieze prin frumuseţea poeziei pe care-o citesc.

Gamzu îşi duce suferinţele şi se mângâie cu ce-i pregăteşte viitorul. Şi până una-alta e cufundat în durerea că nevastă-sa e bolnavă fără leac. Am început să vorbesc cu el despre sanatoriile acelea în care bolnavii găsesc câte un pic din tot ceea ce le trebuie. I-am spus: Ar fi bine s-o internezi pe Gmula în sanatoriu. Şi cât priveşte plata, prima rată ar putea fi cele douăsprezece lire pe care le ai la mine, şi are să se găsească şi restul banilor. Gamzu şi-a aşezat scufia mititică de pe cap şi a spus: Acele douăsprezece lire sunt din ce-am primit ca plată pentru manuscrisele pe care le-am vândut acelui necunoscut împreună cu foaia care era un talisman. L-am întrebat pe Gamzu dacă-l bănuieşte că a luat talismanul prin înşelăciune. Gamzu a spus: Nu sunt bănuitor, dar se poate ca acela care l-a luat să nu fi simţit la început nimic, iar atunci când a simţit să-şi fi spus: De vreme ce-a ajuns în mâinile mele înseamnă că lucrul e al meu. Sau poate a crezut că şi talismanul făcea parte din cumpărătură. Sau poate că uneori a crezut aşa, şi alteori altminteri. Morala suferă compromisuri, şi omul nu încetează să se considere corect nici chiar atunci când o tălmăceşte după trebuinţele lui, mai ales când e vorba de cărţi. I-am spus: Crezi că el ştie care e natura acelor cuvinte magice, a acelui talisman? Gamzu a spus: De unde să ştie? Dacă mi-ar cădea vreodată în mână o foaie de felul ăsta şi nu mi s-ar spune, oare eu aş şti? În afară de asta, toţi acei învăţaţi sunt oameni moderni şi chiar dacă le dezvălui natura talismanelor ei râd de tine şi dacă le cumpără le cumpără ca pe ceva folcloric. O, folclorul, folclorul! Tot ce nu-i obiect de cercetare e pentru ei folclor. Oare Cartea noastră Sfântă n-au transformat-o în subiect de cercetare sau de folclor? Oamenii îşi trăiesc viaţa după Cartea Sfântă şi-şi dau sufletul pentru fiece literă de acolo, fiindcă e vorba de

porunci strămoşeşti, şi vin dumnealor cercetătorii şi fac din Cartea Sfântă obiect de cercetări şi din datina străbunilor – folclor.

M-am gândit la ce spunea Gamzu şi m-am gândit la acei învăţaţi care-şi însuşesc talismane care sunt talismane pentru cei cărora ele le aparţin, iar pentru cumpărători nu sunt decât un adaos la avutul lor, şi am reflectat la nenorocitul acela trist şi umil pe care Cel de Sus l-a osândit să sufere în chinuri. Dacă avem dreptul să judecăm un om după faptele lui, desigur nu pentru faptele pe care le-a făptuit în această reîncarnare a lui a fost el osândit. Dar de ce-mi bat eu capul cu lucruri de felul ăsta. Pentru unul ca mine e destul că Dumnezeu, aşa s-ar zice, se preface o vreme că nu-l vede pe păcătos. Mi-am trecut mâna peste frunte ca un om care-şi mută gândurile de la sine însuşi şi m-am uitat la cel care şedea cu mine.

Am privit şi am văzut că-şi înclină capul într-o parte şi una din urechi e îndreptată înspre perete şi asta mi s-a părut ciudat. Fiindcă a trecut un răstimp îndelung şi nu şi-a mutat urechea de la perete, i-am spus: Mi se pare că auzi ce-şi spun între ele pietrele pereţilor. S-a uitat la mine şi n-a spus nimic. Şi iarăşi a ciulit urechea. Şi aşa stătea cu urechea parcă lipită de perete, şi ochii îi ardeau, şi nu era nici o deosebire între ochiul lui cel sănătos şi ochiul lui cel mort, decât că unul era plin de uimire şi celălalt era din ce în ce mai mânios. M-am gândit în sinea mea că aude lucruri care-l scot din fire şi i-am spus: Auzi ceva? S-a scuturat ca din somn şi a spus: Nu aud nimic. Dumneata oare auzi ceva? Am răspuns zicând: Nu aud nimic. Şi-a frecat urechea şi a spus: Dacă-i aşa, simţurile m-au înşelat. A început să se scotocească prin buzunare şi a scos tutun şi l-a pus înapoi, şi a scos o batistă şi a pus-o înapoi, apoi şi-a plimbat degetele între nas şi barbă, apoi şi-a trecut mâna peste barbă, pe urmă a spus: Oare n-ai spus că auzi zgomot de paşi? I-am spus: Când am spus asta? A spus: Când ai spus asta, adineaori ai spus asta. I-am spus: Şi n-ai spus că nu se aude nimic, nici măcar un firicel de zgomot? Mi-a spus: Aşa am spus şi încă mai înclin să cred asta, dar dacă mi-ai spune acelaşi lucru acum, nu te-aş contrazice. I-am spus: Dacă-i aşa înseamnă că ai auzit ceva. Mi-a spus: N-am auzit. I-am spus: Atunci să ne întoarcem la ce vorbeam mai înainte. Despre ce vorbeam? Gamzu a spus: Pe cinstea mea că nu ţin minte. I-am spus: Atât de puţin îţi preţuieşti propriile cuvinte, încât nu te gândeşti să le ţii minte. Mi-a spus: Chiar aşa. I-

am spus: Cum chiar aşa? Mi-a spus: Ce spun fiii lui Israel are însemnătate pentru slujirea Domnului şi pentru preamărirea Lui, dar, dacă vrei să le repeţi spusele, ele nu mai au sensul lor cel dintâi. Uite, asta mi-a trecut prin minte, am s-o duc pe Gmula în satul Atruz. I-am spus: În satul Atruz, pentru ce? Mi-a spus: Atruz e Atarot[100], sălaşul lui Gad şi Atarot Gad e pe pământurile lui Gad, şi Gmula e din seminţia lui Gad, are să simtă mirosul meleagurilor ei de baştină şi are să-şi redobândească sănătatea. N-am să uit niciodată cum s-a bucurat de mine atunci când Gadi ben Gheim stătea s-o răpească şi i-am luat-o înainte şi am răpit-o eu. Aş da cerul şi pământul numai ca să văd din nou râsul acela cu care a râs Gmula în clipa aceea. Acum am să te întreb, doctorul acela, nu doctor Greifenbach, ci doctor Ghinat, tot ce mi-ai povestit despre el mi-a plăcut. Înţelepţii noştri, fie-le amintirea binecuvântată, au spus ce înţelept e cel care-şi cunoaşte locul, şi, deşi nu-i nimic de adăugat la spusele lor, aş adăuga ce înţelept e cel căruia alţii nu-i cunosc locul. Oricum ar fi, e foarte ciudat după mine că dumneata locuieşti în aceeaşi casă cu el şi totuşi nu-l cunoşti. E în vârstă sau tinerel? Ce părere ai despre cărţile lui? M-ai făcut curios în legătură cu lucruri la care nu m-am gândit până acum. Ce să însemne asta? I-am spus: Hai să vedem, câţi învăţaţi avem cărora li s-a încredinţat un post şi ziariştii le ascultă părerile ca să-şi publice în întreaga lume elogiile, iar noi nici nu-i băgăm în seamă, pe când înţeleptul ăsta slujbă n-are, articole elogioase nu se scriu despre el, şi noi suntem curioşi şi vrem să ştim cât mai multe despre el. Chiar şi dumneata, domnule Gamzu, ai luat asupra dumitale să citeşti câteva cărţi dintre cărţile lui, asta într-o a doua sau a treia reîncarnare, dar încă din întruparea asta îţi pui întrebări în legătură cu el.

Deodată faţa lui Gamzu şi-a schimbat culoarea. În cele din urmă i-au dispărut de pe faţă toate culorile şi n-a mai rămas decât o paloare care se tot întuneca, şi faţa lui s-a prefăcut într-un material fără formă, şi în materialul acela care îi înghiţise forma se vedea ca un fel de uluire îngrozită. L-am privit şi m-am speriat într-atât, încât mi s-a făcut părul măciucă, fiindcă niciodată nu văzusem un om viu care să se lepede de forma lui în asemenea măsură. Gamzu m-a prins de mână şi mi-a spus: Ce-i asta? Şedeam şi tăceam. Mi-am tras mâna din mâna lui şi el nici n-a simţit. L-am întrebat: Ce-a fost cu tine? S-a scuturat şi a zâmbit un râs fâstâcit şi şi-a fluturat

mâna şi a spus: L-au prostit simţurile pe prostul ăsta de mine. I-am spus: Ce-mi răspunzi la asta? Mi-a spus: Nu ştiu ce vrei să spui. I-am spus: În privinţa sanatoriului. Şi-a fluturat din nou mâna şi a spus: Acum nu mi-e gândul la asta. I-am spus: Şi când ai să te gândeşti la asta? Gamzu a spus: În nici un caz acum. Am început să-i înfăţişez cât ar avea de câştigat dacă şi-ar duce nevasta la sanatoriu, şi i-am mai spus: Gmulei sigur c-o să-i fie bine acolo, şi ai să te mai întremezi şi dumneata, domnule Gamzu, poate ai să pleci la drum şi ai să descoperi tot felul de minuni ascunse şi tăinuite. În zilele noastre parcă şi-a deschis pământul gura şi scuipă afară tot ce au ascuns în el generaţiile străbunilor. Uite, de pildă, Ghinat a descoperit lucruri care au rămas tăinuite câteva mii de ani, adică graiul Ido şi cântările einamice. Dar de ce să-l amintesc pe Ghinat? Oare dumneata n-ai descoperit comori străvechi de care nu ştiam nimic?

Gamzu mă privea în faţă, dar urechile lui erau în altă parte, le ciulea când înspre uşă, când înspre fereastră, şi între una şi alta ciulea urechile înspre perete. M-am supărat pe el şi am spus: Ai o minte cuprinzătoare dumneata, rabi Gavriel, nu-i destul că auzi dintr-odată ceea ce uşa şi fereastra şi peretele vorbesc între ele, mai iei seama şi la fiecare vorbă a unui om ca mine. Gamzu s-a uitat la mine şi a întrebat: Ce-ai spus? I-am spus: N-am spus nimic. Mi-a spus: Mi s-a părut că aud vorbindu-se. I-am răspuns mânios: Dacă-i aşa, spune-mi pe ce limbă se vorbea, în graiul Ido sau în grai einamic? Gamzu a văzut că sunt supărat. A răspuns cu glas moale: Fie c-o să mă crezi, fie că n-o să mă crezi, în graiul acela vorbeau. – În ce grai? – În graiul pe care Gmula îl vorbea cu taică-său, în graiul pe care îl născociseră ca să-şi înveselească inima. Nervii mei sunt atât de zdruncinaţi, încât mi se pare că aud lucruri care nu pot fi auzite, şi mai că-mi vine să spun că parc-aş fi auzit glasul Gmulei.

Stăteam şi tăceam şi nu spuneam nimic, fiindcă ce era să spun unui om a cărui inimă era tulburată de povara necazurilor şi care dorea să se mângâie cu lucruri care i-ar fi făcut plăcere pe vremea când era împăcat. Pălise, numai urechile mai aveau în ele viaţă. Stătea şi asculta cu urechile acelea care numai ele îi mai rămăseseră din toată trăirea lui tăcută. În cele din urmă, a dat din mână şi a spus: Închipuire, doar închipuire. În cele din urmă a surâs cu un surâs jenat şi a spus: Atunci când închipuirea unui om îl

copleşeşte, umbra umbrei unui zid i se pare că e lucru aievea. Cât e ceasul? E timpul să mă întorc acasă. Mă tem că între timp s-a uscat haina pe care am pus-o în faţa patului Gmulei. În Eretz Israel până şi luna e mai fierbinte decât soarele de prin alte ţări. Se ridicase în picioare şi s-a aşezat din nou. După ce s-a aşezat s-a uitat înaintea lui şi a şoptit cu tristeţe: Un cuvânt s-a furişat până la mine, şi urechea mea i-a prins sunetele uşoare.[101] I-am spus: Eşti trist. A surâs şi a spus: Eu nu sunt trist, trist era Iov, care a spus versetul ăsta. L-am privit şi am vrut să-i spun ceva. Mi-am pipăit buzunarul ca unul care încearcă să găsească ceva printre comorile ascunse ale inimii lui şi în cele din urmă se caută prin haine. Am scos o cartolină care-mi venise de la Greifenbach şi de la nevasta lui. M-am uitat şi am văzut ceva ca o lună albă coborâtă pe acoperişul desenat pe cartolină. Gamzu a scos o foiţă de ţigări şi tutun şi şi-a răsucit o ţigaretă. A lipit marginile foiţei cu scuipat, şi-a pus ţigareta între buze şi a aprins-o. Dumneata fumezi? m-a întrebat şi a spus: Să-ţi fac o ţigaretă. I-am spus: Nu te osteni, amice. Am scos un pachet de ţigarete şi mi-am aprins o ţigaretă. Am stat unul în faţa celuilalt, şi amândoi scoteam fum pe nări. Fumul de la ţigarete urca şi ne-a întrerupt convorbirea. Am privit fumul şi am vorbit cu mine însumi în gândurile mele: Dacă Gamzu are să se ridice în picioare şi are să vrea să se ducă n-am să-i spun: Şezi, şi dacă are să se ducă, n-am să-l chem înapoi. Iar când are să plece am să-mi aştern patul şi am să mă culc, şi cu voia Domnului mâine am să le scriu o scrisoare lui Gerhard şi Gerdei şi am să le scriu: Casa voastră e păzită cât se poate de bine. Pentru locuinţa mea nu mă tem, fiindcă după ce mi-au intrat în casă spărgători mi-am pus încuietori noi şi solide. Acum gândurile mele au luat-o înspre nevastă-mea şi copiii mei care sunt în gazdă la ţară, şi fiindcă sunt la ţară, la ora asta, desigur, dorm, fiindcă sătenii se culcă devreme. Şi eu aş fi dormit, dacă nu era Gamzu. Şi în ce-l priveşte pe Gamzu, oare nu-i ciudat că a venit încoace? Şi ce-ar fi făcut dacă nu m-ar fi găsit aici? Am întins mâna şi am aplecat lampa să bată lumina în altă parte. A venit luna şi a strălucit în încăpere. Mi-au căzut pleoapele şi capul mi se lăsa în piept. M-am silit şi mi-am ridicat privirea ca să văd dacă Gamzu vede că eu aţipesc. Am văzut că-şi strânsese mâna pumn şi şi-o dusese la gură. Am tăcut şi m-am gândit: De ce oare şi-a pus mâna pe gură? Dacă doreşte să-mi facă semn să tac, eu tac oricum. De atâtea gânduri mi-am

simţit capul greu şi pleoapele grele. Capul mi-a căzut pe piept şi pleoapele mi s-au închis.

Ochii mei sunt închişi şi-mi doresc puţin somn. Şi urechile nu îi lasă să doarmă, din cauza unui tropotit uşurel de picioare desculţe care vine dinspre dalele de piatră din camera vecină. Îmi ciulesc urechile şi aud un glas care cântă şi spune: *Idel idel idel va pa ma, Idel idel idel va pa ma*. Mi-am spus: Cel care a visat îşi vede iarăşi visul. Luna a strălucit deodată înspre ochii mei. I-am spus: Te cunosc, nu eşti tu cea care mi s-a dezvăluit pe cartolină? Glasul s-a auzit din nou cântând *Idel idel idel va pa ma*. Luna a luminat glasul, şi înlăuntrul glasului era parcă năluca unei femei. Mi-am spus: Dacă-i aşa, Greifenbach avea dreptate atunci când a spus că Ghinat şi-a creat o fată. Dar durerea asta din degetele mele de unde-mi vine aşa deodată? Am deschis ochii şi l-am văzut pe Gamzu stând deasupra mea şi strângându-mi mâna. Mi-am tras mâna din mâna lui şi l-am privit cuprins de uimire. Gamzu s-a aşezat din nou. Şi-a închis ochiul cel viu până ce a aţipit, dar ochiul cel mort a început să-i scapere. M-am întrebat: De ce mi-a strâns degetele? Fiindcă voise să aud cântecul. Atunci înseamnă că aici s-a auzit într-adevăr un cântec, un cântec aievea, şi nu în vis. Şi ce cântec? Cântecul unei femei care cântă şi-şi însoţeşte glasul cu picioarele. Am râs în sinea mea de mine însumi că mi-a putut trece prin cap că a fost aici aievea o fată creată în închipuire. Şi ca să mă lecuiesc de orice îndoială am hotărât în gând să-l întreb pe Gamzu ce părere are el despre asta. Gamzu şi-a închis ochiul cel mort şi ochiul cel viu şi faţa lui s-a înveşmântat într-un râs de voluptate, ca a unui bărbat care o aude vorbindu-i pe prietena sufletului lui. Mi-a fost greu să-l opresc. Mi-am coborât privirea înlăuntrul meu şi am rămas tăcut.

Vocea s-a auzit din nou. Dar nu era un cântec, ci era vorbire. În ce limbă? Într-o limbă care nu se numără printre graiurile ştiute. Am vrut să-l întreb pe Gamzu. Am deschis ochii şi am văzut că scaunul lui e gol. M-am întors încoace şi încolo şi nu l-am văzut pe Gamzu. M-am ridicat şi am umblat din odaie în odaie şi nu l-am găsit. M-am întors şi m-am aşezat. Au trecut vreo zece minute şi nu s-a întors. Am început să mă tem că i s-a întâmplat ceva. Mi-am spus: Trebuie să vedem ce i s-a întâmplat. M-am ridicat de pe scaun şi am ieşit pe coridor şi nu l-am găsit pe Gamzu. Mi-am spus: Am să-l

aştept în odaia mea. N-am apucat bine să mă întorc şi am intrat în odaia care se construise cândva în chip de colibă pentru Sărbătoarea Tabernacolelor şi acum slujea drept antreu al camerei lui Ghinat. Am privit şi l-am văzut pe Gamzu stând acolo îndărătul uşii şi m-am întrebat uimit ce face acolo. O mână s-a întins şi a atins uşa. Şi, până să mă hotărăsc în gândul meu că ochii mei văd ce văd, uşa s-a deschis pe jumătate şi lumina dinlăuntrul odăii a sclipit ca un fulger. M-am lăsat ademenit de lumină şi am privit în odaie.

Lumina lunii lumina odaia şi înlăuntrul odăii stătea o femeie tânără, înveşmântată în straie albe şi desculţă, cu părul despletit şi cu ochii închişi. Şi un bărbat tânăr stătea la masa de lângă fereastră şi scria cu cerneală pe o hârtie tot ce spunea femeia. N-am înţeles nimic din ce spunea, şi mă îndoiesc că pe lumea asta există vreun om care să înţeleagă o limbă neştiută ca asta. Iar femeia vorbea şi condeiul scria. Şi era limpede că bărbatul care scria ce spunea femeia era Ghinat. Când se întorsese şi când intrase în odaia lui? În timp ce eu şedeam cu Gamzu în salonul lui Greifenbach, Ghinat se întorsese în odaia lui, şi se putea bănui că femeia intrase în odaie pe fereastră, de aceea auzisem zgomotul unui deschis de fereastră şi paşi de picioare desculţe. De atâtea lucruri pe care le văzusem unul după celălalt îl uitasem pe Gamzu şi n-am simţit că el stătea alături de mine. Dar Gamzu, vai, Gamzu a făcut ceva ciudat. Gamzu a uitat de bună-cuviinţă şi de politeţe şi a sărit în odaie şi şi-a încolăcit braţele în jurul şoldurilor femeii. Omul ăsta cuviincios care-şi dedicase toată viaţa nevesti-sii a intrat într-o odaie străină şi a îmbrăţişat o femeie străină.

Şi aici au început treburile să se încurce, şi mă minunez de mine însumi că ţin minte în ce ordine au urmat ele una după alta. Totul s-a petrecut foarte repede, dar a părut că durează o veşnicie. Eu stau cu Gamzu în faţa odăii lui Ghinat şi uşa odăii e pe jumătate deschisă, privesc înlăuntrul odăii luminate de razele lunii, care se chircise toată şi intrase în odaie. Şi dacă intrase în odaie începuse să se lăţească treptat până când s-a văzut toată odaia şi tot ce era în odaie. Am văzut o femeie stând în mijlocul odăii şi un bărbat tânăr şezând la masă şi scriind. Gamzu a sărit deodată şi a intrat şi şi-a încolăcit braţele în jurul şoldurilor femeii. Femeia şi-a întors capul de la el şi a strigat din braţele lui: Înţeleptule. Şi glasul ei era ca glasul unei fecioare în care s-a

copt toată iubirea de care e în stare. Tânărul i-a răspuns zicând: Du-te, Gmula, după bărbatul tău. Gmula a spus: După toţi anii în care te-am aşteptat tu spui Du-te, Gmula. Bărbatul cel tânăr i-a răspuns zicând: E bărbatul tău. Gmula a spus: Şi tu, înţeleptule Ghideon, ce-mi eşti tu mie? Tânărul a spus: Eu nu sunt nimic. Gmula a râs şi a spus: Tu nu eşti nimic, eşti un om bun, eşti un om chipeş, nu e pe lume om mai bun şi mai chipeş ca tine. Dacă mă iei la tine, am să-ţi cânt cântecul păsării Phoenix, cântecul acela pe care ea îl cântă numai o singură dată în viaţă. Tânărul a spus: Cântă. Gmula a spus: Am să-ţi cânt cântecul păsării Phoenix şi avem să murim. Gavriel, atunci când eu şi înţeleptul Ghideon avem să murim, sapă-ne două morminte unul lângă altul. Promite-mi că aşa ai să faci, întocmai. Gamzu şi-a pus mâna pe gura ei şi a ţinut-o cu toată puterea. A încercat să se desprindă din braţele lui. El a ţinut-o şi a strigat către Ghinat: Ştii prea bine ce eşti, eşti un ticălos care s-a ridicat împotriva legilor neamului Israel, nici măcar să păcătuieşti cu nevasta altuia nu te temi. Gmula a spus: Înţeleptule Ghideon, nu-l asculta, eu nu sunt nevasta nimănui. Întreabă-l dacă ochii lui mi-au văzut vreodată carnea. Gamzu a oftat cu un suspin greu şi amar şi a spus: Eşti nevasta mea, eşti nevasta mea, eşti nevasta mea, binecuvântată după credinţa lui Moise şi a lui Israel. Bărbatul cel tânăr a spus: Du-te, du-te cu bărbatul tău. Gmula a spus: Ţi s-a făcut lehamite de mine. Bărbatul a spus: Nu mi s-a făcut lehamite de tine, Gmula, îţi spun numai ce trebuie să faci. În clipa aceea puterea a părăsit-o, şi dacă n-ar fi ţinut-o Gamzu ar fi căzut. Şi Gamzu o ţinea pe nevastă-sa în braţe şi nu a lăsat-o, ci a ridicat-o în braţe şi a plecat cu ea, iar eu şi cu Ghinat ne uitam şi îi priveam.

7

Luna îşi urmează calea ca de-obicei şi-şi încheie drumul ei de treizeci de zile. Au trecut de-acum treizeci de zile din ziua în care Gamzu şi-a luat înapoi nevasta din odaia lui Ghinat. În tot acest răstimp nu l-am văzut pe Gamzu şi nu l-am văzut nici pe Ghinat. Pe Gamzu nu l-am văzut fiindcă n-a venit la mine, iar eu nu obişnuiesc să mă duc la el. Pe Ghinat nu l-am văzut fiindcă îndată după întâmplarea aceea a plecat şi dus a fost. Odată l-am zărit

într-o cafenea arăbească pe când şedea cu Amram, fiul Marelui Preot al Samaritenilor[102]. Cum întâmplarea asta n-a avut nici o urmare, nu zăbovesc asupra ei. Altă dată l-am găsit în Ghivat Shaul[103] în pielăria unde se face pergament, atelierul înţeleptului Gvalan şi al înţeleptului Gaghin. Cum nici întâmplarea asta n-a avut nici o urmare, nu zăbovesc asupra ei.

Nevastă-mea şi copiii mei s-au întors din călătorie, iar apa s-a întors în cazane şi în conducte şi în robinete. Stau acasă şi ies arareori şi nu ştiu cum o duc Gmula şi Gamzu după ce el a luat-o înapoi acasă. Întrucât lucrurile bune se întâmplă mai des decât nenorocirile, îmi închipui că s-a împăcat cu el, şi dacă s-a împăcat cu el atunci şi-a regăsit darul vorbirii, şi poate că nu se mai înfrânează nici de la cântat şi vocea ei dezmiardă din nou auzul ca glasul păsării Phoenix. Şi nu e nimic pe lumea asta care să-i fie mai drag lui Gamzu decât glasul Gmulei când vorbeşte în cântări. Şi atunci de ce şi-a pus Gamzu mâna pe gura ei şi i-a stăvilit buzele? Pesemne fiindcă toate cântecele sunt îngemănate şi legate unul de altul, cântecele izvoarelor îngemănate cu ale munţilor înalţi, şi munţii cei înalţi cu păsările cerului, iar printre păsări e o pasăre cu numele de pasărea Phoenix, care atunci când îi sună ceasul să părăsească lumea asta, îşi pune capul pe nori şi-şi mlădiază glasul în cântec, iar atunci când îşi încheie cântecul părăseşte această lume. Şi toate cântecele acelea sunt legate în graiul Gmulei. Şi, dacă ar fi zis cântecul acela al păsării Phoenix, şi-ar fi dat sufletul şi ar fi murit. De aceea îi pune Gamzu pumnul în gură şi-i păzeşte sufletul să nu se piardă.

Stau aşadar acasă şi lucrez, fie că voi mânca mult, fie că voi mânca puţin.[104] Când soarele a asfinţit îmi las lucrul la o parte. Iată ce am văzut: este bine şi frumos şi-aşa mai departe[105], aşadar e bine ca omul să trudească sub soare, fiindcă, atâta vreme cât pe lume e soare, e bine pe lume şi e frumos pe lume. Dacă-mi rămâne puţină putere după ce-mi isprăvesc munca ies să mă plimb, dacă nu-mi mai rămâne putere după ce-mi isprăvesc munca atunci stau în faţa casei sau stau la fereastră şi privesc cum se duce ziua şi cum vine noaptea şi cum vin stelele şi-şi iau locul pe bolta cerului şi cum se înalţă luna.

Luna şi stelele încă n-au ieşit. Iar cerul luminează singur şi dinăuntrul lui, şi o lumină cenuşie-albăstrie ca o prună care s-a copt pluteşte între cer şi pământ, şi greieri mulţi, fără de număr, umplu cu ţârâitul lor cuprinsul lumii

întregi. Şi nu departe de casa mea foşnetul copacilor din pădurice se aude şi se stinge încetul cu încetul, ca o pădure în furtună într-o noapte de vijelie şi ca marea în furtună. Mă întreb dacă nu se întâmplă pe lumea asta ceva deosebit.

Şedeam şi mă uitam în dosul lumii, şi de atâtea lucruri câte s-au petrecut îmi depărtez privirile de la ce se întâmplă şi se tot întâmplă. Unul dintre lucrurile care s-au petrecut e întâmplarea cu Gamzu şi cu Gmula. Se întoarce un om acasă şi nu-şi găseşte nevasta, merge înspre miazăzi şi coteşte înspre miazănoapte, se învârte de jur împrejur şi, în cele din urmă, o găseşte într-o casă în care s-a nimerit să ajungă fără să-şi dea seama. Dar sufletul meu se minuna că am văzut cu ochii mei cum a răpit-o Gamzu pe nevastă-sa şi, cu toate astea, mie mi se părea că tot ce-a fost aici, tot ce s-a petrecut aici n-a fost decât o poveste, ca şi întâmplarea pe care mi-a povestit-o eroul istoriei, cum că odată s-au făcut nişte dansuri, iar Gadi ben Gheim stătea s-o răpească pe Gmula, iar Gamzu i-a luat-o înainte şi a răpit-o. Nu există întâmplare să nu fie precedată de consemnarea ei. Bunăoară, o pasăre înainte să zboare îşi desface aripile, şi ele fac umbră, pasărea priveşte umbra şi-şi ia aripile şi zboară.

Luna încă n-a răsărit, dar stă să răsară, şi de-acum i se face loc pe cer. Nori care erau ca o parte din cer se despart şi se duc încoace şi-ncolo, şi luna sclipeşte şi se suie pe cer. Ferice de cel care se bucură de lumina ei şi pe care lumina ei nu-l îmbolnăveşte.

Mă gândesc din nou la cei pe care farmecele lunii îi smintesc. Şi de la lună mă întorc la treburile care sunt strâns legate de pământ. Şi de la pământ la oameni. La aceia cărora pământul li se arată binevoitor şi la aceia care rătăcesc întruna ca nişte umbre ale nopţii. Nu mă gândesc numai la acea pereche care nu şi-a găsit locuinţă, şi nu mă gândesc numai la cei care au părăsit ţara, iar acum că s-au întors, ţara se înstrăinează de ei, şi nu mă gândesc numai la Greifenbach şi la nevastă-sa, care au plecat în străinătate să se odihnească de ostenelile ţării, eu mă gândesc la toţi oamenii care sunt legaţi de pământul acesta.

Greifenbach şi nevastă-sa urmează să se întoarcă. Asta mi-a povestit Grazia, slujnica lor, care a primit o cartolină de la doamna Greifenbach. Şi

mai ştiu lucrul ăsta şi dintr-o cartolină pe care mi-au trimis-o mie. Şi, de vreme ce ei urmează să vină, m-am dus să văd ce mai face casa lor.

Casa lor e încuiată. Nici un spărgător n-a pătruns în ea. Nu ştiu dacă Ghinat e în odaia lui sau nu e în odaia lui. Oricum ar fi, fereastra care a fost deschisă pentru Gmula e închisă. Când soţii Greifenbach au să se întoarcă la Ierusalim au să găsească fiecare lucru la locul lui, în bună regulă.

Dimineaţa când am luat ziarul să văd dacă e anunţată întoarcerea lor am găsit scris „A murit doctor Ghilat“. Întrucât n-am cunoscut nici un om cu acest nume n-am zăbovit asupra ştirii. Dar eu sunt slab de înger şi când un om e slab de înger îi vin cu uşurinţă gânduri negre. Am început să mă gândesc, poate că e aici o greşeală de tipar şi au scris *l* în loc de *n*. Când îşi bagă omul gânduri negre în cap, ele nu-l mai părăsesc. Am luat din nou ziarul şi am văzut în numele răposatului un *l* triumfător care sărea în ochi, dar ochii care vedeau *l* îl vedeau *n*, ca şi cum acel *l* s-ar fi lăbărţat şi s-ar fi turtit şi ar fi devenit *n*. Lucrul ăsta a început să mă sâcâie, şi m-am ridicat şi am ieşit afară.

M-am uitat la anunţurile de pe ziduri şi n-am găsit nici un anunţ al morţii lui. Ghinat n-avea slujbă şi nu era cunoscut în oraş, de aceea n-avea cine să-i anunţe moartea prin anunţuri mortuare. Dar din altă parte am aflat că a murit şi am aflat şi din ce i s-a tras moartea.

Am să încep povestea de la începutul ei. Mă învârt eu pe străzi şi mă gândesc în sinea mea, dacă e Ghinat de ce stă scris Ghilat, şi dacă e Ghilat atunci de ce mi-e inima grea. M-a găsit bătrânul Amrami care se sprijinea de nepoţica lui cea mică şi mi-a spus: Te duci la înmormântare? Am dat din cap şi i-am spus: Mă duc la înmormântare. Şi el a vorbit mai departe: Nu e asta oare o întâmplare ciudată, că o femeie care nu se mişcă din pat şi-a găsit moartea pe-un acoperiş? M-am uitat la el vreme îndelungată şi nu pricepeam ce spunea. A spus mai departe: Nepătrunse sunt căile Domnului, cine le poate înţelege? Omul se pune pe sine în primejdie ca să salveze un suflet din neamul lui Israel şi în cele din urmă cade şi moare. Iar acum nu mergem la înmormântarea unui singur mort, ci mergem să înmormântăm doi morţi. Mergem la înmormântarea nevestei lui Gamzu şi la înmormântarea doctorului Ghinat.

Edna, nepoata lui Amrami, a spus: Lucrul ăsta n-a apărut în ziare, dar martori oculari povestesc că în noaptea trecută un domn a ieşit din odaia lui, a văzut o femeie căţărându-se pe acoperiş, a sărit şi a urcat ca s-o ferească de primejdie, balustrada s-a rupt şi amândoi au căzut şi au murit. Şi aşa am mers eu şi cu Amrami şi cu Edna, până am ajuns la spitalul unde fuseseră aduse trupurile neînsufleţite al lui Ghinat şi al Gmulei.

Spitalul era închis, şi în poarta spitalului şedea paznicul şi se uita la trecători şi vedea în închipuirea lui cum toţi îi cer voie să intre, iar el nu dă voie nimănui. Dar norocul i-a jucat o festă, şi nu era nimeni care să-l roage să-i dea voie să intre în spital. Toţi intrau în curtea deschisă de unde se intră la morgă.

Într-o parte a curţii e spălătoria unde se spală aşternuturile bolnavilor. Şi, cu toate că e o morgă strâmtă, ea se poartă frumos cu morţii şi îndeplineşte faţă de ei porunca de a fi primitoare cu ei. Şi lângă ea pe o bancă şubredă şedeau trei paznici de morţi şi unul stătea în spatele lor şi-şi răsucea o ţigaretă. Ne-a văzut pe mine şi pe Amrami şi s-a repezit la noi şi ne-a povestit că a stat toată noaptea lângă mort şi a rostit psalmi. Iar acum întreabă, cine o să-i plătească simbria pentru rostitul psalmilor? Fiindcă m-a găsit pe mine om de treabă a găsit cu cale să-mi îngăduie mie fapta bună de a-i plăti.

A venit o familie de îndoliaţi şi s-a dus şi s-a aşezat pe o bancă de vizavi. A ieşit dintre ei o femeie şi s-a preumblat prin faţa lor în timp ce-şi mlădia glasul în bocete şi cântece de jale şi-şi legăna trupul subţire după ritmul cântării. Era tristă, foarte tristă, şi la fel îi era şi glasul. N-am înţeles o vorbă din ce spunea, dar glasul ei şi mersul ei şi înfăţişarea chipului ei făceau să jelească inimile tuturor celor care o vedeau. Femeia a scos din sân fotografia unui bărbat tânăr şi l-a privit şi a reînceput să cânte cântece de laudă despre frumuseţea lui şi despre farmecul lui şi pentru toţi anii pe care i-ar fi avut de trăit dacă nu i-ar fi tăiat calea îngerul morţii. Toţi îndoliaţii au izbucnit în plâns odată cu ea. Şi toţi cei care-i auzeau plângând plângeau împreună cu ei. Gmula trebuie să fi plâns la fel după tatăl ei, şi la fel trebuie să-l fi jelit.

Pe când stăteam printre cei care boceau l-am văzut pe Gamzu ieşind de la morgă. Zbuciumul sufletului lui, zbuciumul care-i însoţea sufletul

dintotdeauna şi fără încetare, îl părăsise pentru un scurt răstimp şi în locul lui se iviseră doi însoţitori noi, uluirea şi jalea. M-am apropiat şi m-am oprit lângă el. Şi-a şters cu degetul ochiul cel mort şi a scos o batistă şi şi-a şters degetul şi mi-a şoptit: El e acela. El e acel înţelept din Ierusalim, el e acel învăţat căruia i-am vândut talismanele.

A venit unul dintre cei care se ocupau cu morţii şi ne-a privit pe rând când pe mine şi când pe Gamzu, ca un vânzător care vede în faţa lui doi clienţi şi se întreabă care dintre ei merită să fie servit primul. Până să hotărască în sinea lui care dintre noi e mai important, a cerut o ţigaretă. Gamzu a scotocit prin buzunar şi a scos tutun şi foiţă pentru ţigarete. Între timp a fost scoasă năsălia lui Ghinat. Gamzu şi-a întins degetul înspre ochiul lui cel mort şi a spus liniştit: Ghinat e cel căruia i-am vândut talismanul.

Cei care cărau năsălia s-au mişcat şi după năsălie au păşit vreo cinci ovrei. Eu şi încă vreo trei-patru care îl cunoscuseră pe răposat şi care se duceau să-i aducă un ultim omagiu. A venit un calic cu o cutie de tablă şi a ciocănit în ea şi a strigat: Pomana te scapă de moarte![106], şi de fiecare dată îşi întorcea capul înapoi, să vadă dacă între timp nu i-au scos şi pe ceilalţi morţi şi n-a pierdut ceea ce i-ar fi dat însoţitorii acelora.

Pe când mă întorceam de pe Muntele Măslinilor m-am întâlnit cu alaiul de înmormântare al Gmulei. La înapoierea de la înmormântarea Gmulei m-a oprit un automobil în care şedeau soţii Greifenbach care se întorseseră din călătorie. Greifenbach m-a văzut şi a strigat după mine din automobil: Ce întâlnire plăcută, ce întâlnire plăcută. Ce mai face casa noastră? Încă mai există şi încă mai stă pe locul ei? Am răspuns zicând: Stă neclintită. Doamna Greifenbach a întrebat: N-au intrat acolo cotropitori? Am răspuns zicând: N-au călcat-o nici un fel de cotropitori. A întrebat din nou: L-ai cunoscut pe Ghinat? Am răspuns zicând: L-am cunoscut pe Ghinat. Au spus amândoi într-un glas: Suie-te în maşină şi vino cu noi. Am răspuns zicând: Mă sui şi vin cu voi. S-a apropiat un poliţist şi ne-a certat că ţinem în loc circulaţia. Şoferul a pornit automobilul şi soţii Greifenbach au plecat fără mine.

Câteva zile mai târziu m-am dus la soţii Greifenbach ca să le duc înapoi cheia. În ziua aceea au venit din partea stăpânirii să controleze odaia

doctorului Ghinat, şi n-au găsit nimic în afară de obiectele lui de folosinţă zilnică şi două cutii mari de tablă pline cu cenuşă de hârtii arse. Mai mult ca sigur că cenuşa asta era cenuşa scrierilor lui. Când şi-a ars Ghinat scrierile? În noaptea în care Gamzu a luat-o înapoi pe Gmula, sau în noaptea în care a ieşit s-o salveze pe Gmula şi a murit împreună cu ea?

Ce oare l-a făcut pe Ghinat să-şi distrugă manuscrisul şi să ardă în câteva clipe lucruri la care trudise ani îndelungaţi? După cum se obişnuieşte în asemenea cazuri, enigmei i se dă un răspuns lesnicios şi se spune: E vorba de o depresiune sufletească, ceea ce l-a adus aici sunt nişte îndoieli grave. Dar ce i-a dus sufletul la deprimare şi care i-au fost îndoielile, la întrebările astea nu se află răspuns, şi întrebarea rămâne în picioare, fiindcă într-adevăr nu există cântar şi nu există judecată şi înţelegere pentru o asemenea faptă, şi cu atât mai puţin când e vorba de un suflet raţional şi logic ca al lui Ghinat şi când e vorba de asemenea chestiuni legate de înţelepciune şi de poezie, şi fapta rămâne aceeaşi oricum ai tălmăci-o şi nu devine alta nici dacă izbuteşti să-i explici cauzele, dând explicaţii care nu sunt altceva decât presupusuri, iar presupusurile obişnuim să le facem ca să ne arătăm lumii deştepţi vorbind despre întâmplări pentru care nu există nici o explicaţie şi despre fapte pentru care nu există mângâiere. Şi chiar dacă spui că e vorba aici de ursită, oare prin asta ajungem la capătul tuturor cauzelor şi oare prin asta se lămureşte problema, şi oare cunoaşterea cauzei înlătură necazul? S-a mai găsit ceva în odaia lui Ghinat, o scrisoare prin care Ghinat le interzice editorilor să-i mai publice cărţile şi le cere să nu retipărească nici dicţionarul (adică cele nouăzeci şi nouă de cuvinte ale graiului Ido) şi nici cartea de gramatică (adică gramatica graiului Ido) şi nici cartea imnelor einamice.

După cum se întâmplă de-obicei, testamentul răposatului n-a fost respectat. Dimpotrivă, cărţile lui se tipăresc şi au căutare, fiindcă lumea a început de-acum să cunoască aceste cărţi şi mai cu seamă farmecul şi frumuseţea imnelor einamice. Câtă vreme înţeleptul trăieşte, dacă vrem – îi vedem înţelepciunea, dacă nu vrem – nu-i vedem înţelepciunea, dar după ce-a murit sufletul lui luminează mai departe şi necontenit din cărţile lui şi cine are ochi să vadă şi poate vedea vede lucruri minunate la lumina acelui înţelept.

Note

46. Probabil o referire la Primul Război Mondial.

47. Solomon ibn Gabirol (1021–1058) – poet andaluz şi filozof evreu, promotor al neoplatonicismului în Europa.

48. Referire la mandatul britanic pentru Palestina (septembrie 1923–mai 1948).

49. Heinrich Friedrich Wilhelm Gesenius (1786–1842) – teolog, lingvist, cercetător al limbilor semitice şi al Vechiului Testament. Cărţile lui de gramatică şi dicţionarele limbilor ebraică şi aramaică întocmite de el sunt folosite şi astăzi de cercetătorii din domeniu.

50. Ecleziastul 1:6.

51. În aramaică în original

52. Trimitere la Ezra 9:2: „Căci şi-au luat neveste din fetele lor pentru ei şi pentru fiii lor şi au amestecat neamul sfânt cu popoarele ţărilor acestora. Şi căpeteniile şi dregătorii au fost cei dintâi care au săvârşit păcatul acesta.“

53. Cuvintele cântecelului par a fi, ca în formulele recitative din jocurile copiilor, lipsite de sens. Însă, întâmplător sau nu, în idiş *idel* înseamnă „ovreiaş“

54. Cei Dintâi (*haRishonim*, în ebraică, în orig.) sunt numiţi rabinii care şi-au desfăşurat activitatea între secolele al XI-lea şi al XV-lea. Perioada Celor Dintâi e considerată deosebit de importantă în cristalizarea obiceiurilor şi a datinilor, a jurisprudenţei şi a literaturii iudaice.

55. Ghemara – denumirea versiunii din Babilon a Talmudului, preferată în iudaism versiunii de la Ierusalim.

56. În aramaică în original.

57. Rabi Abraham ben Meir Ibn Ezra (1089–1164/1167) a fost unul dintre cei mai de seamă scriitori şi învăţaţi evrei din Evul Mediu; era supranumit Cel Înţelept, Cel Mare şi Admirabilul Doctor.

58. Trimitere la Isaia 43:7.

59. Proverbe 16:4.

60. Psalmi 19:1.

61. Isaia 43:21.

62. Străvechi sistem numerologic prin care se atribuie o valoare numerică cuvintelor, în funcţie de literele care le compun, fiind folosit adesea în hermeneutica rabinică. Cuvintele cu aceeaşi valoare numerică sunt considerate a avea o legătură directă între ele.

63. *Tanaim* este denumirea înţelepţilor iudaici din primele două secole ale erei noastre.

64. Amadiya – mic oraş asirian şi kurd din nordul Irakului, situat pe-un vârf de munte, la 1400 de metri deasupra nivelului mării.

65. „Ascultă, Israele! Domnul, Dumnezeul nostru, este singurul Domn.“ (Deuteronom 6:4)

66. Şofar – instrument muzical, din corn de animal, folosit în muzica de cult iudaică. Pasajul din Mishna menţionat în text se continuă astfel: „dacă-i dă ghes inima atunci să iasă acolo unde-l cheamă şofarul“.

67. Deuteronom 33:20.

68. Geneza 49:19.

69. În aramaică în original.

70. Parafrază după Psalmi 149:6.

71. Psalmi 8:8.

72. Trimitere la Ieremia 7:18: „Copiii strâng lemne, părinţii aprind focul şi femeile frământă plămădeala ca să pregătească turte împărătesei cerului şi să toarne jertfe de băutură altor dumnezei, ca să Mă mânie.“

73. Trimitere la Iov 33:29–30: „Iată, acestea le face Dumnezeu, de două ori, de trei ori, omului, ca să-l ridice din groapă, ca să-l lumineze cu lumina celor vii.“

74. Amos 2:6.

75. Structura „o mie de neamuri de om“ apare în mai multe pasaje ale Vechiului Testament, printre care şi Psalmi 105:8 şi 1 Cronici 16:15.

76. Redactorii Cărţii Sfinte, cei care au asigurat transcrierea uniformă a textului ei pentru toate comunităţile evreieşti.

77. Peninsulă situată în partea europeană a Turciei.

78. În iudaism, pentru îndeplinirea anumitor porunci este necesar să se adune un *minyan* (v. şi nota 1, p. 8.).

79. Asociaţia celor drepţi (în germană, în orig.).

80. Ahmed Cemal Paşa (1872–1922) – militar şi politician otoman, unul dintre iniţiatorii genocidului armean. În timpul Primului Război Mondial a fost comandantul trupelor otomane în campania din Sinai şi Palestina şi, totodată, guvernator al Siriei, supunând la represalii pline de cruzime orice acţiune naţională, evreiască sau arabă, din teritoriul în care guverna.

81. Comisia sionistă a fost delegaţia conducătorilor sionişti în Eretz Israel. Întemeiată după Declaraţia Balfour (1917), comisia a activat între 1918 şi 1921 sub conducerea lui Haim Weizmann.

82. Rugăciune care porneşte de la versetul 78:38 din Psalmi: „Totuşi, în îndurarea Lui, El iartă nelegiuirea şi nu nimiceşte; Îşi opreşte de multe ori mânia şi nu dă drumul întregii Lui urgii.“

83. Plângerile lui Ieremia 5:13.

84. Psalmi 102:23.

85. Psalmi 68:22.

86. Trimisul obştii este cantorul sinagogii. El reprezintă obştea în rugăciunea pe care aceasta i-o adresează lui Dumnezeu.

87. „Rugăciunea în picioare“ sau „Rugăciunea în şoaptă“ este una dintre cele mai vechi rugăciuni ebraice cunoscute. A fost introdusă de înţelepţii din perioada celui de-al Doilea Templu şi se spunea la aducerea jertfei pe altar.

88. Psalmi 144:15.

89. Psalmi 96:10.

90. Rugăciunea întregitoare se spune, de câte două ori, în zilele în care se aduc la sinagogă jertfe suplimentare, adică în zilele de sabat, de sărbători etc.

91. Probabil, o referire la rabi Dosa ben Harkinas (sec. I-II e.n.).

92. Poem străvechi, compus, după toate probabilităţile, în Eretz Israel.

93. Isaia 43:21.

94. Trimitere la Ieremia 7:18.

95. Moshe Alshich (1508–1593) – renumit rabin şi comentator al Talmudului.

96. *Masa pusă* – compendiu foarte popular în epocă, redactat de Shlomo Ganzfried (1804–1886), al lucrării scrise în 1563 de rabi Yosef Karo; tratând probleme de jurisprudenţă iudaică.

97. În grafia ebraică vocalele nu sunt notate prin litere; rostirea vocalelor poate fi marcată printr-o serie de diacritice, însă cel mai adesea nu este notată deloc.

98. Rabi Yehuda Ben Shmuel Halevi (cca 1075–1141) – gânditor, medic şi unul dintre cei mai însemnaţi poeţi din literatura ebraică. Prima lui culegere importantă de poeme se numeşte *Divanul*

taberei lui Yehuda.

99. Shmuel David Luzzatto (1800–1865), cunoscut sub acronimul Shadal – poet, filolog, exeget al Cărţii Sfinte; a fost o figură importantă a Iluminismului evreiesc.

100. Localitate situată la 11 kilometri de Ierusalim, înspre nord.

101. Iov 4:12.

102. Samaritenii (adică, pe limba lor, relativ asemănătoare cu ebraica veche, „păstrătorii Cărţii Sfinte“) – popor străvechi, din care supravieţuiseră, la începutul secolului XX, numai 120 de inşi; Marele Preot e căpetenia acestei etnii şi conducătorul ei religios.

103.Cartier în vestul Ierusalimului.

104. Trimitere la Ecleziastul 5:12: „Dulce este somnul lucrătorului, fie că a mâncat mult, fie că a mâncat puţin; dar pe cel bogat nu-l lasă îmbuibarea să doarmă.“

105. Trimitere la Ecleziastul 5:18: „Iată ce am văzut: este bine şi frumos ca omul să mănânce şi să bea, şi să trăiască bine în mijlocul muncii lui, cu care se trudeşte sub soare, în toate zilele vieţii lui, pe care i le-a dat Dumnezeu; căci aceasta este partea lui.“

106. Proverb care se află la sfârşitul primei părţi a Talmudului.

Pierdut fără urmă

1

În vremea aceea fiii din Galiţia ai lui Israel erau obligaţi să trimită oameni să slujească la oaste, fiecare comunitate – atâtea suflete câte cerea stăpânirea. În fiece an mai-marii obştii din fiecare oraş se adunau în sala de întruniri şi stăteau şi cercetau cui dintre locuitorii oraşului lor îi ajunsese fiul sau ginerele la vârsta slujbei ostăşeşti. Dacă era fiul unor oameni de vază sau dacă învăţa la o şcoală de învăţat Talmudul îl lăsau în pace şi luau în locul lui un coate-goale sau un fluieră-vânt de care îi pica bine oraşului să se descotorosească. Dacă nu erau destui ca să se facă numărul de suflete pe care îl cerea stăpânirea, luau cu plată dintre cei care rătăcesc prin ţară şi care sunt gata să slujească la oaste ca lefegii.

Cei care bântuie prin ţară şi cei care se vând oştii regelui ca simbriaşi, cine sunt ei? După ce a fost împărţit regatul Poloniei între cei trei regi[107], Galiţia a ajuns în mâinile împăratului Joseph, stăpânitorul Austriei. Şi el s-a apucat şi a poruncit ca orice om care n-are pământ sau vreo afacere care să-i fie de trebuinţă ţării, acela să fie surghiunit. Slujbaşii împăratului au cercetat şi au găsit că sunt mulţi ovrei care n-au nici pământ, nici afacere, şi pentru împărat nu rentează să-i ţină. Aşa c-au fost surghiuniţi din locurile lor de baştină. Au început să pribegească din târg în târg în căutarea unui locşor în care să se-aşeze. Care a găsit a găsit, care n-a găsit a intrat la oastea regelui, fiindcă împăratul Joseph le-a îngăduit lor, ovreilor, să slujească la oaste, şi una ca asta nu se mai întâmplase în nici o ţară şi niciodată altcândva, în vremea nici unuia dintre regii care domniseră înaintea lui.

Odinioară în Israel[108], o dată pe an dregătorii regelui îi înştiinţau pe mai-marii obştilor câte suflete trebuie ei să dea oştii regelui. Ei intrau în sala de întruniri a consiliului şi discutau şi dezbăteau chestiunea, cântăreau şi

alegeau, fiindcă nu chiar oricine vrea să slujească la oaste, din pricina păngăririi sabatului şi a zilelor de sărbătoare şi din pricina mâncărurilor oprite şi a celorlalte încălcări ale legii pe care le săvârşesc cei care slujesc la oaste. Dacă aşa stau lucrurile, ce mai rămâne de făcut, oricine are bani se răscumpără cu bani, şi în locul lui e luat la oaste un altul, un suflet în locul altuia, dintre aceia cărora banii le sunt mai dragi decât trupul şi trupul le e mai drag decât sufletul şi care sunt gata să-şi vândă sufletul ca să-şi păstreze în stare bună trupul. Unii dintre ei erau dintre cei care, din pricina noii domnii ce prigonea rău neamul lui Israel şi pusese pe el biruri grele pe care ovreii nu le puteau plăti, se dezrădăcinaseră din locurile lor de baştină şi pribegeau din târg în târg, iar alţii erau săteni pe care stăpânirea îi osândise să fie surghiuniţi, fiindcă, după părerea ei, aceia făceau rău localnicilor deoarece le turnau vinars de se îmbătau şi începeau să trândăvească, iar câmpurile erau lăsate de izbelişte şi nu erau semănate şi nu erau arate şi stăpânii pământurilor nu puteau să plătească biruri stăpânirii.

După ce umblau din loc în loc şi nu găseau nici un loc în care să poată trăi, unii dintre ei, nu mulţi, veneau şi se înfiinţau în faţa mai-marilor obştilor ca să fie trimişi la oastea regelui. Mai-marii obştilor luau dintre flăcăii ăştia şi pe-aceia îi trimiteau la oastea regelui în locul flăcăilor pe care obştea trebuia cu orice preţ să-i trimită în anul acela la oastea regelui. Dacă obştea n-avea bani ca să plătească oameni, atunci lua dintre meseriaşii de care târgul n-avea neapărată nevoie. Dacă nu erau câţi trebuia potrivit cu numărul pe care îl ceruse stăpânirea, atunci se luau dintre cei mai sărmani. Aşa obişnuiau toate obştile şi aşa se obişnuia şi la Biczacz.

2

Într-un an oraşul Biczacz n-a găsit câţi trebuia pentru trimis la oaste, fiindcă ajunsese la urechile stăpânirii cum că în târgul acela e o obşte însemnată, şi atunci stăpânirea i-a cerut suflete după însemnătatea obştii, dar stăpânirea nu ştia că însemnătatea asta a oraşului Biczacz venea de la cei care învăţau Talmudul, şi nu de la locuitorii de rând. Au cercetat şi n-au găsit cu cine să întregească numărul de suflete pe care-l cerea stăpânirea,

mai mare decât în toţi anii, fiindcă toţi cei pe care obştea îi găsise potriviţi fuseseră de-acum luaţi şi cine nu era potrivit nu era potrivit.

Oraşul Biczacz a fost cuprins de o mare îngrijorare. Cine avea fiu era îngrijorat pentru fiu, cine avea ginere era îngrijorat pentru ginere. Şi nici chiar mai-marii oraşului nu erau cruţaţi de îngrijorarea că o să li se ia slujitorii de care au nevoie, căci se întâmplase într-un an ca oraşul să nu găsească destule suflete de trimis la oaste şi s-a tras la sorţi, şi a căzut la sorţi servitorul unui dregător dintre cei mai sus-puşi din obşte, şi fiindcă i-a fost luat, lumea lui s-a înnegurat pentru el într-atât încât viaţa lui n-a mai fost viaţă.

Când s-a apropiat vremea să fie trimişi recruţii, mai-marii târgului s-au adunat din nou şi n-au descoperit nimic în afară de versetul Nu vor mai fi decât oameni neprihăniţi în poporul tău[109], care trebuia spus limpede, fiindcă nu se găsea în tot oraşul Biczacz nici unul care să fi pângărit ziua de sabat şi nici unul care să fi preacurvit şi nici alţi netrebnici din soiul de pierde-vară de care obştea voia să se descotorosească. Şi de ce n-au plătit nici unuia dintre aceia care erau gata să slujească la oaste pentru simbrie? Fiindcă în zilele molimei obştea lărgise cimitirul şi luase o bucată de câmp de la un goi şi mai-marii oraşului făgăduiseră să-i dea aceluia banii pentru câmp până în ziua cutare şi cutare, ziua a venit şi nu i-au dat goiului banii, pentru că, de multe biruri şi dări pe care le pusese pe neamul lui Israel stăpânirea cea nouă, mai-marii oraşului sărăciseră şi se ruinaseră şi nu mai izbuteau să plătească datoria, deoarece de îndată ce le veneau ceva bani la mână venea o lege nouă, şi nu se află nici o lege pe care s-o scoată stăpânirea în privinţa fiilor lui Israel, chiar nici una, pentru care să nu fie nevoie de bani, întrucât nu e dat legilor să-şi tocească tăişul decât cu ciubuc pentru slujbaşii regelui. Odinioară, pe vremea regatului Poloniei, dumnealor se mulţumeau cu bani de aramă, acum, cu stăpânirea cea nouă, cer bani de argint. Odinioară, pe vremea regatului Poloniei, slujbaşii regatului se socoteau ajutaţi de către neamul lui Israel, fiindcă regatul nu le acoperea trebuinţele, pe când acum, în zilele regatului nou, slujbaşul îşi închipuie că el ar ajuta neamul lui Israel, şi oricât i s-ar da tot nu-i ajunge, şi dânsul strâmbă din nas şi spune: Mai dă, mai dă.

Aşadar obştea nu putea să-i plătească goiului datoria pe care o avea la el pentru bucata de pământ pe care o luase de la el ca să mărească cimitirul. S-a apucat goiul şi şi-a slobozit porcii printre morminte, şi fiii lui Israel s-au temut de pângărirea mormintelor. Au luat şi i-au dat goiului, s-a golit vistieria oraşului Biczacz şi nu mai putea să tocmească pe nimeni să plece la oastea regelui. Mai era o pricină, o întâmplare care se petrecuse cândva. S-a întâmplat că au fost tocmiţi atâţia şi atâţia ovrei dintre aceia care se vând obştilor ca să slujească în armată. Li se dădea de mâncat şi de băut şi li se dădea tot ce pofteau. Dar când le-a venit vremea să fie trimişi la dregătorii regatului n-a mai fost găsit nici unul dintre ei, fiindcă le-o luaseră înainte şi fugiseră ca să se vândă la altă obşte.

3

Fiindcă mai-marii oraşului au văzut că nu e nimeni, au pus ochii pe un orfan, fiul unei văduve, cu toate că acela încă nu împlinise vârsta de slujit la oaste. Unii spun că mai-marii au ajuns la el singuri, alţii spun că a fost aci mâna unui meseriaş, fiindcă fiică-sa pusese ochii pe tânărul acela şi taică-său voia să-i ţină departe unul de altul, pentru că tatăl fetei avea o croitorie şi avea o casă şi era staroste la sinagoga croitorilor, şi străbunii lui, câteva generaţii mai înainte, fuseseră cumva rubedenii cu străbunii lui rabi Leibusch, binefăcător pe câte-o lună[110], şi el avea de gând să se încuscrească cu gospodari aşezaţi, şi uite că a venit un orfan, un fiu de văduvă, unul care n-are decât haina de pe el, şi i-a făcut vrăji fiică-sii şi i-a răpit inima. Oricum ar fi, cele două lucruri sunt legate între ele.

Cum aşa? Rabi Leibusch, binefăcător pe câte-o lună, era în luna aceea binefăcătorul oraşului. Mama orfanului a venit să-şi primească partea din pomana de Pesah. I-a dat-o. A mai rămas acolo şi-a mai cerut. Rabi Leibusch i-a spus: Asta-i partea ta, şi asta ţi-am dat, şi acum valea, du-te. Ea a început să se jelească şi să bocească şi să-i înşire toate necazurile ei, bărbatul ei a răposat şi i-a lăsat doar un fiu, numai pe el îl are, şi nu le-a lăsat din ce trăi nici cât să chiorăşti un şoarece. Toată iarna au trăit din ce agonisea ea în sărăcia ei, cumpăra o găină de la o creştină şi o vindea cu ceva câştig, sau pregătea găina să fie kasher pentru nevestele gospodarilor,

sau le pregătea untură de gâscă pentru Pesah, sau jumulea găinile, sau le gătea domnilor cu stare găini pentru nunţile fetelor lor, acum că vin zilele de Pesah ar vrea să cumpere cele trebuitoare pentru sărbătoare, să nu rămână flămânzi ea şi cu orfanul ei, după cum fuseseră flămânzi toate zilele iernii, că n-avuseseră de mâncat decât scuipatul din gură. Rabi Leibusch i-a spus: Sunt în târg multe văduve sărace, sunt în târg mulţi orfani, cu ce eşti tu mai bună ca ei? S-a mâniat văduva că o aseamănă cu alte văduve sărace. A cutezat văduva şi i-a spus: Cui crede că suntem de pizmuit să-i rămână fiii orfani şi nevasta văduvă. Tocmai atunci a venit Godil croitorul să-i probeze lui rabi Leibusch o haină, nu ştiu dacă în cinstea Paştelui sau în cinstea dregătorilor slujbaşi ai regelui, fiindcă în anul acela rabi Leibusch fusese ales să-i ducă pe recruţi în cetatea de scaun a ţinutului să-i predea slujbaşilor regelui. L-a văzut văduva pe Godil. A spus văduva: Uite-l pe Godil, să spună el dacă nu mi se cuvine să fie cineva binevoitor cu mine, dacă nu de dragul meu, atunci de dragul băiatului meu, care lucrează la Godil. Godil a tăcut. Văduva a spus: Godil, de ce taci? De ce-ţi pui frâu la limbă? Spune-o vorbă, să audă rabi Leibusch un cuvânt de laudă pentru fiu-meu. Godil a spus: Ce-i de spus despre fiu-tău, lucrează la mine ca ucenic. Văduva a strigat în mânia ei: Godil, numai atât, şi nimic mai mult? Godil a vorbit din nou şi a spus: Ce vrei să mai spun, că se cuvine să fie rabinul ţinutului? Îşi face treaba şi n-am nimic cu el. Văduva a ridicat glasul la el şi a ţipat: Aşa te porţi cu un orfan fiu de văduvă, n-ai nimic de spus despre el decât ce-ai spus? S-a mâniat Godil că femeia aceea îl tutuieşte în faţa lui de faţă cu rabi Leibusch, fiindcă rabi Leibusch ar putea să creadă că ea şi cu el, Godil, sunt de-o seamă. Godil a spus: Haide haide haide, dacă ţii morţiş, uite că mai pun la toate laudele pe care i le-am adus lui fiu-tău încă o dată pe-atât. Văduva a spus: Atunci mişcă-ţi limba-n gură şi vorbeşte limpede. Godil i s-a adresat lui rabi Leibusch şi a spus: Măcar că-i tânăr, cum e omul aşa e şi puterea lui,[111] e falnic ca stejarii şi mai înalt ca toţi cei de-o vârstă cu el. Nici cei de douăzeci de ani, nici cei de douăzeci şi doi de ani care se tocmesc la oastea regelui nu-i ajung ăstuia nici până la umăr. De cât îşi iubea băiatul, auzind cum e lăudat văduva n-a priceput până la capăt spusele lui Godil, şi nu şi-a dat seama că tăcerea lui Godil era mai bună decât vorbirea lui Godil. I-a spus lui rabi Leibusch pe un ton biruitor: Aşadar, rabi

Leibusch a auzit ce-a spus Godil despre fiu-meu. Dar am să adaug ceva la vorbele lui Godil: odată vara trecută într-o sfântă zi de sabat am ieşit împreună cu fiu-meu la plimbare. Am ajuns în sat şi ne-am aşezat în grădina cucoanei poloneze de la care cumpăr găini şi fructe. Cucoana a trecut pe lângă noi şi m-a întrebat cine-i ovreiul ăsta tânăr. Mi-am zis în sinea mea: Să-i sară ochii creştinei ăleia care nu-şi mută privirea de la fiu-meu. În cele din urmă a spus: Pe-un flăcău ca ăsta, pe-un flăcău ca ăsta la noi l-ar fi făcut general.

N-au trecut bine două-trei zile, şi fiul acelei văduve a fost luat la oastea regelui. Au mai trecut câteva zile şi a fost trimis împreună cu toţi ceilalţi recruţi la oaste. Băiatul se numea Dan, iar numele fetei căreia îi făgăduise credinţă şi care la rândul ei îi făgăduise credinţă era Bilha, iar numele tatălui Bilhăi era Godil croitorul. Numele văduvei care era mama băiatului l-am uitat. Porecla bărbatului ei o mai ştiu, iar pe ea o chemau după numele lui, fiindcă asta-i datina prin părţile noastre, ca femeile să fie numite după bărbaţii lor, numai că bărbatul acela a murit şi nu se aminteşte porecla de ocară a unui mort.

4

L-au luat pe Dan din braţele maică-sii. După cum nu luaseră în seamă vârsta lui Dan, care încă nu era de vârsta potrivită de mers la oaste, aşa n-au luat în seamă lacrimile maică-sii, care curgeau ca o apă fără sfârşit.

Dan a fost trimis într-un loc departe de Buczacz[112], că de când sunt ei, oamenii din Buczacz, nici unul dintre ei nu fusese acolo, şi la numele Dan au adăugat un nume de familie, pe care nici el şi nici maică-sa şi nimeni din neamul lui taică-său şi nimeni din neamul maică-sii şi nimeni din Buczacz nu-l auzise vreodată. Şi curând după ce i s-a dat numele, mai-marii târgului au uitat numele care îi fusese dat. Deocamdată asta nu avea nici o însemnătate, mai târziu vom auzi ce însemnătate avea. I-au spus Hoffmann, ceea ce înseamnă pe limba aşkenazită Om care are nădejde. Dar trebuie să spunem că, deşi n-au avut de gând decât să-l facă pe supusul lor să pară mai bun decât era, i-au dat totuşi un nume frumos.

Dan a fost trimis într-un loc departe de Buczacz şi a lăsat în urma lui la Buczacz două perechi de ochi înlăcrimaţi. Bilha plângea pe ascuns şi în taină, nopţile în pat, maica lui Dan plângea în hohote în văzul lumii şi pe toate uliţele. Striga şi spunea: Ovrei miloşi şi milostivi, spuneţi şi voi dacă asta e dreptate, sunt dregători şi domni mari şi bogătani care au case pline de fii şi de gineri, şi nici unul dintre ei n-a fost luat la oastea regelui, iar o văduvă săracă, aceasta, care n-are decât un fiu, acela i-a fost răpit. Un pui plăpând ale cărui aripi sunt încă slabe, un băieţandru ale cărui filactere sunt încă noi, care n-are decât optsprezece ani, un orfan de tată de care maică-sa are nevoie, e luat cu de-a sila din braţele maică-sii văduve şi e trimis la capătul pământului, peste nouă mări şi nouă ţări, unde nu sunt ovrei şi unde are să aibă de-a face numai cu creştini vreme de doisprezece ani, doisprezece ani. Păi până când are să se întoarcă şi are să vină, se năpustesc asupra mea toţi duşmanii neamului lui Israel, jumătate din carnea mea o să fie de-acum mâncată acolo în mormânt de viermi şi de râme, şi nici măcar un kadiş[113] n-am să aud din mormânt din gura orfanului meu, că doar n-o să se găsească acolo printre creştini zece ovrei, câţi trebuie pentru spus o rugăciune. Oi ovrei ovrei, ce i-aţi făcut unei văduve nenorocite, oi ovrei ovrei, ce i-aţi făcut orfanului meu? Dacă nu v-a oprit judecata, cum de nu v-a oprit faptul că sunteţi ovrei?

Cine avea fii sau nepoţi sau gineri care ajunseseră la vârsta luatului la oaste îi aducea laude şi îi mulţumea regelui, regelui regilor cel sfânt, fie-i numele lăudat, lui Dumnezeu din ceruri, că pentru slujirea regelui a fost luat fiul ăsteia, şi nu fiul sau nepotul sau ginerele lui, iar cine n-avea fiu sau ginere sau nepoţi nici acela nu era nerecunoscător faţă de Providenţă, fiindcă aceasta născocise pe cine născocise şi le cruţase rudele şi neamurile să-i dea regelui dintre fiii lor. Dar iubitorii de Dumnezeu cei credincioşi legământului lor, cei fără dragoste de sine, au fost cuprinşi de durere când au aflat ce i se făcuse lui Dan ca şi când le-ar fi murit un om drag. Doar aşa stă scris: Răscumpărarea sufletului lor este aşa de scumpă, că nu se va face niciodată.[114] Omul nu se poate răscumpăra prin aceea că-l dă ca preţ al sufletului său pe unul dintre semenii săi. Iar aici au luat un flăcău ovrei şi l-au dat ca răscumpărare a sufletului lor. Moise părintele nostru, odihneascăse în pace, care preţuieşte cât şase sute de mii de oameni din neamul lui

Israel, a spus: Dumnezeule mare, va muri Moise şi încă o sută ca el şi tu nu te atinge nici măcar de unghia unui om din neamul lui Israel[115], iar aici o obşte sfântă întru Israel aduce nenorocire şi suferinţă asupra unor suflete, două, ale neamului lui Israel, o mamă şi un fiu, o văduvă şi un orfan.

Aici e locul potrivit pentru o anumită poveste. Cu o generaţie înainte de întâmplarea cu Dan, rabinul nostru cel mare înţeleptul rabi Meshulam Igra, binecuvântată fie amintirea celui drept, care se născuse în oraşul nostru, era rabin în oraşul Tisminitz[116]. A lăsat oraşul Tisminitz şi s-a dus la Pressburg[117], care e în Ungaria, fiindcă în Ungaria nu erau luaţi la armată ovrei, şi din Tisminitz, care e în Galiţia, erau luaţi ovrei la armată şi oraşul Tisminitz plătea unor ovrei şi-i trimitea la oastea regelui un suflet pentru alt suflet şi lucrul ăsta îi era greu acelui om drept. Şi a spus aşa: Când o să-i vină ceasul lui rabi Iosef Eliahu, singurul meu fiu, să slujească la oaste, am să-l dau să slujească la oaste şi n-am să-l răscumpăr prin nici un alt copil al lui Israel. Rabinul acela înţelept şi drept a părăsit oraşul Tisminitz, şi oraşul Tisminitz a procedat şi mai departe după obiceiul lui, şi la fel a procedat şi oraşul Biczacz, şi la fel şi celelalte obşti.

5

Cumplit i se frânge inima unei mame de la care singurul ei fiu e luat şi trimis la depărtări depărtate şi ea nu ştie dacă el se va întoarce vreodată şi, dacă se va întoarce, când se va întoarce. Cumplit i se frânge inima unei fete jefuite, al cărei iubit a plecat, s-a făcut nevăzut[118] din pricina altora care l-au îndepărtat de ea. Gândurile văduvei erau răvăşite. De atât necaz şi jale i s-au rătăcit minţile şi nu se mai lega în ea gând cu gând. Ca într-un vis rău închipuirile inimii ei se muşcau una pe alta, şi ea era prigonită şi chinuită şi rănită. Ele, închipuirile astea, părăseau tărâmul închipuirii şi veneau şi luau fiinţă ca un fel de adevăr înspăimântător, dar înceţoşat. Şi lucrul ăsta, că adevărul care putea fi pipăit era înceţoşat şi nu era limpede, era nesfârşit de înspăimântător, dincolo de orice închipuire.

Pe de altă parte, Bilha dădea grai gândurilor ei. Şedea între cuptor şi plită şi-şi spunea: Toţi anii mei sunt optsprezece şi jumătate la număr, le adaug doisprezece ani, anii de slujbă la oaste ai lui Dan, am să fiu cam de vreo

treizeci de ani şi jumătate, aproape cât maică-mea. Poate că, deşi am să fiu atât de bătrână, inima lui Dan încă are să mai fie mulţumită cu mine. Oricât de limpede îşi închipuia Bilha anii ei în ziua când Dan are să se întoarcă de la oaste, ea nu-şi putea închipui înfăţişarea lui Dan – pe care anii de la oaste trebuiau s-o fi schimbat – în ziua în care are să se întoarcă de la oaste şi are s-o vadă bătrână. Oricât de limpede şi-ar fi închipuit vârsta ei în ziua în care Dan are să se întoarcă de la oaste, ea nu-şi putea închipui că anii îl vor fi îmbătrânit şi pe el, şi că nici el n-are să fie în ziua în care are să se înapoieze la Biczacz aşa cum era în ziua când a plecat din Biczacz.

Mare e puterea închipuirii care aduce în faţa noastră lucruri uimitoare, numai că uneori o cuprinde o sleire a puterilor de nu mai poate închipui pur şi simplu nimic, nici măcar ceva atât de simplu, încât mai simplu de-atât nici nu e cu putinţă. Ce-i mai simplu decât asta, că anii care-l îmbătrânesc pe unul îl îmbătrânesc şi pe altul, dar fata aceea nu izbutea să şi-l închipuie pe Dan peste ani şi ani, în timp ce pe sine însăşi se închipuia peste ani şi ani.

6

Din ziua în care Dan a fost luat din braţele maică-sii şi trimis la oastea regelui, femeia aceea şi-a lăsat la o parte toate treburile. Nu se mai ducea prin sate ca să cumpere găini şi zarzavat şi nu mai stătea la răscruce de drumuri să le prindă înaintea celorlalte ca ea pe creştinele care aduceau păsări şi legume la precupeţii din oraş şi nu mai umbla pe la casele bogătaşilor ca să vândă câte-o pasăre sau ca să facă acolo treburi în casă. Se preumbla prin odaie între pereţii şubrezi ai colibei ei şi se oprea în faţa peretelui ăstuia şi în faţa peretelui celuilalt şi îşi jelea fiul ca şi cum l-ar fi răpit îngerul morţii şi se jelea pe sine însăşi fiindcă a rămas singură pe lume, fără nici un sprijin şi fără nici un om pe care să se poată bizui. Dacă vedea că n-o aude nimeni, se apuca şi ieşea afară şi începea iar să se jelească în faţa oricărui bărbat şi în faţa oricărei femei şi în faţa oricărui prunc şi în faţa oricui se nimerea în calea ei, şi uneori vedea o umbră de om ca pe-un om şi îi vorbea umbrei ca un om care vorbeşte cu un om.

Şi din ce trăia femeia aceea, şi din ce se hrănea? Dacă nu din suferinţele ei, atunci din saliva din gura ei. Aşa îi spusese lui rabi Leibusch, binefăcător pe câte-o lună, înainte să-i ia fiul, din ce ne hrănim noi, din scuipatul gurii noastre.

După câteva zile a intrat la ea Bilha şi a venit şi s-a aşezat în faţa ei şi a început să stea cu ea de vorbă despre Dan. Oare ştia mama lui Dan că a fost un jurământ pe Dumnezeu între fata aceea şi Dan ca în veci să nu se uite unul pe celălalt şi să nu se despartă nicicând? Oricum, fie că ştia, fie că nu ştia, îi făcea bine acelei femei că era un suflet viu la ea şi ciulea urechile să asculte lucruri despre Dan şi chiar de zece ori şi chiar de douăzeci de ori şi chiar de cincizeci de ori. Şi înainte de asta, şi înainte să vină Bilha la ea, mama lui Dan vorbea despre Dan, dar era o mare deosebire, fiindcă înainte vorbea cu pereţii colibei care nu sunt decât lemn şi pietre şi lut, pe când acum vorbea cu un suflet viu, iar pereţii colibei aud şi tac, pe când un suflet viu aude şi oftează împreună cu tine. Şi nu-i binefacere mai mare pentru cei care suferă decât să vadă pe cineva care le aude oftatul şi care oftează împreună cu ei. Şi mai era ceva: pereţii colibei obosiseră de-acum să audă vorbindu-se despre Dan, nu fiindcă pereţii sunt vechi, ci pentru că vorbele acelei femei sunt vechi, ceea ce nu se întâmplă cu Bilha, întrucât chiar şi lucruri care s-au învechit în gura mamei lui Dan sunt dragi urechilor Bilhăi ca şi când ar fi noi, şi Bilha nu se satură să le asculte.

A văzut Bilha toată sărăcia şi tot amarul mamei lui Dan, a început să-i spună că trebuie să se apuce din nou de treburile ei, dacă nu de dragul ei înseşi, atunci de dragul lui Dan, pentru că, dacă n-are să se întoarcă la treburile ei şi n-are să-şi câştige iarăşi pâinea, până la urmă are să se frângă şi are să se năruie şi are să se prăbuşească, şi atunci când Dan are s-o înştiinţeze că se întoarce de la oaste, ori are să zacă bolnavă şi n-are să-i poată ieşi în întâmpinare, ori, ferească Dumnezeu, să nu-l căutăm pe dracu', are să zacă moartă. Şi atunci ea îl va fi întristat şi îl va fi făcut să sufere mai mult decât au întristat-o şi au făcut-o să sufere pe ea mai-marii oraşului şi mai mult decât îi va fi pricinuit ei depărtarea de Dan toţi anii în care Dan va fi fost ţinut departe de ea. Ba chiar i-a înfăţişat ziua în care Dan are să se întoarcă de la oastea regelui, bucuros că are să-şi vadă mama şi are să se

năpustească şi are să intre în colibă şi ce-are să găsească: coliba e pustie, mama nu-i acolo.

Încet-încet, vorbele Bilhăi i-au pătruns mamei lui Dan în inimă. S-a întors câte-un pic la treburile ei. A ieşit iar prin sate să cumpere găini şi legume şi a stat iar la răscruce de drumuri la marginea oraşului să vâneze ţărăncile care aduceau păsări şi zarzavat la oraş şi umbla pe la porţile bogătaşilor. Aici îi pica o găină grasă şi dincolo pregătea găini pentru gătit. Aici dădea parale şi dincolo primea parale. Aici bătea palma cu o creştină şi jura că marfa ei nu face nici o para chioară şi dincolo prindea mâna unui hoţ care şterpelea o para din coşul ei. Se arăta chiar din cale-afară de destoinică femeia aceea la piaţă şi la marginile oraşului, în casele celor avuţi şi în orice loc în care făcea treabă, îşi ascundea necazul în inimă şi se arăta prietenoasă faţă de muşterii, aşa cum obişnuiesc precupeţele a căror pâine depinde de muşterii. Dar adevărul nu poate fi tăgăduit, oricât se arăta de prietenoasă, suferinţele ei se vedeau într-atât, încât arătau ca un fel de reproş dezvelit, despuiat, ca şi cum ar fi învinuit lumea şi ar fi spus: Uitaţi-vă ce i-aţi făcut acestei femei, uitaţi-vă la durerea şi la suferinţa pe care i le-aţi pricinuit. Uneori muncea cu o mână şi cu cealaltă îşi ştergea lacrimile. Şi dacă oraşul Biczacz n-ar fi fost un oraş care e locuit numai de oameni milostivi, atunci aceştia ar fi lăsat-o de izbelişte şi şi-ar fi cumpărat cele trebuincioase de la alte femei. Nu-s destule precupeţe la Biczacz? Păi aşa se spune la Biczacz: la un cumpărător şapte precupeţe şi la şapte precupeţe o găină. Întrebarea asta a fost pusă de către cercetătorii oraşului Biczacz, oare cântatul cocoşilor vine din bucurie şi plăcere sau din tristeţe şi din suferinţe. Dacă cercetătorii ar fi ieşit la piaţă şi ar fi văzut că şapte precupeţe ţin o singură găină, ar fi spus: Nu de tristeţe şi nu de suferinţă cântă cocoşul, şi nu de plăcere şi nu de bucurie cântă cocoşul, ci de atenţia care i se dă, şi-l face să se vadă atât de vrednic de respect şi de cinste, încât tot oraşul Biczacz se zbuciumă în jurul lui.

7

Soldatul Hoffmann, zis şi Hoffmann, zis şi Dan, a fost adus într-un oraş din Austria de Sus. Cu patru sute de ani în urmă, cu cinci sute de ani în

urmă fusese acolo o aşezare de ovrei. Aveau acolo şi case şi pământuri, şi robi şi roabe. Trăiau ca ovrei potrivit cu Cărţile Sfinte şi când munceau acasă şi la câmp, şi la sinagogă, şi în orice loc se duceau. Au văzut preoţii şi alţi răuvoitori, şi au fost invidioşi pe ei şi au început să-i prigonească. Şi nu s-au potolit până nu s-au pornit să scornească pe seama lor clevetiri. Într-un oraş spuneau că ovreii îşi ispitesc slujnicele să fure pâinea sfinţită şi o pângăresc, iar în alt oraş că au răpit un copil creştin şi l-au ucis şi i-au stors sângele şi au făcut cu sângele lui pască de Paşte. O hulă oricât ar fi de josnică şi de scârboasă găseşte urechi s-o asculte. Mai-marii oraşului au auzit şi au crezut. Au luat ovrei şi i-au întemniţat până când se recunoşteau vinovaţi de un păcat pe care nu-l făptuiseră ori până-şi schimbau credinţa pe credinţa celor care-i chinuiau. Unii au fost ţinuţi în temniţă până când le-a putrezit carnea pe oase, iar alţii au fost omorâţi în chipuri felurite. Copiii lui Israel au ţinut piept ca nişte sfinţi tuturor suferinţelor, suferinţe grele şi pline de cruzime, şi şi-au dat sufletul neîntinat ca nişte sfinţi pentru slăvirea numelui lui Dumnezeu. Şi care dintre ovrei a mai rămas în acele oraşe a dat bir cu fugiţii, şi pe cine n-a dat bir cu fugiţii nemernicii l-au prins şi l-au batjocorit şi în cele din urmă l-au izgonit cu ocări din oraş. Toate locurile astea s-au golit de ovrei, n-a mai rămas picior de nici unul, iar casele lor şi tot avutul lor a ajuns pradă jefuitorilor, iar sinagogile le-au prefăcut în biserici de-ale lor. N-a mai rămas nici o amintire de jidovi, în afară de cimitire, din care jefuitorii au luat pietrele funerare şi le-au folosit la clădiri pe care şi le-au clădit. Şi încă ceva a mai rămas de pe urma ovreilor şi de pe urma şederii lor pe meleagurile acelea, numele de ovrei care s-au dat câtorva locuri. De atunci nu a mai trecut pe-acolo nici un ovrei şi n-a mai călcat pe-acolo picior de ovrei, şi nimeni nu ştie acolo nimic despre ovrei, decât doar ce au auzit de pe la doicile lor şi ce se aude de pe la preoţii lor, din ce-au născocit cei care ne urăsc şi care ne alungă dintre ei.

Stă el Dan într-o ţară depărtată şi e cătană împreună cu alţi ostaşi. Toţi înalţi şi voinici. Vorbesc limba nemţească pe care cui nu s-a născut acolo îi e greu s-o înţeleagă, şi mai ales unui tânăr ovrei a cărui mamă era din Biczacz şi care se născuse la Biczacz, unde toţi grăiesc limba ovreilor. Şi dacă e acolo unul instruit care ştie limba aşkenazită şi chiar vorbeşte nemţeşte, acela vorbeşte limba care se găseşte în cărţile de vorbire aleasă,

ca, de pildă, scrierile lui Schiller şi Zschokke[119] şi Saphir[120]. Minunea minunilor, un tânăr ovrei născut în Galiţia, care nu ştie limba germană şi, e de prisos s-o spunem, nu germana de cărturari pe care nici cei mai mulţi dintre vorbitorii de germană n-o cunosc, ascultă ce-i porunceşte superiorul lui şi nu-i trezeşte mânia. Asta-i o minune, păi nu? Şi altă minune a minunilor, un comandant la oaste care e obişnuit să mustre pe toţi cei care-i sunt inferiori îl vede pe recrutul ăsta şi nu-l muştruluieşte deloc.

Dan se află la capătul lumii, după cum spune nefericita de maică-sa, şi nu vede chip de ovrei. Şi dacă ziua lor de odihnă nu s-ar întâmpla să fie în fiecare săptămână o zi după sfântul sabat, Dan ar fi uitat că Dumnezeu ne-a dat sfânta zi de sabat, să ţinem ziua asta ca să-l preamărim pe El. Vai de omul care nu merge la sinagogă şi nu aude *Kedushah* şi *Barchu*[121], şi cu atât mai mult în sfânta zi de sabat, în care mai este ceva sfânt pe lângă ce e întotdeauna sfânt şi trebuie respectat. Vai de omul care face din sabat zi lucrătoare, şi cu atât mai mult o zi în care îşi face meşteşugul. Vai de omul care îşi face meşteşugul de sabat şi cu atât mai mult un meşteşug pentru care s-ar cuveni să fie ucis cu pietre.

8

Am început cu sfântul sabat prin care sunt binecuvântate cele şase zile lucrătoare ale săptămânii şi acum să ne uităm şi să vedem ce face Dan în acele şase zile ale Facerii Lumii. Filactere nu pune, ciucuri[122] nu poartă, locuieşte într-o clădire în care nu se află nici o mezuză, mănâncă mâncăruri oprite care zăpăcesc inima şi întunecă sufletul. Mare minune că n-a uitat că e ovrei.

Uneori când se vede de unul singur, fără oameni împrejurul lui, îşi pune mâna pe frunte şi închide ochii şi stă şi spune o rugăciune sau două dintre cele pe care le ştie pe de rost, deoarece cartea lui de rugăciuni pe care i-o cumpărase taică-său şi din care învăţase kadişurile pe care le-a spus după ce-a murit taică-său s-a pierdut şi nu mai e. Îşi păzea cartea de rugăciuni ca pe lumina ochilor, şi nu se despărţea de ea, în orice loc se ducea îşi lua cartea de rugăciuni cu el şi dacă se culca să doarmă şi-o punea la căpătâi, dar până la urmă i-au luat-o. Patruzeci de soldaţi, toţi creştini, locuiesc cu el

într-o încăpere şi toţi fumează şi au nevoie de hârtie să aprindă tutunul în pipe, odată au găsit un teanc de foi ferfeniţite, l-au luat şi l-au împărţit între ei şi n-au ştiut că e cartea de rugăciuni a camaradului lor Hoffmann. Nu din răutate i-au luat cartea de rugăciuni şi au rupt-o şi au aprins cu ea focul, din nevoia de fumat au făcut ei ce-au făcut. Oricum ar fi, Dan a rămas fără cartea lui de rugăciuni. Dar Domnul s-a îndurat de el, şi Dan ţine minte câteva rugăciuni pe de rost şi se roagă în orice clipă de răgaz, când se află singur fără tovarăşii lui. Şi din mila Domnului ţine minte şi versetul lui: Dan va judeca pe poporul său, ca una din seminţiile lui Israel.[123] S-a scris în cărţile de rugăciuni, şi Shelah[124] arată un mijloc ca omul să-şi ţină minte numele pentru când are să vină ziua Judecăţii de Apoi: să spună, înainte de rugăciunea Primeşte cu bunăvoinţă cuvintele gurii mele[125], care se spune la sfârşitul rugăciunii în şoaptă, un verset care începe cu prima literă a numelui lui şi se încheie cu ultima literă a numelui lui. În ce-l priveşte pe Dan, mijlocul să ţină minte versetul e să-l zică încă de pe lumea asta, fiindcă toţi îi spun Hoffmann, ăsta e numele pe care i l-au dat mai-marii oraşului lui în ziua în care l-au trimis să-l slujească pe rege, şi aşa scrie în scriptele armatei.

Stă el Dan ostaşul într-o zi senină în curtea cazărmii şi bate hainele cu toiagul Legământului[126], ca să scoată din ele praful. Îşi spune Dan în sinea lui: În hainele pe care le porţi e *shatnez*[127]. Îşi întrerupe munca Dan din pricina gândurilor şi a amintirilor care-l sperie. Este la Biczacz o familie care se numeşte Shatnez, fiindcă bunicului străbunicului lor îi ieşiseră vorbe rele cum că s-a găsit shatnez într-o haină pe care o cususe. Odată pe când Dan era copil şi se juca azvârlind pietre împreună cu prietenii lui a trecut pe lângă ei unul din familia aceea, şi ei au aruncat în el cu pietre strigând după el: Shatnez, shatnez. Acum mâinile acelea care au aruncat o piatră într-un om fără prihană al cărui stră-stră-străbunic păcătuise prin shatnez se îndeletnicesc cu o haină în care e shatnez, ca s-o îmbrace.

Ce să adaug şi ce să mai povestesc? Dan era ostaş în oastea împăratului, fiindcă împăratul a binevoit să primească ovrei în oastea lui şi nu face nici o deosebire între ovrei şi creştin. Le dă ovreilor să mănânce ce mănâncă creştinii şi să bea ce beau ei şi să îmbrace ce îmbracă ei şi să facă ce fac ei, şi nu se face nici o deosebire între ovrei şi creştini, în afară de faptul că pe

când creştinii merg la biserica lor evreii nu sunt obligaţi să meargă la biserica aceea. Cu toate astea, era o mică deosebire între Dan ostaşul ovrei şi toţi ceilalţi tovarăşi ai lui ostaşi, şi ea stătea în smerenia peste măsură de mare care era în el, care-i fermeca pe toţi superiorii lui şi le trezea bunăvoinţa şi făcea ca el să fie bine văzut de cei mai mulţi dintre tovarăşii lui. Dar părinţii acestora s-ar fi simţit jigniţi dacă ar fi ştiut că un ovrei e lăsat să slujească la oaste împreună cu fiii lor, fiindcă nu le face cinste creştinilor ca ovreii să slujească la oaste deopotrivă cu creştinii.

9

Trecuseră de-acum vreo cinci luni din ziua în care Dan fusese trimis din oraşul lui şi îndepărtat de maică-sa, şi ea încă nu primise nici un semn de viaţă de la el. Adevărul e că Dan îi scrisese maică-sii multe scrisori, dar nu trimisese nici una dintre ele. De ce? Fiindcă nu ştiau nici el, nici tovarăşii lui cum se trimite o scrisoare în oraşul Buczacz din Galiţia. După cum el n-a trimis scrisori maică-sii, aşa nici ea nu i-a trimis scrisori lui. Şi din aceeaşi pricină nu i-a trimis ea scrisori, din pricină că nu ştiau nici ea şi nici Bilha şi nimeni din cei cu care s-a sfătuit cum se trimite o scrisoare în locul unde se afla Dan. Oraşul nostru e mic şi nu locuiau în el decât patru mii de inşi, cu toate astea erau acolo negustori mari care făceau negoţ cu mai multe ţări de departe şi de aproape. Dar numele locului unde era încartiruit unul din oraşul lor nu-l ştia nimeni la Buczacz. Şi nici slujbaşii regatului nu ştiau nimic lămurit.

Stă ea mama lui Dan ţintuită locului şi tânjeşte să audă ceva despre singurul ei fiu, merge de la unul la altul şi cere sfat şi fiecare îi dă alt sfat, şi adesea un sfat e taman pe dos decât cel care i-a fost dat mai înainte, şi ei toate sfaturile i se par înţelepte. Când s-a dus la Davidl scribul să-i scrie o scrisoare fiului ei, Davidl scribul i-a spus: O mie de scrisori pot să-ţi scriu, dar ce-avem să facem cu ele dacă nu ştim unde trebuie trimise, căci din toate sfaturile bune pe care oamenii buni ţi le-au dat nici unul nu e de folos. Davidl scribul e un om cinstit, şi renunţă la cei trei bănuţi pe care i-ar fi luat ca simbrie pentru scrisul scrisorii numai ca să nu înşele o văduvă sărmană. Ţipă biata de ea din adâncul suferinţei ei şi spune:

Vai de voi, înţelepţii din Biczacz, care ştiţi toate bucăţile din Briefsteller[128] pe de rost, dar să scrieţi două rânduri pentru o văduvă sărmană nu ştiţi. Încearcă Davidl şi toţi vecinii lui să-i lămurească lucrurile aşa cum sunt. Ea strigă în mânia ei: La ce-mi sunt bune toate lămuririle voastre, eu vreau să-i trimit fiului meu două-trei vorbe. Dacă aţi luat fiul de la mamă, ajutaţi-o să-i împărtăşească amarul ei. Clatină din cap şi se feresc de ea, şi se fereşte şi ea de ei şi apoi pleacă. Nefericita de ea se vede singură, singură şi părăsită. Îşi înalţă mâinile amândouă spre înaltul cerului şi spune: Dumnezeule mare, tu eşti singurul care vede cât sunt de nefericită, ajută-mă ajută-mă ajută-mă. Se bate în piept şi spune: Cât o să mai cuprindă hârbul ăsta de lut lacrimile, ele dau peste margini. Dacă tu, Dumnezeul meu, nu mă ajuţi, fiii tăi, ovreii tăi sigur n-o să mă ajute. Trece pe lângă ea un creştin sau o creştină, vede o femeie stând în stradă şi strigând vorbe pe limba ovreilor o întreabă: Femeie jidovă, ce spui? Ea le răspunde în batjocură: Dacă lui Iacov nu-i e milă, are să-i fie milă lui Esau?[129] O aud creştinii pe femeia asta ce spune şi se depărtează şi duşi au fost. Stă ea în pieţele din Buczacz şi nu ştie încotro s-o ia. Îşi urneşte picioarele şi se duce la sinagoga cea veche care e deschisă întotdeauna. Intră şi deschide chivotul şi se dă cu capul de fundul chivotului şi stă şi plânge de mila ei şi de-a feciorului ei care a fost îndepărtat de ea cu de-a sila şi plânge pentru lumea întreagă, care e toată numai zădărnicie şi nu e nimeni pe lume care să fie gata să facă un bine unei ovreice. Şi aşa stă ea şi plânge până când îi seacă lacrimile şi vocea i se stinge în piept. Scoate ea capul din chivot şi se duce. Dar sunt de toată lauda obişnuiţii sinagogii că n-au certat-o şi au lăsat-o să-şi verse focul înaintea lui Dumnezeu.

10

Suferinţa lui Dan e de două ori pe cât e suferinţa maică-sii. Maică-sa n-are decât suferinţa dorului după fiu. Dan suferă de dor după maică-sa şi suferă de dor după Bilha. Cu toate că el şi cu Bilha nu-şi scriseseră Condiţii[130], ei îşi făgăduiseră unul altuia credinţă.

Dan se află la capătul lumii departe de oraşul lui şi de tot ce era drag inimii lui în oraşul acela. Îi era dragă maică-sa, şi dragă îi era Bilha, şi dragi

îi erau casele din oraşul lui şi sinagoga din oraşul lui unde îşi spunea în fiecare zi rugăciunea de dimineaţă, iar în zilele de sabat şi în zilele de sărbătoare rugăciunea de dimineaţă şi a doua rugăciune de dimineaţă şi rugăciunea de după-amiază şi rugăciunea de seară. Ar fi dat tot ce avea pentru o oră de stat la sinagogă la ieşirea din sabat înainte de rugăciunea de seară pentru ziua de lucru următoare, când se stă şi se cântă Lui David care-mi deprinde mâinile la luptă, degetele la bătălie[131]. Numai vreo cinci luni au trecut şi mai are în faţa lui încă unsprezece ani şi jumătate în care să-şi deprindă zi de zi mâinile la luptă şi degetele la bătălie. Oare e cu putinţă ca după toţi anii ăştia să binemerite să stea iar în sinagogă şi să cânte psalmul ăsta? Cât timp a trăit în oraşul lui n-a ştiut cât e de frumos oraşul lui. În orice loc se ducea vedea ovrei. Iar aici e ca un pustiu şi ca un deşert toată ţara, un oraş care e tot numai creştini şi chiar şi el însuşi după faptele lui e pe jumătate goi.

Pune deoparte Dan suferinţa lui şi îşi închipuie cât suferă maică-sa şi cât suferă Bilha. Munţi mari şi înalţi şi dealuri şi văi adânci şi râuri năvalnice şi pâraie multe îl despart de maică-sa şi de Bilha, dar gândurile lui le aduc în faţa lui zi de zi, ceas de ceas şi clipă de clipă, şi ele îi sunt aproape şi noaptea, şi nu sunt departe, şi uneori când se trezeşte din somn nu mai ştie dacă el s-a nimerit în locul unde sunt ele sau ele au venit la el. Dar îi e limpede că le-a văzut una lângă cealaltă. Asta e o minune, fiindcă niciodată nu i-a povestit maică-sii că el şi cu Bilha şi-au jurat unul altuia credinţă, dar aşa sunt visele de felul lor, apropie fiinţe care sunt departe una de cealaltă, fiindcă, de pildă, într-o noapte i s-a arătat în vis Godil dând din cap către el, deşi Godil se străduia să-l depărteze de Bilha.

11

Ceasurile se adună în zile şi zilele se adună în săptămâni şi săptămânile se adună în luni şi lunile fac un an. În fiecare săptămână e un sabat şi sunt săptămâni în care se nimereşte să fie o zi de sărbătoare. Dan a făcut de-acum pace cu sufletul lui în privinţa zilelor de lucru în care nu vede nici un ovrei, dar sabat fără nici un ovrei e greu de închipuit. Sunt la Biczacz ovrei care în cele şase zile de lucru se află printre creştini fiindcă aşa cere munca

prin care îşi câştigă pâinea, dar de sabat ei vin în oraş. Pe când el ceea ce face în zilele de lucru face şi de sabat, se află printre creştini şi, judecând după faptele lui, e el însuşi creştin sadea.

Priveşte Dan în jurul lui şi nu vede decât ostaşi. Toţi înalţi şi voinici, şi toţi sunt creştini care de când sunt n-au văzut chip de ovrei, şi nici el nu vede nici un chip de ovrei. Închide Dan ochii să nu mai vadă ostaşii care-i sunt tovarăşi şi se străduieşte să-şi închipuie un chip de ovrei din oraşul lui, numai că el e în slujba regelui şi noi nu putem să dăm jos de pe noi jugul care ni s-a pus în cârcă, măcar de nu ne-ar apăsa jugul astăzi mai mult decât ne-a apăsat ieri. Cu toate că s-a obişnuit cu slujba lui de ostaş şi face tot ce e pus să facă, el tot mai cugetă la slujba asta, şi dacă nu se gândeşte la slujba însăşi, atunci se gândeşte la rabi Leibusch, care l-a dat pe mâna căpeteniilor oştirii, şi la căpeteniile oştirii de poruncile cărora el ascultă fiindcă trebuie să facă tot ce i se porunceşte să facă.

Deodată l-a prins un ostaş şi a ştiut că-l aşteaptă o pedeapsă, şi nu încăpea nici o îndoială că avea să fie pedepsit, şi cu siguranţă avea să-şi primească pedeapsa, şi n-avea nici o scăpare de pedeapsă, întrucât încălcase legea şi oricine încalcă legea e pedepsit. Nu încălcase legea înadins, încălcase legea din greşeală, din nebăgare de seamă încălcase legea, dar tocmai asta este, la oaste nebăgarea de seamă e o încălcare gravă a legii şi oricine îşi îngăduie o nebăgare de seamă când e la oaste se pune în mare primejdie şi n-are altă răscumpărare decât să-şi primească pedeapsa. Cu atât mai mult o nebăgare de seamă ca a lui, s-a oprit lângă el un Feldwebel[132] şi el nu l-a salutat. Dacă a trecut pe lângă el un Feldwebel, fie că plutonierul l-a privit, fie că nu l-a privit, el era obligat să-l salute, cu atât mai mult dacă acela s-a oprit lângă el.

Pe când Dan era speriat şi agitat plutonierul l-a bătut pe umăr cu simpatie şi i-a spus pe nemţeşte, o limbă care se apropie niţel de limba ovreilor: Cum o mai ducem, soldat Hoffmann? Şi i-a mai spus: Primeşti veşti bune de-acasă de la părinţi?

Dan stătea în faţa plutonierului cu mâna dreaptă înălţată şi lipită de bonetă. De uluire, nu şi-a depărtat mâna de bonetă după ce şi-a adus aminte să salute. Cu greu şi-a regăsit Dan darul vorbirii, şi greu i-a fost să încerce să vorbească. S-a apucat Dan de povestit şi i-a povestit plutonierului că e

fiu de văduvă. Fiindcă plutonierul l-a întrebat dacă primeşte veşti bune de la părinţi, s-a simţit obligat să-i spună că e fiu de văduvă, adică n-are tată. Şi fiindcă plutonierul nu i-a spus: Marsch, auftreten![133], a spus din nou că maică-sa era o văduvă sărmană şi n-avea în afară de el nici fiu, nici fiică, şi i-a mai povestit că lucra ca ucenic la un croitor şi cosea haine pentru femei, şi de la munca lui l-au luat tocmai când stătea şi cosea o rochie, şi a fost luat înainte să împlinească vârsta pentru slujit la oaste.

Domnul Feldwebel a scos o pipă din buzunar şi a umplut-o cu tutun şi a aprins-o şi a stat şi l-a lăsat pe Dan să mai povestească. S-a gândit Dan în sinea lui că nu e politicos să stai în faţa unui superior şi să lungeşti vorba cu poveşti pentru care el, domnul Feldwebel, n-are, desigur, nici un interes. A strâns plutonierul pipa între buze şi a scos fum şi şi-a slăbit strânsoarea buzelor şi i-a spus lui Dan: Povesteşte.

După ce Dan i-a povestit câteva lucruri aşa cum îi veneau, fără nici o ordine anume, plutonierul i-a spus ca un îndemn: Trebuie că-i scrii maică-tii des. Dan şi-a ridicat privirea către Feldwebel şi a spus abătut: I-am scris mamei multe scrisori şi n-am trimis nici una. De ce? Fiindcă nu e aici nimeni care să ştie cum se trimite o scrisoare la Buczacz. Domnul Feldwebel a râs şi a spus: Nu-i aici nimeni care să ştie cum se trimite o scrisoare la… la… la Budschatz, cum îi zice târguşorului tău? Dan i-a răspuns cuviincios: Buczacz. Feldwebelul a repetat vorbele lui Dan şi a spus: Butschatsch. Nu-i aşa, Butschatch? Dan a dat din cap şi a răspuns cuviincios: Ba da, domnule Feldwebel, Buczacz. Domnul Feldwebel i-a spus: Mâine, Hoffmann, mâine îmi aduci toate scrisorile pe care le-ai scris, şi eu i le trimit maică-tii. Poţi fi sigur că, dacă le trimit eu, au să ajungă în mâinile ei. Domnul Feldwebel i-a făcut semn că s-a încheiat convorbirea, nu cu Marsch, auftreten! i-a făcut semn, ci ca un om civilizat. S-a dus domnul Feldwebel la ale lui şi Dan s-a întors la munca lui.

Dan s-a întors la munca lui şi era uimit, fiindcă în toate lunile de când era la armată nu văzuse un Feldwebel care să stea de vorbă cu un recrut pe o limbă simplă, ba mai mult decât atât, domnul Feldwebel l-a întrebat despre el şi despre maică-sa, ba mai mult decât atât, i-a spus: Mâine îi trimit maică-tii scrisorile pe care i le-ai scris. Ştia el Dan că sunt în oastea regelui ovrei care fuseseră înaintaţi la gradul de Feldwebel, dar încă nu văzuse cu

ochii lui alt Feldwebel decât acela, care se nimerise să fie prin oraş şi nu era din garnizoana oraşului.

A doua zi Dan i-a adus plutonierului un teanc de scrisori, toate scrisorile pe care i le scrisese maică-sii de când era în tabăra militară. Şi a mai adăugat o scrisoare, despre întâmplarea care se petrecuse, că i-a trimis Cel de Sus un Feldwebel ovrei care a luat asupra lui să-i trimită scrisorile, căci dacă nu era acela, cine ştie dacă ar fi reuşit să-i trimită vreo scrisoare.

Domnul Feldwebel a luat teancul de scrisori şi i-a spus lui Dan: Au să ajungă toate la cine trebuie, n-are să lipsească una. L-a văzut domnul Feldwebel şi l-a simţit că doreşte să întrebe: Şi pe urmă ce? Şi i-a spus: În curând mă întorc aici şi vedem noi ce facem. Oricum, am să vorbesc despre asta cu camarazii mei. Şi ţie numai bine, ostaş Hoffmann.

12

Într-o zi s-a iscat mare vânzoleală în tot oraşul Buczacz. La poşta din Buczacz a sosit un pachet de scrisori de la o căpetenie a oştirii dintre căpeteniile cele mari ale oştirii care era încartiruită în tabăra militară de la Lemberg[134], şi pe pachetul de scrisori era scris cu scris citeţ Pentru mult stimata doamnă văduvă Hoffmann care locuieşte în oraşul Buczacz. S-a pus la Buczacz întrebarea, cine e mult stimata doamnă? După numele Hoffmann s-ar fi zis că fusese măritată cu un neamţ, şi dacă un comandant dintre comandanţii cei mari ai armatei o numeşte Mult stimata doamnă şi-aşa mai departe, asta înseamnă că acel Hoffmann a fost un om deosebit, dacă a fost un om de seamă numit într-un post de seamă de către însuşi împăratul trebuia dirigintele poştei să-l fi cunoscut, şi dacă a fost bogat şi a avut avere neguţătorii din oraş trebuiau să-l fi cunoscut, dar până la urmă nici dirigintele poştei şi nici un negustor nu-l cunoşteau. Şi dacă văduva lui era creştină, atunci dirigintele poştei trebuia s-o fi cunoscut, şi dacă era ovreică, n-am auzit vreodată de o femeie ovreică la Biczacz care să fie numită cu numele de familie, fiindcă dacă e o femeie de seamă şi cunoscută de toată lumea atunci i se spune pe nume, dacă e o femeie de seamă dar nu chiar atât de cunoscută i se spune pe numele soţului. Dacă aşa stau lucrurile, acea doamnă văduvă Hoffmann cine e? S-au făcut despre ea multe presupuneri,

până la urmă toţi cei care şi-au dat cu presupusul au recunoscut şi au spus că presupunerile lor nu sunt decât presupuneri şi nimic mai mult, şi nu ne rămâne decât să aşteptăm ca lucrul să se lămurească de la sine. Cu toate că toţi cei care făcuseră presupuneri deznădăjduiseră de presupunerile lor, ei şi-au dat din nou cu presupusul şi au făcut presupuneri noi care au fost înlăturate de alte presupuneri, încă mai noi.

A văzut dirigintele poştei că nimeni nu ştie cine e văduva asta mult stimată, dar să trimită pachetul cu scrisori înapoi la trimiţător îi venea greu, ca să nu-i iasă vorbe că nu-i slujbaş de ispravă. S-a gândit în sinea lui în fel şi chip şi n-a găsit nimic mai bun de făcut decât să deschidă pachetul de scrisori, ca să afle din ele cine e aceea căreia i-au fost scrise scrisorile. După ce a deschis scrisorile şi a văzut scrisul din scrisori anevoinţa lui s-a făcut de două ori pe cât era, e oare cu putinţă ca un comandant dintre comandanţii cei mari ai armatei, e oare cu putinţă ca el să scrie cu slove ebraice, căci asta era limpede, că slovele din toate scrisorile erau slove ebraice.

A trimis după doi dintre cei mai de seamă oameni din oraş şi le-a spus: Au sosit în oraş scrisori scrise cu slove de-ale voastre, şi eu vi le încredinţez ca să le înmânaţi cui au fost trimise. Căutaţi bine prin oraş, fiindcă acela care a trimis scrisorile astea e comandant mare printre comandanţii oştii şi voi sunteţi chezaşi ca scrisorile astea să ajungă toate la adresant.

Cei doi oameni de seamă din oraş au luat scrisorile şi i-au spus dirigintelui poştei: Om face şi-om drege şi s-auzim de bine. După ce s-au despărţit de el şi s-au dus, şi-au spus unul altuia ce se spune în fiecare zi în care se spun rugăciunile pentru îndurare[135], adică în cele mai multe din zilele anului: Şi nu ştim ce să facem.[136] N-au ajuns bine la sala de întruniri şi s-au adunat toţi ceilalţi mai-mari ai obştei. Au deschis pachetul de scrisori şi au văzut că acela care scrisese scrisorile era un tânăr dintre ovreii tineri care-i scria maică-sii. S-au întrebat unul pe altul: Ce treabă are un comandant dintre marii comandanţi ai oştirii c-o ovreică? Unul dintre mai-marii oraşului a răspuns zicând: Ce caută jertfa asta pe altar?

Se întrebau unul pe altul: Oare Excelenţa Sa ştie să spună ceva? Şi-şi răspundeau: Eu nu ştiu, şi nici Excelenţa Sa nu ştie, aici ne trebuie binecuvântarea lui Iacov, străbunul nostru, care l-a binecuvântat pe Dan[137] după cum au tălmăcit înţelepţii noştri, odihnească-se în pace, versetul Dan

va fi un şarpe pe drum, o năpârcă pe cărare, acela a fost Samson pe care l-a văzut străbunul nostru Iacov pe când acela stătea între stâlpi şi i se ruga lui Dumnezeu să-i dea Cel de Sus putere şi a spus: Doamne, Dumnezeule! Adu-ţi aminte de mine, Te rog, Dumnezeule, dă-mi putere numai de data aceasta.[138] Aşa spun şi eu aici: Doamne, Dumnezeule! Adu-ţi aminte de mine, Te rog, Dumnezeule, dă-mi putere numai de data aceasta să găsim văduva, dacă nu de dragul feciorului ei, atunci de dragul dirigintelui poştei care ne-a încredinţat nouă scrisorile ca să i le punem în mână văduvei Hoffmann.

Rabi Leibusch, binefăcător pe câte-o lună, nu era mare învăţat, şi atunci când unul dintre mai-marii oraşului spunea într-o adunare în sala de întruniri ceva din Cartea Sfântă rabi Leibusch obişnuia să închidă ochii şi să moţăie şi nu deschidea ochii până când mai-marele acela nu isprăvea ce avea de spus. Tot aşa şi-acum. După ce mai-marele acela şi-a încheiat cuvântarea rabi Leibusch s-a trezit şi-a spus: Trebuie să trimitem după Godil croitorul. Unul dintre cei întruniţi acolo a spus: Tâmplar fiu de tâmplar să dezlege o ghicitoare fără seamăn de grea asta ştim din Talmud[139], dar că ne trebuie pentru dezlegatul ghicitorii un croitor, asta încă n-am ştiut. Rabi Leibusch a spus: E limpede că acela care a scris scrisorile e orfan, fiindcă la sfârşitul fiecărei scrisori înaintea numelui lui scrie Fiul tău care plânge împreună cu tine în toate durerile tale şi se lipeşte de genunchii tăi alinat prin îndurarea ta, numai că nu e limpede dacă pe tânărul pe care l-am trimis la oastea împăratului îl cheamă Dan, dar eu ţin minte că lucra ca ucenic la Godil croitorul, şi vreau să-l întreb pe Godil dacă numele calfei aceleia e într-adevăr Dan. Şi ce facem cu acea văduvă care-a fost numită cu numele de Hoffmann? E foarte cu putinţă ca, atunci când am trimis băiatul dregătorilor împăratului, ei să fi dat unuia din neamul nostru numele de Hoffmann, şi slujbaşii împăratului au trecut în scriptele lor Hoffmann.

I-au spus lui rabi Leibusch: Ce tot spui, rabi Leibusch? N-ai auzit că stă scris pe pachet Pentru mult stimata doamnă? E oare cu putinţă ca un comandant de oaste dintre comandanţii oştirii împăratului să facă onoare unei ovreice şi să scrie despre ea c-ar fi o mult stimată doamnă? Şi dacă într-adevăr comandantul acela s-a gândit la mama acelui orfan calic, atunci nu ştim de cine să râdem mai întâi, de comandant sau de dumneata, rabi

Leibusch, că-l crezi în stare de una ca asta. S-a auzit deodată un oftat în sala de întruniri şi apoi încă un oftat şi un al treilea, fiindcă pe unii, nu mulţi, dintre mai-marii oraşului îi mustra cugetul că au făcut ce i-au făcut orfanului fiu de văduvă şi văduvei mamă de orfan. Nu s-au despărţit unii de alţii până nu l-au trimis pe Iona slujitorul sinagogii după mama lui Dan, să vină şi să ia scrisorile fiului ei. Iona s-a grăbit şi n-a zăbovit şi s-a dus la văduvă, cu toate că ştia că e calică şi n-o să primească pentru osteneala lui simbrie nici măcar cât pentru un păhărel de vinars.

13

Încă nu se înserase şi toate scrisorile lui Dan au ajuns în mâinile maică-sii. Cel care-i izbăveşte pe cei sărmani[140] le dă ca mântuire lacrimi în ochi. De bucuria pe care i-a dăruit-o Cel de Sus, văduvei aceleia i s-au umplut ochii de lacrimi. Plângea de bucurie şi se bucura plângând.

Globii ochilor unui om sunt mici, dar lacrimile pe care le tot vărsase femeia aceea din ziua în care îi fusese luat fiul erau atât de multe, că nu se puteau număra. Era o minune că ochii încă nu-i secaseră de câte lacrimi vărsase în durerea ei, şi încă îi mai rămăseseră lacrimi de bucurie în ziua în care Cel de Sus s-a îndurat de ea şi i-a trimis un pachet de scrisori scrise toate de mâna feciorului ei. Atâta a plâns de bucurie sărmana femeie, încât a uitat să întrebe ce e scris în ele. Lucrul ăsta e greu de înţeles, dar nu e pe măsura înţelegerii unor oameni ca noi tâlcul tuturor faptelor. De atâta bucurie câtă îi aduseseră scrisorile fiului a uitat să întrebe ce e scris în ele Bilha, care auzise de la taică-său că au venit scrisori scrise toate de mâna lui Dan, s-a ivit deodată la mama lui Dan. Şi dacă n-ar fi fost Bilha să spună: Trebuie să auzim ce scrie Dan, ar fi trecut noaptea toată şi n-am fi ştiut ce era scris.

S-au dus mama lui Dan şi cu Bilha la Davidl, scribul care ştie să citească orice fel de scris, el e cel care-i învaţă pe băieţii din Biczacz meşteşugul scrisului şi el citeşte oricui nu ştie să citească orice scris pe care acela i-l pune în faţă.

Au venit la Davidl pe când se lăsa noaptea, tocmai atunci când Davidl se întorsese de la sinagogă de la rugăciunea de seară şi apucase să se suie în

pat, fiindcă el obişnuia să se pună în pat atunci când se lasă noaptea, şi nu ca toţi ceilalţi, care vin de la rugăciunea de seară şi se aşază la cină şi-şi umplu burta cu ridichi şi ceapă şi se duc la culcare cu burta plină, ci el mănâncă la prânz un pic mai mult şi îi ajunge şi pentru cină, iar atunci când se întoarce de la sinagogă de la rugăciunea de seară e scutit de osteneala cinei fiindcă orele cele dintâi ale nopţii, ceasurile alese, când cugetul omului e încă treaz, îi sunt date omului să le folosească la ce-i pofteşte inima. Cine e necioplit de felul lui petrece ceasurile astea mâncând şi bând şi pălăvrăgind şi clevetind şi hulind, cine e înţelept le petrece cu înţelepciune. Davidl nu se socoteşte înţelept, dar prost desigur nu e. Pune pe el un halat şi-şi aprinde o lampă plină cu ulei şi se aşază la masă şi şade şi citeşte un pic din câte-o carte. Înainte să-şi facă un meşteşug din scrisul de scrisori citea cu râvnă cărţi de scrisori precum… şi precum…, iar de când s-a făcut meşter la scrisul de scrisori citeşte lucruri care sunt plăcute inimii, ca să-şi amintească fapte de binefacere şi mărinimie săvârşite de oameni drepţi sau vorbe înţelepte din bătrâni ca să-şi însuşească învăţăminte de dreptate şi de dreaptă judecată şi să-şi bucure inima şi să-şi aducă tihnă în suflet.

N-am să lungesc vorba, lucruri ca acelea de care am pomenit puteţi găsi în almanahul anului, cartea pe care a scos-o Iosef Perl[141], întregită cu un călindar al inimii în care orice cititor are să găsească tihnă pentru sufletul lui, fiindcă sunt acolo rânduieli şi legende, vorbe curate şi poveşti cu tâlc.

Pe scurt, maica lui Dan şi Bilha au venit la Davidl scribul şi au început să-i spună c-au venit la el fiindcă au sosit nişte scrisori de la Dan şi ea, maica lui Dan, ar dori să audă ce-i scrie fiul. Davidl scribul a zâmbit cu un surâs şiret, şi a spus: Aşa-aşa, au venit scrisori de la Dan, fiindcă Davidl scribul auzise de-acum că au venit scrisori de la Dan, pe când ele în prostia lor credeau că-i istorisesc noutăţi. Davidl i-a spus nevesti-sii: Hanna dragă, dă-mi ochelarii, sunt puşi pe masă în cartea lui rabi Iosil. Nevastă-sa s-a dus şi a luat ochelarii lui bărbatu-său din calendarul *Vestitor credincios*, calendarul care nu se clinteşte de pe masa lui Davidl scribul, fiindcă e plin de înţelepciune şi de pilde care-ţi pun rânduială în suflet şi-ţi îmbogăţesc cunoştinţele.

Cu toate că erau în pachet multe scrisori, ce nu era acolo nu era. Toate erau scrise după acelaşi calapod, numai că erau scrise la date diferite. Dan avea mâna mai pricepută la lucratul cu ac şi aţă decât la lucratul cu pană şi cerneală. Şi toate scrisorile erau scrise pentru maică-sa şi nici una nu era scrisă pentru Bilha, fiindcă nu e cuviincios din partea unui flăcău să scrie scrisori unei fete, cu toate că-şi juraseră unul altuia credinţă, dar deocamdată nu-şi scriseseră Condiţii. Dacă răsfoieşti cartea de scrisori în ebraică unde se află tipare de scrisori şi epistole în ebraică şi pe nemţeşte, şi ale înţeleptului Moshe Shmuel Neumann[142], precum şi ale vestitului tălmaci Shalom HaCohen[143], precum şi ale vestitului înţelept Meir Halevy Letteris[144], nu găseşti printre ele nici un tipar de scrisoare a unui tânăr evreu către o tânără evreică decât dacă cei doi sunt logodiţi.

Aşadar multe scrisori n-a scris Dan. Mâna lui Dan era mai pricepută să lucreze cu acul şi cu aţa decât cu pana şi cerneala. Şi din luna în care începuse să slujească în armată, mâna îi era mai pricepută să ţină sabia şi suliţa decât să ţină condeiul. Oricum ar sta lucrurile, nu şi-a lăsat mama fără scrisoare. Nu era prilej să nu-i scrie. Şi e de prisos să vă spun că-i scria şi de Anul Nou. Şi chiar şi de Anul Nou al creştinilor i-a scris maică-sii, fiindcă văzuse că unii dintre tovarăşii lui care ştiau să scrie le-au scris părinţilor lor, şi atunci a scris şi el.

Toate scrisorile lui Dan erau scrise pe acelaşi calapod, aşa cum îl învăţase Davidl scribul, cel dintâi dintre dascălii de la Buczacz întru meşteşugul scrisului, care spunea despre sine că a învăţat la şcoala lui Iosef Perl la Tarnopol şi că, dacă el trecea drept foarte priceput în meşteşugul scrisului, acesta era meritul lui Iosef Perl. Chiar şi câţiva habotnici cu frica lui Dumnezeu şi-au dat fiii pe mâna lui să-i înveţe să scrie, dar i-au pus condiţie să nu-i înveţe nimic ce ţine de erezie. Se spune că atunci când i se puneau asemenea condiţii Davidl le răspundea cu înţelepciune: Ca să-i învăţ erezii, eu cer simbrie mai mare.

Cum erau scrise scrisorile? Primul rând era la mijlocul foii şi acolo stătea scris cu litere mari Cu Ajutorul lui Dumnezeu. Pe al doilea rând ce era scris? Pentru mama mea învăţătoarea cea cumpătată şi dragă, binecuvântată fie ea între femeile care locuiesc în corturi.[145] Pe rândul al treilea ce era scris? Iată m-am înfiinţat ca să te înştiinţez că fiul tău pe care l-ai îngrijit şi

l-ai crescut şi ai făcut din el om e bine-sănătos. Al patrulea rând, ce era scris acolo? Aşa să-ţi dea Dumnezeu cel bun viaţă şi tot ce e mai bun şi s-auzim numai de bine. Oprire.[146] Pe rândul al cincilea ce era scris? Asta e ce-ţi scrie fiul tău care îţi doreşte sănătate şi numai bine toată viaţa. Şi după toate lucrurile astea era scris numele lui. Şi întrucât încă nu era obişnuit cu meşteşugul scrisului numele lui era scris simplu şi nu cu scris înzorzonat şi nu cu scris întortocheat, aşa încât maică-sa spunea: Cu toate că n-am învăţat nimic mi se pare că dacă mi s-ar fi arătat în vis scrisoarea lui Dan aş fi desluşit slovele numelui lui.

N-au trecut trei ani, nici chiar numai doi, şi mama lui Dan ştia pe de rost ce era în fiecare scrisoare. Nu trebuie să mai spun că nu numai în cele care erau de-acum la ea, ci chiar şi în cele care au venit după ele şi în cele care au venit după cele care au venit după ele, fiindcă toate, după cum am spus, erau scrise după acelaşi calapod. Dar fiecare scrisoare era ca nouă pentru ea, ca şi cum ar fi fost în ea ceva nou, ca şi cum ar fi fost în ea ceva ce nu fusese în cele de dinainte şi în cele de dinaintea celor de dinainte. Şi Bilha, căreia maica lui Dan îi îngăduise să-i citească scrisorile lui Dan, şi ea vedea fiecare scrisoare care sosea de la el ca şi cum ar fi fost în ea ceva nou şi o citea cu înfrigurare, ca unul care citeşte ceva ce n-a citit înainte.

Şade mama lui Dan şi pipăie scrisoarea fiului ei care cuprinde atât de multe într-o bucată de hârtie care nu-i mai mare decât foaia pe care e scrisă o rugăciune, şi lacrimile îi curg pe scrisoare ca unei femei care se roagă. Dar ochii unei femei sunt mari şi ea doreşte să vadă mai mult decât prididesc ei să vadă. Întrucât puterea ochilor ei e mărginită, ea pune urechile să facă ceea ce ochii ei nu pot să facă. Îi dă scrisoarea Bilhăi şi-i spune: Ia scrisoarea lui Dan şi citeşte-mi-o încă o dată, să aud ce scrie acolo Dan. Bilha ia scrisoarea lui Dan cu o repeziciune uimitoare, ca şi cum toată viaţa ei ar fi aşteptat o clipă ca asta. Mama lui Dan mângâie pisoiul tolănit în poala ei şi-şi aţinteşte privirea asupra buzelor Bilhăi şi-şi ciuleşte urechile să audă fiecare cuvânt care-i iese Bilhăi din gură şi, uite, se minunează de sine însăşi: Eu stau la mine acasă şi fiul meu Dan stă la capătul lumii aşa că, dac-ar dori să stea de vorbă cu mine şi şi-ar ridica glasul, glasul lui n-ar ajunge la urechile mele, şi-atunci el ia o bucată de hârtie a împăratului şi ia o pană, o moaie în cerneală şi-mi scrie o scrisoare, şi uite, eu stau şi-aud

fiecare cuvânt, fiecare cuvânt pe care l-a scris. Şi dacă n-aş dori atât de mult să-i aud glasul atunci când îi iese din gură aş spune că scrisul e mai ceva decât vorbirea, fiindcă dacă el scrie o scrisoare, eu pot s-aud ce spune şi de zece ori şi de o sută de ori şi de ori de câte ori vreau.

Am să adaug la spusele mamei lui Dan ceva ce mama lui Dan n-a spus, dar ţine de meşteşugul scrisului, şi e întru câtva legat de gândurile mamei lui Dan, ceva ce n-a ajuns la capătul gândului. Uitaţi-vă cât de mare e puterea literelor, sunt mici ca nişte boabe de mazăre, iar unele litere ale lui Dan seamănă una cu alta şi nu poate să deosebească o literă de alta decât cineva priceput la asta, şi literele nu pot să se mişte din locul lor şi nici să deschidă gura, dar fiindcă o fată ca Bilha le rosteşte ele grăiesc numaidecât şi ne dezvăluie ce s-a petrecut în depărtări îndepărtate. Uneori suntem bucuroşi de fiecare cuvânt, de fiecare, pe care ni-l spun literele, iar alteori suntem trişti. Uneori sufletul doreşte aprig să mai audă, şi atunci le privim din nou. Literele isteţe ce fac ele? Ele se prefac mute, potrivit zicalei Tăcerea e de aur. Stă el Dan şi-l slujeşte pe împărat şi aude ce le spune împăratul dregătorilor lui şi ce-i răspund preaplecaţii lui dregători. Ar vrea Dan să povestească din lucrurile astea câte ceva. Ce fac literele, se prefac modeste, şi spun: Ajunge, Dan, că scrii ce-ai învăţat la Davidl scribul. Oricum, mare păcat de Dan, dacă nu era luat pe neaşteptate la oaste ar mai fi învăţat un an, doi ani şi ar fi ştiut să scrie mai bine şi i-ar fi scris maică-sii mai mult.

Şi mama lui Dan spune cu duioşie: Naiba să-l ia pe Davidl scribul, e mititel, e ca un drăcuşor[147], şi obrajii lui sunt ca doi cartofi înmuguriţi şi toată făptura lui e ca un morcov în ziua în care-a fost scos din pământ, dar când ia în mână un învăţăcel, îl învaţă într-un an, doi, tot meşteşugul scrisului, aşa încât îi ajunge chiar şi ca să scrie o scrisoare care să ajungă de la un capăt al pământului şi până la celălalt capăt al pământului. Am fost proastă c-am vrut să-l opresc pe Dan când a început să ştudiruiască la Davidl. I-am spus: Fereşte-te de ceva ce n-au făcut nici părinţii tăi şi nici părinţii părinţilor tăi. Cu cei treizeci de bănuţi pe care-i iroseşti în fiecare lună ca plată pentru învăţătură eu îţi iau în fiecare zi un pahar de lapte şi lemn-dulce[148] şi un covrig împletit presărat cu susan şi tu mănânci şi bei şi pui carne pe tine ca un bogătaş. Spune şi singur ce plăcere îţi face să iei o

hârtie albă şi s-o înnegreşti cu cerneală. Şi chiar dacă înveţi să scrii şi te faci scrib ca Davidl însuşi ce mare cinste are să ţi se facă? Oare au să-ţi dea mai-marii oraşului dreptul să porţi shtreimel[149] de sabat, are să-ţi dea oare slujitorul sinagogii loc la răsărit, are să te cheme oare starostele să citeşti din Cartea Sfântă[150]? Uită-te la Davidl, poartă spodik[151] de sabat ca toţi oamenii de rând, stă în sinagogă lângă uşă şi cuvetă, cu cei mai mărunţi din târg, şi dacă e chemat la Cartea Sfântă o dată sau de două ori pe an, la o mare sărbătoare, de ce e chemat, e chemat să citească din adaosurile ce se citesc doar la marile sărbători şi doar dacă nu se află acolo destui dintre cei mai cu moţ care citesc de obicei. Acum văd eu că Dan a fost deştept că n-a ascultat-o pe maică-sa şi s-a dus şi a învăţat meşteşugul scrisului, iar acum îmi readuce sufletul la viaţă cu scrisorile lui.

Şade mama lui Dan şi mângâie pisoiul culcat în poala ei şi-i povesteşte Bilhăi cum l-a învăţat Davidl pe Dan meşteşugul scrisului, şi femeia aceea nu ştie că Dan i-a povestit Bilhăi totul la timpul său, numai că e o plăcere pentru Bilha să asculte ce-a făcut Dan, şi ea ciuleşte urechile ca să audă.

Mama lui Dan spune: Şezi, Bilha, şi-am să-ţi povestesc lucruri de care nu poţi decât să te minunezi. Întrebi cum a învăţat Dan iscusinţa scrisului, trei luni l-a învăţat Davidl cum se pregăteşte cerneala şi cum se ascute pana. Am purtat cu Dan un război greu în acele zile, fiindcă lua orice pană bună şi o ducea la Davidl. Pe urmă l-a învăţat cum se ţine în mână o riglă şi cum se desenează cu unghia pe hârtie linii-linii, fiindcă literelor le place să stea în linie. După ce Dan a deprins înţelepciunile astea Davidl a început să-l înveţe meşteşugul scrisului şi înainte de asta l-a învăţat cum se ţine pana şi cum se moaie pana în cerneală şi câtă cerneală trebuie să iei, că dacă iei pe pană prea multă cerneală atunci hârtia se mânjeşte şi dacă iei prea puţină atunci pana scârţâie pe hârtie. Şi aşa l-a învăţat până ce-a ştiut să scrie litere şi a început să se priceapă să le alăture una de alta. Şi dacă nu era trimis la capătul lumii ar fi fost de-acum ca Davidl însuşi. Dar mă mir de tine, Bilha, de la cine ai deprins literele. Spune Bilha: N-am deprins scrisul, dar am deprins cititul. Şi Bilha nu dezvăluie cine a învăţat-o, dar tu şi cu mine ştim că Dan a învăţat-o.

Mama lui Dan spune din nou: Şi mă mai miră un lucru, că de fiecare dată când vine o scrisoare de la Dan tu ştii dinainte. Eşti înştiinţată în vis? E

drept că i se întâmplase uneori Bilhăi să vadă în vis că a venit o scrisoare de la Dan şi pe urmă a ieşit la iveală că într-adevăr venise. Dar cele mai multe vise prevesteau în van, fiindcă venea la maica lui Dan şi nu găsea acolo nici o scrisoare de la Dan. Dacă aşa stăteau lucrurile, atunci de unde ştia? Păi era în oraş un om, Mendel e numele lui, un om care fusese numit diriginte al poştei pentru scrisorile trimise evreilor din oraş, Bilha îl plătea pentru fiecare scrisoare de care o înştiinţa, aşa cum obişnuiau negustorii din oraş, şi Mendel îl înştiinţează pe cutare că i-a venit o scrisoare lui cutare sau îi predă negustorului cutare scrisorile negustorului cutare şi pe-ale negustorului acestuia negustorului acestuia, după cât primeşte. Oricum ar fi, nu-i deloc lesne, fiindcă Bilha se teme că Mendel are să-i povestească lui taică-său, şi taică-său desigur nu vede cu ochi buni că ea se întâlneşte cu mama lui Dan.

14

Dar sunt zile şi săptămâni în care nu soseşte nici o scrisoare de la Dan, fiindcă e plecat la manevre într-un loc în care nu e poştă, şi chiar dac-ar fi acolo poştă un ostaş n-are niciodată răgaz să-şi vadă de-ale lui, fiindcă împăratul are întâietate faţă de toţi. Şi fiindcă s-au terminat zilele de manevre şi Dan s-a întors la cazarma lui el ia din nou pana în mână şi îi scrie din nou maică-sii şi scrie acolo lucruri pe care nu Davidl l-a învăţat să le scrie, ca, de pildă, c-a înnoptat pe câmp, fiindcă au făcut acolo un război paşnic, deoarece despre asta încă nu-i scrisese maică-sii.

Stă ea mama lui Dan, şi împreună cu ea stă şi Bilha, şi stau ele şi cercetează iar şi iar acele lucruri care sunt scrise în scrisoare şi care, toate, sunt noutăţi. Bilha ia scrisoarea în mâini ca şi cum scrisoarea lui ar fi tălmăcirea tâlcurilor din Cartea Sfântă şi mama lui Dan şade şi mângâie pisoiul din poală şi-şi încălzeşte mâinile reci şi crăpate în blana pisoiului. Pisoiul clipeşte din ochii lui verzi şi îi închide ca şi cum nu s-ar sinchisi câtuşi de puţin nici de stăpâna lui, şi nici de vecina ei, şi nici de ce-a mai făcut Dan, şi nici de războiul pe care l-a purtat în chip paşnic. Mama lui Dan îşi înalţă deodată privirea către Bilha şi-i spune: Ai auzit tu vreodată ce înseamnă război paşnic şi ce înseamnă că Dan a înnoptat pe câmp? Oare

împăratul n-are case pentru oamenii din oastea lui, şi Dan al ei trebuie să se tăvălească pe câmp, pe unde bântuie tot felul de târâtoare, a căror vecinătate nu-i bună pentru oameni. Bilha îi răspunde zicând: Mi se pare că ostaşii se joacă de-a războiul aşa cum vedem aici că se joacă de-a războiul copiii de la şcoala unde învaţă Cartea Sfântă şi datinile noastre[152]. Şi întrucât ostaşii sunt mulţi, fiindcă se iau oameni la oaste din toate oraşele, ei se răspândesc cu joaca lor pe toată întinderea câmpului. Mama lui Dan aude asta şi i se pare că înţelege tot, şi s-ar putea spune[153] că gândul ei se linişteşte, deşi teama n-o părăseşte cu totul. Astăzi Dan a ieşit cu bine din război, dar mâine cine ştie, fiindcă uneori războiul începe cu râs şi se încheie cu jale şi bocet. În inima ei Bilha simte cam aceleaşi lucruri pe care le-a spus maica lui Dan. Şi se ridică şi se duce la casa ei, fiindcă trebuie să cugete la toate până la capăt şi nu e bine să cugete când e în tovărăşia cuiva, fiindcă i se poate vedea pe chip care-i sunt gândurile. Se ridică şi mama lui Dan de pe locul ei şi-i spune Bilhăi: Bilha, de-acum pleci şi mă laşi? Abia ai venit şi de-acuma pleci, şi nu simte şi nu-şi dă seama că au trecut două ceasuri de când a venit Bilha. Pisoiul miaună prelung, fiindcă atunci când stăpâna lui s-a ridicat el s-a trezit deodată azvârlit din poala ei.

I-ar fi fost bine mamei lui Dan să şadă pe scaun cu un taburet la picioare şi cu pisoiul în poală, dacă ar fi fost una din acele cucoane în locul fiilor cărora l-au luat la oaste pe Dan, fiul ei. Şade o cucoană ca asta cu bărbatul ei într-o casă plină cu toate bunătăţile şi nu trebuie să-şi facă nici o grijă pentru fiul ei, care şade toată ziua în sinagogă şi studiază Cartea noastră Sfântă şi pentru fiecare vorbă pe care o scoate pe gură are să primească răsplată bună pe lumea cealaltă, şi chiar şi pe lumea asta partea lui e grasă, şi mănâncă atunci când trebuie mâncat şi doarme atunci când trebuie dormit şi se însoară atunci când trebuie, când e tânăr, în timp ce Dan îndură arşiţă şi înnoptează pe câmp, trăieşte printre creştini şi nu aude nici o vorbă evreiască, iar mama lui Dan trudeşte pe la acele cucoane. La una pregăteşte o găină pentru o mâncare, şi la alta jumuleşte o gâscă de pene pentru pernele şi pentru plăpumile care se cos acolo pentru acel fiu în locul căruia a fost trimis la oaste Dan. Oi, Dumnezeule mare, nu lăsa buzele mele să păcătuiască, tu desigur ştii cum merg treburile pe lumea asta, faţă de acea femeie şi faţă de fiul ei, nu mă lăsa să vorbesc cu păcat şi să mă îndoiesc că

ai fost drept faţă de ele. Mama lui Dan nu e o femeie învăţată, e ca o vită de muncă, dar gândurile din mintea ei sunt ca acelea pe care le auzim câteodată de la înţelepţi de a căror înţelepciune s-a dus vestea. Fiindcă n-avem treabă nici cu ei şi nici cu gândurile lor, să-i lăsăm la o parte şi să ne întoarcem la povestea întâmplărilor care se întemeiază pe adevăr şi pe fapte, aşa cum se ţes şi se petrec ele.

N-am multe întâmplări de povestit, dar ceva tot am de povestit. Într-o zi Davidl scribul a venit la Godil croitorul să stea de vorbă cu el despre haine, câţi bani îi trebuie unuia ca el ca să-şi coasă un veşmânt vrednic de cinste pentru sâmbete şi pentru sărbători, fiindcă haina lui cea veche nu mai e demnă nici de zilele de lucru, iar mâinile nevesti-sii au obosit de-acum de pus petic peste petic. Davidl nu are din ce să-şi coasă o haină nouă, ăsta e adevărul adevărat, şi Godil nu se îndeletniceşte cu dresul de haine vechi, numai că Davidl spune că un om care are nevoie de o haină nouă trebuie să audă părerea unui croitor.

Ce l-a sfătuit Godil şi ce-a ieşit din sfatul lui Godil? A ieşit lucru mare, nu din partea lui Godil, ci din partea lui Davidl. Şi ce lucru mare anume? Păi s-o înveţe pe fata lui Godil meşteşugul scrisului. Când a auzit asta, Godil a izbucnit în hohote de râs şi când s-a oprit din râs a chemat-o pe nevastă-sa şi i-a spus: Vino şi ascultă şi râzi, că eu nu mai am putere să râd. Până la urmă, inima lui s-a lăsat înduplecată, fiindcă Davidl n-a plecat de la Godil până ce Godil n-a spus: Batem palma.

Am să povestesc cam cum s-au petrecut lucrurile. Davidl i-a spus lui Godil: Fiică-ta e fată de peţit şi poate că o peţeşte un flăcău din alt oraş. Un mire care nu locuieşte în oraşul miresei obişnuieşte să-i scrie miresei scrisori. Deci trebuie că-i scrie fiică-tii scrisori, şi deci ea trebuie să-i răspundă, să-i scrie o scrisoare de câte ori primeşte o scrisoare, şi aici se pune întrebarea, cine are să scrie scrisoarea? Tu, Godil? Păi tu nu ştii nici cu ce parte se moaie pana în cerneală, aşa că, vrei nu vrei, ai nevoie de alţii. Şi aici se pune întrebarea, cine e acela şi ce fel de om e acela care e în stare să simtă în sufletul lui ce simte sufletul unei fecioare neprihănite şi să pună pe hârtie toate simţirile neprihănite ale inimii ei. Şi chiar dacă poate, fie că vrei, fie că nu vrei, după scrisul lui se cunoaşte c-a scris un bărbat, şi nu o femeie. De aici urmează că Davidl ăsta, care stă în faţa ta în haine rupte şi

peticite şi care nu poate să le schimbe decât pe o haină încă mai ruptă şi mai peticită, nu-i prost deloc.

Cine ar fi crezut că acest Davidl, care e un nimeni, are să fie în stare să ademenească un om îndărătnic ca Godil să făgăduiască să-i coasă fără simbrie o haină dacă Bilha are să înveţe să mişte pana pe hârtie. Părea că e de prisos pentru Bilha să deprindă meşteşugul scrisului, sufletul ei e legat de sufletul lui Dan şi oricum ea nu se gândeşte la alt mire şi n-are nevoie să scrie scrisori. Dar ea socoteşte că dacă are să ştie să scrie, atunci mama lui Dan n-are să mai trebuiască să-l roage pe Davidl scribul să-i scrie lui Dan, ci ea însăşi, Bilha, are să-i scrie lui Dan.

În toţi anii pe care i-a petrecut Dan ca oştean la oaste nu i s-a găsit nici un cusur şi când s-a aflat că se pricepe să coasă haine au început ofiţerii să-l ducă pe la casele lor ca să dreagă câte-o rochie de femeie şi chiar ca să facă o rochie nouă. Credeam că un veşmânt frumos nu poate să vină decât dintr-un oraş mare şi până la urmă auzim că dregători mari aduc la casele lor un ucenic de meşteşugar de la Biczacz să facă haine pentru nevestele şi pentru fetele lor şi scriu în livretul lui militar că flăcăul e meşter mare. Lucrul ăsta l-a povestit Dan într-o scrisoare scrisă pentru maică-sa de către un prieten de-al lui, şi mai era scris acolo şi că, atunci când are să se întoarcă la Biczacz cu bine, toate bogătaşele din Biczacz au să vrea ca să le facă el rochiile aşa cum vor ele. Şi Dan avea un gând anume atunci când a adăugat vorbele „aşa cum vor ele“, „fiindcă sunt bogătaşe la Biczacz care se plâng de meşterul meu că nu ştie să facă rochiile să arate aşa cum vor ele“.

Să mai spunem o dată pe scurt tot ce-am povestit pe larg. Pe scurt, Dan a slujit la oaste până şi-a împlinit anii de serviciu ostăşesc. Domnul s-a îndurat şi în anii aceia a fost în lume pace, şi regii nu s-au războit între ei. Şi după cum intrase la oaste cu mâinile nepătate de sânge omenesc, aşa a ieşit cu bine de la oaste, cu mâinile nepătate de sânge omenesc.

Dan a vestit-o pe maică-sa într-o scrisoare că zilele slujbei lui la oastea împăratului s-au încheiat şi curând, curând de tot, urmează să se întoarcă acasă. Şi aşteaptă de-acum în fiecare zi s-o vadă pe maică-sa înaintea lui teafără şi sănătoasă. După cum el aştepta în fiecare zi s-o vadă pe maică-sa înaintea lui, aşa îl aştepta şi maică-sa în fiecare zi să vină, să-l vadă înaintea

ei. La fel şi Bilha. Şi dacă nu şi-ar fi uşurat aşteptarea stând de vorbă, ele n-ar fi putut să îndure atâta aşteptare şi atâta dor.

15

Şi-a lepădat Dan echipamentul de ostaş şi a luat cu el o inimă plină de nădejde şi aşteptare, în afară de scrisorile care-i dovedeau cinstea şi priceperea în meşteşugul soldăţesc. Nimic nu-i mai bun şi mai frumos pe lumea asta decât aşteptarea şi nădejdea, mai cu seamă pentru cine are un meşteşug, dar oricum, e bine să adaugi la aşteptare şi nădejde şi ceva bani, mai cu seamă dacă ai de gând să te însori. Dar Dan n-avea bani. S-a gândit să se întoarcă în oraşul lui pe jos, şi tot umblând, întreba pe la curţile oamenilor cu stare dacă n-au nevoie de un croitor priceput să le dreagă vreo haină sau să le coasă o rochie nouă. Găsea câte-o haină de dres, câte-o rochie de cusut, n-a găsit răgaz să scrie maică-sii sau poate n-a găsit hârtie şi scule de scris. Dacă nu găsea de lucru nu găsea cu cale să zăbovească la scris de scrisori, căci scrisul de scrisori e un meşteşug greu şi cere o minte aşezată şi scule de scris şi un loc în care să şezi şi să scrii şi cine e zorit pe drumul lui n-are rost să zăbovească pentru lucruri de soiul ăsta, şi mai trebuie pus la socoteală şi faptul că adesea picioarele ajung acolo unde trebuie să ajungă înainte să ajungă scrisoarea.

Îl las deocamdată la o parte pe fiul care încă n-a ajuns la maică-sa ca să povestesc ce se întâmplă cu maică-sa, care-l aşteaptă să vină.

Stă ea mama lui Dan în coliba ei din spatele Stripei şi priveşte apa care curge pe Stripa şi vorbeşte cu sine însăşi: Fiu-meu trebuie de-acum să vină şi încă n-a venit. Câtă vreme era la împărat obişnuia să-i scrie maică-sii şi acum că împăratul l-a lăsat să se întoarcă la maică-sa fiu-meu nu se întoarce la maică-sa şi nu-i scrie maică-sii, ca şi cum maică-sa ar fi murit de-acum şi nu-i nevoie să-i trimită maică-sii o scrisoare de bună ziua. Din adâncul durerii ei şi al suferinţelor ei mama strigă: Dane fiule, maică-ta încă mai trăieşte, dar sufletul ei tânjeşte de dorul tău, fiule, fiul meu Dan, fiule. Bilha aude glasul mamei lui Dan şi încearcă s-o împace cu vorbe. Atunci când începe să-i vorbească, ea spune aceleaşi lucruri pe care le-a spus şi mama, dar cu alte cuvinte şi într-alt fel, fiindcă în glasul maicii lui Dan se aud

plânsete şi vaiete, pe când glasul Bilhăi e dulce şi blând. Numai într-o privinţă vorbele lor se aseamănă, şi anume prin uimirea care se aude dincolo de cuvinte.

Nu toate răstimpurile sunt la fel. Sunt răstimpuri în care Bilha nu se află la mama lui Dan, fiindcă la tatăl ei vin tot felul de oameni care înainte nu obişnuiau să vină şi stau şi nu mai pleacă şi beau un pahar şi două pahare de vinars şi mănâncă o jumătate de duzină de plăcinţele pe care mama le coace cu ceapă şi cu ardei. Şi când ei laudă plăcintele, mama le-o arată oaspeţilor pe Bilha, ca să le dea să înţeleagă că plăcintuţele ea le-a făcut cu mâinile ei. Şi nu-i minciună mai vădită decât asta, numai că mama vrea s-o laude pe fie-sa, fiindcă oamenii ăştia sunt peţitori şi, dacă vor, ei pot să aducă pentru Bilha un mire de treabă. Bilha nu vrea nici un mire, dar Bilha e o porumbiţă cuminte şi nu-şi supără părinţii şi-i ajută să primească musafirii, dar în inima ei e hotărâtă că nu vrea nici un mire în afară de Dan, şi chiar dac-ar veni toţi mirii de pe lume n-o să clintească inima ei de lângă inima lui Dan. Asta e o pricină. O altă pricină pentru care Bilha nu se arată înaintea mamei lui Dan e că de multe ori taică-său şi maică-sa n-o lasă să plece de-acasă fiindcă nu e cuviincios pentru o fecioară care e peţită să fie toată ziua bună ziua în casa mamei unui ostaş.

Mama lui Dan merge pe la vecine şi le împărtăşeşte suferinţa ei. Cine are inima rea ce spune: Orice întârziere e semn rău, probabil că Dan a făcut vreo ispravă care se pedepseşte şi e poprit până când o să-şi ispăşească pedeapsa. Care are inimă bună ce spune: Orice întârziere e spre bine, probabil c-au văzut mai-marii oştirii că Dan s-a arătat destoinic în serviciul lui şi-au pus ochii pe el să-l înalţe în grad, şi dacă nu se întoarce anul ăsta are să se întoarcă în alt an şi încununat cu medalii. Aude mama lui Dan şi râde de vecinele ei cele rele şi le spune: Dan o să le închidă gura tuturor celor care spun minciuni, fiul meu Dan e bun şi inima lui e bună şi faptele lui sunt bune, în ciuda voastră a tuturor el e drag tuturor dregătorilor şi tuturor dregătoarelor. Dacă-i aşa, atunci de ce nu se întoarce? Dacă aş şti de ce, nu mi s-ar frânge inima. Şi ce răspuns dă mama lui Dan vecinelor ei bune la suflet? Ea le spune: Voi spuneţi că orice zăbavă e spre bine, ce bine e în zăbavă dacă eu între timp mor. Aşa îşi spune şi Bilha în sinea ei, chiar dacă ar fi ca el să fie făcut Feldwebel, mie asta nu mi-e de nici un folos. Şi

un lucru mare a spus Bilha, numai că nu l-a spus limpede, că sufletul ei era legat de sufletul lui şi i-a fost greu să ţină piept la atâta dor cât i-a fost ei de el. Să ne bizuim pe Dumnezeu Cel de Sus care îndrumă paşii fiecăruia că are să-i îndrume lui Dan paşii până ce-are să-l aducă înapoi acasă.

16

A trecut o lună şi a mai trecut o lună şi fiul nu s-a întors la maică-sa, şi nici scrisoare n-a venit de la el, şi nimic care să lămurească din ce cauză întârzie. Mama a început să vadă vise rele şi chiar şi ziua i se arătau lucruri îngrozitoare şi vedenii înspăimântătoare. Nici inima Bilhăi nu era liniştită, căci inima îi spunea că lui Dan i s-a întâmplat pe drum ceva rău, cu toate că ştia că e de-acum linişte în ţară, fiindcă de când Austria stăpâneşte ţara drumurile au fost curăţate de tâlhari şi de jefuitori şi de ucigaşi, şi câţiva codri care erau adăpost pentru ucigaşi au fost dezrădăcinaţi, numai că încă n-au fost dezrădăcinaţi toţi ucigaşii. Ferească Dumnezeu să fi căzut Dan pe mâinile unui tâlhar sau ale unui ucigaş.

Mama lui Dan cutreieră oraşul şi povesteşte tot felul de poveşti înfiorătoare care i-au fost povestite în vis, ca, de pildă, că fiul ei a căzut pe mâinile unei drăcoaice care a luat chip de boieroaică. Oraşul Biczacz, care tăgăduieşte existenţa diavolilor, n-a vrut să se lase cuprins de milă pentru nenorocita aceea şi o certa şi o mustra şi o prevenea să nu mai rostească lucruri deşarte pe care judecata nu le suferă. Asta cu toate că în Gmara sunt pomeniţi draci şi duhuri rele, ca, de pildă, în întâmplarea lui Ionathan Shida sau întâmplarea cu două duhuri care vorbeau în cimitir, numai că altele erau vremurile Talmudului, în care erau atâţia şi atâţia înţelepţi sfinţi ca îngerii şi împotriva lor se dădea putere diavolilor, după cum scrie în Cartea Sfântă: Dumnezeu a făcut şi pe una şi pe cealaltă[154], dar noi suntem orfani copii de orfani şi toate faptele noastre nu sunt decât o învălmăşeală deplină, nu-i nevoie să ni se pună împotrivă nici o putere ca să ne doboare, Doamne fereşte.

Şi-a ascuns în inimă nefericita aceea vedeniile şi închipuirile şi n-a mai povestit nimănui nimic, dar a început să bată la uşile mai-marilor şi întreba de ce întârzie fiul ei să vină. I-au răspuns ce i-au răspuns şi nu i-au răspuns

nimic, fiindcă erau ocupaţi să se ţină de jilţurile lor şi n-aveau destul răgaz să se gândească la vorbele unei femei. S-a dus la ei din nou şi a venit iar şi a întrebat ce întrebase de-acum şi i-au răspuns ce-i răspunseseră de-acum. Le-a spus: Scrieţi-i împăratului şi întrebaţi-l din ce pricină îl împiedică el pe flăcău să se întoarcă la maică-sa. Cei mari au râs de ea şi-au spus: Păcat că n-avem destul timp ca să mai râdem încă un pic.

Dacă a văzut mama băiatului că n-are nici o nădejde de la mai-marii orăşelului a început să se repeadă asupra oricui se nimerea. Cine avea răgaz şi n-avea nici o treabă stătea şi-i asculta păsul, cine n-avea răgaz o lăsa şi se ducea. Inima ei şi-a pierdut nădejdea în locuitorii oraşului şi a început să iasă şi să stea la răscruce de drumuri şi să întrebe acolo: L-aţi văzut oare pe feciorul meu? Ştiţi oare unde e? V-a spus el oare când are să se întoarcă la maică-sa? Ba chiar se agăţa de căruţe şi de furgoane şi le spunea călătorilor: Sunt mama lui Dan Hoffmann, poate că l-aţi întâlnit întâmplător pe drum? Poate că v-a dat o scrisoare pentru maică-sa? Dacă nimerea peste un om bun, acela zăbovea niţel cu ea şi îi cerea cele mai mici amănunte şi o mângâia în jalea ei şi-i spunea vorbe de mângâiere, ca, de pildă, că pe fiul ei îl ţine în loc o pricină fără însemnătate şi e mai mult ca sigur că are să se întoarcă dacă nu azi, atunci mâine. Dacă dădea peste un om rău, acela o certa şi-i spunea: Dacă eşti beată, du-te şi te goleşte de vin şi nu mai opri din drum oameni care se zoresc la ale lor. Dacă dădea peste un goi negru la suflet, dacă era măscărici, atunci pândea clipa în care ea se sprijinea de căruţă şi fluiera cailor să pornească. Caii o luau din loc şi ea cădea pe jos în ţărână, sărmana, cu mâinile şi picioarele desfăcute, iar el o privea şi era bucuros, iar dacă era un nemernic şi nimic mai mult o lovea cu biciul peste faţă. Mare minune că nu şi-a pierdut minţile. Dar Bilha trebuie pomenită cu o vorbă bună, fiindcă a fost alături de femeia aceea în toate necazurile ei. Ba chiar a dus-o la rabi Avush să-i ceară sfat, fiindcă Avush era înţelept şi bogat, unul dintre cei mai mari neguţători din ţară. A căutat vremea potrivită când rabi Avush era în oraş şi a venit în faţa lui şi i-a povestit necazul ei. Rabi Avush a ascultat şi i-a spus: Ce sunt eu să vii la mine când eu am lăsat de-acum treburile oraşului în mâinile acelora care se socotesc mai înţelepţi decât mine, du-te la ei şi ei au să-ţi spună ce să faci. I-a spus: Dacă rabi

Avush are să scrie o scrisoare împăratului, atunci împăratul are să-i răspundă numaidecât. A auzit toate astea rabi Avush şi-a tăcut.

A stat rabi Avush şi-a tăcut şi femeia stătea acolo cu durerea ei. Rabi Avush avea o rudă care era încătuşată[155] de câţiva ani şi nici cei mai mari dintre rabini nu izbutiseră să-i redea libertatea. Fiindcă auzise că rabi Avush e în oraş, venise să-l roage s-o sprijine la judecată. A văzut-o pe mama băiatului stând locului neclintită, şi-atunci s-a apucat şi a scos-o de acolo cu mustrări.

Când a văzut că şi-au pus lacăt la gură toţi cei care ar fi putut să dea răspunsuri, s-a dus la rabinul nostru[156], şi Bilha s-a dus cu ea. S-a dus şi s-a oprit între casa lui şi sinagogă, fiindcă rabinul nostru obişnuia să se plimbe pe-acolo în fiecare zi, fiindcă în timp ce se plimba îşi potrivea răspunsurile pentru cei care-i puneau întrebări în chestiuni legate de prevederile privitoare la ritualuri. A văzut rabinul nostru două femei stându-i în cale şi a dat să se tragă lângă zid. Văduva a deschis gura şi a strigat: Rabinul nostru, care vede jignirea oricărei femei uitate de Dumnezeu, de ce n-ar vedea durerea din sufletul unei mame nefericite, care a fost uitată de singurul ei fiu, pe care mai-marii oraşului l-au trimis la oastea regelui în locul fiilor lor, şi i-a mai spus: Să se uite rabinul nostru la jignirea suferită de această fată, care e ca o mireasă a cărei nuntă a fost zădărnicită, fiindcă dacă fiul meu n-ar fi fost luat la oastea regelui ea ar fi fost de-acum măritată cu el şi eu aş fi văzut de la ei vlăstare de oameni drepţi. Rabinului nostru i s-a făcut milă de mama băiatului şi de fată şi a trimis după mai-marii oraşului.

Au venit mai-marii oraşului la rabinul nostru foarte uimiţi, fiindcă rabinul nostru nu obişnuia să irosească timp pentru lucruri care nu ţin de Cartea Sfântă decât dacă era mare nevoie de asta. Şi fie că-i chema pentru lucruri care ţin de Cartea Sfântă, fie că nu era mare nevoie – de ce toată graba asta.

A cunoscut rabinul ce era în inima lor. S-a uitat la ei câteva clipe şi le-a spus: Aveţi treabă de făcut, şi eu am treabă de făcut, şi dacă aşa stau lucrurile, atunci să nu lungim vorba şi să ne apucăm de lucru. Din vorbele femeii ăsteia nefericite, pe al cărei singur fiu l-aţi luat şi l-aţi trimis la oastea regelui, aflu că şi-a împlinit sorocul la oaste şi e de-acum liber să se întoarcă acasă şi că trebuia de-acum să se fi întors şi încă nu s-a întors. Dacă aşa stau lucrurile, atunci trebuie să aducem împrejurarea la cunoştinţa

slujbaşilor din ţinut ai regelui, şi ei o să aducă vorbele noastre la cunoştinţa slujbaşilor oastei.

Mai-marii oraşului au auzit şi au stat la sfadă cu rabinul nostru, care spusese: Şi voi aţi luat un orfan fiu de văduvă, singurul fiu al maică-sii, şi l-aţi trimis la oaste în locul fiilor voştri. Şi-a dat seama rabinul nostru ce voiau ei să spună. Le-a spus: Ascultaţi, domnilor, nu-i acum vremea potrivită pentru sfadă, acum e vremea de făcut treabă, fiindcă femeia tânjeşte să-şi vadă singurul ei fiu. Rogu-vă frumos, excelenţele voastre, duceţi-vă şi scrieţi scrisori chiar azi. Şi a mai spus rabinul nostru: Rabi Moshe Alshich[157], fie-i amintirea binecuvântată, când plânge nimicirea Ierusalimului spune: „Strângeţi-vă, şi ascultaţi, fii ai lui Iacov!“[158] şi-aşa mai departe, fiindcă pentru fărădelegile voastre vi s-a risipit neamul, şi daţi cinste Dumnezeului vostru. Noi cum să jelim ultimul prăpăd? Pentru fărădelegile noastre au fost răspândiţi fiii noştri.

Mai-marii oraşului s-au temut de strășnicia rabinului nostru şi s-au grăbit şi-au scris scrisoarea, dar au trecut multe zile şi n-a venit nici un răspuns. Slujbaşii au treabă până peste cap şi n-au răgaz pentru daraveri care nu le aduc nici lor înşile nici un folos, şi nici binelui ţării nu-i aduc nici un folos.

Într-o zi s-au nimerit doi negustori de seamă din alt loc care veniseră anume la Biczacz să dezbată ceva în faţa rabinului nostru. Rabinul nostru a înţeles din ce i-au spus că au trecere pe lângă dregători dintre dregătorii ţării. Le-a povestit necazul mamei şi i-a rugat să le vorbească despre ea dregătorilor. Au ascultat şi aşa au făcut.

După o vreme au venit scrisori din partea comandanţilor de la oaste către slujbaşii regelui şi ei le-au trimis la cârmuitorul ţinutului şi acela le-a trimis la împuternicitul de la Buczacz al regelui şi împuternicitul acela le-a trimis mai-marilor şi căpeteniilor. A citit în faţa lor împuternicitul regelui că acel Dan Hoffmann născut în oraşul Buczacz din Galiţia orientală care ţine de ţinutul cutare a slujit la oaste în regimentul cutare din ziua cutare luna cutare anul cutare, şi încă din luna aşa aşa şi-aşa în ziua aşa a lunii a binevoit Înălţimea Sa Împăratul să îngăduie ofiţerilor săi să-l lase la vatră. Şi în afară de ce era scris a citit şi o altă scrisoare, în care era scris că Dan Hoffmann, cel pe care Înălţimea Sa Imperială Împăratul a binevoit să-l elibereze din serviciul militar, le-a spus dregătorilor comandanţi, ofiţerilor

aflaţi în slujba împăratului, că el se întoarce în oraşul în care s-a născut, oraşul Buczacz din Galiţia Orientală, care ţine de ţinutul cutare, şi nu încape îndoială că a ajuns de-acum la locul unde voia să ajungă, întrucât aşa s-a trecut în carnetul lui, că pleacă în oraşul lui de baştină, la Buczacz.

Au trimis cei mari după maică-sa. A venit şi a auzit ce-a auzit. A făcut tărăboi în sala de întruniri şi a zis: Dacă s-a întors, de ce nu-i aici? Şi dacă nu-i aici, atunci unde e? Mulţi dintre locuitorii oraşului au spus şi ei: Are dreptate femeia, dacă s-a întors, de ce nu-i aici? Şi dacă nu-i aici, atunci unde e? Orice întrebare e o întrebare grea şi cu atât mai mult o asemenea întrebare.

Mama umbla după fiecare om şi îi împovăra fiecăruia inima cu jelaniile ei. Nu era om în oraş în faţa căruia să nu fi plâns după fiul ei care a plecat de la ea şi nu s-a întors. Nici Bilha nu-şi stăpânea lacrimile, la început în singurătate, şi apoi în văzul şi auzul lumii. Un asemenea lucru nu se mai întâmplase la Biczacz, ca o fecioară să lăcrimeze după un flăcău străin care nu e dintre rubedeniile ei, fiindcă era vorba de un străin, fiindcă nu era logodită cu el, fiindcă nu scriseseră Condiţii. Cu toate astea, au fost printre vecinele ei femei care n-au luat în seamă lucrul ăsta, ci i-au luat în seamă lacrimile. Vecinele ei cele bune i-au spus Bilhăi: Nu-i bine, Bilha, că stai şi plângi. Dacă nu s-a-ntors încă, are să se-ntoarcă, dacă nu azi, atunci mâine. Are să vină pe neaşteptate, şi aveţi să vă bucuraţi şi tu şi el. Vecinele cele rele au spus dimpotrivă: Nu s-a-ntors pentru că n-a vrut să se-ntoarcă, fiindcă se ştie că oricine e lăsat la vatră uită că e ovrei şi dacă uită că e ovrei, atunci uită şi fata cu care se ţinea. De-acum înainte care vine întâi şi-i spune lui taică-tău sunt gata să-ţi iau fata de nevastă, grăbeşte-te şi ia-l, până n-are să vină lumea şi are să spună ce-are să spună. Nu aşa se spune, Dumnezeu să ne ferească din mâinile lui Esau şi de glasul lui Iacov. Dar Bilha, în curăţenia inimii ei şi în credinţa ei în Dan, n-a urmat sfatul vecinelor ei, fiindcă sufletul ei era legat de sufletul lui, după cum sufletul lui era legat de sufletul ei.

În vremea aceea i-a fost peţit un flăcău de treabă al cărui tată era pe jumătate meseriaş şi pe jumătate gospodar, proprietar de casă, şi pe care tatăl şi mama Bilhăi îl voiau ca ginere, însă ea a cutezat şi le-a spus: Nu-l vreau, nici pe el şi nici pe un altul, eu îl vreau pe Dan. N-au fost de nici un

folos mustrările lui taică-său şi nici lacrimile maică-sii ca s-o facă să-şi schimbe gândul, o vorbă a avut Bilha şi nu s-a răzgândit.

Despre întâmplarea soldatului pierdut fără urmă se trăncăneau multe şi mărunte. Nu din pricina durerii maică-sii care plângea după el şi nu din pricina suferinţelor fetei care-şi legase sufletul de el, ci din pricina întâmplării în sine, fiindcă se ştia că plecase către oraşul lui şi trecuseră de-acum atâtea şi atâtea luni de zile şi încă nu venise. Au început să cerceteze şi să pună întrebări în toate împrejurimile oraşului Buczacz, nu era târguşor şi nu era sătuc în care să nu fi întrebat de el. Şi slujbaşii regelui şi cârmuitorul ţinutului şi-au dat cu părerea despre ostaşul pierdut fără urmă. A trecut un an şi a mai trecut un an, şi n-au izbutit nimic. S-au găsit, ce-i drept, oameni care spuneau că în urmă cu un sau doi au întâlnit pe drum din întâmplare un fost ostaş care spunea că e din Buczacz şi că se duce la Buczacz. Dacă am fi ştiut că e căutat, l-am fi luat în seamă. Dar cum nu ştiam că e căutat, nu ne-am gândit la el în mod deosebit. Lucruri mai limpezi au auzit din gura unui negustor de stofe şi pânzeturi, care a povestit că s-a întâlnit cu un croitor tânăr care se întorcea de la oaste şi flăcăul i s-a plâns că după toţi anii de serviciu n-are în buzunar cât să-i aducă un dar maică-sii. Negustorul l-a sfătuit să întrebe în sat la stăpâna moşiei, care desigur că avea nevoie de un croitor, căci cumpărase de la el paisprezece coţi de brocart albastru.

Care era numele acelei moşierese şi care era numele satului unde avea moşia nu ţin minte.

Vorbele negustorului au fost adăugate la însemnările slujbaşilor regelui, dar n-au ajutat cu nimic la găsirea celui pierdut fără urmă. Dar au adăugat durere şi jale în sufletul maică-sii, căci dacă se găsea un om care îi văzuse fiul în drum către Biczacz, asta însemna că era cât pe ce să vină, şi dacă aşa stau lucrurile, atunci de ce n-a venit? Şi dacă n-a venit atunci unde e? Iar şi iar aceeaşi întrebare la care nu se găsea răspuns.

Pentru toată lumea durerea s-a învechit, pentru mama băiatului şi pentru Bilha nu s-a învechit. Dimpotrivă, cu fiecare zi care trecea durerea lor se înnoia. Odinioară, dacă mama băiatului îşi descărca inima în faţa oamenilor, oamenii plecau urechea şi-i spuneau câte ceva, acum nimeni n-o mai lua în seamă. Ferească Dumnezeu să fi încetat oraşul Biczacz să ştie ce e mila,

numai că alte năpaste care se urzeau şi veneau peste el au făcut ca lumea să se gândească la ele, şi nu la nefericita aceea cu a cărei durere era de-acum obişnuită.

Sărmana femeie s-a văzut uitată şi părăsită. Fiindcă era uitată şi părăsită de alţii ea s-a uitat pe sine şi s-a părăsit pe sine însăşi. A uitat să-şi facă de mâncare şi să-şi schimbe aşternutul şi să-şi peticească rochia şi să-şi ducă încălţările rupte la ciubotar, şi nici basmaua de pe cap n-o mai spăla şi n-o mai schimba cu alta, până când basmaua i s-a lipit de cap. A coborât treaptă după treaptă până când a început să semene cu muierea unui trol[159], adică una din acele femei care seamănă cu drăcoaice şi care bântuie prin ţara aşkenazilor.

Aşa cum a ajuns rău în privinţa lucrurilor care ţin de trup, la fel a ajuns rău şi în privinţa lucrurilor care ţin de suflet. Nu-ţi poţi închipui până unde se poate scoborî un om atunci când Cel de Sus, apără, Doamne, şi păzeşte, îi ia minţile. Au început cu toţii să-şi ferească de ea privirile, şi un bărbat socotea că-şi îndeplinea datoria atunci când îi azvârlea în faţă un bănuţ, şi o femeie socotea că-şi îndeplinea datoria atunci când îi scotea afară nişte rămăşiţe de fiertură sau o strachină de supă sau o rochie veche sau o sanda veche. Şi dacă n-ar fi fost Bilha care o apăra, copiii ar fi aruncat în ea cu pietre şi i-ar fi mânjit faţa cu ţărână şi ar fi strigat după ea: Nebuna, nebuna!, aşa cum se obişnuieşte cu aceia care de prea multă tristeţe au ajuns să li se tulbure minţile, aşa încât ţâncii aruncă după ei cu pietre şi strigă după ei: Nebunu’, nebunu’!, şi până la urmă aceia îşi ies din minţi cu totul şi rătăcesc prin oraş în nebunia lor şi e rău să dai peste ei.

Mai mult, în zilele de vară Bilha o ducea la Stripa şi o spăla şi o îmbrăca cu o cămaşă curată şi ciorapi curaţi şi-i lega capul cu o basma curată, ba chiar îi scutura salteaua şi, dacă putrezise, o schimba cu paie noi şi aşa a scăpat-o de murdărie şi de putregai. Faptele bune pe care le făcea Bilha cu biata femeie erau socotite încălcări ale poruncilor de către tatăl şi mama Bilhăi, fiindcă tot îngrijind-o pe biata femeie era ca şi cum ar fi mărturisit despre ea însăşi că e rudă cu femeia aceea, şi de vreme ce nu era între ele nici o înrudire era ca şi cum ar fi înştiinţat întreaga lume că totul era din pricina fiului nebunei.

17

Au trecut trei ani şi n-a ieşit din toate cercetările şi anchetele nimic în afară de grămezi şi mormane de hârtii, adică scrisori de la Biczacz către cârmuitorul ţinutului şi de la cârmuitorul ţinutului către alţi câţiva cârmuitori ai altor ţinuturi. Acestea sunt hârtiile pe care le găsim legate în Talmuduri şi în alte cărţi, întrucât cancelariile se umplu de hârţoage şi e nevoie de loc pentru hârţoage noi şi atunci cele vechi sunt vândute la băcani şi băcanii le vând legătorilor de cărţi, iar legătorii de cărţi obişnuiesc să lipească o foaie înainte de pagina de titlu a cărţii şi o foaie la sfârşitul cărţii şi să lipească toate foile acestea cu clei de coperţile între care se vinde cartea. La Biczacz sunt oameni bătrâni, despre care, dacă auzi că sunt pricepuţi în germană, să ştii că din foile acelea au învăţat limba. Sunt bătrâni la Biczacz despre care, dacă auzi că se pricep la scrierea de scrisori pentru tribunale, să ştii că din foile acelea au învăţat.

A mai trecut un an şi nu s-a aflat nimic. Dacă numărăm toţi anii care au trecut din ziua când a sosit scrisoarea aceea în care scria că a fost lăsat la vatră şi se întoarce la Buczacz o să vedem că au trecut şase ani de când a fost lăsat la vatră şi el încă nu s-a întors. Şi de ce nu s-a întors? Unii spun că l-a mâncat o fiară, că l-au ucis ucigaşii, sau că a intrat într-o ceată de tâlhari, fiindcă un om care e obişnuit cu armele chiar dacă le lasă din mână sufletul lui se lasă uşor ispitit să le mânuiască mai departe. Şi alţii spun că l-au prins nişte preoţi şi a fost trimis la Roma şi s-a făcut preot. S-au făcut multe presupuneri şi nu s-a ajuns nici măcar la o fărâmă de adevăr.

18

Dar adevărul era pe cale să fie dat la iveală. A fost dat la iveală într-un loc unde nimeni nu se aştepta să fie dat la iveală. Era în oraş o casă menită mai-marelui slujbaşilor regelui, pe care stăpânirea îl trimitea ca să vegheze asupra treburilor oraşului şi ale ţinutului. În vremea aceea stăpânirea a trimis un dregător nou în locul celui care slujise până atunci. Unii spun că dregătorul bătrân ar fi fost schimbat fiindcă fusese bănuit că luase bacşiş, dar, desigur, aceia se înşală, fiindcă dacă pentru luare de bacşiş s-ar da afară dregători, atunci nici un dregător din ţară n-ar mai fi lăsat în slujbă, la

mijloc era, negreşit, o altă pricină. Întrucât nu suntem luminaţi în privinţa obiceiurilor ţării, noi îi lăsăm la o parte deprinderile şi ne întoarcem la povestea noastră.

Noul dregător a sosit la Biczacz şi a fost adus la casa aceea care era menită dregătorilor ca el. Dregătorul a văzut casa şi a strâmbat din nas cu dispreţ, ca unul care strâmbând din nas arată că nu e mulţumit de ce i se dă. Probabil că dregătorul s-ar fi deprins cu locuinţa lui sau ar fi deprins locuinţa cu gusturile lui. Dar nu aşa vedea lucrurile şi nevastă-sa, doamna dregătoare. Din clipa în care a intrat în casă n-a încetat să se plângă şi să se văicărească de podeaua care era strâmbă şi de tavanul care cădea peste ea şi de pereţii care erau crăpaţi şi de soba care băga fumul în casă şi scotea căldura afară. Dregătorul trimis de stăpânirea ţinutului i-a scris proprietarului casei şi acela nu i-a răspuns. I-a scris din nou şi acela tot n-a răspuns. A mai scris o dată şi a primit răspuns cum că atunci când proprietarul casei are să vină în orăşel el are să vină să vadă ce-i de făcut. Au trecut nişte zile, şi au mai trecut şi alte zile până când a venit. Proprietarul acela era contele Pototzki.

Când a intrat, a intrat cu biciuşca în mână şi cu pălăria pe cap şi bineţe a dat aşa, a ridicat niţel arătătorul către frunte şi i-a salutat pe dregător şi pe nevastă-sa cu un bună ziua scurt şi tăios. Pentru noi, dregătorul ţinutului e un mare dregător, pentru Pototzki e un nimeni. După ce-a trecut prin odăi a spus: Mă mir că domnul se plânge de locuinţa pe care a primit-o. Caii mei ar fi mulţumiţi să locuiască într-o casă ca asta. Pe dregător l-au usturat spusele contelui şi i-a adus la cunoştinţă că părăseşte locuinţa. Şi dacă a spus asta n-a mai putut să se răzgândească.

Dregătorul trimis de stăpânire a făcut o mare greşeală. Credea că o să găsească o altă locuinţă, mai frumoasă. Şi nu ştia că la Buczacz casele sunt mici şi cu odăi puţine şi nu e casă să nu fie locuită. Şi sunt case în care locuiesc câteva familii, căci nu fiecare are parte de o locuinţă pentru el şi pentru ai lui. Cu greu a găsit dregătorul o casă nouă în afara oraşului, casa unui orăşean care se îmbogăţise vânzând porci armatei, dar construcţia casei încă nu se terminase. Dregătorul şi nevastă-sa s-au mutat acolo ca să locuiască, şi meseriaşii încă mai lucrau acolo.

Într-o zi a intrat dregătorul într-una din odăile casei. A văzut un meseriaş evreu care stătea şi făcea acolo soba. A privit dregătorul lucrul meseriaşului şi a dat din cap vădind bunăvoinţă şi preţuire pentru ce făcea sobarul. În sinea lui dregătorul a început să cugete: Cei mai mulţi dintre ovrei încalcă legile date de stăpânire şi, dacă n-ar fi printre ei câţiva oameni, nu mulţi, cinstiţi care îi pârăsc pe pungaşi, stăpânirea n-ar putea să-i afle. Acum că mi-a ieşit în cale un ovrei pe care se vede că e om cinstit am să-l trag de limbă şi am să aflu de la el ce se mai întâmplă prin oraş.

Dregătorul l-a întrebat pe sobar dacă e din partea locului şi altele asemenea. Apoi l-a întrebat: Ce noutăţi mai sunt prin oraş? Sobarul a răspuns cu isteţime: N-am auzit noutăţi din oraş, dar noutăţi în sat am văzut. Dregătorul a spus: Înţeleg din ce spui că ai să-mi istoriseşti noutăţi demne să fie auzite. Sobarul i-a răspuns cu bună-creştere şi bună-cuviinţă: Dacă luminatul şi atotputernicul domn dregător spune aşa, desigur că aşa e. Dregătorul a spus: Lasă-ţi deoparte uneltele şi povesteşte-mi câte ceva din lucrurile pe care le-ai văzut. Sobarul a spus: Am să fac tot ce are să-mi spună luminatul şi atotputernicul domn dregător să fac. Dregătorul a spus: Amice, scurtează, te rog, vorba şi povesteşte ce-i mai însemnat. Despre ce sat vorbeşti şi ce-ai văzut în satul acela? Sobarul a spus: Dar mă tem de răzbunare. Dregătorul a spus: Ce-ai văzut acolo de ţi-e teamă că te ameninţă o răzbunare? Sobarul a spus: Dacă domnul n-ar fi un mare dregător căruia îi sunt supuse tot oraşul şi împrejurimile lui mi-aş muşca limba numai ca să nu spun nimic din ce-am văzut. Dregătorul i-a aruncat o privire grea şi a văzut că sobarul avea chipul rănit. I-a spus: De ce ţi-e chipul rănit şi ce lovitură ţi-a brăzduit obrazul? Sobarul şi-a trecut mâna peste obraz şi şi-a mai trecut-o o dată şi a spus: Nu ştiam că pe chipul meu încă se mai cunoaşte lovitura asta. Lovitura asta mi se trage de la o privire pe care am aruncat-o în treacăt. Dregătorul a spus: Văd eu, amice, că ai de gând să-mi scoţi peri albi până când ai să-mi povesteşti lucrurile acelea nemaivăzute pe care le-ai văzut. Sobarul a spus: Dacă nu era lovitura aceea şi dacă n-ar fi fost tremuriciul care m-a cuprins aş spune că tot ce-am văzut n-a fost decât un vis, fiindcă judecata nu te lasă să spui c-a fost adevărat. Dregătorul a spus: Nu mai lungi vorba, spune ce-ai văzut! Pune mistria la o parte şi dă-i drumul, povesteşte.

Sobarul s-a uitat în toate părţile şi s-a mai uitat o dată primprejur. Şi pe când se uita el aşa, a început să tremure ca varga. Dregătorul a spus: Nu-ţi fie teamă, eu sunt cel care-ţi porunceşte să povesteşti.

Sobarul a spus: Înaintea zilei în care a binevoit domnia ta să mă cheme să dreg aicea soba am făcut o sobă într-un sat la o cucoană. Am intrat fără să-mi dau seama într-una dintre odăile cucoanei, o odaie care cât timp lucrasem acolo fusese zăvorâtă şi în ziua aceea era deschisă. Am aruncat o privire înăuntru şi am văzut ceva ce ştiu sigur c-am văzut, dar judecata-mi spune: Nu se poate să fi văzut aievea. Ce am văzut? Am văzut un fel de făptură omenească despre care nu ştiu dacă era bărbat sau femeie, dacă era ovrei sau nu era ovrei. Părea să fie femeie, fiindcă avea plete ca de femeie şi prinse în panglici şi în bucle, şi purta o rochie albastră de brocart, dar părea să fie bărbat după părul care-i înrăma obrazul ca o barbă, sau poate că nu era o barbă, ci părul de pe cap care-i atârna pe obraji, şi părea evreu din pricina durerii care-i sclipea în ochi, şi omul acela era legat de perete cu lanţuri de fier. Am rămas ţintuit pe loc înspăimântat şi uluit şi n-aveam puteri să mă urnesc din loc. Cucoana stăpâna casei a venit şi m-a văzut stând şi privind. A ridicat biciuşca pe care-o ţinea în mână şi m-a plesnit peste faţă şi a spus: Ia-o din loc, jidane, şi cară-te. M-am dat înapoi şi am dat să plec. Doamna a zăvorât uşa odăii şi m-a chemat înapoi şi mi-a spus: Pentru aruncat ochii ai fost biciuit cu cravaşa, pentru dat din gură ai să fii ucis cu o lovitură de sabie.

Dregătorul l-a întrebat pe sobar: În ce sat lucrai şi cum o cheamă pe cucoana la care ai lucrat? Sobarul i-a spus. Ochii dregătorului s-au aprins ca focul iadului şi a strigat: Minţi, jidane, minţi.

Era acolo în fereastră un ghiveci care făcea o avere. Dregătorul a luat ghiveciul şi de mânie l-a azvârlit cât colo. Vasul s-a făcut ţăndări şi floarea s-a rupt şi pământul s-a împrăştiat, dar inima dregătorului încă nu s-a răcorit. Sobarul a vrut s-o ia la fugă. Dregătorul a văzut şi-a strigat: Stai.

Sobarul s-a oprit şi-a aşteptat să vadă ce hotărăşte dregătorul. Dregătorul a cântărit împrejurarea şi nu ştia ce să facă. L-a privit pe sobar şi i-a spus: Întoarce-te la treaba ta.

Sobarul s-a întors la treaba lui şi se tot gândea: Greu de împăcat mai sunt creştinii ăştia, dacă le priveşti faptele te plesnesc, dacă vorbeşti cu ei se

mânie, dacă taci îţi poruncesc să vorbeşti, ce să facă omul ca să iasă cu bine din mâinile lor?

În ziua aceea s-a nimerit în oraş cârmuitorul ţinutului. Dregătorul s-a dus la el şi i-a povestit toată tărăşenia. A auzit cârmuitorul şi a rămas uluit. S-a uitat la dregător, şi dregătorul s-a uitat la cârmuitor, şi amândoi s-au uitat unul la altul.

Cârmuitorul ţinutului i-a spus dregătorului: Să lăsăm treaba aşa cum e nu se poate, trebuie făcut ceva. Dar spune-mi, oare te-ai fi gândit vreodată, o femeie care a refuzat dregători ţine la ea în casă un bărbat tânăr, dar ce rost are să-l ţină legat de zid cu lanţuri de fier? Omul acela e oare ca un taur de montă? Sau în povestea asta e numai gelozie de muiere? Ce ţi-a povestit ovreiul? Că i s-a părut că tânărul acela e ovrei. Pe toţi sfinţii, toată povestea asta nu-i decât o minciună, o minciună sfruntată.

Au stat cei doi dregători împreună şi şi-au amintit lucruri care se întâmplaseră cu un sfert de veac în urmă, pe vremea când erau amândoi flăcăi tineri, şi doamna aceea era domnişoară, şi mulţi dregători, mulţi şi vrednici de cinste, o curteneau, şi ea i-a gonit pe toţi şi a rămas nemăritată. Acum i-a trecut vremea şi toată averea ei s-a spulberat şi nu i-a mai rămas decât sătucul ăsta în care locuieşte. Şi chiar şi sătucul ăsta aduce mai mult scaieţi decât aduce grâu şi secară.

Cârmuitorul ţinutului i-a spus dregătorului: Ceasul rău m-a adus aici ca să mă ocup de o daraveră pe care aş lăsa-o duşmanilor mei, dar de vreme ce povestea asta a ajuns la urechile mele nu pot să nu-mi îndeplinesc datoria şi să mă dau în lături. Dregătorul a spus: Aşa e, ai dreptate, chestiunea nu poate fi trecută cu vederea fără anchetă şi cercetări. Cârmuitorul ţinutului a spus din nou: Şi n-am pomenit oare aici că ovreiul acela care ţi-a povestit întâmplarea cu pricina ţi-a spus că omul pe care l-a văzut legat de zid cu lanţuri e ovrei? Spune dumneata, oare e cu putinţă să-şi fi ales cucoana tocmai un ovrei? A spus dregătorul: De pe-acum văd câtă supărare şi câtă gelozie şi câtă ură are să umple inima unor dregători când au să vadă că aceea care i-a refuzat şi-a luat un ovrei. Cârmuitorul ţinutului a spus: Când mă uit la ovreii ăştia, la perciunii şi la bărbile lor, nu pot decât să fiu uluit cum poate o fată de familie aleasă să-şi apropie pe unul dintre ei. Dregătorul i-a spus cârmuitorului: Adevărul adevărat e că îmi pare de-acum

rău de convorbirea aceea cu ovreiul sobar. A râs cârmuitorul şi i-a spus dregătorului: Îţi pare rău de convorbirea cu ovreiul, de convorbirea cu mine nu-ţi pare rău. Oricum ar fi, e de datoria noastră să facem ceva. Încă nu ştiu ce-am să fac, dar un lucru e limpede, că trebuie să ne zorim. De vreme ce ştie că ovreiul acela i-a văzut ruşinea, ea pune acum la cale cum să ascundă ruşinea asta. Să ne zorim şi să facem ce e de făcut înainte să fie prea târziu.

S-a aşezat cârmuitorul ţinutului şi a scris o scrisoare şefului jandarmeriei, să ia cu el doisprezece jandarmi dintre cei mai buni jandarmi ai lui şi să se zorească şi să se ducă în satul acela la cucoana aceea şi să cerceteze toate odăile conacului ei şi să scotocească peste tot, până unde îi ajung ochii. I-a dat scrisoarea unei ştafete şi l-a zorit şi i-a spus: Fugi şi nu zăbovi nicăieri şi cu nimeni şi nu povesti nimănui de unde vii şi încotro te duci şi nu te întoarce aici decât atunci când îţi dă voie şeful jandarmeriei. A alergat ştafeta şi a ajuns la şeful jandarmeriei şi i-a dat scrisoarea. Şeful jandarmeriei a citit scrisoarea şi a fluierat, ca unul care află o noutate cum n-a auzit niciodată de când e el şi fluieră de uluire atunci când o află. Şi-a ales dintre jandarmi doisprezece jandarmi, şi fiecare dintre cei doisprezece se arătase vrednic printr-o faptă deosebită. N-au trecut nici două zile şi au sosit cu toţii acolo unde voiau să ajungă şi au înconjurat curtea doamnei. I-a văzut cucoana şi a ieşit în întâmpinarea lor şi şi-a ţuguiat buzele şi a spus mlădiindu-şi glasul: Cum am meritat onoarea asta ca însuşi şeful jandarmeriei ţinutului să binevoiască să vină în curtea casei mele? M-aş bucura nespus să mă onoreze şi să poftească în casă cu mine şi să mănânce la masa mea şi să bea din vinul meu, el şi cu flăcăii care sunt cu el. Şeful jandarmeriei i-a răspuns: Să binevoiască doamna mea cea luminată şi atotputernică să ia loc acolo unde binevoieşte să stea şi să nu se mişte de-acolo şi am să poruncesc unuia dintre băieţi să-i aducă un scaun să şadă, şi să ia loc doamna cea luminată pe scaun şi să nu se clintească de-acolo, şi să binevoiască în mărinimia ei să-mi dea cheile de la toate odăile conacului, pentru că n-are nici un rost să poruncesc flăcăilor să spargă uşile.

Doamna s-a schimbat la faţă şi i-a vorbit cu asprime. Cucoana i-a spus: Cum îndrăzneşti să treci pragul curţii mele fără ca eu să-ţi fi dat permisiune. Şeful jandarmeriei a răspuns zicând: Am primit de-acum permisiune de la împărat şi de la legile lui, am venit în numele împăratului şi-al legii.

Cucoana a ţipat şi a spus: Nu sunteţi slujbaşi ai împăratului, sunteţi o şleahtă de tâlhari şi dumneata, cutare cutărescu, eşti căpetenia tâlharilor. Cum de-aţi îndrăznit să împresuraţi casa unei femei nobile şi singure. Dacă nu ştiţi cum e cuviincios să te porţi c-o doamnă am să fac jalbă împotriva dumitale şi atunci aveţi să ştiţi. Şeful jandarmeriei a spus din nou: Dă cheile, nu uita nici una. Ea i-a azvârlit mânioasă o legătură de chei. Şeful jandarmeriei a întrebat-o: Mai este vreo cheie pe care nu mi-ai dat-o? Şi cucoana nu i-a răspuns nimic. Şeful jandarmeriei a spus: Găsim noi leac şi pentru uşa de la care n-am cheie.

Şeful jandarmeriei le-a dat cheile jandarmilor lui şi le-a spus: Mergeţi şi descuiaţi toate uşile şi dacă găsiţi o odaie pentru care nu e cheie spargeţi uşa şi nu vă lăsaţi până nu găsiţi ce căutăm.

S-au răspândit jandarmii prin toată curtea şi au deschis toate odăile. N-a fost odaie pe care să n-o deschidă, şi n-au găsit nicăieri nimic ciudat. Au venit şi i-au spus şefului jandarmeriei. Doamna l-a luat în râs şi a spus: Ce mai vrei? Pot oare să-ţi fiu de vreun ajutor? Şeful jandarmeriei nu i-a răspuns, dar le-a spus ajutoarelor lui: Şi n-aţi văzut chiar nimic? Unul dintre jandarmi a răspuns zicând: Am văzut un belciug prins în perete, un om legat de zid cu lanţ n-am văzut.

Începuse să se întunece. Şeful jandarmeriei le-a spus jandarmilor lui: Pregătiţi-vă să petreceţi aici toată noaptea. Iar ştafetei prefectul i-a spus: Şi tu fugi repede la oraş şi adu de-ale gurii pentru toţi oamenii care sunt cu mine. Iar jandarmilor le-a spus: Iar voi nu vă atingeţi de nimic de-ale gurii din ce vi s-ar da aici şi nu beţi nici o băutură pe care aţi găsi-o aici, iar eu şi cu doamna luminată şi atotputernică avem să şedem şi eu am să mă desfătez cu conversaţia ei.

Şeful jandarmeriei şi-a scos luleaua lui cea mică şi a umplut-o cu tutun. Unul dintre jandarmi stătea să-i aprindă luleaua. În timp ce acela lovea cremenea cu amnarul să scoată o scânteie au aruncat o privire şi au văzut un slujitor bătrân intrând în grajd şi părea că slujitorul trage după el un fel de făptură – urs sau câine. Şeful jandarmilor i-a spus unui jandarm: Du-te şi vezi.

S-a dus jandarmul la grajd şi a găsit acolo un flăcău cu plete, îmbrăcat într-o rochie de femeie, care era legat cu un lanţ de fier şi slujitorul bătrân

ţinea lanţul şi se străduia să-l lege de un pietroi care era în grajd. Jandarmul a ţiuit din buze şi a scos un fluierat ascuţit. Jandarmii au auzit şi au venit. L-au întrebat pe servitor: Cine-i flăcăul ăsta şi de ce e legat cu lanţ? Slujitorul nu le-a răspuns nimic. L-au întrebat din nou şi n-a răspuns nimic. L-au bătut până le-au amorţit mâinile şi nu l-au slăbit. Slujitorul a deschis gura şi le-a arătat cu degetul golul din gură. S-au uitat şi au văzut că n-are limbă. Cine i-a tăiat limba din gură şi pentru ce fusese pedepsit să i se taie limba? Întrucât n-avea limbă în gură cum ar fi putut să le răspundă? L-au întrebat pe flăcău şi acela nu le-a răspuns.

S-au dus şi l-au înştiinţat pe şeful jandarmilor. Şeful jandarmeriei a întrebat-o pe cucoană şi ea nu i-a răspuns. A întrebat-o din nou şi ea tot nu i-a răspuns. A poruncit jandarmilor să ia cu ei flăcăul şi pe servitor şi pe cucoană şi să-i ducă la oraş. Pe tânăr şi pe servitor i-au aşezat într-un furgon şi de-a dreapta şi de-a stânga lor erau doi jandarmi şi într-alt furgon s-a aşezat şeful jandarmeriei şi cu el cucoana, şi de-a dreapta şi de-a stânga lor erau doi jandarmi şi trei jandarmi mergeau înaintea furgoanelor şi mai erau trei jandarmi după furgoane, fiecare cu sabia în mâna dreaptă, iar ştafeta alerga la Buczacz să-l înştiinţeze pe dregător că ei sunt pe drum şi se apropie.

A ajuns ştafeta în oraş şi oamenii din piaţă l-au văzut alergând. Au înţeles şi fără să întrebe că nu aleargă el degeaba, ci are, desigur, de povestit lucruri grabnice. N-a apucat ştafeta să ajungă până la primărie şi străzile se umpluseră de-acum de oameni. De la zalhana şi de dincolo de Stripa şi până mai sus de fântâna din piaţă era îmbulzeală şi toţi îşi dădeau cu presupusul despre goana ştafetei şi despre ce are acela de povestit. Şi când s-au terminat toate presupunerile şi n-au găsit nimic nou de presupus, au început să presupună de unde vine el. Însă cum poţi să presupui din ce loc vine dacă n-ai văzut de unde vine – de la răsărit sau de la apus, de la miazănoapte sau de la miazăzi.

Ca apele Stripei în zilele însorite când curg alene, aşa trec acum clipele. Orice presupunere făcută de oraşul Biczacz a fost până la urmă înlăturată. Nu ne rămâne decât să aşteptăm până când lucrurile au să se aşeze de la sine la locul lor, dar aşteptarea îndelungată înseamnă durere de inimă.

Când oamenii au ajuns în pragul deznădejdii s-au zărit doi dintre jandarmii oraşului. După felul cum păşeau se cunoştea că ei ştiu ce s-a-ntâmplat. Numai că se prefăceau muţi şi n-aveau răspuns pentru cei care le puneau întrebări. Dumnealor, care se îngraşă din darurile primite de la orăşeni, se fac niznai atunci când orăşenii au nevoie de ei.

Tot vin şi se tot adună oameni peste oameni. Toţi cei care vin întreabă ce s-a-ntâmplat şi toţi cei care sunt întrebaţi răspund: Ba spune tu ce s-a-ntâmplat. Dacă s-a-ntâmplat ceva, atunci cineva ştie ce s-a-ntâmplat, dar aici nu e nimeni care să ştie ce s-a-ntâmplat. Acolo la primărie mai mult ca sigur că se ştie ce s-a-ntâmplat, dar norodul din târg nu ştie boabă.

Deodată tot oraşul a fost cuprins de spaimă auzind zvonul care se răspândea. Chiar şi fărâma de adevăr care a răsuflat de unde a răsuflat a îngrozit toate inimile. Şi încă nu ştia nimeni în oraş cum se numeşte cucoana cu pricina şi cum se numeşte satul ei şi cine e acela care a fost găsit ferecat de patul ei. Odaia despre care povestea sobarul că văzuse acolo un flăcău ferecat în lanţuri de fier şi legat de zid devenise în închipuirea oamenilor dormitorul cucoanei şi dacă era într-un dormitor, atunci era desigur legat de patul ei.

Tot oraşul stătea fremătând să audă mai multe şi n-a auzit mai mult decât ce se auzise de-acum. S-a auzit deodată un zvon că sunt aduşi în oraş cucoana şi ibovnicul ei. Şi dacă s-a auzit că sunt aduşi în oraş au început toţi să alerge, unii către miazănoapte, şi alţii către miazăzi, unii către răsărit, şi alţii către apus, fiindcă nimeni nu ştia pe ce drum sunt aduşi. Cei care stăteau la miazănoapte se înghesuiau spre miazăzi, iar cei care erau la miazăzi se înghesuiau spre miazănoapte, şi la fel cei de la răsărit, şi la fel cei de la apus, fiecare se înghesuia spre alt loc. Ştiutorii care nu ştiuseră să îndrume oamenii, asta îi făcea să şovăie şi s-o ia ba încolo, ba încoace, şi invers. Mai greu ca oricui le era celor care nu se mişcau nici încoace, nici încolo, care erau buluciţi şi împinşi de alţii uneori încoace şi alteori încolo. Şi pe când se întâmplau toate astea celor care se adunaseră acolo li se adăugau mereu alţii şi alţii. Nu era bărbat sau femeie, flăcău sau fecioară care să nu fi ieşit să audă şi să vadă. Potop de lume s-a adunat în ziua aceea în oraş. Nu au mai fost asemenea puhoaie din ziua în care oraşul Buczacz e oraşul Buczacz. De la pod şi de mai de sus, până la ridicătura de sub dealul

Fiodor şi până mai sus de podul cel lung care e în spatele cimitirului stăteau înghesuiţi îmbulzindu-se şi împingându-se unul pe altul, şi asta în afară de cei care erau pe străzi şi pe ulicioare şi la ferestrele caselor lor.

Către amiază cele două furgoane au ajuns în oraş. Într-unul din furgoane stăteau cucoana şi şeful jandarmeriei, iar în celălalt furgon flăcăul şi servitorul. Şi de-a dreapta şi de-a stânga lor erau jandarmi înarmaţi, în afară de jandarmii care erau în faţa furgoanelor şi de cei care erau în spatele furgoanelor. Cucoana era înfăşurată într-o manta maronie şi faţa îi era acoperită cu un şal şi chipul nu i se vedea deloc. Nu ştiu dacă era cu mâinile legate sau nu era cu mâinile legate. În schimb, faţa flăcăului şi faţa servitorului se vedeau, dar nimeni nu ştia nici cine sunt ei şi nici de unde vin. Se ştia însă că dregătorul lângă care şedea cucoana era şeful jandarmeriei oraşului de care ţine târguşorul Buczacz.

Printre cei veniţi să vadă au venit şi Bilha cu maică-sa. Bilha stătea împreună cu maică-sa, care era acolo ca s-o păzească. De câteva ori au înghiontit-o s-o dea la o parte, şi de câteva ori s-a împins singură şi nu ştia dacă se îndesa ca să vadă sau ca să scape din îmbulzeală şi din înghesuială. Sufletul îi era istovit şi îşi simţea capul greu. Şi nu-şi mai dorea câtuşi de puţin ceea ce toţi doreau pătimaş să vadă şi deodată a ştiut că un singur lucru îşi doreşte cu patimă, să se smulgă din mijlocul mulţimii ăsteia şi să se întoarcă acasă şi să se odihnească niţel. Multe nenorociri se abătuseră asupra Bilhăi. Taică-său murise după ce bolise îndelung şi ea rămăsese cu maică-sa văduvă. Şi cea mai rea dintre nenorociri era că încă mai umbla cu capul descoperit, adică nimeni n-o făcuse să poarte broboadă, adică nu se măritase. Nu fiindcă n-ar fi avut zestre şi nu fiindcă nu s-ar fi găsit nimeni care să dorească să se însoare cu ea, ci pentru că intrase în ea diavolul încăpăţânării şi ea se încăpăţâna şi nu putea fi înduplecată să se mărite. Mare durere au suferit taică-său şi maică-sa. Maică-sa ca orice mamă care doreşte să aibă bucurie de la fata ei, taică-său din aceeaşi pricină şi pe deasupra din încă o pricină. Îl mustra cugetul pentru cum se purtase faţă de Dan, fiindcă din pricina lui Godil puseseră ochii mai-marii oraşului pe Dan şi-l trimiseseră la oastea regelui, şi din asta i s-a tras lui Godil moartea înainte să-şi mărite fata, şi asta i-a adus boala din care i s-a tras sfârşitul.

Furgoanele au intrat aşadar în oraş şi în ele erau cucoana şi flăcăul în haine de femeie şi servitorul cu limba tăiată. Roţile furgoanelor se auzeau de-acum de departe şi odată cu ele, fireşte, nechezatul cailor, dar după zgomotul roţilor şi după nechezatul cailor încă nu se ştia dincotro vine convoiul şi cine sunt cei care sosesc. Şeful jandarmeriei şi jandarmii şi dregătorul şi slujbaşii de la primărie ştiu multe, dar ce folos ai tu de pe urma faptului că alţii ştiu pe când tu nu ştii nimic.

Nu-i părăseşte Dumnezeu pe cei care doresc cu înfocare să ştie, uneori îi vesteşte prin ei înşişi şi alteori prin mijlocirea altora. Pe când toţi stăteau şi priveau, s-a auzit deodată un ţipăt înspăimântător, care îţi îngheţa sângele în vine. Pe lângă groaza pe care o trezea fapta cucoanei, obştea s-a înspăimântat de moarte de ţipătul acela.

M-am depărtat puţin de la poveste, am să mă întorc la poveste. Au intrat aşadar furgoanele în oraş şi în ele erau cucoana şi servitorul cu limba tăiată şi flăcăul. Purta strai de femeie şi părul îi era pieptănat ca al unei femei şi avea capul descoperit şi nu era nici o adiere de viaţă nici pe faţa lui, nici în ochii lui, îi dăduseră de-acum jos cătuşele, dar el stătea ca un om în lanţuri.

L-a văzut Bilha pe flăcău şi a scos un ţipăt mare, şi a mai ţipat o dată „Dan“. A privit-o Dan, fiindcă el era flăcăul îmbrăcat în veşminte de femeie şi i-a zâmbit cu ochii, şi toţi au ştiut că el era ostaşul pierdut fără urmă. Dar erau uimiţi că nu recunoşteau în el trăsăturile uceniculuide croitor care fusese luat cândva la oastea împăratului. Şi nu-şi dădeau seama că trecuseră între timp zece ani, patru ani la oastea împăratului şi şase ani în odaia cucoanei, în afară de faptul că era îmbrăcat în straie de femeie şi părul îi era pieptănat ca părul unei femei. Au început toţi să urle: Dan!, şi cine avea o îndoială întreba: Tu eşti Dan? Dan nu răspundea, ci dădea din cap ca unul care spune nu.

Dar nu mai era nici o îndoială că el era Dan fiul văduvei care a fost luat la oaste la porunca mai-marilor oraşului. Şi-au adus aminte de maică-sa văduva care cutreiera oraşul şi-şi jelea fiul şi fiecare şi-a adus aminte ce-i spusese ea şi ce-i răspunsese el. Nu oricine şi nu oricând şi nu la orice supărare se poartă aşa cum se cuvine cu cei cu duhul zdrobit.[160] Sunt şi din aceia care, atunci când omul oftează şi geme de necazul lui, îi răspund ce-i răspund şi-l gonesc şi atât. Ba mai mult, de încă mai multe ori cu cât

necazul seamănului tău e mai mare, cu atât inima ta e părtaşă la necazul lui mai puţin. După ce fiecare şi-a încheiat socotelile cu sine însuşi toţi şi-au adus aminte de Dan şi de maică-sa. Unii au spus: Păcat că maică-sa a murit. Ea l-ar fi recunoscut numaidecât. Şi au fost alţii care au spus: Ferice de nenorocita aceea c-a murit şi nu vede ce-au făcut cu singurul ei fiu. Şi unii şi alţii au spus: Arză-o-ar focul pe boieroaică, oare puţini sunt boierii care i-ar fi îndeplinit orice dorinţă, de-a pus mâna pe un tânăr evreu ca să se folosească de el pentru a săvârşi o fărădelege. Şi iar şi-au întors feţele către Dan şi i-au strigat de-a dreptul: Dan, de ce taci şi de ce nu spui nimic? Dan tăcea şi nu răspundea la întrebările lor, dar când ridicau vocea sau când vorbeau cu el rugător, atunci clătina din cap ca un om care spune: Nu, nu.

S-a auzit deodată răcnetul şefului jandarmeriei care a început să zbiere şi a spus: Ajunge ajunge ajunge, duceţi-vă acasă, ovrei. Cine s-a speriat de urletul şefului jandarmeriei s-a dat înapoi şi a plecat de-acolo, cine nu s-a speriat a stat şi nu s-a clintit din loc şi l-a privit mai departe pe cel pierdut fără urmă care acum şedea în furgon. Pe cucoană şi pe servitor jandarmii i-au ascuns de mânia oraşului.

Bilha s-a făcut nevăzută. Oare a plecat de-acolo fiindcă a vrut ea să plece de-acolo ori au luat-o de-acolo rubedeniile ei? Când s-a golit locul de cei mai mulţi dintre cei care stătuseră acolo au venit câţiva oameni dintre cei care locuiau dincolo de Stripa. Au schimbat câteva cuvinte cu dregătorii stăpânirii şi li s-a îngăduit să-l ia cu ei pe Dan. L-au luat cu ei şi l-au adus la doftorul Iokil, Iokil vraciul, care era şi bărbier. Iokil a luat un brici de bărbierit şi l-a tuns chilug pe Dan şi i-a lăsat barbă şi perciuni, şi înainte de asta l-au dezbrăcat de rochia albastră şi l-au îmbrăcat cu haine evreieşti, pieptar cu ciucuri şi pantaloni şi haină şi pălărie din păr de cămilă. Până una-alta au venit toate vecinele, fiecare în mână cu o oală de fiertură şi în fiecare oală era câte-o bucată de carne şi pe deasupra era câte-un colţ de pâine. I-au dat să mănânce, şi el a mâncat şi dădea din cap şi spunea: Kasher, kasher. S-au gândit că şi-a redobândit darul vorbirii şi au început să-i pună tot felul de întrebări, dar el, în afară de aceste două cuvinte care sunt unul singur, n-a scos pe gură o vorbă. În zadar s-au ostenit cei care-i puneau întrebări, în zadar s-au obosit cei care vorbeau, n-au mai scos de la el nici un singur cuvânt viu, nu l-au făcut nici măcar să-şi mişte buzele.

Aşadar l-au tuns chilug şi i-au lăsat barbă şi perciuni şi l-au îmbrăcat cu haine bărbăteşti şi l-au hrănit cu mâncare kasher. I-au dat din nou înfăţişarea lui de ovrei, asemenea oricărui alt om. Au început să se sfătuiască în legătură cu el, ce e de făcut şi unde să locuiască. Coliba în care locuise maică-sa putrezise şi semăna mai mult cu un morman de gunoi decât cu un loc de locuit, azilul e plin ochi de musafiri care suferă de pecingine, şi nu se elibera bine locul vreunuia dintre ei că în locul lui veneau de-acum alţi doi. La baia publică e primejdios pentru cine are creierii atinşi de-un beteşug, sau se îneacă în bazin, sau se arde la cuptor. De voie, de nevoie trebuie găsit pentru el un loc între oameni care să vegheze asupra lui. I s-a găsit un loc în casa unui învăţător de la *heder*, căruia i se risipiseră învăţăceii din pricina betegelii dascălului lor, pe care-l lovise damblaua. Au îndeplinit dintr-un foc două porunci. I-au dat un adăpost lui Dan şi i-au promis nevestei dascălului să-i plătească pentru casă şi pentru masă. S-au găsit oameni buni care au luat asupra lor să-i dea fiecare ca să-l ţină pe Dan câte doi creiţari în fiecare săptămână, iar în săptămâna în care cădea o sărbătoare trei creiţari. Nevasta dascălului se ducea în fiecare joi a săptămânii pe la casele lor şi fiecare îi dădea cât făgăduise. Dar nu toţi ştiu să-şi ţină făgăduielile mereu. De multe ori cei care dădeau pomană erau mai puţin mână largă decât făgăduiseră şi dădeau tot mai puţin, şi femeia aceea umbla prin oraş toată joia de dinainte de sabat şi nu izbutea să adune nici jumătate din ce trebuia pentru sabat. Dar trebuie spus spre lauda Bilhăi că de două, trei ori pe săptămână îi aducea lui Dan mâncare şi băutură şi în ajun de sabat îi aducea o cămaşă curată. Când intra, Dan clipea din ochi şi pe buzele lui se ivea un fel de surâs şi se vedea pe ele un fel de schimbare în bine şi toţi ştiau că el o recunoaşte. Şi când ea plângea înaintea lui şi îl ruga să-i spună ceva, privirea lui se schimba şi ochii i se făceau aşa cum fuseseră înainte ca ea să intre şi surâsul îi îngheţa pe buze. După ce a înţeles Bilha lucrul ăsta îşi stăpânea lacrimile şi-şi înfrâna plânsul. Dar nu întotdeauna izbutea să-şi stăpânească lacrimile şi să-şi înfrâneze plânsul.

Cât timp a durat asta? Mai puţin decât anii în care fusese întemniţat la cucoana boieroaică. La cucoană a fost întemniţat şase ani, şi aici în oraşul lui, în casa dascălului, s-a aflat mai puţin de un an. Din preaplinul de jale l-a lovit boala din care i s-a tras sfârşitul.

Spre deosebire de Dan, cucoana a trăit ani îndelungaţi la mânăstirea de maici a Maicii Precista, unde a fost trimisă la cererea ei. Mânăstirii ăsteia i-a lăsat toată averea ei şi pe slujitorul ei credincios cel cu limba tăiată, fiindcă era foarte cucernică în credinţa ei, după cum se poate vedea din hronicul zilelor ei, pe care l-a scris, şi pe fiecare foaie a căruia, şi privitor la fiecare lucru pe care l-a făcut, sau pe care a dorit să-l facă, e amintită Maica Precista.

Aci se încheie povestea lui Dan Hoffmann, dar fiindcă mi-a căzut în mână scrierea care cuprinde amintirile acelei cucoane, trebuie să adaug că se cunoaşte şi se vede din ce scrie acolo că Dan a stăruit în cinstea şi în neprihănirea lui şi n-a făptuit nici o fărădelege. La suferinţe multe şi rele l-a supus acea creştină, dar el le-a ţinut piept tuturor şi nu s-a lăsat ispitit de ademenirile ei, fiindcă îl ţinea minte pe Iosif cel drept, cel dintâi dintre cei neprihăniţi, care a ţinut piept ademenirilor unei străine.

Ca să nu amestec vorbele ei cu faptele acelora care, dintre locuitorii oraşului Biczacz, sunt drepţi şi neprihăniţi, las acum la o parte scrierea care cuprinde povestea zilelor ei, ale cucoanei, şi am s-o tipăresc toată, sau numai o parte din ea, altundeva.

Note

107. În 1772 a avut loc prima împărţire a Poloniei, între Prusia, Austria şi Rusia.

108. Rut 4:7.

109. Isaia 60:21.

110. Susţinătorul material pentru câte o lună pe an al şcolii de studiat Talmudul.

111. Judecători 8:21.

112. Textul original e inconsecvent în privinţa numelui oraşului în care se petrece acţiunea. Dacă denumirea reală a acestuia este Buczacz (fiind totodată oraşul natal al autorului), în câteva dintre povestirile din volumul de faţă, Agnon alternează forma consacrată cu una hibridă („Biczacz“).

113. Rugăciune evreiască ce trebuie rostită la serviciul religios de către fiul, soţul sau fratele defunctului, timp de 11 luni. Legea iudaică impune să fie spusă în prezenţa unui *minyan*.

114. Psalmi 49:8.

115. Versetul 7:10 din *Dvarim raba* („Deuteronom pe larg“), versiunea Vilna – lucrare ce cuprinde felurite scrieri pe marginea celei de-a cincea cărţi a Pentateuhului, Deuteronomul.

116. Rabi Meshulam ben Shimshon Igra din Tisminitz (1752–1802) – rabin, dătător de lege şi unul dintre cei mai însemnaţi conducători de şcoală pentru studierea Talmudului şi înţelepţi din Galiţia.

117. Bratislava.

118. Trimitere la Cântarea Cântărilor 5:6: „Am deschis iubitului meu, dar iubitul meu plecase, se făcuse nevăzut. Înnebuneam când îmi vorbea. L-am căutat, dar nu l-am găsit, l-am strigat, dar nu mi-a răspuns.“

119. Johann Heinrich Daniel Zschokke (1771–1848) – autor german şi reformator politic şi religios. A scris câteva volume de basme, şi lucrări de istorie, foarte citite în epocă.

120. Moritz Gottlieb Saphir, născut Moses Saphir (1795–1858) – scriitor satiric şi jurnalist austriac.

121. În ritualul iudaic, *Kedushah* este răspunsul obştii la un anumit pasaj care se repetă în rugăciunea cantorului. *Kedushah* nu se rosteşte decât dacă la rugăciune participă un *minyan*. *Barchu* e un moment al rugăciunii iudaice de dimineaţă şi al celei de seară, când credincioşii îl binecuvântează pe Cel de Sus.

122. În mod tradiţional, bărbaţii evrei poartă pe sub haine o îmbrăcăminte numită *tallit katan*, un soi de pieptar cu patru colţuri, ce depăşeşte ca lungime linia brâului. Legea iudaică impune ca de fiecare colţ al acestuia să fie atârnaţi câţiva ciucuri. În ziua de astăzi, *tallit katan*-ul e adesea înlocuit de şalul de rugăciune.

123.Geneza 49:16.

124. Supranumele lui rabi Isaia Halevy Horowitz (1558–1630), unul dintre cei mai însemnaţi rabini aşkenazi din secolul al XVII-lea. „Shelah“ este acronimul titlului în ebraică a celei mai importante scrieri a lui, *Tablele legii* (*Shenei Luhot HaBerit*).

125. Psalmi 19:14: „Primeşte cu bunăvoinţă cuvintele gurii mele şi cugetele inimii mele, Doamne, Stânca mea şi Izbăvitorul meu!“

126. Trimitere la Zaharia 11:7: „Atunci M-am apucat să pasc oile de tăiat, în adevăr cele mai ticăloase din turmă. Am luat două toiege: pe unul l-am numit Îndurare, iar pe celălalt l-am numit Legământ. Şi am păscut oile.“

127. În iudaism interdicţia numită *shatnez* stabileşte că e oprit purtatul de haine care conţin fire de lână şi de cânepă ţesute laolaltă. Interdicţia provine din Cartea Sfântă şi se referă la amestecul dintre soiuri diferite în general. („Să nu împreunezi vite de două soiuri deosebite; să nu semeni în ogorul tău două feluri de seminţe şi să nu porţi o haină ţesută din două feluri de fire.“ – Leviticul 19:19)

128. Îndrumător tipărit pentru redactarea de epistole, un gen de carte foarte răspândit în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea. În original, cuvântul apare în idiş.

129. V. Geneza, capitolele 25–36.

130. Străvechi obicei în comunităţile evreieşti, practicat între doi tineri logodiţi. Familiile acestora încheie un act prin care se obligă să îndeplinească un număr de condiţii cu privire la relaţia dintre mire şi mireasă şi la căsătoria lor (printre altele, data la care va avea loc nunta cel mai târziu şi obligaţiile băneşti ale fiecăreia dintre părţi în folosul perechii). În cazul în care Condiţiile sunt încălcate (e anulată încuscrirea), partea care le-a încălcat îi plăteşte celeilalte despăgubiri în bani.

131. Trimitere la Psalmi 144:1: „Binecuvântat să fie Domnul, Stânca mea, care-mi deprinde mâinile la luptă, degetele la bătălie.“

132. Plutonier (în germană, în orig.).

133. Maşir! (În original, germană transliterată ca idiş.)

134. Astăzi, Lvov.

135. *Îndurarea* e o culegere cu fragmente de rugăciuni care se spun în cele mai multe dintre zilele lucrătoare ale anului după ce cantorul recită rugăciunea de dimineaţă, rugăciunea de după-amiază şi rugăciunea de seară.

136 Cronici 20:12: „O, Dumnezeul nostru, nu-i vei judeca Tu pe ei? Căci noi suntem fără putere înaintea acestei mari mulţimi care înaintează împotriva noastră şi nu ştim ce să facem, dar ochii noştri sunt îndreptaţi spre Tine!“

137. „Dan va judeca pe poporul său, Ca una din seminţiile lui Israel. Dan va fi un şarpe pe drum, O năpârcă pe cărare, Muşcând călcâiele calului, Făcând să cadă călăreţul pe spate. În ajutorul Tău nădăjduiesc, Doamne!“ (Geneza 49:16–18)

138. Judecători 16:28.

139. Talmudul din Babilon 50:2.

140. Agnon preia formularea aceasta dintr-o rugăciune în care i se cere lui Dumnezeu să aducă mântuirea neamului lui Israel prin venirea lui Mesia.

141. Iosef Perl (1773–1839) – unul dintre conducătorii mişcării iluministe evreieşti în Galiţia. E cunoscut mai cu seamă pentru activitatea îndreptată împotriva mişcării hasidice din Galiţia, atât prin numeroase întâmpinări la autorităţile străine, cât şi prin publicarea scrierilor sale satirice în ebraică şi în idiş.

142. Moshe Shmuel Neumann (1769–1831) – autor, printre altele, al unui Briefsteller.

143. Shalom HaCohen (1771–1845) – poet de limbă ebraică, reprezentant al mişcării iluministe. A desfăşurat o activitate foarte diversă, de la publicistică la dramaturgie, scriind chiar şi o carte de istorie a evreilor.

144. Meir Halevy (1800–1871) – poet şi activist literar, membru al mişcării iluministe în Galiţia şi în Austria. Cunoscut şi sub numele Max Letteris.

145. Judecători 5:24.

146. *Sela* (în ebraică, în orig.). Cuvântul e folosit adesea în Cartea Sfântă, mai cu seamă în cartea Psalmilor, în cele mai multe cazuri în încheierea unui verset, uneori şi la mijlocul lui. Sensul exact al cuvântului nu le e limpede cercetătorilor.

147. În folclorul unora dintre popoarele Europei, *schritili* este un drăcuşor poznaş, care locuieşte în beciul casei, în şifonier sau în scrin şi aduce binecuvântare locuinţei. În idiş el se numeşe *schratălă*. În scrierile lui Agnon cuvântul apare în forma ebraică *schritili*.

148. Este vorba de un desert care se prepară, de obicei, din extract de rădăcină a plantei de lemn-dulce şi din esenţă de anason.

149. *Shtreimel* – pălărie de blană purtată de mulţi evrei habotnici însuraţi, mai ales (dar nu numai) membri ai grupurilor hasidice, de sabat, în zilele de sărbătoare şi cu alte ocazii festive.

150. La slujbele de sărbători este considerată o mare onoare citirea în public la sinagogă, la încheierea lecturii din Cartea Sfântă, a unui fragment din Cărţile Profeţilor. Se obişnuia ca acest privilegiu să fie acordat ultimului ins care a învăţat Tora, sau sărbătoriţilor zilei.

151. *Spodik* – pălărie înaltă, de blană, pe care o purtau în comunităţile hasidice din Polonia habotnicii însuraţi, ca acoperământ festiv în zilele de sabat şi de sărbătoare.

152. Referire la *heder* – şcoală primară evreiască, în care elevii studiază Cartea Sfântă sub îndrumarea unui învăţător numit *melamed*. Odinioară se obişnuia, de asemenea, ca dascălul să iasă cu copiii în scurte plimbări în natură.

153. Formulă fixă care provine din studiul Talmudului: orice îndoială generează o altă îndoială şi o altă dezbatere a problemei.

154. Ecleziastul 7:14.

155. Femeie care a fost părăsită de soţul ei, dar căreia acesta nu-i acordă divorţul. În iudaism, bărbaţii sunt liberi să se despartă de soţiile lor, chiar şi fără consimţământul acestora, în schimb, partea femeiască este obligată să obţină, în acest sens, acordul perechii sale. În cazul în care bărbatul

refuză divorţul, soţia se poate înfăţişa în faţa unui tribunal rabinic, iar dacă acolo obţine câştig de cauză, atunci soţul ei va fi obligat să-şi dea consimţământul la divorţ.

156. Rabinul nostru – titlu acordat rabinilor oraşelor din Europa. De-obicei, acesta nu făcea parte din completul de judecată, şi era consultat decât în cazuri deosebit de complicate, sau în chestiuni de principiu privitoare la conducerea comunităţii

157. Rabi Moshe Alshich, numit şi Alshich cel Sfânt (1508–1593/1600) – trimis al neamului în ţările diasporei, cu scopul de a strânge contribuţii băneşti, predicator şi judecător la Tsfat, autorul mai multor lucrări de interpretare a Cărţii Sfinte.

158. Geneza 49:2.

159. În legendele scandinave, monstru hidos şi neghiob cu chip de om, cu urechi mari şi nas lung, făptură înarmată cu o bâtă şi gata oricând să ucidă. Se fereşte neîncetat de soare, fiindcă soarele îl preface în stâncă.

160. Trimitere la Psalmi 34:18: „Domnul este aproape de cei cu inima înfrântă şi mântuieşte pe cei cu duhul zdrobit.“

Omul acela îmbrăcat în haine de in

1

După moartea lui rabi Eliahu pupitrul cantorului a rămas fără un cantor statornic. Din pricină că se împuţinase obştea, din pricina birurilor şi a dărilor pe clădiri pe care i le pusese obştei stăpânirea regatului, din pricina răscumpărării prizonierilor, din pricina datului de şperţ, obştea nu mai putea să plătească simbria cantorului. Erau folosiţi oamenii sinagogii. Oricine voia să fie cantor era cantor. Într-un sabat stătea Ruben la pupitrul cantorului, şi în alt sabat Simeon, şi tot aşa Levi şi Iuda. Fiindcă a trecut un an şi încă un an şi încă nu fusese primit un cantor, poporul se plângea. Erau obişnuiţi cu un cântăreţ care ştia să cânte, care mlădia rugăciunile cu glas frumos, şi acum, fiindcă oricine şi oricare avea dreptul să fie cantor, au început să se năpustească la pupitru oameni pe care pupitrul cantorului nu-i îndrăgea, unul pentru că era pomenirea morţii cuiva apropiat, şi altul pentru că i se părea că glasul lui le place altora la fel de mult pe cât îi place lui însuşi. În cele din urmă, toţi cei care aveau gâtlej şi-şi foloseau gâtlejul au început să fie o povară pentru obşte.

Iar fiii lui rabi Eliahu, fie-i ţărâna uşoară, unde erau? Şi fiii fiilor fratelui lui rabi Eliahu, cărora bătrânul lor, rabi Isaac, le lăsase moştenire glasul lui, unde erau? Fiii fiilor fratelui lui rabi Eliahu plecaseră în alte oraşe şi erau cantori pe la alte obşti, iar fiilor lui rabi Eliahu nevasta tatălui lor, care-i crescuse ca o mamă, le poruncise înainte să moară să nu se apropie de pupitrul cantorului, deoarece pe oricine se apropie de pupitru pupitrul îl încătuşează şi oricine se apropie de pupitru se leagă cu lanţuri de pupitru, şi în cele din urmă gâtlejul aceluia răguşeşte, în cele din urmă obştea se satură de el, dar el tot nu se desparte de pupitru, şi pupitrul tot nu se desparte de el. Şi fiii lui rabi Eliahu au respectat porunca mamei lor vitrege. Cu greu îşi îngăduiau să iasă la pupitrul cantorului în ziua în care se pomenea sfârşitul

tatălui lor, asta dacă se nimerea într-o zi de lucru, fiindcă dacă se nimerea într-o zi de sabat renunţau la pupitru. Şi, aşa cum e în firea lucrurilor, într-un loc pe care cei mari îl părăsesc de bunăvoie, acolo se înfiinţează şi se înghesuie în locul lor cei mai mici dintre cei mici. Şi dacă nu era starostele care conducea sinagoga cu înţelepciune, pupitrul cantorului ar fi ajuns de batjocură.

2

În fiecare an, în preajma zilelor în care se rostesc rugăciunile de cerut iertare[161], în oraşul nostru obişnuia să vină un vânzător de ţesături. Din pricină că îndeletnicirea lui erau ţesăturile şi era îmbrăcat în haine de in, i se spunea omul acela îmbrăcat în haine de in[162] iar pe limba obişnuită pe meleagurile noastre i se spunea *das lainen idel*, ovreiul cu inul, până când, din pricina poreclei, numele lui, care era Gavriel, a fost uitat. Pentru că se arăta cinstit şi cu frica lui Dumnezeu, şi pentru că marfa lui era frumoasă, el o vindea în două-trei zile şi se întorcea în satul de unde era şi lua din ce ţeseau nevastă-sa şi fetele lui şi se ducea altundeva. Din pricină că o parte din trupul lui rabi Gavriel cel Sfânt, bunicul lui, al cărui nume îl purta, era îngropată în pământul oraşului nostru, obişnuia să vină în oraşul nostru în zilele de *elul*, atunci când obiceiul e să te culci pe mormintele strămbunilor ca să te rogi pe mormântul lor. Într-un an a venit omul acela îmbrăcat în haine de in în oraşul nostru după cum obişnuia să vină în fiecare an. Dintr-o pricină oarecare venită de la Cel de Sus a zăbovit în oraşul nostru mai mult ca de-obicei şi n-a apucat să se întoarcă acasă, în satul lui, înainte de sabat, iar el niciodată nu pornea la drum în ajun de sabat. A petrecut sabatul la un croitor, cu vin şi cu pâine pe care şi le adusese cu el şi cu o mâncare de legume şi cu nişte gulie pe care a pregătit-o cam cu un ceas înainte de miezul nopţii.

3

În ziua de sabat dimineaţa, mergând la sinagogă, croitorul l-a întâlnit pe starostele sinagogii. Croitorul i-a spus starostelui: Omul acela îmbrăcat în haine de in a mâncat la masa mea, nici dac-am să trăiesc o mie de ani n-am

să uit dulceaţa cântecelor cu care dânsul mi-a făcut masa mai plăcută. A auzit starostele şi n-a spus nimic. Erau odinioară bătrâni care nu stăteau de vorbă înainte de rugăciune, şi dacă li se spunea ceva, atunci nu lăsau vorbele să le ajungă la urechi, şi dacă ajungeau acolo, atunci nu răspundeau.

Înainte să se încheie cititul din Cartea Sfântă, starostele i-a făcut semn slujitorului sinagogii să-l cheme pe omul acela îmbrăcat în haine de in să vină la pupitru să citească din Profeţi încheierea. După binecuvântările încheierii, starostele i-a spus: Apropie-te, adică vino la pupitrul cantorului.

A venit la pupitru şi a spus Veni-va din ceruri mântuire şi Cel care a binecuvântat şi Cel care îi binecuvântează[163] pe toţi cei care îşi pun lacăt la gură în timpul rugăciunii, fiindcă în oraşul nostru se obişnuia ca de sabat şi în zilele de pelerinaj la Ierusalim[164] şi în Zilele Înfricoşătoare[165] cel care rostea rugăciunea să rostească o binecuvântare deosebită pentru cei care se înfrânează de la vorbit în timpul rugăciunii, cu toate că nu era nevoie de asta, fiindcă încă nu era norodul nestăvilit în sporovăială la sinagogă şi în şcolile de ştudiruit Talmudul. Apoi a luat cartea şi a spus rugăciunea Dumnezeu cel milostiv[166] pentru sufletul străbunului lui, rabi Gavriel cel Sfânt, şi a spus Tată milostiv şi a spus Ferice cei care vor lăuda şi-aşa mai departe şi a dat înapoi cartea şi a rămas la pupitrul cantorului şi a spus jumătate de kadiş şi rugăciunea întregitoare pentru ziua de sărbătoare.

4

Când au ieşit oamenii de la sinagogă, au ieşit fără să scoată o vorbă. Când stăteau să se despartă şi să plece pe la casele lor, unul dintre cei care fuseseră acolo i-a spus altuia: Cel care a spus azi rugăciunea întregitoare m-a făcut să simt gust de rugăciune. Din ziua în care a amuţit glasul lui rabi Eliahu, fie-i ţărâna uşoară, n-am mai auzit rugăciune ca asta, numai că atunci când se ruga rabi Eliahu auzeam glasul lui rabi Eliahu, iar când se ruga omul acela îmbrăcat în haine de in n-am auzit decât rugăciunea. Celălalt i-a spus: Cu toate că ştiu că nu ştii ce vorbeşti, sunt de aceeaşi părere cu tine. N-am auzit sunând vorbele, am auzit rugăciunea. Dacă un om care se roagă aşa ar spune rugăciunea de Anul Nou şi de Yom Kippur asta ar face ca rugăciunea noastră să fie cu adevărat rugăciune. Ar fi bine

dacă starostele nostru l-ar face pe cel care a spus azi rugăciunea de sărbătoare să se roage împreună cu noi în Zilele Înfricoşătoare. Celălalt i-a răspuns zicând: L-am văzut pe staroste atunci când omul acela îmbrăcat în haine de in a spus Tată milostiv şi am văzut că starostele şi-a şters ochii cu marginea şalului de rugăciune.

Sabatul acela era sabatul de dinaintea Anului Nou. A doua zi, când s-au sculat devreme pentru rugăciunile prin care se cere iertare, starostele i-a întins omului îmbrăcat în haine de in un şal de rugăciune şi o carte de rugăciuni pentru cerut iertare lui Dumnezeu şi i-a spus: Du-te, adică du-te la pupitru şi spune rugăciunile astea. Omul s-a înfăşurat în şal şi a spus rugăciunile pentru cerut iertare şi a spus rugăciunea de dimineaţă, fiindcă, după obiceiul locului, acela care spune rugăciunile de cerut iertare spune şi rugăciunea de dimineaţă.

După rugăciune l-a luat starostele pe omul acela îmbrăcat în haine de in şi a ieşit împreună cu el din sinagogă. Când s-au văzut afară, starostele i-a spus: Am văzut că eşti pe placul obştii, pregăteşte-te, aşadar, pentru Anul Nou, să fii trimisul nostru în faţa lui Dumnezeu. Omul i-a spus: Cei din aşezarea unde locuiesc eu sunt de-acum obişnuiţi ca de Anul Nou eu să fiu cantor. Starostele i-a spus: Şi de Yom Kippur ce? Omul acela îmbrăcat în haine de in a tăcut. Starostele i-a spus: Ce răspuns îmi dai? I-a spus: Niciodată n-am cântat rugăciunile de Yom Kippur. I-a spus: De ce nu cânţi niciodată rugăciunile de Yom Kippur? I-a spus: De Yom Kippur îmi spun rugăciunile singur. – Singur? – E cu putinţă ca de Yom Kippur un om să-şi spună rugăciunile şi altfel decât în văzul şi auzul lumii, i-a spus, eu îmi spun rugăciunile în văzul lumii, dar le spun fără glas. – Cum adică fără glas? I-a spus: Îmi spun rugăciunile mişcându-mi buzele, dar fără glas. Starostele a spus: Un om care spune rugăciunile şi e pe placul obştei e şi pe placul Celui de Sus. Aşadar, nu spune nu şi nu te lăsa rugat. Omul acela îmbrăcat în haine de in s-a hotărât să-i facă starostelui pe voie.

În ajun de Yom Kippur cu trei ore înainte de căderea nopţii a venit în oraş şi s-a dus la croitor. A lăsat la el un ulcior şi un pahar şi ceva de mâncat pentru ieşirea din postul de Yom Kippur şi s-a aşezat şi a spus psalmi până când au plecat la sinagogă.

A ajuns la sinagogă şi şi-a pus surtucul de sărbătoare şi s-a înfăşurat în şalul de rugăciune şi a spus *Kol nidrei* pe o melodie foarte frumoasă şi s-a dus la pupitrul cantorului şi a spus rugăciunea de seară şi rugăciunea de sărbătoare şi rugăciunea de încheiere cu teamă şi cu frică de Dumnezeu şi cu fior, pe melodii frumoase pe care nici o ureche nu le auzise vreodată.

5

La ieşirea din Yom Kippur starostele a vrut să-l invite la masă pe cel care spusese rugăciunile şi nu l-a găsit. A întrebat de el şi i-au spus: Pesemne că s-a dus la croitor. S-a supărat starostele pe croitor că i-a răpit oaspetele, dar a depărtat de sine supărarea, fiindcă avusese parte pentru rugăciuni de cineva care se roagă atât de frumos.

După masă s-au adunat la staroste rubedeniile lui şi câţiva dintre locuitorii oraşului să-i facă starostelui urări de Anul Nou. Au stat şi au vorbit despre cum a fost de Yom Kippur şi despre cel care rostise rugăciunile, cel a cărui rugăciune fusese o rugăciune adevărată şi despre luna din ceruri care îşi merita binecuvântarea[167]. La urmă l-au pomenit din nou pe omul acela îmbrăcat în haine de in şi, fiindcă l-au pomenit din nou, au vorbit din nou despre el şi despre rugăciunea lui. Unul din cei de faţă a spus: O rugăciune cum a spus omul acela îmbrăcat în haine de in îndeamnă inima la pocăinţă. Un altul i-a spus: Tu spui îndeamnă inima la pocăinţă, iar eu spun să ne bizuim pe mila lui Dumnezeu că a primit pocăinţa noastră, să nu mai amintim de păcate.

Unul dintre cei care erau acolo a spus: Când cantorul a spus Poemul Jertfelor şi a spus Şi aşa spunea, m-am gândit în sinea mea că dacă mie numai ascultând povestirea întâmplărilor sufletul începe să-mi tânjească, atunci străbunilor noştri care au văzut Templul în toată măreţia lui şi pe Marele Preot aducând jertfe cum de nu s-au prăpădit de dor? Şi de ce spun eu că nu s-au prăpădit de dor, că doar am învăţat că tot poporul mergea după Marele Preot atunci când el ieşea din Templu. Celălalt i-a spus: Nu ai învăţat şi că era sărbătoare pentru cei care-l iubeau atunci când ieşea cu bine din Sfânta Sfintelor, şi dacă se spune atunci când ieşea cu bine din Sfânta-Sfintelor asta înseamnă că nu în fiecare an ieşea cu bine din Sfânta

Sfintelor, fie că Marele Preot se prăpădise, fie că se prăpădise sufletul poporului, ci îţi spun, nimic din ce aude un om nu seamănă cu ceea ce omul vede, fiindcă sunt istorisiri care îl fac pe cel care ascultă să fie cuprins de dor până când simte că i se topeşte sufletul. Ce să spun, de multe ori în rugăciunea omului îmbrăcat în haine de in m-am mirat că nu văd mâna întinsă pentru pocăinţă.

6

Starostele a luat un ulcior cu vin de stafide şi i-a spus mezinului lui rabi Shmuel, fiul lui mai mare: Ia ulciorul şi du-te la croitor şi dă-i ulciorul celui care a spus rugăciunile şi spune-i celui care a spus rugăciunile că îl rog să-mi fie oaspete, cu voia Domnului, îndată după rugăciunea de dimineaţă. Iar acum, a spus starostele, acum să mergem să-i urăm rabinului nostru numai bine.

Pe când ei stăteau să plece, nepotul starostelui s-a întors şi a spus: Omul acela îmbrăcat în haine de in nu era la croitor şi croitorul nu ştie nici unde s-a dus şi nici de ce s-a dus, că doar îşi adusese cu el colţul lui de pâine şi vinul. Starostele a rămas uimit, pentru că după post omul trebuie să mănânce, şi dacă n-a mâncat la croitor a mâncat la altcineva, şi atunci la cine a luat masa. Nu e de crezut că s-a întors acasă fără să mănânce, fiindcă sunt câteva ceasuri de mers de aici şi până în satul unde locuieşte el. E aici cineva care l-a văzut zicând binecuvântarea lunii? Dar nu era nimeni care să-l fi văzut rostind binecuvântarea lunii.

Lui rabi Iosef, cumnatul starostelui, îi plăceau glumele, i-a venit să glumească şi nu şi-a ţinut gura. Când s-a pus întrebarea dacă omul care spusese rugăciunile a fost văzut zicând binecuvântarea lunii rabi Iosef a glumit şi a spus: Oricum ar fi, în lună n-a sărit.

Rabi Shmuel, fiul cel mare al starostelui, era mai în vârstă cu câţiva ani decât unchi-său rabi Iosef şi nu putea suferi glumele, mai cu seamă cele care se făceau pe seama celor sfinte. Rabi Shmuel spunea: O singură glumă împiedică o sută de înfăptuiri. Când a auzit ce spusese rabi Iosef i-a spus: Tu spui Oricum ar fi, în lună n-a sărit, iar eu spun Oricum ar fi, nu e departe lucrul de o judecată sănătoasă, fiindcă am citit într-o carte o întâmplare cu

un ins peste care au dat nişte tâlhari şi au tăbărât pe el şi voiau să-l omoare, şi el i-a rugat să-l lase să îndeplinească o poruncă înainte să fie omorât. L-au lăsat. Când se întâmpla asta era lună nouă. A stat şi a binecuvântat-o din tot sufletul. Şi s-a petrecut cu el o minune, fiindcă a sărit de trei ori după cum e datina şi vântul l-a luat pe aripile lui şi l-a scăpat de tâlhari. A spus fiul socrului starostelui: Dar aici nu s-au năpustit pe el tâlhari, şi era într-o obşte de ovrei, şi nu sufla vântul, şi chiar dacă ar fi suflat vântul de ce să-l fi luat vântul pe aripile lui. Starostele a spus: Să mergem până când nu se suie rabinul în pat. Şi s-au ridicat şi s-au dus la rabin.

7

Rabinul le-a auzit paşii şi s-a ridicat de la locul lui, fiindcă aşa obişnuia rabinul nostru rabi Tsvi, binecuvântată fie amintirea celui drept, ca dacă auzea paşi de om să se ridice de pe scaun înainte să intre musafirul, pentru ca, dacă acela era mai mic decât el în ştiinţa Cărţii Sfinte şi după numărul anilor, să nu pară că rabinul se ridică în picioare în cinstea oaspetelui. Şi fiindcă respecta obiceiul ăsta nu făcea nici deosebire între unul singur şi mai mulţi.

Au intrat şi l-au binecuvântat pe rabin şi el i-a binecuvântat pe toţi şi a lăudat chitra pe care i-o trimisese obştea. Şi a spus rabinul: Dacă rugăciunea de Yom Kippur e frumoasă, atunci şi chitra e frumoasă. Fiindcă fusese pomenită rugăciunea de Yom Kippur, ei l-au pomenit şi pe omul acela îmbrăcat în haine de in, care spusese atât de frumos rugăciunea şi au pomenit şi rugăciunea celui care spusese rugăciunea de dimineaţă şi pe cel care o spusese pe cea din amurg, fiindcă, de frumos ce spusese rugăciunea omul acela îmbrăcat în haine de in, inima lor se înviorase şi au spus şi ei rugăciunea frumos. Au început să-l laude pe omul acela îmbrăcat în haine de in. Unul i-a lăudat glasul, altul felul de-a rosti vorbele, fiindcă fiecare cuvânt, fiecare dintre cele care ieşeau din gura lui, era limpede şi străveziu, de se puteau vedea punctele din dreptul literelor[168]. Rabinul a spus: Se cunoaşte după glasul lui că e om cu frica lui Dumnezeu.

Au stat şi au povestit despre ziua de Kippur care trecuse şi despre Sărbătoarea Colibelor care se apropia. Şi-au amintit de anii cei buni în care

îndepliniseră porunca de a mânca în colibe aşa cum stă scris la carte, toate cele şapte zile ale sărbătorii, şi şi-au amintit de anii care nu fuseseră buni, când cu mare greutate izbutea un om evlavios să binecuvânteze statul în colibă, uneori din pricina ploilor care nu mai conteneau, şi alteori din pricina zăpezilor care căzuseră mai devreme ca de-obicei, şi alteori din pricina unui ger cumplit de care nici o haină nu te putea apăra. Şi întâmplarea dintr-un an când n-au îndeplinit porunca înălţării de colibă în primele trei zile ale sărbătorii. Nu din pricina ploilor, şi nu din pricina frigului, şi nu din pricina vânturilor rele care câteodată zburau din loc acoperământul colibei, ci din pricina Schülerilor, a ştudenţilor, adică a ştudenţilor în teologie ai preoţilor basilieni. Ce s-a întâmplat? În timp ce tot oraşul era la sinagogă în prima noapte a sărbătorii la rugăciunea de seară şi spunea rugăciunea de seară, Schülerii, ştudenţii au ieşit din ogeacurile lor şi au atras după ei câţiva orăşeni şi au ieşit pe străzile evreilor şi au dărâmat toate colibele, n-au lăsat întreagă nici măcar una singură în care să se poată binecuvânta statul în colibă.

Tot timpul cât au stat la rabin starostele nu i-a povestit rabinului că omul acela îmbrăcat în haine de in se făcuse nevăzut şi, de vreme ce starostele n-a povestit, nici însoţitorii lui n-au povestit. Unul a tăcut din bună-cuviinţă şi altul a tăcut fiindcă, dacă rabi Avli tace, tace desigur cu rost şi socoteală şi chiar dacă nu se ştie care e rostul ăsta, n-are rost să povesteşti în locul lui. Dar când starostele l-a întrebat pe rabin dacă n-ar fi bine să-l primească pe omul acela îmbrăcat în haine de in să fie cantorul statornic au uitat toată buna-cuviinţă şi i-au luat-o înainte rabinului şi toţi au spus: Bine-ar fi, adică ar fi bine dacă omul acela îmbrăcat în haine de in ar fi primit să fie cantorul statornic. N-au plecat de la rabin până n-au fost cu toţii de aceeaşi părere să-l numească pe omul acela îmbrăcat în haine de in cantor statornic.

Când au ieşit din casa rabinului starostele a spus: Vă miraţi, desigur, că nu i-am povestit rabinului despre cel care a spus rugăciunile că s-a făcut nevăzut. Unul a răspuns zicând: Ba deloc, fiindcă m-aş fi mirat dacă excelenţa ta i-ar fi povestit rabinului, căci de ce să tulburi inima rabinului după cinstirea zilei de Yom Kippur. Rabi Avli a spus: Şi asta ar fi o pricină îndestulătoare, dar am să vă spun din ce pricină am tăcut eu. În zilele astea ale noastre, în care n-avem nici Marele Templu şi nici tabernacol şi nici

Mare Preot, fiecare rabin e în oraşul lui ca un Mare Preot. Dacă de Yom Kippur a fost o neorânduială în obştea lui, e ca şi cum asta s-ar fi întâmplat din pricină că rugăciunea lui n-a fost bine primită, şi dacă i-aş fi povestit rabinului ce s-a întâmplat, atunci ar fi fost ca şi cum aş fi vrut să spun că din pricina lui s-a întâmplat ce s-a întâmplat, de-asta nu i-am povestit. Acum, domnilor, acum e noapte, şi noaptea nu putem să facem nimic. Cu voia Domnului, mâine-dimineaţă avem să vedem ce-i de făcut.

8

Erau odinioară bătrâni care a doua zi după Yom Kippur se sculau devreme să meargă la havră, chiar mai devreme decât în alte zile, pentru ca, dacă o să vină diavolul să spună: Priveşte-i pe cei pe care Tu îi iubeşti, care din pricină că ieri Te-ai arătat faţă de ei îngăduitor acum sunt delăsători cu rugăciunile, atunci diavolul să-i vadă că bătrânii aceia care dovedeau înţelepciune se sculau devreme să ajungă la sinagogă cu două-trei ceasuri înainte să fie vremea de rugăciune.

Când au intrat aşadar bătrânii în havră l-au găsit acolo pe omul acela îmbrăcat în haine de in înfăşurat în şalul de rugăciune şi îmbrăcat într-un giulgiu şi stând desculţ şi cu o carte de rugăciuni de sărbătoare deschisă în faţa lui la rugăciunea de Yom Kippur şi buzele i se mişcau şi glasul nu i se auzea. Şi aşa au ştiut că el ţine Yom Kippur două zile.

Stătuse toată noaptea şi toată ziua postind şi spunând rugăciuni. Fiindcă ziua se încheiase şi se vedeau stelele şi se spunea rugăciunea de seară i-au adus vin pentru ieşirea din sărbătoare[169] şi ceva de mâncat. Le-a spus: Cu voia voastră, mă duc la croitor, vinul meu şi mâncarea mea le-am lăsat la el. A venit croitorul cu traista omului îmbrăcat în haine de in şi i-a adus mâncarea. Şi-a spus rugăciunile pe vinul de mere şi a mâncat cât o măslină de prăjitură făcută pe pietre încinse, adică o turtă coaptă pe pietre încinse pe care i-o copsese nevastă-sa în ajun de Yom Kippur. După ce l-a binecuvântat pe Creatorul sufletelor celor multe, omul acela îmbrăcat în haine de in a stat şi a spus: Cu voia voastră, mă duc acasă. Dumnezeu să vă dea vouă şi întregului neam al lui Israel şi lumii întregi un an bun şi binecuvântat.

Slujitorul sinagogii l-a luat de braţ şi i-a spus: Cum o să te duci când te aşteaptă starostele sinagogii? Ţi s-a pregătit un ospăţ, măcar de-aş avea şi eu parte acasă de-un ospăţ ca ăsta. Omul acela îmbrăcat în haine de in s-a dus la staroste.

9

Starostele sinagogii l-a aşezat în faţa lui şi a deschis sertarul mesei şi i-a întins o pungă plină cu galbeni, şi i-a spus: Asta e simbria ta pentru rugăciuni. I-a spus: Ce rost are aici simbria? Oricum aş fi spus rugăciunile. I-a spus: Sunt aici bani să-ţi cumperi un şal de rugăciune nou sau o carte de rugăciuni de sărbătoare sau oricare dintre părţile Pentateuhului cu tâlcuirile alături. Era acolo rabi Iosef, fiul socrului starostelui. Rabi Iosef a spus: Toţi se dau în vânt după bani, iar omul ăsta nu primeşte bani. Ia, prietene, ia. Omul acela îmbrăcat în haine de in stătea şi tăcea.

Rabi Shmuel, fiul cel mare al starostelui, i-a spus: Oare nu vrei să te bucuri de banii care ţi se cuvin şi care îţi sunt dăruiţi din toată inima, după cum scrie la carte? Eu îţi spun că vin din buzunarul tatei. Poate că te îndoieşti că sunt bani curaţi. Eu îţi spun: Sunt bani curaţi. Când la judecata din ceruri are să ne întrebe îngerul dacă ne-am câştigat pâinea cinstit, sunt sigur de tata – să-i dea Cel de Sus ani mulţi – că n-o să gângăvească, fiindcă nu s-a bucurat, de când e el, de o singură para care să nu fie curată. Omul acela îmbrăcat în haine de in i-a spus lui rabi Shmuel: Un om ca taică-tău e un dar al cerurilor. I-au spus: Dacă aşa stau lucrurile, atunci de ce nu vrei să primeşti simbrie pentru rugăciunile tale? A răspuns zicând: Numele meu e Gavriel şi mi s-a dat numele după numele bunicului meu celui sfânt, rabi Gavriel. I-au spus: Ce-are asta cu simbria pentru rugăciuni? Stătea şi tăcea. I-au spus: Ce răspuns dai la întrebarea asta? A răspuns zicând: E greu de răspuns, dar, pentru că întrebaţi, am să răspund.

A zăbovit câteva clipe şi a şoptit. I-au spus: Ce-ai şoptit? Le-a spus: M-am rugat pentru mine ca vorbele mele să fie pe plac Celui care-l face pe om să amuţească[170]. Stăpânul casei le-a spus alor lui: Aţi auzit rugăciunea ovreiului ăstuia. Ei au dat din cap şi au spus: E o rugăciune frumoasă. Stăpânul casei a spus: Acum să auzim ce are de spus.

Omul acela îmbrăcat în haine de in a spus: Mi-am scrutat inima şi am văzut că toate faptele care cad asupra noastră, tot ce se petrece cu noi, fie că spre bine, fie că spre mai bine, orice faptă îşi are obârşia în altă faptă şi toate laolaltă de la Cel de Sus, fie-i voinţa binecuvântată, căci El le-a făcut şi tot El le-a împletit pe toate între ele. Dacă omul învaţă ceva dintr-un alt ceva şi în felul ăsta ajunge să făptuiască ceva anume sau să nu făptuiască ceva anume atunci el se simte cu sufletul împăcat şi viaţa îi e frumoasă.

I-au spus: L-ai pomenit pe bunicul tău cel sfânt şi ai spus că ţi s-a dat numele după numele lui. Desigur, n-ai pomenit asta degeaba, desigur, asta are legătură cu ce ai de spus, povesteşte-ne despre bunicul tău cel sfânt. E o faptă bună să povesteşti spre lauda celor drepţi, şi cu atât mai mult spre lauda unui om sfânt al lui Dumnezeu, un om căruia i-a fost dat să se jertfească pentru sfinţirea numelui lui Dumnezeu. Omul acela îmbrăcat în haine de in a spus: E o poruncă să vorbeşti spre lauda celor drepţi, dacă povestea spusă spre lauda lor îndeamnă la fapte ca faptele celor drepţi. Eu în nimicnicia mea nu am ajuns la fapte ca astea. Tot ce pot să fac e să povestesc faptele bunicului meu celui sfânt, după numele căruia mi s-a dat mie numele. De multe ori am povestit povestea faptelor lui în sinea mea. Acum că-mi spuneţi: Povesteşte-ne povestea bunicului tău celui sfânt, lucrurile îmi vin pe buze şi se cer rostite. Cu voia voastră, ovrei dragi inimii mele, am să încerc să le ajut să fie rostite. A mai zăbovit câteva clipe şi a şoptit ceva. Şi ei au ştiut că el spune o rugăciune pentru sine ca povestea lui să-i fie pe plac stăpânului tuturor faptelor.

10

Stăpâna casei a fost cuprinsă de grijă pentru cel care spusese rugăciunile că a întârziat şi n-a venit la masă. A trimis după el o dată şi de două ori şi n-a venit. S-a dus să vadă de ce nu vine.

A intrat şi a văzut că ochii tuturor sunt parcă nedezlipiţi de buzele lui, şi şi-a închipuit că le povestea ceva de mare însemnătate şi că ei doresc să audă mai mult şi a ştiut de ce s-a întors slujnica fără el.

S-a gândit în sinea ei: Omul a stat două zile la rând postind şi spunând rugăciuni şi încă n-a mâncat, dacă eu nu-l chem să mănânce atunci nimeni

n-o să-i spună şezi şi mănâncă. I-a şoptit bărbatului ei: Avli, masa e pusă de-acum şi supa e gata. Pofteşte-l pe omul care a spus rugăciunile să vină să-şi spele mâinile.

Rabi Avli i-a spus celui care rostise rugăciunile: Cina ta te aşteaptă, vino şi spală-ţi mâinile. I-a spus: Am mâncat de-acum. L-au privit toţi cu uimire, fiindcă ştiau că toată masa lui după două zile de post fusese un pahar de vin de mere şi o bucată de turtă. Le-a spus: Nu mănânc decât o singură dată pe zi în afară de zilele de sabat şi de zilele de sărbătoare. I-au spus: Păi dac-ai mâncat din turtă o bucăţică nu mai mare decât o măslină asta se cheamă c-ai mâncat? Le-a spus: Omul care se mulţumeşte cu puţin şi nu cere mai mult e la fel de uşor de săturat ca unul care de-acum a mâncat mult. Cu voia voastră, am să mă întorc acasă. La nevastă-mea şi la fetele mele.

I-au spus: Aşa nu se porneşte cu bine la drum. Înnoptează aci în noaptea asta şi, cu voia Domnului, dimineaţă devreme după rugăciune ai să pleci la drum. Le-a spus: Vă rog, nu mă faceţi să mai zăbovesc. Vreau să înfig în pământ parii pentru colibă. I-au spus: Şi nu ţi-e teamă să mergi singur noaptea? Le-a spus: Sunt gata să schimb teama mea pe teama unuia despre care s-a spus Să te temi de Domnul, Dumnezeul tău[171]. I-au spus: Dar înainte să pleci povesteşte-ne fapta bunicului tău celui sfânt. A dat din cap către ei şi a început să povestească.

11

Bunicu-meu cel sfânt avea glas frumos. Cei care ştiu ce înseamnă o cântare frumoasă spuneau: O dată la o sută de ani se naşte un asemenea glas. Când a început să ştudiruiască Pentateuhul, cantorul l-a alăturat pe bunicu-meu obştii ajutoarelor lui. Bunicu-meu îl ajuta pe cantor să cânte rugăciunile şi-l bucura pe Dumnezeu după cum îi bucura pe oameni. Şi fiindcă bunicu-meu era un om foarte modest, era drag oamenilor şi era drag cantorului bătrân şi oricând avea bunicu-meu un răgaz de la ştudiruirea Talmudului cantorul se plimba cu el prin acele cântări străvechi care erau îndrăgite de străbunii noştri şi dragi Celui de Sus. Unele dintre ele se auzeau printre bunicii şi străbunicii şi stră-străbunicii noştri, câteva dintre ele le-am auzit şi eu. Şi de unde ştiu eu că ele sunt dintre acele cântece

străvechi? Ştiu fiindcă sufletul se bucură de ele, fiindcă sufletului îi e dor de tot ce-a auzit înainte de a coborî în trup, şi dacă ajunge la el ceva din ceea ce a auzit înainte să coboare în trup atunci se bucură. Când are să se dezvăluie Mesia celor drepţi, fie ca asta să se întâmple cât de curând, noi toţi avem să-l auzim şi să ne bucurăm.

Într-o zi i s-au betegit cantorului picioarele, au trecut câteva zile şi câteva săptămâni şi el nu mai putea să şi le mişte. Fiindcă se apropiau Zilele Înfricoşătoare şi au văzut că nu poate cantorul să stea lângă pupitrul lui şi să spună rugăciunile, au început să întrebe: Cine are să stea lângă pupitru şi are să spună rugăciunile de Anul Nou şi de Yom Kippur? A auzit asta cantorul şi a spus: Gavriel o să cânte rugăciunile, el o să stea în faţa pupitrului. Glasul lui e frumos şi inima lui e în ceruri, el e un trimis aşa cum se cere în faţa Celui de Sus. Şi bunicu-meu rabi Gavriel era încă un puişor. Încă nu trecuseră nici trei ani din ziua în care se însurase.

Şi-a pregătit bunicu-meu inima în întâmpinarea Zilelor Înfricoşătoare şi-l întreba pe cantor pe ce melodie să spună rugăciunea asta şi pe ce melodie rugăciunea astălaltă, şi ce cântări să lungească şi ce cântări să scurteze. Bunicu-meu avea grijă şi asculta un sfat de om înţelept, întrucât, mai ales dacă un dascăl nu-şi pizmuieşte învăţăcelul, marea înţelepciune e ca învăţăcelul să se lase îndrumat de dascălul lui şi să-i ceară sfatul, asta îl bucură pe dascăl, căci îi arată că încă mai e nevoie de el.

În ajunul Anului Nou bătrânul s-a simţit mai în puteri şi şedea în pat şi le spunea alor casei: Daţi-mi surtucul meu de sărbătoare. Doresc să întâmpin Anul Nou la sinagogă împreună cu toţi oamenii din oraşul meu. I-au spus: Cum ai să mergi dacă eşti bolnav? Le-a răspuns zicând: Bucuria de a mă ruga împreună cu toţi ceilalţi are să-mi vină în ajutor şi are să-mi dea puteri.

L-au îmbrăcat în strai de sărbătoare şi l-au dus la sinagogă. De fapt, l-au dus în braţe, şi el striga întruna: Dar cei ce se încred în Domnul îşi înnoiesc puterea, ei zboară ca vulturii.[172]

L-au adus la sinagogă şi l-au aşezat la locul lui. Le-a spus: Puneţi-mi un scaun lângă pupitru să ascult rugăciunea dragului meu Gavriel. I-au adus un scaun şi l-au aşezat lângă pupitru.

A venit vremea rugăciunii de seară. Bunicu-meu rabi Gavriel s-a înfăşurat în şalul de rugăciune şi s-a apropiat de pupitru. Cantorul i-a şoptit

şi i-a spus: Gavriel fiule, patruzeci de ani mai puţin unul am fost aici cantor, acum că intru în al patruzecilea an doresc să-l întâmpin în rugăciune lângă pupitru. Ridică-mă, fiule, în picioare şi sprijină-mă şi stai de-a dreapta mea şi ajută-mă cu glasul tău şi Cel care aude rugăciunea poporului Lui, neamul lui Israel, are să primească rugăciunea noastră cu bunăvoinţă şi cu îndurare. Bunicu-meu a răspuns: Amen, şi i-a dat şalul de rugăciune. Cantorul s-a înfăşurat în el şi a spus: Binecuvântaţi, şi a strigat: Ascultă-i binecuvântările, şi a dat glas rugăciunii. De atâta trudă, plină de freamăt şi cu frică de Dumnezeu, îi era şalul îmbibat de sudoare.

Înainte de Primeşte, Doamne, rugăciunile neamului lui Israel, şi-a desfăcut cantorul bătrân braţele şi şi-a desfăcut amândouă palmele şi a început cântarea Al Domnului este pământul cu tot ce este pe el[173], ceea ce nu se obişnuia prin obşti, dar sunt locuri în care cântarea asta se spune în nopţile Zilelor Înfricoşătoare între rugăciune şi kadişul întreg, şi sunt locuri în care ea se spune la deschiderea tabernacolului, fiindcă, atunci când se apropie Anul Nou şi neamul lui Israel intră în havre şi în şcolile de ştudiruit Talmudul şi spune rugăciuni, vine Satana să-şi urzească uneltirile lui diavoleşti şi spune: Oare dumnealor se gândesc să cinstească marele Lui nume, sau nu se gândesc decât să plodească şi să înfulece? Câţiva înţelepţi au găsit un leac împotriva diavolului care prigoneşte neamul lui Israel, şi leacul ar fi ca după rugăciunea de seară să se cânte psalmul Al Domnului este pământul cu tot ce este pe el, fiindcă, dacă vede că neamul lui Israel şi-a încheiat rugăciunea, Satana se întoarce la locul lui, şi el nu ştie că psalmul ăsta e ca un talisman care dă parnusă şi cine dă parnusă, cine dă de lucru dă şi urmaşi, şi dă viaţă, şi Satana nu deschide gura şi nu unelteşte împotriva neamului lui Israel, iar Dumnezeu îndeplineşte toate dorinţele de bine ale inimii celor din neamul lui Israel ca pentru David, robul lui Dumnezeu, fiindcă David L-a rugat de-acum în psalmul de dinainte Tu îmi întinzi masa în faţa potrivnicilor mei[174] şi-aşa mai departe .

Stătea aşadar bătrânul în faţa pupitrului şi repeta cuvintele lui David cu teamă şi cu înfiorare, de s-a cutremurat pupitrul şi toată sinagoga, toată, de la un capăt până la celălalt. Bătrânul a uitat că picioarele nu-l ţin şi a uitat că se sprijinea de pupitru şi şi-a întins din nou palmele şi a strigat Cine va

putea să se suie la muntele Domnului? Cine se va ridica până la locul Lui cel Sfânt?[175] I s-au tăiat picioarele. Şi fiindcă i s-au tăiat picioarele, a căzut.

Pentru rugăciunea de sărbătoare l-au trecut pe bunicul meu cel sfânt în dreptul pupitrului. A stat bunicul meu cel sfânt în dreptul pupitrului şi a cântat rugăciunile de Anul Nou şi de Yom Kippur, de Sărbătoarea Colibelor şi de A opta zi[176] şi de Sărbătoarea Cărţii Sfinte şi rugăciunea lui a fost ascultată în ceruri. Şi cum au ştiut oamenii că rugăciunea a fost ascultată? Fiindcă nici unul dintre cei de faţă nu şi-a abătut gândul de la rugăciune.

Şi aici am să aduc laude unui om drept şi curat. Când fiii cantorului s-au întors de la sinagogă tatăl lor i-a întrebat: Cum a fost rugăciunea lui Gavriel? Erau încredinţaţi că, dacă tatăl lor are să audă că rugăciunea a fost frumoasă, asta are să-l mâhnească. Şi ce-au făcut, i-au răspuns cu limbă dulce.[177] Bătrânul a simţit asta şi a spus: Proştilor, voi credeţi că eu îl invidiez pe Gavriel, dar eu vă invidiez pe voi că aveţi norocul ca Gavriel să fie cantorul vostru, trimisul vostru pe lângă Cel de Sus.

12

Şapte-opt zile după sărbătoare slujitorul sinagogii a venit la bunicu-meu şi a pus în faţa lui o pungă plină cu bani. Chiar pe Talmudul din care învăţa bunicu-meu a pus slujitorul punga cu bani. Bunicu-meu a măturat cu palma banii de pe Talmud şi a întrebat: Ce-i asta? Slujitorul a răspuns zicând: Ţi-am adus simbria pentru rugăciunile tale. De ruşine faţa bunicului s-a făcut ca varul şi bunicul i-a spus slujitorului: Ia repede banii şi înapoiază-i cui i-a trimis. Slavă Domnului, n-am nevoie de banii obştei. Slujitorul a fost cuprins de uimire şi a spus: Dacă-i aşa, aşa să fie. A luat banii şi a plecat. Când a intrat, a intrat plin de sine, când a ieşit, a ieşit pe ascuns. Bunicu-meu l-a chemat înapoi şi a deschis sertarul mesei şi a scos de-acolo câţiva bănuţi şi a şoptit: Îmi voi împlini juruinţele făcute Domnului.[178] Şi i-a spus slujitorului: Aici e juruinţa mea şi aici e simbria pentru osteneala ta.

După rugăciunea de seară, când s-a întors socrul lui de la sinagogă şi soacră-sa de la prăvălie, le-a povestit toată tărăşenia. Socru-său i-a spus: Bine-ai făcut că le-ai înapoiat banii şi bine-ai spus că nu ai nevoie de banii obştii. Cât timp trăiesc eu şi Dumnezeu îmi îngăduie masa mea e pusă

pentru tine, pentru nevastă-ta şi pentru copiii pe care o să-i aveţi. Nevasta socrului a adăugat şi a spus: Slavă Domnului, Rivka Dvora ta poate să-ţi gătească o mâncare caldă fără să adauge obştea nici măcar o scobitoare în foc. Bunicu-meu a spus: Poate că trebuia să iau banii şi să-i trimit cantorului bătrân. Bătrâna mea a spus: Omul trebuie să se străduiască întotdeauna ca mâinile lui să rămână curate de banii obştei. Dacă are să ne dea Dumnezeu avem să dăm din al nostru. Au spus taică-său şi maică-sa bătrânului meu sfânt: Gavriel, ce spui tu de nevastă-ta? Credeam că puicuţa asta nu ştie nici să piuie, şi până la urmă uite că vorbeşte cu înţelepciune.

Bunicul meu cel sfânt a spus vorbe de laudă şi i-a mulţumit Celui de Sus, fie numele lui binecuvântat, că i-a hotărât soarta printre oameni buni, care îi îngăduie să îndeplinească poruncile Domnului nu pentru ca să capete pentru asta răsplată pe lumea asta. S-a întors la Talmudul lui şi a şstudiruit cea mai mare parte a nopţii, şi nimeni nu i-a spus să-i fie milă de ulei, să-i fie milă de fitil, dimpotrivă, spunea socru-său, adică tatăl bunică-mii, fie-le ţărâna uşoară, să dea Dumnezeu să mă lumineze în mormânt cu lumina înţelepciunii lui după cum îmi luminează casa, şi altele asemenea, cu puţin alte cuvinte a spus soacră-sa, adică mama bunică-mii, fie-i amintirea binecuvântată, să dea Dumnezeu ca la învierea morţilor să mă trezesc auzind asemenea cântări.

În alt an starostele sinagogii i-a trimis din nou bunicului meu simbrie pentru rugăciuni. Şi de ce i-a trimis? Doar ştia că bunicu-meu nu primeşte simbrie. Dar starostele a spus: Eu fac ce-am de făcut, iar cantorul n-are decât să facă ce-are el de făcut. Dacă are să vrea, atunci are să primească, dacă n-are să vrea, atunci să trimită banii înapoi.

A luat bunicu-meu banii şi i-a ţinut câteva clipe şi a stat de vorbă cu slujitorul sinagogii despre treburile sinagogii şi despre altele asemenea, apoi i-a pus în mână banii şi a spus: Ca să cinstesc obştea am luat banii, şi acum înapoiez obştii banii ca să-l cinstesc pe Cel de Sus, datorită căruia nu am nevoie de nici un dar din partea obştei. A deschis sertarul mesei şi a scos de-acolo câţiva bănuţi şi a împărţit bănuţii în două grămăjoare, una i-a dat-o slujitorului ca simbrie pentru osteneala lui şi cealaltă a dat-o pentru sinagogă, bani de prinos şi de pomeni.

În alt an iar i-a trimis starostele sinagogii simbrie pentru rugăciuni. Starostele a spus: Anul trecut i-a fost uşor lui socru-său să-l ţină, anul ăsta, fiindcă i-a născut nevasta un fiu, îi e greu lui Gavriel să lase hrana lui de toate zilele în seama lui socru-său, dar aşa cum făcuse bunicu-meu cel sfânt doi ani, aşa a făcut şi în anul acela. A luat banii şi a stat de vorbă cu slujitorul sinagogii, apoi i-a înapoiat banii şi i-a dat simbrie pentru osteneală şi i-a mai dat şi ceea ce făgăduise sinagogii.

13

Cantorul cel bătrân s-a stins şi a plecat pe lumea cealaltă, iar bunicului meu celui sfânt nu i-au mai spus cantorul cel nou. Cei care ştudiruiau Cartea Sfântă îi spuneau rabi Gavriel cel care spune rugăciunile, iar în oraş i se spunea rabi Gavriel cantorul. Oaspeţi care se nimereau în oraş şi auzeau rugăciunile lui spuneau: Cât e de neiertătoare trebuinţa de a-ţi câştiga o pâine, dacă după o rugăciune ca asta încă ne mai străduim să ne câştigăm într-un fel pâinea. Dacă se nimerea acolo cineva dintr-un oraş bogat atunci spunea: Un asemenea cantor noi l-am scălda în galbeni. Şi s-a întâmplat ca unul dintr-un oraş mare care s-a nimerit în oraşul nostru şi l-a auzit pe bunicul meu cel sfânt spunând rugăciuni să-i ceară să se strămute în oraşul lui şi să-i spună, cu puţin alte vorbe, ceea ce i-au spus cei din neamul lui Dan tânărului preot atunci când au luat chipul cioplit din casa lui Mica: Ce ţi-e mai bine, să fii cantor pentru o adunare de două sute de evrei, sau să fii cantor într-o obşte mare în care sunt, nu le fie de deochi, mai mult de două mii de ovrei şi printre ei mulţi bogătaşi?[179]

Bunicul meu cel sfânt nu s-a lăsat ispitit de bogăţie şi nici de onoruri, pentru că el nu-şi dorea decât Cartea Sfântă a lui Dumnezeu şi rugăciunea lui era pe placul Celui de Sus, deoarece toţi cei care se rugau împreună cu bunicul meu cel sfânt îşi înviorau inima să-l iubească pe Dumnezeu şi să-i fie credincioşi. Şi, pe lângă asta, bunicul meu cel sfânt a început să ştudiruiască Mishna în tovărăşia câtorva gospodari în fiecare seară după rugăciunea de amurg. De aceea socru-său şi soacră-sa sunt pomeniţi cu recunoştinţă că l-au ţinut şi n-a trebuit să se bucure de bani ai obştii sau de daruri de la gospodari, pentru că Dumnezeu i-a hotărât soarta printre

oameni buni şi drepţi care l-au scutit de povara îndatoririi de a-şi câştiga pâinea şi i-au înlesnit să-l slujească în toate chipurile pe Cel de Sus.

14

Când a intrat bunicu-meu în casa lui socru-său nu erau în casă decât el şi nevastă-sa. După o vreme casa s-a umplut de fii şi de fiice. După o vreme fiii au ajuns la vârsta îndeplinirii poruncilor, şi fetele au ajuns fete de măritat, şi nu era masă care să nu fie binecuvântată cu câţiva oaspeţi şi uneori chiar cu zece, şi gazdele pomeneau numele Domnului, care le aducea la masă câte un peţitor sau un cuscru sau un ginere sau pur şi simplu un om trimis să vadă dacă mireasa nu e şchioapă sau oarbă. Când bunică-mea s-a măritat cu bunicu-meu era singurul copil al lui taică-său şi al maică-sii. După o vreme maică-sa a mai născut şi alţi fii şi alte fiice. Bunicii mele celei drepte îi părea rău să le încurce pe surorile ei. S-a dus şi a închiriat o locuinţă şi şi-a făcut casă şi a deschis o prăvălie şi a început să-şi câştige pâinea.

Rivka Dvora, bunica mea care a intrat în rai fără să treacă prin chinurile iadului, fiindcă a avut norocul să-şi vadă cu ochii stră-strănepoţii, era o femeie osebită. Se pricepea la marfă şi se pricepea la oameni, pe care poţi să te bizui şi pe care n-ai voie să te bizui, cui poţi să-i vinzi pe datorie şi cui nu poţi să-i vinzi pe datorie. Se tocmea în prăvălie şi avea de-a face cu femeile de prin sate, creştinele care fac pânzeturi şi stofe şi aduc să vândă la oraş ce au ţesut cu mâinile lor. Cele pe care le cunoscuse în prăvălia maică-sii le trimitea înapoi la maică-sa, celor pe care nu le cunoştea din prăvălia maică-sii le lua marfa, ca, de pildă, fetelor care crescuseră între timp sau ca femeilor din sate depărtate care se duseseră după bărbaţii lor ori ca, de pildă, fetelor pe care chiaburii le aduseseră în satele lor. Dar ea făcea tot ceea ce face o femeie pentru bărbatul ei, gătea şi cocea şi cosea şi-i spăla cămaşa pentru sabat, şi ducea şi copiii la *heder*, şi nu-l ostenea pe bunicu-meu cel sfânt cu nimic care să-l ia de la studiruitul Cărţii Sfinte, în afară de o dată pe săptămână când punea în faţa lui toţi banii primiţi ca să facă socoteala ce a câştigat şi să despartă zeciuiala, să împartă la cei care studiruiau

Talmudul şi erau săraci, fiindcă sunt şi din aceia care ştudiruiesc Talmudul în sărăcie, iar Cel de Sus le deschide ochii celor care se tem de el şi îi face să-şi deschidă mâna ca să le dea acelora să nu moară de foame. Socotelile negoţului cu femeile creştine care-i aduceau pânze şi stofe ţesute cu mâna lor le ţinea bunică-mea singură.

15

Într-un an s-a nimerit în oraşul bunicului meu un neguţător de cărţi. În drumul lui spre un târg unde ţineau sfat rabinii cei mari cu dregătorii Sfatului celor patru ţări[180], neguţătorul de cărţi a trecut prin oraşul bunicului meu. Era acolo în mijlocul pieţei un fel de piatră cu o mogâldeaţă pe ea, ca pietrele la care se închină creştinii din ţările astea. Căruţa s-a lovit de piatră, şi din căruţă a căzut un butoi, şi butoiul s-a spart, şi cărţile care erau în butoi s-au risipit.

S-a auzit în oraş că s-a nimerit pe-acolo un neguţător de cărţi. Au ieşit câţiva dintre cei care ştudiruiau Cartea Sfântă să vadă ce cărţi adusese acela. A venit timpul rugăciunii de amurg. A luat cărţile din mâinile lor şi le-a pus în căruţă şi a lăsat căruţa şi caii în paza unui om care închiria cai călătorilor, iar el a alergat la sinagogă să spună rugăciunile de amurg şi de seară.

S-au adunat în jurul lui oamenii din sinagogă şi i-au spus: Ţi-ai încredinţat cărţile cailor. Oare nu era mai bine să fie puse în sinagogă? Uite-aici o masă, aici sunt ştiutori de carte, întinde-ţi cărţile pe masă să le vedem. S-a dus şi a adus cărţile care fuseseră în butoiul spart şi le-a întins pe masa pe care i-au făcut loc. Erau printre ele cărţi pe care nu le văzuse nimeni niciodată, numele scriitorilor ajunseseră până la ei, dar cărţile lor nu ajunseseră până la ei.

Cărţile erau scumpe pe vremea aceea şi nu fiecare avea bani pentru ele. Dacă se nimerea un bănuţ în mâna unui om era nevoie de bănuţul acela pentru multe nevoi de-ale trupului. Dar au spus: Nu în fiecare zi se întâmplă pe-aici un asemenea călător. Nu apucase meseriaşul să dreagă căruţa şi să lege butoaiele cu cercuri de butoi noi, şi neguţătorul de cărţi vânduse cele mai multe dintre cărţile din butoiul spart, iar cărţile care nu şi-au găsit cumpărător le-a pus într-un sac şi s-a pregătit să plece la drum.

Printre cărţile scumpe pe care neguţătorul de cărţi le pusese pe masă în sinagogă bunicul meu cel sfânt a văzut cartea *Înţelepciunea jertfei* a înţeleptului ştiutor al Cabalei rabi Moshe din Cracovia[181], cel care a scris *Căile lui Moshe* despre *Cele patru rânduri*, care a fost un mare înţelept priceput în şapte înţelepciuni şi prin ele a tălmăcit căile pe care îndeamnă havra să păşeşti în tot ce priveşte jertfele şi păcătoşii care trebuie jertfiţi, şi în ceea ce priveşte alte câteva porunci ale Domnului, şi, de asemenea, în ceea ce priveşte câteva dintre zicerile străbunilor noştri înţelepţi, fie-le amintirea binecuvântată. Am povestit toate astea pentru că sunt lucruri care s-au petrecut cu bunicul meu cel sfânt. De-acum înainte sunt pentru mine totuna, de nedespărţit, bunicul meu cel sfânt şi *Înţelepciunea jertfei*. Dar să spun mai întâi câteva lucruri despre bunicul meu cel sfânt.

16

Din ziua în care bunicul meu cel sfânt îşi închegase gândurile despre cele sfinte, de atunci se aplecase asupra Talmudului şi asupra comentariilor lui Rashi şi asupra Adaosurilor[182]. De când începuse să înveţe temeliile credinţei şi ale datinii împreună cu gospodari aşezaţi îşi însuşea datinile înainte să le propovăduiască altora. Şi în ajun de sabat citea de două ori din Cartea Sfântă şi o dată din traducere[183], iar de sabat ştudiruia capitolul despre sabat. Şi dacă nu termina de ştudiruit tot capitolul de sabat, atunci încheia la ieşirea din sabat sau duminica de după sabat. De când fusese numit cantor obişnuia înainte de orice sărbătoare care cere pelerinaj la Ierusalim şi înainte de Zilele Înfricoşătoare să cerceteze comentariile din cartea cu rugăciuni de sărbătoare. Dacă găsea un comentariu mulţumitor era bucuros, dacă nu găsea, atunci se bizuia pe Cartea Sfântă însăşi, fiindcă stă scris în Cartea lui Ben Sira[184] care e pomenită în Talmud: Nu cerceta ce e mai presus de înţelegerea ta şi nici ce e dinadins tăinuit vederii tale. Cercetează ce ţi-e îngăduit, nu te îndeletnici cu cele ascunse privirii.[185]

Şi pentru că era un om sfânt şi sufletul lui era legat de Cartea Sfântă i s-au dezvăluit în vis lucruri pe care omul nu le poate înţelege decât dacă e trecut prin flacăra Cărţii Sfinte. Odată i s-a dezvăluit în vis taina formei Marelui Templu, care era pe potriva formei lumii. Şi altă dată i s-a dezvăluit

şi tâlcul celor spuse de străbunii noştri înţelepţi, fie-le amintirea binecuvântată, şi anume că vioara lui David era cu şapte strune, iar atunci când va veni Mesia va avea opt strune, iar pe lumea cealaltă zece.

Din clipa în care a răsfoit bunicu-meu *Înţelepciunea jertfei* şi a găsit în ea tot felul de lucruri pe care el le văzuse în vis şi, pe lângă aceste lucruri, şi câteva lucruri minunate pe care le respinsese din pricina acelui „Nu cerceta ce e mai presus de înţelegerea ta“, iar acum le-a găsit tălmăcite şi lămurite şi limpezite de către un mare înţelept, care era şi un om drept şi un cabalist ale cărui învăţături au fost primite în cele mai multe dintre obşti, de atunci şi-a dorit el cartea aceea scumpă ca să-şi desfete cu ea sufletul lui curat.

17

Cartea era scumpă, fiindcă era tipărită pe hârtie bună şi cu litere mari, şi mai erau acolo şi desene, şi pe lângă toate astea mai era şi legată în coperţi desenate într-o sumedenie de culori şi un fel de auriu înveşmânta totul. Dar cum putea el să cumpere o asemenea carte, când el studiruia, după cum e datina, Cartea Sfântă, iar nevastă-sa se îndeletnicea cu negoţul şi îl ţinea pe el, şi ţinea şi casa, şi nu-i stă bine unui om să ceară de la nevastă-sa un lucru de care cugetul ei e departe. A spus bunicul meu cel sfânt: Cu ce sunt eu mai bun decât străbunii mei, bunicul tatei a vrut să meargă să studiruiască Talmudul la şcoala lui rabi Shachna la Lublin[186], şi nu s-a dus, fiindcă nu avea ce încălţa, tatăl tatei voia să-şi cumpere cartea lui Mordechai[187], şi n-a cumpărat-o fiindcă n-avea bani.

Cei drepţi îşi pot stăpâni pornirile inimii. I-a trecut prin cap să ia din banii de zeciuială. N-a luat gândul ăsta în seamă. Gândul i-a spus: Sunt bogătaşi care plătesc cu banii de zeciuială ceea ce făgăduiesc şi jură pe Cartea Sfântă să dea ca pomană. N-a ascultat gândul ăsta. Gândul s-a ivit din nou şi i-a spus: Nu numai atât, ci şalul frumos de rugăciune care e pe ei, filacterele de pe ei, Pentateuhurile şi cărţile de rugăciune din mâinile lor din banii de zeciuială şi le-au luat. S-a căit bunicu-meu că încă mai e pradă uşoară pentru pornirea lui lăuntrică care pofteşte să-l mâne la lucruri de felul ăsta.

Bunică-mea cea dreaptă, fie-i ţărâna uşoară, veghea asupra celor ce se petreceau la ea în casă[188] şi ştia tot ce se petrecea în tainiţele sufletului fiecăruia din casă. A văzut faţa bunicului meu şi i-a spus: Văd eu că ţi s-a întâmplat ceva şi tu-mi ascunzi, şi el i-a povestit toată întâmplarea. A stat şi-a tăcut. În cele din urmă a deschis sertarul mesei şi i-a spus: Uită-te aici, vezi, poate că e aici destul ca să-ţi cumperi cartea.

Bunicu-meu s-a speriat şi a spus: Cum o să iau din banii ăştia ai tăi păstraţi ca să cumperi cu ei marfă nouă? A spus bătrâna mea cea dreaptă: Păi încă n-am numărat toţi banii care sunt în sertar, dar dacă Dumnezeu ţi-a dat gândul ăsta să-ţi iei o carte, probabil că a dat bani şi ca să iau cu ei marfă nouă, şi ca să cumperi cartea. Ia banii repede şi du-te la neguţătorul de cărţi, fiindcă am auzit că se pregăteşte să plece la drum.

Bunicu-meu a luat banii şi s-a dus la neguţătorul de cărţi. L-a găsit strângându-şi calabalâcul ca să plece la drum. Bunicu-meu i-a pus în faţă preţul cărţii. Neguţătorul de cărţi i-a spus: Am vândut-o de-acum. Cine e cel care a cumpărat-o? Nu l-am întrebat cine e, şi el nu mi-a spus cum îl cheamă.

S-a întors bunicu-meu la bunică-mea şi i-a spus că altcineva a cumpărat cartea. Bătrâna mea a spus: Asta înseamnă că nu ţie ţi-era hărăzită cartea, ci celui care a cumpărat-o. În privinţa asta femeia aceea dreaptă a greşit şi n-a greşit. Însă înainte să ajung la miezul poveştii am să mai povestesc ceva. După ce i-a înapoiat bunicu-meu toţi banii nevesti-sii i s-a liniştit din nou sufletul şi s-a întors la ştudiruitul lui obişnuit şi a învăţat cu şi mai multă tragere de inimă, ca şi cum ar fi prins din nou gustul Cărţii Sfinte. Chiar şi de visat a început să viseze alte lucruri. Atâta doar, că de Anul Nou, ziua şi nu noaptea, aievea şi nu în vis, i s-a arătat rabi Amnon, acela care a plăsmuit cântecul Să vă spun cât e de neînduplecată ziua Judecăţii de Apoi[189]. Şi bunicul meu cel sfânt a cântat poemul pe aceeaşi melodie pe care l-a cântat rabi Amnon după ce arhiepiscopul din Mainz i-a retezat încheieturile degetelor de la mâini şi de la picioare. Şi de unde se ştie că aşa a fost? Se ştie, pentru că a doua zi când a dorit s-o cânte din nou nu a putut s-o cânte din nou, deoarece aşa e felul melodiilor pe care le auzim în vedenii, atunci când le auzim le putem cânta din nou, dar dacă vrem să le cântăm din nou mai târziu, nu mai putem să ni le aducem aminte.

Şi toţi cei din oraş care ştiau să cânte au încercat de-acum să cânte melodia şi gâtlejul nu le scotea nici un sunet. Fiindcă dacă bunicu-meu care o auzise de la rabi Amnon nu a izbutit s-o cânte din nou, apoi ei, cei care au auzit-o de la cel care o auzise de la rabi Amnon, cu atât mai puţin puteau s-o cânte.

În ajunul Sărbătorii Cărţii Sfinte unul din oamenii de la sinagogă i-a spus bătrânului meu: Rabi Gavriel, cu rugăciunea pentru ploaie[190] pe care ai rostit-o mi-ai făcut o plăcere care mi-a sporit bucuria sărbătorii. Dacă încă mai doreşti cartea *Înţelepciunea jertfei*, atunci cartea e a ta. Bunicu-meu a dat din cap că da, adică încă mai doreşte cartea. Din pricina sfinţeniei zilei de sărbătoare şi a sfinţeniei sinagogii unde nu se spun decât lucruri potrivite pentru spus în sinagogă, bunicu-meu nu l-a întrebat care-i preţul cărţii.

Când s-a apropiat bunicu-meu de pupitrul cantorului pentru rugăciunea întregitoare care se rosteşte de sărbătoare a simţit o slăbiciune. A crezut că slăbiciunea i se trage din oboseală. Dar nu era asta, ci cartea *Înţelepciunea jertfelor* nu-i dădea pace. Şi nu cartea nu-i dădea pace, ci grija de bani îl chinuia. De unde are să ia banii ca s-o plătească.

Oamenii care obişnuiau să spună că rugăciunea lui rabi Gavriel le aduce în inimi bucurie de sabat în zilele de sabat şi bucurie de sărbătoare în zilele de sărbătoare în ziua aceea au spus: Ce i s-a întâmplat omului care spune la noi rugăciunile, azi rugăciunea lui parcă n-avea gust de sărbătoare. Unii dintre ei au spus: Poate că are vreun necaz acasă, şi alţii au spus: Poate că are o grijă pe suflet. Şi au mai fost cei care au spus: E istovit după toate rugăciunile pe care le-a spus de la Anul Nou încoace, s-a lăsat peste el o slăbiciune. Însă cei care-l cunoşteau pe bunicul meu cel sfânt au spus: Nu spuneţi că asta e slăbiciune. Dacă noi, cei care căpătăm puteri din puterea rugăciunilor pe care le spune el, ne păstrăm puterea, cu atât mai mult şi-o păstrează el, a cărui putere vine de la Cel a cărui putere şi bărbăţie sunt depline. Şi atunci ce i s-a întâmplat? Asta-i întrebarea.

Era printre ei un isteţ care ştia să tălmăcească orice întâmplare care se petrecea în oraş. Le-a spus: Tăceţi, şi eu am să vă spun. Pâinea lui depinde de prăvălie, şi prăvălia depinde de nevastă-sa, şi nevastă-sa depinde de muşterii, iar printre muşterii sunt unii care vor să cumpere şi n-au cu ce să cumpere, şi sunt unii care au cu ce să cumpere şi nu vor să cumpere. Iar fiii

şi fiicele cresc întruna şi trebuinţele lor cresc odată cu ei. Iar zilele iernii se apropie şi cele trebuincioase nu vin odată cu ele, iar socrul lui rabi Gavriel, cel care avea grijă ca rabi Gavriel să nu ducă lipsă de nimic, s-a prăpădit, şi după toate astea voi vă întrebaţi de ce rugăciunea lui nu v-a făcut plăcere, dacă el nu simte plăcere, de unde să vă trezească vouă plăcere?

Ce vorbeau oamenii afară a văzut acasă bătrâna mea cea dreaptă, bunicu-meu mănâncă şi nu ştie ce mănâncă, bea şi nu ştie ce bea, binecuvântează hrana şi n-o binecuvântează cu cântarea de sărbătoare. S-a întâmplat, Doamne fereşte, ceva? În faţa oaspetelui care mânca la masa lor şi în faţa fiilor şi a fiicelor a tăcut şi n-a întrebat nimic. Ce vedea ea vedeau fiii şi fiicele ei. Din pricina musafirului şi din pricină că ea tăcea, au tăcut şi ei.

18

Rabi Eliezer Simcha cel bătrân, care pe vremea bătrânului meu celui sfânt era starostele sinagogii, era un om isteţ şi hâtru. Cei care-l cunoşteau de aproape dintre înţelepţii de-o vârstă cu el spuneau despre el: Dacă s-ar fi cheltuit pentru Cartea Sfântă aşa cum se cheltuieşte pentru trăirile acestei lumi ar fi putut să fie ca rabi Heschel din Lublin[191] cu care era neam. A făcut pace între cei doi domni puternici, ginerii lui Mendetzi perceptorul, între casele cărora n-a încetat răfuiala mai bine de douăzeci de ani, din ziua în care au început să împartă avutul socrului lor. Mulţi-mulţi bani din banii moştenirii s-au pierdut. Şi dacă n-ar fi fost rabi Eliezer Simcha care avea nevoie de bani, n-ar fi rămas din toată averea cea mare pe care o lăsase Mendetzi fetelor lui decât atât cât să-şi cumpere câte o traistă de oameni săraci ca să cerşească pe la uşi. Tot rabi Eliezer Simcha a făcut pace între două familii mari care făceau mare tărăboi în neamul lui Israel pentru cinstea de a lua în primire jilţul rabinatului din oraşul lor, fiindcă fiecare dintre familii pretindea sus şi tare că jilţul rabinatului din oraş i se cuvine unuia de-al ei, familia asta venea cu dovada care cântărea greu că unul din străbunii lor, un înţelept, conducător de academie talmudică, a stat cândva pe jilţul rabinatului din oraş, iar familia astălaltă venea cu dovada că o rudă de-a celorlalţi fusese respinsă de la jilţul cu pricina pentru că tatăl vitreg al acelei rude plătise pentru asta o avere ca şperţ dregătorilor regatului. Mulţi

bani s-au irosit în acea răfuială şi multe suflete au sărăcit, fiindcă fiecare dintre familiile acelea şi-a găsit sprijinitori printre dregătorii regatului şi printre cei mai însemnaţi dintre preoţi. Şi dacă nu era rabi Eliezer Simcha, care a mijlocit între cele două părţi, mai toţi şi-ar fi petrecut viaţa prin puşcării, fiindcă în orice loc în care ovreii lasă judecata pe mâinile altor naţii, ei îşi lasă pe mâinile lor sufletele. Din respect pentru onoarea unor familii din care au ieşit rabini şi din pricină că şi-au primit de-acum pedeapsa pe lumea asta nu le pomenesc numele. Însă pe rabi Eliezer Simcha lumea îl pomeneşte de bine fiindcă a vegheat să fie pace în neamul lui Israel. Obşti mari au dorit ca el să locuiască în mijlocul lor, pe când el a ales să locuiască într-un orăşel de două sute de ovrei. Cât a trăit el n-a fost gâlceavă în oraş, şi chiar şi după moartea lui în obşte a fost pace. Se spune că înainte să închidă ochii le-a spus oamenilor obştei: Nu pentru că regatul e un regat binevoitor v-a fost vouă bine şi nu pentru că primarul e un goi de treabă v-a fost vouă bine, ci pentru că voi sunteţi prietenoşi unul faţă de celălalt şi nu vă ţineţi de gâlcevi. Ţineţi asta minte şi are să vă fie bine întotdeauna.

Fiindcă ţineau la el, stihuitorii i-au stihuit, pe limba care se vorbeşte pe meleagurile noastre, testamentul şi au compus pentru stihurile astea o melodie. Nu le ţin minte pe toate, dar le ţin minte încheierea.

Horcht zu zu mainǎ fromǎ raid
Zait ir feriţi de orice *laid*.[192]

Şi a spus rabi Gavriel, omul acela îmbrăcat în haine de in: Am lungit vorba despre el fiindcă e bine să aduci laude unor oameni buni. Cât despre povestea noastră, mai am să adaug ceva. El, rabi Eliezer Simcha, îl preţuia şi îl îndrăgea pe bunicul meu cel sfânt. Pentru că bunicul meu cel sfânt n-a primit simbrie pentru rugăciunile pe care le rostea şi n-a vrut să primească nici măcar un ban adunat de la obşte, şi tot ce era în stare obştea să facă era să dea rabinului şi cantorului bani de sărbători de mers la Ierusalim şi bani de Purim, n-a găsit rabi Eliezer Simcha cu ce să-l bucure în afară de cinstea pe care i-o arăta. Fiindcă a ajuns la el ce vorbeau între ei oamenii, de Sărbătoarea Cărţii Sfinte şi-a spus în sinea lui: Acum am să-i dau răsplata care i se cuvine.

19

A doua zi după sărbătoare a trecut rabi Eliezer Simcha pe la casa bătrânului meu celui sfânt. A găsit acolo un băieţel jucându-se în faţa casei. L-a privit şi i-a spus: Nu eşti tu acela care a scăpat din mână un inel din ramura de palmier[193] a rabinului? Copilul a spus: Nu, nu, acela e nepotul meu de soră. El e cel pe care la ieşirea din Yom Kippur au căzut din mâna slujitorului sinagogii picăturile de ceară care picurau din lumânarea starostelui sinagogii. Rabi Eliezer Simcha l-a ciupit pe copil de obraz şi i-a spus: Dacă aşa stau lucrurile, înseamnă că eşti din neamul celor sprinteni, şi dacă aşa stau lucrurile, grăbeşte-te şi vezi dacă e acasă cantorul şi vino înapoi şi spune-mi. Dar potriveşte-ţi mai întâi perciunii. Perciunii după care se cunoaşte cine e ovrei şi cine e goi cer îngrijire.

Pe când se întâmpla asta bunicu-meu cel sfânt schimba apa din paharul în care era pusă chitra lui ca să-i moaie amărăciunea şi apoi să facă din ea leacuri şi punea paharul în fereastră pentru ca lumina soarelui să pătrundă în chitră.

Şi de unde avea bunicu-meu o chitră? Asta s-a întâmplat aşa. Oraşul bătrânului meu era dintre obştile care primeau chitră şi toate ramurile ce se mai cer ca să fie împlinite poruncile de Sărbătoarea Colibelor, pe lângă chitra pe care o primea cel care conducea şcoala de ştudiruit Talmudul, care era şi judecător, de la cuscrul lui, care era unul dintre cei trei neguţători de chitre din ţară. Tot oraşul se trezea devreme şi venea la starostele sinagogii şi-o binecuvânta, şi rabinul venea înaintea tuturor, deoarece chitra rabinului era kasher pentru fluturat, dar nu pentru binecuvântare. După sărbătoare starostele dădea mirtul sinagogii pentru binecuvântarea miresmei la sfârşitul sâmbetelor, iar ramura de palmier o ascundea pentru alt an, fiindcă erau ani în care chitra şi mirtul soseau, dar ramuri de palmier nu veneau, iar chitra i-o dădea nevesti-sii să facă din ea băutură de leac. În anul acela mai sosise o chitră în oraş, că în noaptea de sabat care fusese în săptămâna sărbătorii izbucnise un pârjol în oraşul vecin şi toate casele de pe strada ovreilor se mistuiseră în foc. Jumătate de oraş s-a dus unde s-a dus, iar ceilalţi au venit în oraşul bunicului şi au adus cu ei chitra lor. Bunica mea cea dreaptă ştia că bunicul meu cel sfânt doreşte să binecuvânteze cu Binecuvântarea timpului

fructele pomului pe cincisprezece ale lunii *shvat*[194]. S-a dus şi a cumpărat de la ei chitra ca s-o pregătească pe cincisprezece ale lunii *shvat*, când e coaptă, ca bunicul să binecuvânteze cu ea copacul şi să rostească şi Binecuvântarea timpului.

Aşadar, când bunicu-meu cel sfânt a pus chitra în fereastră l-a văzut pe rabi Eliezer Simcha şi a auzit că acela întreabă de el. A ieşit şi l-a poftit în casă.

20

Rabi Eliezer Simcha i-a spus bunicului meu: De când s-a măritat fiică-ta, Dumnezeu să-i dea zile, n-am mai fost aici. Văd că nu s-a schimbat aici nimic, în afară de tavan, care cere întărire. Şi pereţilor le-ar pica şi lor bine dacă ar fi dreşi.

Bunicu-meu s-a gândit în sinea lui: Nu-i destul că rabi Eliezer nu ajută casa, mai şi pune casa la cheltuială. La ieşirea din Sărbătoarea Cărţii Sfinte bunica mea i-a cumpărat o chitră şi azi el îi cere să-i cumpere o carte, şi-acum, pe nepusă masă, se lasă grinda. Bunica mea cea dreaptă povestea că bunicu-meu cel sfânt i-a spus, atunci când l-a vizitat la puşcărie înainte să fie dus la călău, că nu ar fi putut îndura suferinţele dacă n-ar fi fost comentariul lui Rashi care lămureşte versetul din Ecleziastul Când mâinile sunt leneşe, se lasă grinda[195] şi-aşa mai departe, şi care scrie că atunci când cei din neamul lui Israel se lenevesc la citit Cartea Sfântă ei putrezesc şi chiar şi tăria căminului unui înţelept se macină.[196]

A văzut rabi Eliezer Simcha că l-a întristat pe bunicu-meu şi a început să vorbească despre lucruri îmbucurătoare. A început să vorbească despre treburile sinagogii, şi de-acolo a trecut la treburile oraşului, şi de-acolo a pornit să aducă laude oraşului, unde gospodarii sunt binevoitori unul cu celălalt, nu se sfădesc nici unul cu altul şi nici cu capul obştei, şi nici capul obştei nu se sfădeşte cu rabinul, şi nici rabinul cu hahamul, şi nici hahamul cu măcelarii, şi rabinul nu-l invidiază pe cantor, fiindcă toţi îi laudă glasul, şi cantorul nu-şi ia nasul la purtare faţă de rabin, fiindcă sunt obşti unde cantorul, dacă studiruieşte niţel Talmudul, îşi astupă urechile să n-audă vorbele rabinului şi dacă e mojic vine la rabin cu necuviinţă şi cu

obrăznicie. Tot criticându-i pe acei cantori rabi Eliezer Simcha îl lăuda, de fapt, pe bunicul meu cel sfânt.

Stătea bunicul meu cel sfânt şi stătea şi tăcea. Cei care cântă rugăciunile sunt obişnuiţi ca tot ce le iese pe gură să vină din cartea de rugăciuni, şi chiar dacă nu doresc decât să încuviinţeze ceva, limba nu-i ascultă, dar eu, înainte să povestesc faptele lor, am să spun ceva despre mine.

Fapt e că eu n-am fost atunci împreună cu ei şi nu l-am cunoscut pe rabi Eliezer şi nu mai trebuie să spun că nu l-am cunoscut pe bunicul meu cel sfânt, după numele căruia am fost numit, şi-atunci cum povestesc eu toate amănuntele? Am să vă spun. Eu le povestesc după cum le povestea bunica mea cea dreaptă, fiindcă, atunci când povestea acele întâmplări care s-au petrecut cu bunicul meu cel sfânt, ea povestea nu numai întâmplările, ci şi gândurile trecătoare din tainiţele inimii le povestea. Bătrânii care l-au cunoscut pe bunicul meu cel sfânt spuneau că, atunci când povestea femeia aceea dreaptă despre soţul ei cel sfânt, ei auzeau nu numai vorbirile lui, ci auzeau şi gândurile inimii lui, ca şi cum gândurile lui ar fi prins glas şi ar fi vorbit chiar el din gâtlejul ei. Şi eu adaug la vorbele bunicii mele celei drepte ce am auzit că povestea rabi Eliezer Simcha, fie-i ţărâna uşoară, care nu trecea o zi să nu povestească ce s-a întâmplat în acea zi cu bunicul meu cel sfânt. Acum, că v-am lămurit nedumerirea, mă întorc la povestea celor întâmplate.

21

Aşadar şedeau împreună bunicul meu cel sfânt şi rabi Eliezer Simcha. Rabi Eliezer Simcha s-a întors spre întâmplările acestei lumi. A spus rabi Eliezer Simcha: Nu mă plâng că ni se iau tot felul de biruri şi dări şi daruri pentru dregători şi pentru dregătoare şi pentru preoţi şi pentru pârâtori şi turnători. E o lege de la Cel de Sus, Pentru că, în mijlocul belşugului tuturor lucrurilor, dacă n-ai slujit Domnului, Dumnezeului tău, cu bucurie şi cu dragă inimă, vei sluji în mijlocul foamei, setei, goliciunii şi lipsei de toate, vrăjmaşilor tăi[197] şi-aşa mai departe. După cum se spune în desluşirile la Cartea Sfântă: Dacă aţi fi binemeritat şi-aşa mai departe, iar acum că n-aţi binemeritat şi-aşa mai departe. Dar mă plâng de consilii, acum că regele a

murit şi un rege nou încă n-a fost ales, şi regina, nevasta regelui, a murit încă mai înainte, ce rost are să ni se pună un bir pentru *Spielovka*[198], adică dare de bani pentru giuvaierurile reginei, doar că vor mai-marii din consilii să se grozăvească în faţa regelui care va să domnească, să-i spună: Priviţi, maiestatea voastră, ce săritori suntem noi, ce sprinteni suntem noi, că v-aducem de-acum un dar pentru regină. Am auzit de la bătrâni care au auzit de la părinţii lor şi părinţii lor de la părinţii lor care spuneau: Sunt tot felul de biruri pe care creştinilor nu le-a trecut prin minte să ni le ceară, dar mai-marii care au vrut să arate stăpânirii şi dregătorilor că noi îl iubim pe rege ei ne-au împovărat cu ele, şi, de vreme ce ne-au scos datori, noi suntem buni de plată şi noi dăm, şi aşa e, desigur, şi în privinţa birului pentru *Spielovka*. Ce-am făcut noi, ne-am socotit şi-am hotărât că atâta timp cât nu e rege şi nu e regină nimic nu ne sileşte să plătim birul *Spielovka*. Nu-i aşa, rabi Gavriel?

Bunicul meu cel sfânt a răspuns zicând: Dacă toată obştea e de aceeaşi părere, atunci se vede că şi Cel de Sus e de aceeaşi părere. Rabi Eliezer Simcha a spus: Frumos, rabi Gavriel. Şi acum am să te înştiinţez ce face obştea cu banii ăştia. Ea dă banii ăştia celui care în rugăciunea lui face podoabe frumoase pentru coroana Celui de Sus.

Bunicul meu cel sfânt a înţeles şi n-a prea înţeles despre cine era vorba. Rabi Eliezer Simcha i-a luat mâna bunicului meu celui sfânt şi şi-a pus peste ea cealaltă mână şi i-a spus: Dumneata eşti trimis al obştii şi eu sunt trimis al obştii. Dumneata eşti trimisul lor în faţa Celui de Sus, iar eu sunt trimisul lor în faţa ta. Potrivit cu părerea obştii, şi potrivit cu a binefăcătorilor oraşului, îţi aduc banii ăştia, fiindcă acela care face podoabe frumoase pentru cununa Împăratului celui veşnic din împărăţia cerului, acela eşti dumneata, prin rugăciunile tale.

Rabi Eliezer Simcha a scos un fişic de bani, adică dinari de argint puşi teanc şi înfăşuraţi în hârtie, şi l-a pus în faţa bunicului meu celui sfânt, în timp ce el, adică rabi Eliezer Simcha, a tăcut, ca să asculte ce are să-i răspundă bunicul meu cel sfânt.

Bunicul meu cel sfânt s-a ridicat în picioare şi s-a dus la fereastră şi a luat chitra şi a spus: Chitra asta, soaţa mea, să-i dea Dumnezeu viaţă lungă, a cumpărat-o de la cei cărora pârjolul le-a mistuit pe neaşteptate casele. Mă

mir de dumneata, rabi Eliezer Simcha, despre care se spune că eşti cel mai înţelept de pe meleagurile astea, că n-ai spus mai-marilor oraşului: Sunt ovrei care n-au acoperiş deasupra capului şi voi vreţi să vă daţi banii cuiva care stă în casa lui şi nu-i lipseşte nimic. Bunicul meu cel sfânt nu era vorbăreţ, dar s-a apucat şi a vorbit din milă faţă de cei cărora le arsese casa.

Rabi Eliezer Simcha a spus: Cel ce a pus foc să fie silit să dea o despăgubire deplină[199]. Nu lumânările de sabat binecuvântate într-o colibă de o femeie în noaptea de sabat din săptămâna de sărbătoare, nu ele au pricinuit pârjolul acela, ci pizma primarului a pricinuit pârjolul acela. Am să-ţi lămuresc vorbele mele. Primarul a văzut oraşul lui Mikolai Pototski care e clădit din case de piatră şi a pus foc la casele ovreilor din oraş pentru că acelea erau de lemn. Însă a spus: În locul fiecărei case care a putrezit de veche ce era are să se clădească o casă bună, trainică, de piatră. Aşa că dacă are să audă că noi suntem gata să-i ajutăm pe cei cărora le-a ars casa, nu numai c-o să-i trezim mânia împotriva noastră, că ne-am băgat în afacerile lui, ci o să-i lase de izbelişte pe cei cărora le-a ars casa şi până la urmă are să iasă că noi să-i dezdăunăm, şi nici chiar dacă ne-am vinde cu toţii hainele de pe noi, tot n-ar ajunge ca să le clădim case.

Bunicul meu cel sfânt stătea cufundat în gânduri. Chiar dacă primarul avea de gând să clădească în oraşul lui case de piatră şi a hotărât şi a pus foc la casele ovreilor dinadins tocmai în noaptea de sabat, când e oprit să stingi focul, atunci trebuia să se teamă că focul are să se întindă şi la casele vecinilor creştini şi au să vină ei, creştinii, să stingă focul. Şi mai era ceva, putea doar să poruncească ovreilor din oraşul lui să-şi construiască pe socoteala lui case de piatră în locul caselor care putreziseră, şi n-ar fi trebuit să-i nefericească, chiar dacă urma să-i despăgubească. Pe de altă parte, chiar dacă rabi Eliezer Simcha umflă niţel lucrurile, minciuni e sigur că nu spune.

Rabi Eliezer Simcha s-a ridicat şi a plecat. Din pricina gândurilor care-l munceau, bunicu-meu cel sfânt n-a văzut că rabi Eliezer Simcha a plecat şi nu l-a petrecut până la uşă şi nu ştia că n-o să-l mai vadă pe lumea asta. Pe lumea asta nu s-au mai văzut unul cu altul, dar pe lumea cealaltă s-au văzut unul cu altul. Cu toate că unul stă printre cei sfinţiţi întru Domnul, printre cei care prin moartea lor au sfinţit numele Celui de Sus[200], iar celălalt a

murit de bătrâneţe pe când se apropia de nouăzeci şi şapte de ani, cu toate astea, pentru că şi-a irosit tot avutul şi de câteva ori şi-a pus viaţa în primejdie ca să-i uşureze bunicului meu celui sfânt suferinţele pe lumea asta, i s-a făcut cinste în lumea cea de sus. Şi de unde scot eu asta? Rabi Eliezer Simcha avea o fată care s-a născut atunci când el era de-acum bătrân, de la nevasta lui de-a doua care era dintre urmaşii neamului lui rabi Israel Isserlein ben Petachia Askenazi[201]. În ziua în care lui rabi Eliezer i s-a pus piatra pe mormânt a strigat şi a spus: *Ihi zehi*, adică Eu văd. Au întrebat-o: Ce ai văzut? A răspuns şi a spus: L-am văzut pe tata zorindu-se să-l vadă pe rabi Gavriel şi l-am auzit pe rabi Gavriel spunând: Lăsaţi-l pe rabi Eliezer Simcha să fie cinstit cu cinstea care li se face celor sfinţiţi întru Domnul.

22

Mă întorc la bunicul meu cel sfânt aşa cum era cu două-trei ceasuri înainte de acea urgie pe care Cel de Sus a dezlănţuit-o asupra lui pentru ca el să ajungă întreg pe lumea cealaltă.

Era liniştit la el acasă şi cugeta liniştit la poruncile Domnului. Nevasta lui cea dreaptă, adică bunică-mea Rivka Dvora, fie-i ţărâna uşoară, se îndeletnicea cu marfa şi ţinea casa şi nu-l sâcâia, ca el să fie cu totul numai al lui Dumnezeu, al Cărţii Sfinte şi al rugăciunilor. Şi pe lângă bunica mea cea dreaptă era fiica ei cea mare Rahela Lea, mătuşa mea, care s-a măritat cu un cercetător al Cărţii Sfinte, unul care se trăgea dintr-o familie de viţă, şi bărbatul ei, adică unchiul meu, soţul mătuşii mele, şedea la şcoala de studiruit Talmudul laolaltă cu fiii socrului lui, adică fiii bunicului meu celui sfânt, şi îi lărgeau lui Dumnezeu lumea, fiindcă n-are Dumnezeu în lumea lui decât patru coţi în care au putere legile lui, iar un om care şade şi se îndeletniceşte cu înţelegerea Cărţii Sfinte îi lărgeşte, cum s-ar spune, lumea. Mai la o parte, nu lângă ei, stătea între pupitru şi fereastră tatăl meu, dascălul meu, binecuvântată fie amintirea celui drept, care studiruia Cartea Sfântă stând în picioare. Se spunea despre el că, din ziua în care s-a luminat destul ca să înţeleagă o foaie din Talmud, stătea şi studiruia şaisprezece ceasuri în fiecare zi, în afara nopţilor de joi, când rămânea treaz toată

noaptea şi repeta ce învăţase din Talmud. Şi şi-a păstrat înţelepciunea[202], fiindcă ştia ca pe apă cele mai multe dintre tratatele din cartea Mishna, din toate cele şase părţi ale cărţii, aşa cum sunt scrise ele. Şi încă nu împlinise doisprezece ani. Iubea Cartea Sfântă, aşa se spunea despre el, o iubea ca unul care o cerceta întotdeauna cu iubire.

Pentru că sufletul lui tânjea după Cartea Sfântă, bunicul meu cel sfânt i-a făcut pe plac şi a amânat ziua nunţii lui până când avea să împlinească treisprezece ani şi n-a luat seamă, bunicul meu cel sfânt, la cuscra lui care făcea mare gălăgie pentru ca ziua nunţii să fie mai devreme, fiindcă dorea să vadă fii de la fiica ei, deoarece nu mai rămăsese decât ea, fiica aceasta, dintre cei treisprezece copii pe care-i avusese.

Eu m-am născut din altă încuscrire, fiindcă, din pricina întâmplării care s-a petrecut cu bunicul meu cel sfânt, oamenii şi-au ieşit din minţi şi bunică-mea cea dreaptă n-a mai vrut să-i facă nuntă fiului ei. Cuscrul a anulat înţelegerea şi a înapoiat actul Condiţiilor şi şi-a măritat fata cu alt bărbat, şi au mai trecut câţiva ani până când tatăl şi dascălul meu, fie-i amintirea binecuvântată, s-a însurat cu maica mea şi îndrumătoarea mea, fie-i ţărâna uşoară şi odihnească-i-se sufletul în rai. Înţelepţii generaţiei spuneau: Niciodată să nu amâni nunta fiului tău şi niciodată să nu înapoiezi actul Condiţiilor, deoarece dacă bunicul meu cel sfânt a amânat nunta fiului lui cu un an, a amânat-o, până la urmă, cu ani mulţi, iar cuscrul, dacă a înapoiat actul Condiţiilor, n-a mai văzut-o niciodată pe fiică-sa sub baldachin de nuntă. Se povesteşte că atunci când a condus-o la nuntă s-a ivit un călăreţ. A văzut-o călăreţul, şi inima i-a fost cuprinsă de dragoste, şi a descălecat şi a răpit-o, şi a fugit cu ea în văzul întregului oraş.

Am să amintesc câte ceva din ce-am povestit până acum. Ziua aceea era a doua zi după sărbătoare. Bunicul meu cel sfânt stătea la fereastră şi se îndeletnicea cu chitra lui pe care i-o cumpărase bunică-mea cea dreaptă ca să binecuvânteze pe cincisprezece ale lunii *shvat* pomul şi să spună Binecuvântarea Timpului, fiindcă din ziua în care începuse să gândească dorea să binecuvânteze de Anul Nou al pomilor fructele pomului. Şi cu toate că un om ca mine nu poate să ştie gândurile celor drepţi, şi mai ales ale unui om drept ca acesta, care a fost jertfit întru Dumnezeu, eu îl am în faţa ochilor ca aievea cum era atunci când schimba apa în paharul în care

era cufundată chitra şi cum s-a oprit, ca şi cum din gustul ei binecuvântat l-ar fi lăsat Cel de Sus să guste gustul binecuvântării pe care el urma s-o rostească asupra chitrei de Anul ei Nou.

Înşir toate amănuntele astea ca să ştiţi cât de bun era traiul în casa bunicului meu celui sfânt, şi când s-a prăbuşit asupra lui urgia el şi-a primit chinurile cu dragoste. Într-atât, încât, după ce s-a străduit rabi Eliezer Simcha pe lângă ginerii lui Mendetzi perceptorul şi ei le-au dat preoţilor pungi de dinari de aur şi i-au deschis bunicii mele celei drepte porţile temniţei şi ea l-a găsit pe bunicu-meu cel sfânt înlănţuit cu lanţuri de fier legate de zid, şi trupul i se zărea prin zdrenţe care putrezeau pe el, şi el era plin de răni, ea a scos un ţipăt mare de s-au cutremurat zidurile temniţei şi temnicerii s-au dat înapoi. Bunicu-meu cel sfânt i-a spus: De ce să plângi şi de ce să-ţi faci inimă rea, doar e spre cinstea mea că sunt întemniţat aici, spre cinstirea celui despre care s-a spus Tot pământul este plin de mărirea Lui[203] sunt eu întemniţat aici, şi dacă ai să spui că poruncile Domnului nu pot fi îndeplinite într-un loc unde e necurăţenie, atunci să ştii că dascălii noştri, fie-le ţărâna uşoară, au spus: cel siluit e iertat de osânda care izvorăşte din ce a făptuit. Şi e sigur că eu am să fiu binecuvântat, căci se spune despre El: Şi îndurările Lui se întind peste toate lucrările Lui[204], şi El are să vadă întemniţarea mea ca o şedere în havre şi în şcoli de studiruit Talmudul.

Aşadar în ziua aceea, cu câteva ceasuri înainte de urgie, a venit rabi Eliezer Simcha la bunicu-meu cel sfânt şi, aşa cum obişnuiesc cei cu frica lui Dumnezeu, care atunci când se ridică înaintea lor o chestiune de bani nu încep să se ocupe de ea numaidecât, ci pomenesc mai întâi binefacerile lui Dumnezeu, după cum am văzut la Avraham, străbunul nostru, fie-i ţărâna uşoară, atunci când a venit la fiii lui Het să ceară un petec de pământ ca s-o îngroape pe Sara, ce le-a spus fiilor lui Het, „Eu sunt străin şi venetic printre voi“[205], cu toate că ţara ne e făgăduită, numai că, atât timp cât ţara e supusă altor neamuri şi noi suntem străini şi venetici printre voi, nu ne putem mulţumi trebuinţele, şi nici măcar un petec de pământ pentru un mormânt nu putem primi, decât cu bani. De aceea a vorbit rabi Eliezer Simcha mai întâi despre biruri, până când a ajuns la acel bir care se cheamă pre limba lor S*pielovka*. Şi când a ajuns la birul acela a spus: Acum că nu e

rege, şi nu-i regină, şi nimeni nu ştie cine are să domnească şi nici cine are să fie nevasta celui care are să domnească, obştea se socoteşte scutită de plata birului S*pielovka*. Aşadar a luat obştea toţi banii care erau pregătiţi pentru giuvaierurile reginei şi i i-a dat aceluia care face giuvaieruri pentru Dumnezeul viu al tuturor lumilor. Nu s-a mişcat rabi Eliezer Simcha de la bunicul meu cel sfânt până nu i-a pus în faţă un fişic de bani. Bunicul meu cel sfânt, care nu privise de când era el bani în afară de bănuţii de zeciuială pe care bătrâna mea cea dreaptă îi punea deoparte pentru elevii săraci care ştudiruiau Talmudul, n-a desfăcut fişicul şi nu s-a uitat câţi bani erau acolo, ci a chibzuit în sinea lui cea sfântă că Dumnezeu nu i-a rostogolit în mână fişicul de bani decât ca să poată cumpăra *Înţelepciunea jertfei*.

23

A stat bunicul meu cel sfânt şi s-a gândit la ce-i spusese rabi Eliezer Simcha. După o vreme s-a ridicat şi a sărutat mezuza şi a ieşit din casă şi s-a dus unde voia să se ducă. Îi era inima grea şi simţea o greutate în picioare. A spus bunicul meu cel sfânt: Scrie în Talmud că acolo unde omul doreşte să meargă, acolo îl duc picioarele, dar omul acela îşi simte picioarele grele. Abia şi le târăşte. Despre sine însuşi a vorbit, dar pe ocolite, ca să nu fie judecat prea aspru, pentru că a spus ceva împotriva zicerii limpezi a Talmudului şi s-a numit pe sine însuşi „omul acela“.

Obiceiul celor drepţi e ca, atunci când le e greu cu spusele străbunilor noştri, fie-le amintirea binecuvântată, ei să se ostenească şi să-şi găsească o îndreptăţire. Tot aşa şi bunicu-meu cel sfânt. A spus bunicul meu cel sfânt: Ce e de mirare că-mi simt picioarele grele, dac-am uitat să umblu, fiindcă de când am spus rugăciunea de Anul Nou n-am mai mers decât de acasă la sinagogă şi de la sinagogă acasă. E o minune a Domnului că picioarele mă mai poartă încă.

Şi-a amintit de cantorul bătrân care se betegise de picioare şi nu mai putea să stea la pupitru. În ajun de Anul Nou a cerut să întâmpine Anul Nou în mijlocul obştei. Fiii lui l-au adus la sinagogă. Înaintea rugăciunii de seară i-a spus bătrânului meu celui sfânt: Sprijină-mă, şi am să stau şi de data asta lângă pupitru şi am să mă rog pentru neamul lui Israel. După rugăciune a

spus psalmul Al Domnului este pământul cu tot ce este pe el, şi la versetul Cine va putea să se suie la muntele Domnului? Cine se va ridica până la locul Lui cel Sfânt?[206], i s-au frânt picioarele şi a murit.

Şi şi-a mai amintit bunicul meu cel sfânt de fapta lui rabi Amnon, căruia arhiepiscopul din Mainz i-a retezat încheieturile degetelor de la mâini şi de la picioare. În prima zi de sărbătoare a Anului Nou rabi Amnon a cerut rubedeniilor lui să-l ducă la sinagogă împreună cu toate rămăşiţele degetelor lui şi să-l culce lângă cantor. L-au dus la sinagogă. Când cantorul a ajuns să spună rugăciunea Sfânt, sfânt, sfânt[207], rabi Amnon şi-a înălţat glasul şi a spus cântecul Să vă spun cât e de neînduplecată ziua Judecăţii de Apoi şi-aşa mai departe. Şi când şi-a încheiat cântarea a plecat din lumea asta în văzul tuturor, fiindcă Dumnezeu l-a luat la el.

Bunica mea cea dreaptă a spus: Când am fost să-l văd pe omul cel sfânt în temniţă, omul meu cel sfânt mi-a spus: Toată viaţa mi i-am închipuit pe acei oameni drepţi care îl sfinţesc pe Dumnezeu prin moartea lor, în ziua aceea în care m-am dus să cumpăr cartea *Înţelepciunea jertfei* abia mă ţineam pe picioare de atâta râvnă să fiu jertfă pentru Cel de Sus. Şi bunica mea cea dreaptă a spus: Inima îmi spune că în ziua aceea i s-a arătat rabi Amnon. Şi a mai spus bunica mea cea dreaptă: De ce spun eu asta, fiindcă atunci când mi-a povestit, mi-a povestit pe un fel de melodie ca melodia pe care o cânta în prima zi de sărbătoare a Anului Nou rostind Să vă spun cât e de neînduplecată ziua Judecăţii de Apoi. Şi a mai spus bunica mea cea dreaptă: Cu toate că se cunoştea că el de-acum nu mai ţine de lumea asta, ţinea minte fiecare cugetare şi fiecare gând pe care-l gândise, fiecare gând care i-a trecut prin minte atunci când s-a dus să cumpere cartea. Şi a mai spus bunica mea cea dreaptă: De ce spun eu asta, fiindcă mi-a povestit că atunci când şi-a pipăit hainele şi n-a găsit fişicul de bani n-a fost trist, iar atunci când şi-a pipăit hainele din nou şi a găsit fişicul de bani n-a fost bucuros. Şi a mai spus bătrâna mea cea dreaptă: Nu era nimica nou în asta, pentru că de când era el banii n-au avut nici o însemnătate pentru el, în afară de bănuţii pentru câte-o binefacere.

Prin mijlocul oraşului bătrânului meu celui sfânt, chiar pe la mijloc, trece un râu şi îl face să arate ca două oraşe. De partea asta a râului era strada ovreilor şi de partea cealaltă era locul de judecată şi dincolo de el o păşune pentru vite şi dincolo de ea case ale creştinilor. Bunicul meu cel sfânt locuia dincoace de râu, pe strada ovreilor, lângă sinagogă, iar acel meseriaş, adică Gershon Walaf, la care se ducea bunicu-meu pentru *Înţelepciunea jertfei*, locuia dincolo de râu lângă locul de judecată, mai sus de locul unde pasc vitele. Odinioară nici un ovrei n-avea dreptul să treacă pe-acolo şi cu atât mai puţin să locuiască acolo, în zilele bunicului meu celui sfânt locuiau acolo câţiva ovrei şi cel dintâi dintre ei era Gershon Walaf, pe care-l adusese din străinătate primarul să le facă un atelier de făcut hârtie. Am auzit de la bătrâni că nu creştinii au oprit şederea ovreilor acolo, ci ei înşişi au hotărât să nu locuiască acolo. Odată pe când eram mic m-am dus acolo cu prietenii mei să culeg mlădiţe de salcie pentru a şaptea zi a Sărbătorii Colibelor[208]. Le-a văzut tata, fie-i ţărâna uşoară, şi a spus: Mlădiţele sunt kasher, dar locul lor nu e kasher. Mai târziu am auzit ce s-a întâmplat acolo şi mi-am amintit vorbele tatei, fie-i ţărâna uşoară. Se apropie vremea rugăciunii de dimineaţă. Cu voia voastră, domnilor, mă opresc aici. I-au spus: Încă n-a venit vremea rugăciunii de dimineaţă. A răspuns zicând: Încă n-a venit vremea rugăciunii de dimineaţă, dar vremea rugăciunii e cu un ceas mai devreme.

I-a şoptit rabi Shmuel, fiul cel mare al lui rabi Avli, lui rabi Avli, taică-său: Am învăţat că habotnicii Cei Dintâi[209] stăteau un ceas întreg în rugăciune. Pe Cei Dintâi nu i-am văzut, dar văd aici un fel de pildă. Rabi Avli l-a cercetat cu privirea pe omul acela îmbrăcat în haine de in şi i-a spus lui fiu-său: Asta îmi spune şi mie inima.

I-a spus rabi Iosef, fiul socrului lui rabi Avli, omului îmbrăcat în haine de in: Te-ai oprit la mijlocul poveştii. Omul acela îmbrăcat în haine de in a răspuns zicând: Dacă Dumnezeu are să mă ţină în viaţă, după rugăciune am să mă întorc în locul unde m-am oprit.

I-a şoptit rabi Shmuel, fiul cel mare al lui rabi Avli, lui rabi Avli taică-său: Ai auzit c-a spus dacă Dumnezeu are să mă ţină în viaţă după rugăciune. Rabi Avli a spus: Am auzit. Rabi Shmuel a spus: Mă bate gândul că e dintre cei care-şi dau sufletul în rugăciuni. Rabi Avli l-a cercetat cu

privirea pe omul acela îmbrăcat în haine de in şi i-a spus lui rabi Shmuel: Că bine spui, se cunoaşte că e om cu frica lui Dumnezeu.

Omul acela îmbrăcat în haine de in stătea şi, fără să se clintească din loc, s-a smuls din locul lui şi s-a strămutat pe alt tărâm. Adevărul e că asta nu-i decât o închipuire, dar dacă ai fi fost acolo nu ai fi spus că e numai o închipuire.

25

(Nu ştiu când s-a întors la povestea întâmplării aceleia şi când a încheiat povestea întâmplării aceleia. Dacă am să spun că îndată după rugăciunea de dimineaţă, atunci cum de-a putut un om care a stat două zile postind şi spunând rugăciuni, fără să mănânce şi fără să bea după încheierea postului decât o turtă coaptă pe pietre încinse şi puţin vin de mere, şi apoi a stat de la căderea serii şi până la revărsatul zorilor şi a tot povestit, cum de-a putut să se întoarcă şi să povestească mai departe. Şi dacă am să spun că a povestit urmarea întâmplării după noaptea aceea, se pune iarăşi întrebarea, când a fost asta. Dacă în aceeaşi zi sau în ziua următoare, cum de i-a ars de spus poveşti în răstimpul în care trebuie să vezi de trebuinţele sărbătorii. Şi dacă în zilele de lucru din săptămâna Sărbătorii Colibelor, atunci nu se iese din colibă decât la mare nevoie. Şi dacă întâmplarea s-a petrecut după încheierea sărbătorii, ceea ce s-a petrecut cu el a doua zi după sărbătoare arată că nu putea să vină şi să povestească. Despre lucruri de felul ăsta spun eu că sunt pe lume întrebări la care nu stă în puterile noastre să răspundem. De aceea las la o parte întrebările astea şi mă întorc la povestitul întâmplării. Însă mai întâi tot mai trebuie să spun ceva: până aici am spus povestea aşa cum a povestit-o omul acela îmbrăcat în haine de in, adică aşa cum au auzit-o oamenii de la părinţii lor şi de la părinţii părinţilor lor până la părinţii cei dintâi care au auzit-o din gura lui şi s-au străduit să nu schimbe nici o iotă din spusele lui, de aici înainte eu povestesc povestea în numele omului îmbrăcat cu haine de in, adică aşa cum o spuneau fel şi fel de oameni pe care omul acela îmbrăcat în haine de in i-a stârnit să ceară istorisirea întâmplărilor lui rabi Gavriel cel sfânt.)

Aşadar a venit rabi Gavriel cantorul, bunicul lui rabi Gavriel cel îmbrăcat în haine de in, la Gershon Walaf, cel pe care-l chemase primarul să vegheze la înfiinţarea atelierului de făcut hârtie. Rabi Gavriel i-a pus în faţă fişicul de bani şi i-a spus: Numără banii şi vezi dacă sunt destui ca să acopere preţul cărţii. Gershon Walaf s-a uitat la fişicul de bani şi a spus: Fie că sunt bani cât preţul cărţii, fie că nu-s bani cât preţul cărţii, cartea e a dumitale.

Rabi Gavriel cantorul a luat cartea şi a sărutat-o şi a dat să plece. Gershon Walaf i-a spus: Şezi, te rog, rabi Gavriel, şi am să-ţi torn nişte băutură şi binecuvântează şi spune o binecuvântare în casa mea. Rabi Gavriel i-a spus: Rogu-te, nu stărui, din prima zi a rugăciunilor pentru dobândirea iertării şi până azi nu m-am uitat la cărţile cu datinile neamului şi azi mă întorc să lămuresc altora un capitol din cărţile astea şi vreau să-mi rânduiesc în cap datinile. Gershon Walaf a spus: Încă n-am numărat banii pe care mi i-ai dat, rabi Gavriel a spus: Dacă este acolo preţul cărţii atunci e bine şi dacă e mai mult atunci prisosul e pentru săraci. Gershon Walaf a spus: Şi dacă e acolo mai puţin decât preţul cărţii? Rabi Gavriel a spus: Atunci cartea are să-ţi fie înapoiată. Gershon Walaf a spus: Încă de la prima privire am văzut că în fişic sunt mai mulţi bani decât e preţul cărţii, dar ce-am spus n-am spus decât fiindcă nu se poate ca un om ca dumneata să vină în casa mea şi să plece fără să mănânce şi să bea. Încheie-ţi târguiala, rabi Gavriel, ia-ţi cartea, dar poate că ai să şezi totuşi un pic şi ai să guşti ceva? Rabi Gavriel a spus: Ţi-am spus de-acum că vreau să rânduiesc în mintea mea o zăloagă din cartea datinilor şi eu studiruiesc în văzul şi în auzul lumii între rugăciunea de amurg şi cea de seară. Gershon Walaf a spus: Ferească Dumnezeu să te împiedic eu de la studiruitul Talmudului!

A ieşit rabi Gavriel din casa meseriaşului şi a plecat. Picioarele îi erau grele, şi încă mai grea îi era inima. A mers tot drumul pe care-l străbătuse înainte. Când a ajuns la casa judecătorului a văzut o adunătură. A trecut pe partea cealaltă a drumului şi s-a oprit şi a aşteptat ca adunătura să treacă. Deodată a auzit un strigăt: El e, el e. Rabi Gavriel n-a ştiut că despre el e vorba până n-a fost lovit peste faţă. N-a apucat să-şi acopere faţa şi l-au doborât la pământ. N-a apucat să se ridice de la pământ şi au început să dea în el, care cu un sabot, care cu bombeul ghetei. Între timp i-au luat cartea

din mână şi au strigat: Cu cartea asta îşi face el vrăjitoriile, după ce scrie în carte face el ce face.

Acum am să povestesc despre ce era vorba. Nevasta paracliserului pregătea azimă, după cum făcea şi prima lui nevastă, care murise. Într-o zi a ieşit la iveală că azima e cu lipsă la cântar. Femeia ştia că nu pusese mai puţină făină decât trebuia după reţetă şi tare s-a mai mirat. Fiindcă asta s-a întâmplat încă o dată şi apoi a treia oară, i-a povestit lui bărbatu-său. Barbatu-său i-a spus: Tu taci şi am să găsesc eu hoţul.

Paracliserul ştia că mama nevesti-sii celei dintâi e hoaţă şi e lacomă şi nu se fereşte să ia de nimic ce vede bun de mâncat. A tot cugetat: Numai ea putea să pună mâna pe azimă. A ţinut lucrul ăsta în sinea lui şi a urmărit-o. N-au trecut decât câteva zile, şi a prins-o asupra faptului. A luat-o la răfuială. I-a răspuns ce i-a răspuns. Nevastă-sa a auzit şi a ieşit şi ea şi a adăugat la vorbele lui bărbatu-său. S-a mâniat bătrâna că aceea care moştenise locul fiică-sii se obrăzniceşte. A ridicat mâna şi i-a tras o palmă. Cea tânără i-a întors palma şi încă o dată pe-atât. Bătrâna a început să ţipe. Vecinii au auzit şi au ieşit şi au auzit ce-au auzit. N-a trecut multă vreme până ce-au târât-o la locul de judecată şi pe drum au bătut-o. Ţipa şi spunea: Nu mă pedepsiţi, fiindcă n-am făcut ce-am făcut fiindcă aşa am vrut eu, ci pentru că aşa a vrut un jidan care mi-a făcut vrăji ca să fac ce-am făcut, el m-a ispitit cu vrăjile lui să-i aduc azimă să le-o dea de mâncare mâţelor care-l ajută la vrăjitorii. I-au spus: Cine şi unde este acela care are de gând să facă aşa?[210] L-a văzut pe rabi Gavriel cantorul care se oprise într-un loc ferit şi aştepta să treacă îmbulzeala aceea. L-a arătat cu degetul şi a început să ţipe: El e, el e. El era jidanul de care se lăsase ispitită să fure din azimă pentru ca el s-o dea de mâncare mâţelor lui.

S-au repezit asupra lui toţi creştinii şi l-au izbit cu izbituri cumplite şi pline de cruzime până când l-au sleit de puteri. L-au ridicat de la pământ şi l-au legat cu lanţuri de fier şi l-au azvârlit în temniţă, acolo unde sunt închişi tâlharii de drumul mare şi alţi ucigaşi de tot soiul până ce sunt scoşi ca să fie omorâţi.

S-a auzit întâmplarea în oraş şi a ajuns la urechile ovreilor. Un strigăt a cuprins tot oraşul. Mai-marii oraşului s-au adunat, şi cu ei laolaltă toţi

orăşenii, şi s-au sfătuit ce e de făcut. Ce-au făcut şi ce n-au făcut, numai să-i uşureze lui suferinţele.

Însă lucrul ăsta merită să fie povestit, că de când a fost azvârlit în temniţă n-a ieşit din gura lui nici un geamăt, aşa încât creştinii au crezut că el îşi amorţeşte trupul prin vrăjitorii. Şi ei nu ştiau că el îşi îndura suferinţele din iubire, aşa cum e felul celor drepţi cu adevărat care îndură tot felul de suferinţe grele şi primesc osânda care li s-a dat ca şi cum ar fi meritat-o.

Pe vremea aceea, când nu era rege în Polonia, au ridicat capul cei care urau neamul lui Israel, şi mai cu seamă preoţii, căci ţara încăpuse pe mâinile lor.

Toţi mai-marii neamului lui Israel din ţară, cei mai de seamă, cârmuitorii, mai-marii consiliilor, în afară de cei bogaţi şi sus-puşi, se străduiau să-l scoată pe cel chinuit din mâinile celor care-l chinuiau şi în fruntea tuturor rabi Eliezer Simcha care-şi cheltuise toată averea şi-şi zălogise casa ca să găsească bani pentru dat şperţ şi pentru cheltuielile de drum de la un dregător la altul şi de la un preot la altul, nu i-a fost milă nici de carne din carnea lui, copiii lui pe care i-a lăsat fără o para chioară. Dar toate străduaniile n-au fost de nici un folos, nici isteţimea nu i-a fost de nici un ajutor şi nici banii daţi ca şperţ n-au fost de vreun folos, decât să sporească pofta dregătorilor şi a slujbaşilor lor să ceară mai mult. După cum e scris, în ziua mâniei, bogăţia nu slujeşte la nimic.[211] Din clipa în care Dumnezeu s-a mâniat pe om nici o avere nu mai e de ajutor ca să-l scape de moarte.

Doi ani şi jumătate a fost acel om drept închis în temniţă şi în fiecare zi, zi de zi, venea la el un preot şi îi vorbea despre credinţa lor şi îi povestea tot binele care îi aşteaptă pe lumea asta pe bunii creştini. Şi în fiecare zi, zi de zi, după preot veneau slujitorii judecătoriei şi-l chinuiau pe rabi Gavriel cu chinuri grele şi înfricoşătoare. Şi el le-a îndurat pe toate şi nu se cunoştea nici o schimbare pe faţa lui, care lumina pe zi ce trecea tot mai tare, tot mai mult, ca faţa unuia care adună bucurie peste bucurie. Despre el şi despre alţii ca el a spus David: Lumina este semănată pentru cel neprihănit, şi bucuria pentru cei cu inima curată.[212] Ce spuneau preoţii, aici e vrăjitorie, altminteri cum poate un om să îndure asemenea suferinţe şi să se mai şi bucure suferind? Şi n-au ştiut şi n-au înţeles că Dumnezeu făcea asta, că Atotputernicul le dă celor care-l iubesc putere să depăşească toate

suferinţele acestei lumi şi să primească tot ce li se întâmplă cu bunăvoinţă şi cu bucurie, pentru numele Lui cu dragoste.

Şi preoţii au început de-acum să se teamă ca nu cumva faptele lui rabi Gavriel să îndepărteze inimile celor din neamul lor de la credinţa lor, fiindcă se auzeau printre întemniţaţi unii care spuneau că, dacă au să iasă din temniţă, au să se lepede de credinţa lor şi au să se lipească de Dumnezeul neamului lui Israel care-i dă neamului lui Israel puteri şi tărie.

Şi chiar şi printre orăşeni umblau vorbe pe care preoţilor nu le plăcea să le audă. Orăşenii spuneau: Despre hoaţă am auzit că e hoaţă, ba chiar s-a aflat că a furat odoarele bisericii, despre ovreiul de care hoaţa spusese că a ispitit-o prin vrăjitorie să fure n-am auzit că s-ar îndeletnici cu vrăji. Oricum ar fi, se îndoiau de dreptatea judecăţii preoţilor. Au fost săteni care se mirau şi se minunau că a fost luat un om drept şi fără prihană şi i se chinuia sufletul măcar că nu săvârşise nici o nelegiuire[213], căci ţăranii auzeau de la nevestele şi de la fiicele lor despre acea femeie evlavioasă care cumpără de la ele ţesături cât de cinstit se poartă cu ele şi desigur bărbatul unei femei ca ea e la fel de cinstit. Până una-alta au obosit gurile preoţilor şi mâinile călăilor, şi nu l-au mai chinuit. Dar l-au osândit să fie tăiat în patru bucăţi şi bucăţile să fie aruncate la câini.

L-au scos din temniţă şi l-au legat de coada unui cal şi au dat bice calului prin tot oraşul în văzul dregătorilor şi dregătoreselor şi în văzul creştinilor care se adunaseră şi veniseră să vadă osânda unui ovrei care cu vrăjile lui a dus în ispită o creştină cucernică şi a făcut-o să fure odoare din biserică şi azimă ca să le-o dea de mâncare mâţelor care-l ajutau la vrăji. Însă credinţa creştinilor a fost mai tare, fiindcă ovreiul nu a apucat să pună azima în odoarele bisericii, fiindcă dacă ar fi apucat să pună azima în odoarele bisericii şi să le-o dea de mâncare mâţelor lui nu i s-ar fi dezvăluit fărădelegile niciodată.

Pe când acel om drept era târât, legat de coada unui cal, pe străzile oraşului, s-au apucat meseriaşii şi au făcut la marginea oraşului, un eşafod, şi au mai pus şi bănci de lemn şi de piatră, să aibă pe ce şedea dregătorii şi dregătoresele care veniseră să vadă osânda acelui ovrei.

Când a obosit calul de goană şi de târât şi au obosit dregătorii şi dregătoresele de aşteptat să se împlinească osânda ovreiului l-au dezlegat pe

rabi Gavriel de coada calului şi l-au urcat pe eşafod. Mai-marele preoţilor stătea de o parte a lui rabi Gavriel şi călăul cu satârul lui de partea cealaltă. Preotul încerca să-l înduplece pe rabi Gavriel cu vorbe care nu merită să fie amintite aici, şi la fiecare vorbă, la fiecare cuvinţel al preotului călăul îşi flutura satârul ca să-l ameninţe pe osândit. Fiindcă Dumnezeu e milostiv cu cei care se tem de el, rabi Gavriel n-a auzit trăncănelile preotului şi n-a văzut fluturările satârului, căci sufletul lui rătăcea de-acum pe tărâmul unde nu există teamă pentru carne şi sânge, ci numai dragostea celor care-l iubesc pe Cel de Sus şi dragostea Celui de Sus pentru cei care se tem de el.

Dregătorii şi dregătoresele erau de-acum nemulţumiţi de preot că lungea vorba şi de călău că zăbovea şi tot amâna treaba pe care o avea de făcut. Prezidentul tribunalului preoţilor a simţit lucrul ăsta şi a făcut semn călăului. Călăul şi-a fluturat satârul şi l-a doborât cu el pe rabi Gavriel cel sfânt. Apoi l-a tăiat în patru bucăţi. Apoi a luat bucăţile şi le-a aruncat bucată cu bucată, fiecare bucată în altă parte, hrană păsărilor cerului şi jivinelor pământului. O bucată dintre cele patru bucăţi ale trupului sfânt a ridicat-o un creştin, fiul creştinei aceleia din pricina căreia a fost omorât rabi Gavriel, şi a adus bucata aceea în oraşul nostru. Din pricina acestei bucăţi care e îngropată în cimitirul din oraşul nostru obişnuia omul acela îmbrăcat în haine de in să vină în oraşul nostru în luna *elul* când datina e să te culci pe mormintele străbunilor şi asta l-a adus pe omul acela îmbrăcat în haine de in de Yom Kippur la sinagoga din oraşul nostru.

. . . . . .

Bunicu-meu a fost un crainic credincios al obştii care-l împuternicise să facă auzite de către Cel de Sus rugăciunile neamului lui, neamul lui Israel, a fost un om care învăţa şi care îi învăţa şi pe alţii. Oare de ce s-au prăvălit asupra lui asemenea suferinţe grele şi până la urmă n-a binemeritat să-i fie îngropat tot trupul? Întrebarea asta i-a frământat pe toţi înţelepţii vremii lui, până când au ajuns la părerea că el trezise pizma Satanei, fiindcă prin rugăciunile lui strecura cugetări de pocăinţă în inimile celor care se rugau, căci oricine îndeplineşte o poruncă din toată inima şi nu cere simbrie dă putere acelei porunci să aducă şi pe alţii să îndeplinească porunci şi fapte bune. Şi ca să-l orbească pe Satana şi ca să nu-l învinovăţească pe el s-a strecurat în inima bunicului meu celui sfânt să primească simbrie pentru

îndeplinirea poruncii pe lumea asta, adică să primească simbrie pentru rugăciuni şi, fiindcă se ştia despre el că nimic de pe lume n-o să-l facă să primească simbrie pentru rugăciuni, a făcut Dumnezeu să se brodească în oraş un neguţător de cărţi şi a strecurat în inima lui bunicu-meu dorinţa să cumpere cartea *Înţelepciunea jertfei* şi pentru că încercările la care te supune Cel de Sus sunt multe s-a întâmplat că neguţătorul de cărţi a vândut cartea şi bunicu-meu a crezut că nu-şi mai poate îndeplini dorinţa. S-a mai întâmplat că acela care a cumpărat cartea s-a lăsat înduplecat să-i vândă cartea şi s-a dus şi a cumpărat bunicu-meu cartea cu simbria pentru rugăciunile lui. Şi fiindcă Cel de Sus a dorit, pare-se, ca acel om drept să vină întreg la el, fără de prihană, i s-a îngăduit să moară pentru sfinţenia numelui lui Dumnezeu.

. . . . . .

Asta e povestea bunicului meu celui sfânt rabi Gavriel, dar un lucru am să mai adaug. Mulţi au întrebat: Oare un om drept ca acela, care a rămas neclintit toată viaţa lui în dreptatea lui şi şi-a mlădiat glasul în rugăciunile neamului lui Israel şi a studiruit noapte de noapte înţelepciunea neamului, de ce a fost osândit la atâtea suferinţe cumplite şi la atâta cruzime, iar la urmă, după ce a ţinut piept la toate şi nu s-a lepădat de Dumnezeul neamului lui Israel, şi i s-a dat o moarte năprasnică întru sfinţirea numelui binecuvântat al Celui de Sus, cum de n-a binemeritat să-i ajungă la îngropăciune tot trupul? Într-o lume care e toată ghicitori şi întrebări fără răspuns[214] asta e o mare întrebare, într-o lume în care nu sunt ghicitori şi nu sunt întrebări fără răspuns asta n-ar fi o întrebare.

. . . . . .

Omul acela îmbrăcat în haine de in a spus: Mi s-a arătat bunicul meu rabi Gavriel cel sfânt. I-au spus: Bătrânul tău ţi se arată? Cum ţi se arată, cu trupul întreg, sau numai acea parte care a fost îngropată după datina neamului lui Israel, fiindcă sunt cărţi în care scrie că un om care a fost omorât pentru sfinţirea lui Dumnezeu şi n-a ajuns în mormânt după datina neamului lui Israel e mânios pe lumea asta şi nu se arată nici unei făpturi de pe lume. Omul îmbrăcat în haine de in şi-a plecat capul şi a tăcut.

Starostele sinagogii a spus: Încă nu mi-ai spus ce rost are să nu primeşti banii pe care ţi-i dă obştea. Omul acela îmbrăcat în haine de in a spus: L-am

văzut pe bunicu-meu şi mi-am amintit ce i s-a întâmplat.

Starostele i-a spus: Oricum ar fi, te rog vino la noi de Sărbătoarea Colibelor şi, dacă nu poţi, vino îndată după încheierea sărbătorii, la binecuvântarea ploii.

Omul acela îmbrăcat în haine de in a tăcut şi n-a spus nici da şi nici nu.

A trecut Sărbătoarea Colibelor şi a trecut şi Sărbătoarea Cărţii Sfinte, şi omul acela îmbrăcat în haine de in n-a venit. A treia zi după sărbătoare s-a nimerit ca unul din oraşul nostru să plece într-o călătorie. Pe când treceau printr-un sat, căruţaşul i-a spus: În satul ăsta e casa mea, mă duc să văd ce mai fac ai mei. I-a spus: Cum se numeşte satul ăsta? I-a spus. I-a spus: Mi se pare că în satul ăsta locuieşte Gavriel cel care vinde ţesături. I-a spus: Voi îi spuneţi Gavriel cel care vinde ţesături, iar noi îi spunem prietenul Celui de Sus. I-a spus: Poţi să mă duci la casa lui? I-a spus: De ce nu.

S-a dus la el şi l-a găsit înfăşurat în şalul de rugăciune şi cu filactere şi făcându-şi spovedania. După ce a încheiat rugăciunile de spovedanie le-a spus alor casei: Chemaţi încoace zece ovrei, vreau să-mi înapoiez sufletul stăpânului sufletelor între atâţia ovrei câţi trebuie să fie adunaţi pentru rugăciune.

I-a cuprins teama şi au spus: Ce tot spui? Slavă Domnului, eşti sănătos şi nu pari să ai nici o boală. I-a privit binevoitor şi le-a spus: Aşa doreşte Cel de Sus, să mă ia la el azi. S-au adunat toţi ovreii care erau în sat şi au venit toţi ca unul. L-a privit omul acela îmbrăcat în haine de in pe fiecare, unul câte unul, şi le-a spus: Să vă dea Dumnezeu sănătate şi puteri că aţi venit, n-am să vă fac să zăboviţi prea mult. A stat şi şi-a dat jos filacterele şi şi-a şters cu şalul de rugăciune faţa, care dogora. După câteva clipe a spus: Deschideţi ferestrele. Şi a mai spus: Faceţi-mi loc. S-a întins pe podea şi a început să şoptească mişcându-şi numai buzele, dar fără glas, versete din Cântarea Cântărilor. Atunci când a ajuns la versetul Apele cele mari nu pot să stingă dragostea[215], şi-a trecut mâna peste frunte şi şi-a întins mâna în dreptul ochilor şi şi-a privit-o. Şi şi-a trecut din nou mâna peste ochi şi şi-a închis ochii şi a părăsit această lume.

A fost înmormântat după datina neamului lui Israel.

Multe zile s-a vorbit de întâmplarea asta şi nici unul dintre oamenii cu scaun la cap nu i-a găsit tâlcul. Bine a spus cine a spus: Încă de când l-am

auzit spunând rugăciuni am ştiut că acela care le spune e cu adevărat hărăzit să spună rugăciuni, iar de când am auzit ce i s-a întâmplat eu zic că pesemne are să fie chemat să cânte în corul cel din ceruri, fie ca să-l ajute pe cel care cântă rugăciunile, fie ca să cânte el însuşi rugăciunile, numai Cel care aude rugăciunile neamului Lui, neamul lui Israel, numai acela ştie.

Note

161. Nume generic al versetelor, rugăciunilor şi poemelor în care apar motive ale căinţei, ale bocetului pricinuite de dezastre şi ale speranţei în mântuire. Toate acestea se rostesc în luna *elul* (a douăsprezecea lună a calendarului ebraic).

162. Motiv recurent în Tora – Daniel 10:5, 12:7, Ezechiel 10:2, 10:6 sunt doar câteva dintre ocurenţele acestuia.

163. Două străvechi fragmente de rugăciune în aramaică: în cel dintâi se binecuvântează înţelepţii neamului lui Israel şi cei ai Babilonului, iar în cel de-al doilea sunt binecuvântaţi ascultătorii, adică semenii celui care rosteşte rugăciunea.

164. Există trei sărbători – Pesah, Shavuot şi Sucot – cu ocazia cărora neamul lui Israel trebuie să îndeplinească porunca unui pelerinaj la Templul din Ierusalim şi să ducă acolo ca ofrandă ceva din recolta anului.

165. Zilele Înfricoşătoare, sau cumplite, sunt cele zece zile dintre Anul Nou şi Yom Kippur, menite pocăinţei şi proceselor de conştiinţă ale credincioşilor.

166. „Dumnezeu milostiv“ este o rugăciune de pomenire a sufletelor celor răposaţi răspândită în comunităţile de aşkenazi.

167. Binecuvântarea (sau Sfinţirea) lunii se spune în prima jumătate a lunii ebraice, sub cerul liber, atunci când se poate vedea luna, care în perioada respectivă e în creştere. Prin această rugăciune i se mulţumeşte Creatorului pentru fazele lunii şi pentru faptul că astrul îşi înnoieşte lumina mereu.

168. Referire la sistemul ebraic de notare a vocalelor. (V. nota 2, p. 93)

169. Havdala este ritualul care marchează încheierea zilei de sabat (sau a unei alte sărbători) şi trecerea la ziua de lucru. Acesta presupune aprinderea unei lumânări speciale, binecuvântarea unei cupe cu vin, mirosirea unor condimente anume şi rostirea câtorva rugăciuni.

170. Trimitere la Exod 4:11: „Domnul i-a zis: «Cine a făcut gura omului? Şi cine face pe om mut sau surd, cu vedere sau orb? Oare nu Eu, Domnul?»“

171. Deuteronom 10:20.

172. Isaia 40:31.

173. Psalmi 24:1.

174. Psalmi 23:5.

175. Psalmi 24:3.

176. Sărbătoare care are loc a doua zi după Sucot (aceasta din urmă având o durată de şapte zile).

177. Proverbe 25:15.

178. Psalmi 116:14, 18.

179. Parafrază după Judecători 18:19 „[…] Mai bine este să fii preot la casa unui singur om, sau să fii preotul unei seminţii şi unei familii din Israel?“

180. Sfatul celor patru ţări a fost, între 1580 şi 1764, principala autoritate evreiască din Polonia, organizată autonom. Se ocupa cu încasarea de taxe de la toate comunităţile evreieşti şi transmiterea

lor către autorităţile corespunzătoare, judeca litigiile dintre evrei, iar mai târziu şi-a asumat rolul de a reprezenta comunitatea evreiască în faţa regilor Poloniei.

181. Rabi Moshe Ben Israel Isserlis (1520–1572) – filozof, specialist în jurisprudenţă iudaică. În cartea *Înţelepciunea jertfei* a dat o originală interpretare filozofică procedurilor Templului. În *Căile lui Moshe*, Isserlis comentează codul de legi iudaice *Cele patru rânduri*, scris de Iacov ben Asher în sec. XIII-XIV.

182. *Adaosurile* sunt numeroasele scrieri colective ale rabinilor aşkenazi şi francezi despre anumite probleme delicate pe care le ridică Talmudul. Au fost redactate în Evul Mediu târziu.

183. Metodologie de studiu talmudic: se citeşte de două ori pericopa săptămânii în original şi o dată în traducerea în aramaică a lui Onkelos, considerată cea mai veche şi mai autorizată.

184. Cartea lui Ben Sira e una dintre cele mai cunoscute cărţi evreieşti scrise în perioada celui de-al Doilea Templu. Deşi în iudaism n-a fost acceptată ca manuscris sacru, aceasta a fost inclusă mai târziu în Biblia creştină, devenind cunoscută sub numele de „Ecleziastul“.

185. Cartea lui Ben Sira, Sărbătoare 13:1.

186. Rabi Shalom Shachna din Lublin (1495–1558) – autorul unei metode speciale de studiere a Talmudului.

187. Rabi Mordechai ben Hillel haCohen (1250–1298) – unul dintre cei mai însemnaţi specialişti aşkenazi în jurisprudenţă iudaică. În lucrarea sa *Mordechai*, oferă răspunsuri şi comentarii privitoare la legea mozaică.

188. Trimitere la Proverbe 31:27: „Ea veghează asupra celor ce se petrec în casa ei şi nu mănâncă pâinea lenevirii.“

189. Legendă medievală, conform căreia rabi Amnon din Mainz, refuzând propunerea arhiepiscopului din oraş de a se creştina, este pedepsit cu retezarea încheieturilor de la mâini şi de la picioare. La scurt timp după aceea, eroul cere să fie dus la sinagogă pentru slujba de Anul Nou, unde recită poemul liturgic „Să vă spun cât e de neînduplecată Ziua Judecăţii de Apoi“, la sfârşitul căruia îşi dă sufletul. La trei zile după moartea sa, i se arată în vis unui alt rabin, cerându-i să răspândească poemul printre fiii lui Israel.

190. Rugăciune prin care i se cere lui Dumnezeu să aducă ploaie în zilele de iarnă.

191. Rabi Abraham Joshua ben Jacob Heschel (1595–1664) – a condus începând din 1644 şcoala din Lublin pentru studiul Cărţii Sfinte şi al Talmudului. A fost rabin al Lublinului şi, apoi, al Cracoviei.

192. În original, amestec de ebraică şi idiş: „Ascultaţi cuvântul meu pios / Şi veţi fi feriţi de orice suferinţă.“

193. Chitrele, ramurile de palmier, de salcie şi de mirt sunt elemente importante ale ritualurilor de Sucot; într-unul dintre ele ramurile sunt fluturate într-un fel anume, în semn de bucurie faţă de Dumnezeu.

194. Ziua de cincisprezece a acestei luni, ziua în care înfloreşte migdalul, e considerată în gândirea talmudică Anul Nou al pomilor. Credincioşii o sărbătoresc consumând anumite fructe cu semnificaţie aparte în Tora.

195. Ecleziastul 10:18: „Când mâinile sunt leneşe, se lasă grinda, şi când se lenevesc mâinile, plouă în casă.“

196. Aici autorul redă exact citatul din comentariul lui Rashi la care face referire mai sus.

197. Deuteronom 28:47–48

198. Termen hibrid, cu rădăcină germană şi terminaţie rusă, cu sensul de „jucărele“.

199. Exod 22:6.

200. În iudaism, Sfinţirea numelui lui Dumnezeu e o poruncă de acţiune, care aminteşte datoria de devotament a credinciosului în împrejurări în care e mai bine să mori decât să încalci poruncile Celui de Sus.

201. Rabi Israel Isserlein ben Petachia Askenazi (1390–1460) – înţelept evreu, autor de referinţă pentru toate generaţiile următoare. E supranumit *Trumat haDeshen*, după titlul cărţii lui, în care răspunde la 354 de întrebări din toate domeniile jurisprudenţei iudaice.

202. Trimitere la Ecleziastul 2:9: „Am ajuns mare, mai mare decât toţi cei ce erau înaintea mea în Ierusalim. Mi-am păstrat chiar înţelepciunea.“

203. Isaia 6:3.

204. Psalmi 145:9.

205. Geneza 23:4.

206. Psalmi 24:3.

207. „Sfânt, sfânt, sfânt este Domnul oştirilor! Tot pământul este plin de mărirea Lui!“ (Isaia 6:3)

208. A şaptea zi a Sărbătorii Colibelor se numeşte Osana Mare. (V. şi nota 1, p. 29)

209. V. nota 1, p. 63.

210. Estera 7:5.

211. Proverbe 11:4.

212. Psalmi 97:11.

213. Isaia 53:9.

214. În aramaică în original.

215. Cântarea Cântărilor 8:7.

Broscoii

1

În orăşelul nostru era o familie ai cărei membri erau numiţi „broscoii“, şi nici cei mai bogaţi dintre ei nu scăpau de porecla asta. Într-atât erau oamenii de obişnuiţi să-i numească aşa, încât chiar şi un goi care stătea de vorbă cu unul dintre ei adăuga „domnia“ la poreclă şi-i spunea „domnul Broscoi“, şi dacă era femeie îi spunea „doamna Broscoi“, fiindcă era încredinţat cu naivitate că ăsta e numele lor de familie, şi nu o poreclă răutăcioasă.

La început îmi închipuiam că li s-a dat porecla asta pentru că trăsăturile feţei lor aduceau cu trăsăturile unui broscoi, pentru că erau gălăgioşi şi orăcăiau ca broaştele, pentru că mersul lor aducea cu ţopăielile unui broscoi prin apa mlaştinilor. Unul dintre ei m-a contrat şi mi-a spus: Nu ni se spune Broscoi decât pentru că străbunii noştri erau cantori mari şi ştiau să cânte frumos şi obişnuiau să cinstească pupitrul cantorului cu gâtlejul lor, unul în zilele de lucru şi altul sâmbetele şi în zilele de sărbătoare şi altul în Zilele Înfricoşătoare, unul la rugăciunea de dimineaţă şi altul la rugăciunea întregitoare, şi despre asta e trecut în scrieri, că atunci când regele David a încheiat cartea Psalmilor l-a năpădit mândria şi a spus în faţa lui Dumnezeu: Atotputernice stăpân al lumii, oare mai e pe lumea asta vreo făptură care ştie să cânte ca mine? S-a nimerit acolo un broscoi. Şi broscoiul i-a spus: Nu te lăsa cuprins de mândrie, fiindcă eu cânt mai frumos decât tine.

După ce-am văzut din cărţi[216] scurgerea anilor şi după ce-am cercetat vremile trecute şi istoria familiilor şi arborele genealogic al fiecăreia, am văzut că nu era aşa cum credeam, şi nu după cum tălmăcise el lucrurile li s-a spus Broscoi, ci din pricina unei anumite întâmplări care se petrecuse cândva.

2

S-a întâmplat odată în oraşul nostru că pescarii au mărit preţul peştilor mai mult decât obişnuia să fie, şi cei săraci n-au mai putut să cumpere peşti pentru sabat. Le părea rău că-şi văduvesc sufletul de plăcerea sabatului. Au venit la rabinul nostru înţelept şi judecător rabi Avraham Teomim, fie-i amintirea binecuvântată, şi i-au spus: Dacă rabinul nostru nu pune oprelişte pe tot oraşul aşa încât nimeni să n-aibă voie să cumpere peşti pentru sabat până n-o să le scadă preţul, atunci n-o să putem să ne desfătăm sâmbăta mâncând peşte. O asemenea oprelişte s-a pus în obştea sfântă Nikolshburg[217], căci odată s-au înţeles vânzătorii de peşte creştini din Nikolshburg şi au scumpit marfa, fiindcă au văzut că ovreii cumpără pentru sabat şi nu renunţă la peşte din pricină că e scump, şi atunci obştea a luat hotărârea ca timp de două luni nimeni să nu cumpere peşte, şi rabinul lor înţelept, rabi Menachem Mendel Khrocmal[218], fie-i amintirea binecuvântată, şi-a dat consimţământul.

Dar rabinul nostru înţelept şi judecător, fie-i amintirea binecuvântată, n-a găsit nici un temei mulţumitor ca să hotărască pentru tot oraşul să nu cumpere peşti pentru sabat, fiindcă în oraş sunt oameni bogaţi şi nu poţi hotărî ca bogaţii să nu îndeplinească o poruncă a Domnului ca să se dreagă treburile celor săraci, că nu i se poate spune cuiva: Păcătuieşte ca să fie iertat aproapele tău, dacă ţinem seamă de înfăptuirea poruncii de frumuseţe în îndeplinirea poruncii[219] până la o treime, adică, dacă un om vrea să cumpere un lucru potrivit poruncii şi vede acelaşi lucru, dar mai frumos decât cel dintâi, la un preţ mai mare cu până la o treime din preţul cuvenit, atunci e mai bine să cheltuiască şi să cumpere ce-i mai frumos, aşa încât cei bogaţi nu făptuiesc nici un păcat dacă nu se abţin de la mâncatul de peşte în cinstea zilei de sabat, prin urmare câtă vreme peştii nu s-au scumpit cu mai mult de o treime din preţul lor nu trebuie poruncit celor bogaţi să renunţe la o plăcere ca să le fie bine celor săraci care n-au datoria asta.

Cu toate că în privinţa celor bogaţi rabinul nostru nu a hotărât nimic, el a fost aspru cu sine însuşi şi cu familia lui. Şi rabinul nostru era bogat, într-atât încât renunţase la simbria de rabin în folosul trebuinţelor oraşului, după cum am povestit în altă parte.

Însă ceva tot a făcut rabinul nostru, fie-i amintirea binecuvântată, i-a poftit la el pe cei sus-puşi şi înstăriţi, pe cei bogaţi şi puternici, şi le-a spus:

Nu v-am oprit să cumpăraţi peşti de sabat, dar căutaţi ca toţi să facă ceea ce fac cei mai mulţi dintre locuitorii oraşului, aceia care nu pot să cumpere peşte pentru sabat. S-au gândit bine şi au primit sfatul.

3

Au crezut că dacă au să vadă pescarii că nimeni nu cumpără peşte pentru sabat atunci au să-i scadă preţul. Dar după ce au trecut două sâmbete şi ei n-au scăzut preţul, oamenii au început să se mire, fiindcă au văzut că pescarii întind năvoadele după obiceiul lor şi de vreme ce nimeni nu se osteneşte de pomană înseamnă că nu numai creştinii cumpără peşte, ci şi ovreii.

Au cercetat şi au descoperit că este o casă în oraş de la care vine întruna miros de peşte, nu numai în ajun de sabat, ci şi în zile de lucru. Şi de la care casă anume? De la casa lui rabi Karpl Schlaien[220], mezinul lui rabi Fischl Schlaien, ginerele lui Fischl Hecht[221]. Cu toate că nu era nici o oprelişte limpede ca oamenii să cumpere peşte, oraşul îşi însuşise de-acum părerea rabinului, şi aşa hotărâse privitor la împrejurări de felul ăstora rabi Avraham, cel care a scris *Scutul lui Avraham*[222], să nu se cumpere peşti până n-o să scadă preţul peştilor, deoarece dacă cineva cumpără peşti, atunci dă apă la moară pescarilor şi din pricina lui alţii nu se mai pot desfăta sâmbăta cu peşti.

Şi unii încă îi mai luau apărarea lui Karpl Schalein. Spuneau: E slab, răsfăţat de când era mic, deprins cu mâncăruri alese, e stăpânit de pofta lui de mâncare, şi dacă n-o să mănânce ce-i jinduieşte inima să mănânce poate să-l pască primejdia, după cum i s-a întâmplat unuia din Ierusalim, un om sărac care era deprins să mănânce în fiecare zi carne de gâscă îndopată şi să bea vin vechi, şi într-o zi i-au dat carne de vacă şi el a murit. Şi dacă păţeşte aşa un om sărac care nu mănâncă ce vrea el, atunci cu atât mai mult un om bogat, fiu de om bogat, ginere de om bogat, dacă nu mănâncă ce pofteşte el.

Când după al treilea sabat şi după al patrulea au văzut oamenii că pescarii tot n-au scăzut preţul, au început să se mânie împotriva lui rabi Karpl. S-a spus chiar că din cauza slăbiciunii lui îşi îngăduie să nu ţină seama de suferinţa obştei, în orice caz ar fi trebui să-şi potolească niţel patima şi să mănânce mai puţin peşte, fiindcă nu e zi să nu se simtă miros de peşte prăjit

şi fiert şi pus în saramură răzbătând şi venind dinspre casa lui. Cât poate fi lăsat un om să meargă după poftele lui? Şi încă nu se ştia că nu numai pentru el însuşi cumpără rabi Karpl peşti, ci şi pentru alţii.

Pentru ai lui şi pentru alţii – cum aşa? În acele zile rabi Karpl peţise pentru fiu-său o fată în alt târguşor şi nu a dezvăluit nimănui din Buczacz că s-a învoit pentru însurătoarea lui fiu-său, fiindcă rabi Karpl învăţase că i se pot strica învoielile. Cu un an în urmă peţise cu folos, s-au dus şi l-au bârfit faţă de cuscru, şi bucătarul pregătea de-acum bucatele şi vinul era gata pregătit şi toate hainele mirelui erau pregătite şi împăturite în ladă, şi cuscrul a rupt învoiala. Acum c-a găsit o pereche pentru fiu-său a pregătit totul în taină, să nu-i strice vreunul iarăşi socotelile. După cum sunt mulţi cei care îndrăgesc un bogătaş, aşa sunt mulţi şi cei care-l duşmănesc, care, din invidia pe care o simt faţă de bogăţia lui, sunt foarte dornici să-i facă rău, fiindcă aşa e felul bogăţiei – într-o privinţă în care s-ar părea că-i face bine cui o are îi face de fapt rău.

Aşadar hainele erau de-acum pregătite. Ce mai trebuia pregătit – mâncarea şi băutura. A pregătit totul în taină şi şi-a închipuit în sinea lui că afară nimeni nu ştia ce se petrece în casă şi n-a ştiut rabi Karpl că mirosul are glas. Şi nu altcineva, ci peştii înşişi au dat de ştire că există. Rabi Karpl credea că dacă i se aduc peştii pe ascuns n-are să se afle despre ei în târg, dar în cele din urmă peştii înşişi au răspândit zvonul. Mirosul de peşte fiert şi de peşte prăjit şi de peşte fript şi de peşte în saramură care aburea şi urca din casa lui a purtat vorba şi i-a înştiinţat pe toţi de ce se petrecea în casa lui.

4

S-au dus din nou la rabinul nostru înţelept şi judecător şi i-au povestit ce se întâmplă şi l-au rugat din nou să pună oprelişte pe cumpăratul de peşte, fiindcă, dacă are să fie oprelişte, n-are să îndrăznească nimeni să încalce opreliştea. Le-a spus: Oricât am cercetat lucrul ăsta, n-am găsit temei deplin să-i opresc cu totul pe cei bogaţi să cumpere peşti pentru sabat. Şi ce le-am spus ştiţi prea bine şi voi, şi ei fac cum le-am spus. Şi chiar dacă e aici cineva care nu face cum am spus, din cauza acelui om eu nu pot să-mi

schimb părerea. Au plecat săracii răscoliţi până-n adâncul sufletului şi rabi Karpl împăcat cu sine însuşi.

Rabi Karpl era bogat şi cugetul lui nu era lipsit de înţelepciune şi era socotit om întru câtva cu carte, şi când au fost aleşi trimişii obştii să-l primească pe rabinul nostru atunci când rabinul nostru a intrat în oraş ca să-şi ia în primire slujba de rabin printre trimişi a fost ales şi rabi Karpl. La început rabi Karpl era de-al casei la rabinul nostru şi îi tot înfăţişa înnoirile pe care le făcea pe măsură ce înainta cu învăţătura, fiindcă rabi Karpl lua necontenit lecţii despre Talmud, despre Interpretările acestuia şi despre Adaosuri[223], şi despre comentariile lui Ramban[224] la cărţile Pentateuhului. După o vreme a încetat să mai calce pragul casei rabinului, din cauza mâniei pe care i-o stârnea dobânda, căci aşa era obiceiul la Buczacz, ca oamenii înstăriţi să împrumute cu dobândă de douăzeci şi două de procente, iar rabinul se mulţumea cu douăsprezece procente şi câteodată chiar şi numai cu opt la sută, iar rabi Karpl era furios pe rabin fiindcă rabinul scădea dobânda. Dacă rabinul ar fi luat o hotărâre în privinţa cumpăratului de peşte, atunci rabi Karpl nu ar fi cumpărat nici un peşte, dar de vreme ce rabinul nu luase nici o hotărâre, rabi Karpl a spus: De ce trebuie eu să fiu mai aspru cu mine însumi decât s-a hotărât, căci dacă ar fi trebuit să se pună oprelişte asupra cumpăratului de peşte atunci rabinul ar fi pus oprelişte. Şi, pe lângă asta, rabi Karpl şi-a dat seama că, deoarece vânzătorii de peşte n-au găsit cumpărători printre ovrei, îi vindeau lui ieftin, şi nimeni n-a spus că e oprit să cumperi ieftin, şi întrucât cumpăra pentru nuntă, cumpăra şi pentru fiecare zi. Rabi Karpl şi-a mai găsit un motiv să cumpere peşti în faptul că vedea în asta un fel de a salva nişte parale daţi unui goi, fiindcă îi dăduse bani cu împrumut lui Petru pescarul, cel care era starostele pescarilor, şi, de vreme ce ovreii încetaseră să cumpere peşti, Petru începuse să fie delăsător cu plata datoriilor şi din pricina asta banii lui rabi Karpl s-au văzut în primejdie, aşa că rabi Karpl s-a dus şi s-a înţeles cu Petru pescarul să-i aducă peşti în contul datoriei.

Atunci când au venit la rabinul nostru ca să se plângă de rabi Karpl s-a nimerit să fie acolo Michal Bar Shemesh, cel care slujise doi mari înţelepţi ai lumii, pe rabinul nostru cel înţelept Mlădiţă de frumuseţe[225], fie-i amintirea binecuvântată, şi pe ginerele lui, înţeleptul care a scris *Înţelepciunea sfinţilor*[226], iar către sfârşitul zilelor lui se făcuse de-al casei la rabinul nostru cel înţelept, cel care a scris *Întrebări şi răspunsuri pe marginea cărţii „Îndurare lui Avraham“*[227], fie-i amintirea binecuvântată.

Michal era bătrân şi isteţ şi deştept şi uns cu toate alifiile, şi ştia să meargă în răspăr cu săraci şi cu bogaţi, cu ştiutori în ale Talmudului şi cu oameni din popor neşcoliţi, cu evlavioşi şi cu învăţaţi. Se povestesc despre el nesfârşit de multe poveşti. Sunt printre ele poveşti frumoase, sunt printre ele glume piperate. Când are să mi se ivească prilejul am să le istorisesc. Înainte să vină în oraşul nostru ţinuse rânduiala tabernacolului la şcoala pe care o făcuse la Tarnopol Iosl, fiul lui Toderus, fiul acela care se numea Iosef Perl. Michal era obişnuit cu oamenii învăţaţi şi învăţase niţel din faptele lor şi uneori făcea şotii pe placul lor. E faimoasă mărturia pe care Michal a depus-o la judecătorie în cazul unui oarecine, care intrase în averea fiului său minor deşi mama băiatului îi lăsase moştenire fiului toată averea ei. Fiindcă nu vreau să rănesc onoarea familiei nimănui trec peste asta.

Aşadar, atunci când au venit la rabinul nostru înţelept şi judecător să se plângă de rabi Karpl şi de peştii lui, Michal Bar era acolo. După ce-au plecat de-acolo supăraţi cei săraci, rabinul nostru i-a spus lui Michal Bar: Îi preţuiesc pe oamenii din Buczacz care îndură şi tac. Când eram rabin la Kamieniec Podolski[228], pentru orice necaz care se întâmpla veneau la mine şi ţipau: Rabi, roagă-te pentru noi să ni se facă o minune. Ba pentru necazul mai multora, ba pentru necazul unui singur om cereau să se facă minuni. Şi necazurile nu lipsesc acolo, în Împărăţia Rusiei, dar minuni nu se întâmplă. De ce te miri aşa de tare, rabi Michal Bar? Michal Bar a spus: Mă minunez de ce face Karpl, care vede că toţi se lipsesc de mâncatul de peşti şi el nu se sfieşte să cumpere peşte în fiecare zi. Rabinul a spus: Şi tu ce părere ai? Michal Bar a spus: Poate că şi în privinţa asta ar fi bine să se facă o minune. Rabinul a întrebat: Cam ce minune s-ar cere aici? Michael Bar a spus: Minunea are să se-întâmple cumva. Rabinul nostru a tăcut şi n-a mai spus

nimic. Nu se ştie dacă a tăcut pentru că nu în fiecare zi se întâmplă o minune sau pentru că după părerea lui povestea asta nu merita să se facă din pricina ei o minune.

6

Îndată după rugăciunea de seară Michal Bar şi-a aprins felinarul cel mare căruia i se spunea ochiul Leviatanului, felinarul care în nopţile rugăciunilor pentru iertare lumina întunericul din Biczacz ca ochiul Leviatanului în marea cea mare. Îşi făcuse felinarul din aramă lucitoare şi îi făcuse şase ferestruici de băşică de porc şi felinarul avea o lumânare înfiptă la mijloc, uneori de ceară, uneori de seu de lumânări. Şi deasupra lumânării în toate direcţiile erau găurele ca să aibă pe unde ieşi fumul. Pe lângă lumânarea din felinar a mai luat cu el încă o lumânare, ca un om care pleacă la drum lung şi-şi mai pregăteşte o lumânare. La urmă şi-a luat toiagul şi a ieşit din oraş. S-a întâlnit cu el un om şi l-a întrebat: Încotro se îndreaptă rabi Michal Bar? I-a spus: Mă bate gândul că nu eşti singurul care are să-mi pună întrebarea asta, iar eu sunt un om plăpând şi n-am puteri să vorbesc mult, dacă vrei să-mi faci un bine vino mâine la şcoala de ştudiruit Talmudul şi am să vă răspund tuturor şi fiecăruia în parte. A venit altul şi l-a întrebat. Întrebarea asta mi-a fost de-acum pusă şi, fiindcă mă grăbesc, te rog, du-te şi întreabă-i pe cei care m-au întrebat mai înainte şi ei au să-ţi spună. Aşa s-a descotorosit de toţi pisălogii până a ajuns la râu.

A văzut Petru, starostele pescarilor, un felinar care se apropia încetişor de el, şi a ieşit să vadă cine-i acolo. A văzut că era Michal Bar Shemesh. A alergat în întâmpinarea lui şi s-a bucurat de venirea lui şi a strigat: Oaspeţi, oaspeţi. Şi cu toate că nu era acolo decât un singur om, a vorbit ca şi cum ar fi fost mai mulţi, ca să sporească cinstea ce-o arată oaspetelui.

7

L-a luat şi l-a dus în casă şi l-a poftit să se aşeze la loc de cinste şi l-a aşezat şi a luat un peşte mare şi gras care se frigea pe foc şi a luat o foaie de varză şi a pus pe ea peştele şi l-a pus în faţa musafirului şi a plescăit din limbă: Cinsteşte-te, preacinstite, merită să-ţi osteneşti fălcile cu el.

S-a uitat la el Michal Bar o dată, de două ori şi a oftat. A auzit Petru oftatul şi s-a mirat, deoarece de când era el nu auzise niciodată un ovrei oftând înainte de masă, fiindcă dacă un ovrei oftează, atunci el oftează în timp ce se ospătează şi oftează mâncând şi bând, căci ovreii ştiu ei că ei nu binemerită de la Cel de Sus să se bucure de tot ce a creat El pe lumea asta a Lui şi de aceea ei oftează dacă li se nimereşte o mâncare gustoasă, pe când ovreiul ăsta oftează înainte să guste.

I-a spus: Panie[229] Michal, de ce oftezi? I-a spus: Cum să nu oftez când văd cât sunt de neînsemnat în ochii tăi. Dacă ai fi pus în faţa mea un broscoi fript şi mi-ai fi spus: Mănâncă din el, nu m-aş fi mirat de tine mai mult. S-a uitat la el goiul şi a spus: Panie Michal, ce vorbe mai sunt şi astea? Eu îţi pun în faţă peşte, şi matale spui broscoi. Înfige-ţi unghiile în el şi pune-l în gură, şi eu dau o fugă şi aduc nişte vinars să ne binecuvântezi cu el şi pe mine, şi peştele, şi pe Dumnezeu din ceruri.

I-a spus Michal Bar: Ai auzit vreodată sunet de şofar[230]? I-a spus: Ce crezi despre mine, că dacă sunt goi nu ştiu ce-i aia şofar? I-a spus: Dacă ştii, atunci nu-i nevoie să lungesc vorba. L-a privit Petru şi a spus: Pe Dumnezeu pe care-l iubesc că nu înţeleg ce tot spui. Bine, şofar, şi ce? Trebuie oare să te întristezi înainte de vreme? După cum îmi iese mie socoteala încă nu e luna tristeţii, când suflaţi voi în corn[231]. Nu spui nimic, panie Michal. În ochii matale nu mai are Petru chiar nici o însemnătate? Ai uitat de-acum ziua aceea când şi-a adunat Havrila beţivul prietenii beţivi şi s-au dus şi-au deschis toate comorile de vinars ale provinţiei pe care i le vânduseră̆ţi înainte de Paştele ovreiesc[232] şi aproape că nu v-a rămas, din toate băuturile, nici măcar o picătură pentru după Paşte, iar eu m-am dus cu băieţii mei şi le-am rupt oasele, şi ăla încă mai şchioapătă de un şold şi ăla încă mai umblă cu mâna ruptă şi ăla a rămas chior şi ăla cu nasul strivit şi ăla pur şi simplu schilod, ca amintire a lucrului mâinilor flăcăilor mei buni. Păi pentru domnii Feibusch şi Aisen şi Montag şi Karpl Schlaien şi pentru celelalte lipitori, arză-i-ar focu’ şi nu le-ar muri mulţi înainte, m-am ostenit eu şi i-am ostenit pe flăcăii mei, doar pentru matale, panie Michal, am făcut asta, pentru dragostea pe care o aveam pentru matale, căci ştiam că fuseseşi mijlocitor între rabin şi Havrila pentru vânzarea de hamets, şi acum, că ai ceva de povestit, îţi pui lacăt la gură faţă de mine. Pune-ţi felinarul pe masă

şi spune-i în tihnă lui Petru care te iubeşte, şofarul pe care l-ai pomenit, ce-i cu el?

8

A luat Petru felinarul din mâna lui Michal Bar şi l-a pus pe masă şi şi-a proptit privirea în Michal Bar. S-a uitat Michal Bar de jur împrejur să vadă dacă nu e cineva care trage cu urechea şi i-a spus: Dacă ştii ce-i aia şofar am să-ţi spun că rabinul nostru ne-a poruncit să trecem cu şofarul prin tot oraşul şi să înştiinţăm lumea că acela care are să guste peşte nu are să binemerite să se ospăteze din ospăţul Leviatanului care e în rai. Ştii ce-i aia Leviatan? Nu ştii. Dacă-i aşa, am să-ţi povestesc.

A început să-i istorisească tot binele care i se pregăteşte poporului lui Israel pe lumea cealaltă, că are să mănânce şi are să bea şi are să mănânce din carnea Leviatanului, care e un peşte atât de mare, că se năpusteşte Iordanul în gâtlejul lui[233] ca un pahar de vinars în gâtlejul unui om şi de aceea a fost silit Dumnezeu să-l omoare, fiindcă dacă l-ar fi lăsat el ar fi băut toate apele de pe lume şi atunci ar fi fost sfârşitul lumii. Şi atunci când l-a omorât, l-au sărat pentru cei drepţi, să-l găsească în rai când o fi să fie, deoarece carnea lui e mai bună şi mai frumoasă decât orice fel de altă carne de pe lume şi decât toate gusturile de peşte care se află în mări şi în râuri şi în lacuri. Vrei să simţi gust de crap, guşti din el, gust de baracudă, guşti din el, gust de somon şi de păstrăv, guşti din el, ba mai mult decât atât, toate aceste gusturi, toate, vin împreună, ceea ce nu se întâmplă cu nici o altă mâncare de pe lume, fiindcă fiecare mâncare n-are decât gustul ei şi-atât. Ce rost are s-o lungim cu lucruri de prisos, Cel de Sus ştie ce se potriveşte celor drepţi şi de-aceea a păstrat pentru ei Leviatanul, faţă de care toţi peştii de pe lume sunt ca un broscoi faţă de un peşte. Ca un broscoi faţă de un peşte am spus, şi nu încape nici o îndoială că am spus adevărul curat. Aşa a povestit Michal Bar şi a tot povestit, până când i-a lăsat gura apă acelui goi de poftă să încerce o bucată de Leviatan. Şi dacă ar fi vrut, Michal Bar l-ar fi făcut să treacă la credinţa neamului lui Israel. Dar Michal Bar avea alt gând. A vorbit mai departe şi a povestit mai departe că rabinul a poruncit să

fie opriţi toţi ovreii să cumpere peşte, şi cine n-are să dea ascultare n-are să merite să se desfete la ospăţul cu Leviatan.

Faţa creştinului a pălit şi a început să se scarpine în creştet şi peste tot pe unde îi creştea păr. A început să stea de vorbă cu sine însuşi. A spus: Şi ce-are să facă atunci Karpl care mi-a dat poruncă să-i aduc douăsprezece coşuri cu peşte pentru ospăţul de nuntă pe care i-l face lui fiu-său? Michal Bar s-a făcut că n-aude. Petru a spus din nou: Panie Michal, spune-mi, iese că Schlaien, mama mă-sii, fiul lui Fischku, nu i-ar muri mulţi înainte, mi-a cerut să-i aduc douăsprezece coşuri cu peşte. Michal Bar a spus: Dac-a cerut, a cerut, dac-o să şi plătească, asta au să-ţi povestească peştii pe care ai să i-i trimiţi.

Petru şedea şi se minuna. Cum aşa, doar e foarte bogat Karpl Schlaien şi are bani cu ghiotura. Duminica trecută la biserică preotul a spus în predica lui că din ce se îmbată jidovul Schlaien o lună de zile cu vinarsul de-l beau creştinii s-ar putea face un acoperiş nou bisericii, şi tu vii şi-mi tulburi sufletul cum că toţi peştii mei s-au pierdut. Îmi pui belciug în nas şi mă legi de-un urs, şi eu trebuie să joc după cum joacă el. Michal Bar şi-a sprijnit capul în toiag ca unul care ar vrea să tragă un puişor de somn.

Petru a vorbit mai departe: Ştiu că eşti înţelept ca un rabin şi dacă spui ceva – apoi e lucru serios. Dar ce-ai spus acum nu-mi vine să cred. Eu îi dau peşti şi el nu-mi dă bani. Oare douăsprezece coşuri pline cu peşte nu fac nici cât o ceapă degerată? Michal Bar i-a spus: Poate oricând să spună că, atâta timp cât era îngăduit să-i mănânci, peştii făceau bani, de când nu mai e voie să fie mâncaţi soarta lor e ca soarta broscoilor care nu-i voie să fie mâncaţi. Şi, dacă mă întrebi, am să-ţi spun că uneori un broscoi e mai bun decât un peşte. Să ştii că aşa stau lucrurile, fiindcă atunci când în Egipt au dat urgiile peste egipteni, o urgie a broaştelor a dat peste ei[234], nu?, dar de peşti nu s-a auzit nimic.

9

Petru a rămas uluit. Pe urmă a spus: Panie Michal, spune şi dumneata dacă nu-i Karpl mai rău ca un tâlhar de drumul mare. Comandă douăsprezece coşuri cu peşte şi eu trimit băieţii la râu şi-i zoresc cu lovituri

că dacă se întorc cu mâinile goale au să se culce cu burta goală, şi ei stau nopţile în apă, şi toate astea pentru cine, pentru lipitoarea aia de Karpl, arză-l-ar focul, ne omorâm ca dumnealui să nu-i lipsească peştii de la masă, şi până la urmă nu-mi plăteşte, nu-mi plăteşte. Şi Cartea voastră Sfântă ce spune despre una ca asta? Şi rabinul vostru ce-are să spună despre una ca asta?

Michal Bar i-a spus: Să nu-ţi fie cu supărare, Petru, dar ai cap de goi. Ţi-am spus de-acum că, deoarece rabinul nostru pune oprelişte pe peşti, e oprit să-i mănânci, aşa cum, de pildă, e oprit să mănânci broaşte, fiindcă broaşte e oprit să mănânci, Petru, şi nu e între peşti şi broscoi altă deosebire decât că peştii sunt o mâncare pe cinste, pe când pe broscoi numai Dumnezeu ştie de ce i-a făcut. Mi se pare că te-am lămurit cât se poate de limpede cum stau lucrurile, şi nu-i nevoie să adaug la asta nici cât un ţopăit de broscoi. Ce vrei tu, să-ţi spun, de pildă, umple coşurile cu broscoi şi trimite-i-i lui Karpl. Sfat ca ăsta n-ai să auzi de la mine. Karpl e ovrei, pe când tu, cu toate că eşti om de treabă, pentru mine eşti goi. Mă sileşti să-ţi spun că sunt foarte stăruitor cu tine, că mă sileşti să-ţi spun un lucru de două ori. Mi se pare de-acum că aud orăcăit de broaşte. Broscoi-peşti, peşti-broscoi, în privinţa simbriei e totuna dacă sunt peşti ori broscoi.

Pe Petru l-a cuprins mânia şi a început să-şi plesnească genunchii până când a sărit de durere. A început să suduie şi să se blesteme pe sine şi toată lumea largă care vrea să facă din el un nerod. În cele din urmă a jurat să nu se liniştească şi să nu se domolească până n-are să facă ce-are să facă. Michal Bar a dat din umeri şi a spus: Ce-mi pasă mie ce-ai să faci tu. Fă ce vrei. M-am dus să văd dacă sălciile cresc frumos şi dacă o să fie bune de Sărbătoarea Colibelor şi tu m-ai abătut de la îndeplinirea poruncii mele şi ai târât de colo-colo un ovrei bătrân ca mine şi l-ai adus într-o odaie plină cu icoane care m-au vrăjit de-au scos din gura mea o taină pe care n-aveam voie s-o dezvălui. Doar atât îţi mai spun, mi-e teamă să nu-ţi facă zile fripte apele Stripei dacă ai să treci peste vorbele rabinului nostru şi ai să-i aduci peşte lui Karpl. Să dea Dumnezeu să nu se prefacă toţi peştii din Stripa în broscoi.

Petru a jurat că are să facă ce-are să facă. Şi întrucât nu ştia ce-are să facă, a început să clocotească de furie că s-a văzut un om slab care nu e în stare să se apere atunci când cineva pune la cale să-l tragă pe sfoară. Şi nu ajunge că pierde plata pentru peştii lui, peştii înşişi au să se răzbune pe el că-i dă peşti lui Karpl, deşi ştie că acela încalcă porunca rabinului ovreilor care i-a oprit pe ovrei să cumpere peşti. Petru se îndoia de cuvintele lui Michal Bar că peştii ar putea să se transforme în broscoi, dar i-a fost teamă ca nu cumva peştii să se ascundă de năvoade şi plase, aşa cum i s-a întâmplat unui pescar care a prins un peşte şi i-a tăiat coada şi pe urmă a aruncat peştele în râu, şi-atunci, dac-au văzut peştii că sunt batjocoriţi, au început să-i ocolească năvoadele şi plasele. Nu-i destul că n-are să aibă cele douăsprezece coşuri de peşte pe care se obligase să i le trimită lui Karpl, are să mai trebuiască pe deasupra să-i plătească şţraf. A simţit mirosul peştelui care era pe masă aşa cum îl pusese în faţa musafirului. A strigat Petru în mânia lui: Bătrânul m-a păcălit, n-a mâncat nu pentru că se teme de oprelişte, ci pentru că n-a pus o scobitoare în foc, de aia n-a mâncat.[235] Îi ştiu eu pe ovrei, sunt toţi nişte pezevenchi. Iar Karpl ăla, fir-ar el al naibii să fie, e pungaşul pungaşilor. Comandă peşti şi nici prin cap nu-i trece să plătească. Era atât de mânios că a uitat şi n-a ieşit la Stripa să vegheze asupra băieţilor lui. A stat şi a râcâit cu unghiile din peştele care se răcise de-acum şi nu mai avea gustul pe care-l avusese şi n-a avut plăcere de el, ca şi cum peştele ar fi luat parte la acea răzbunare cu care peştii urmau să-l pedepsească din pricina lui Karpl.

A stat Petru şi gândurile orăcăiau în el ca nişte broscoi, douăsprezece coşuri de peşte a poruncit Karpl să-i aducă. Nu-i ajung peştii pe care i-a luat ca dobândă la dobândă, a cerut încă, şi n-are de gând să plătească, fiindcă poate să spună că e oprelişte ca un ovrei să mănânce peşte şi de aceea nu e obligat să-mi plătească. Dacă n-ai voie, atunci de ce mănânci? Şi de ce trebuie băieţii mei să stea în apă să trudească pentru tine, iar tu să stai culcat în pat între perne şi plăpumi? Peşti să-i aduc? Ciomege la spinare îi aduc eu, să-i orăcăie-n maţe pân-o crăpa.

Dacă au simţit băieţii că ochiul stăpânului nu-i pe ei nu s-au ostenit să caute locurile bune unde se află peştii şi au întins năvoadele fără să-şi dea silinţa prea tare. Şi-atunci cu atât mai vârtos au înotat peştii în toată voia:

Dacă pescarii care au poruncă şi trebuie să ne pescuiască muncesc în dorul lelii, noi, care n-avem poruncă, cu atât mai puţin trebuie să ne grăbim s-ajungem în năvoade. Şi uite-aşa, atunci când ar fi trebuit să fie pline, coşurile încă mai erau goale.

11

E oare cu putinţă ca un om să facă la Buczacz ceva ce ceilalţi nu văd? E de prisos să spun că ziua ochii fiecăruia sunt larg deschişi asupra faptelor seamănului, dar şi noaptea sunt deschişi, căci toate sinagogile sunt pline şi de bătrâni şi de tineri care şed şi studiruiesc, unii până la miezul nopţii, şi alţii de la miezul nopţii încolo, şi chiar şi cine nu studiruieşte cărţile sfinte stă pentru Îndreptarea de la miezul nopţii[236], deci nu e nici o oră când ochiul oraşului să nu fie deschis asupra faptelor celor care-l locuiesc, ca să nu facă cineva cumva ceva ce nu e aşa cum trebuie. Dacă aşa stau lucrurile, atunci cum se poate spune „când nu vede nimeni“? Numai că atunci când cineva doreşte să facă o fărădelege, Satana îl orbeşte şi omul crede că ochii tuturor sunt închişi, şi se duce şi face ce-i pofteşte inima şi e încredinţat că nici un ochi nu-l vede. S-a spus că rabi Karpl îşi ascunde faptele de ochii oamenilor şi crede că nimeni nu-l vede, păi cum aşa? Fiindcă nu-i mai călca piciorul prin piaţă, Karpl îi spune lui fiu-său: Ieşi în întâmpinarea pescarului. Ieşi şi aşteaptă şi ia din mâna lui peştii şi pune-i în beci până le vine timpul să fie gătiţi. Aşa şi în noaptea aceea. Rabi Karpl nu s-a dus să doarmă până nu i-a spus lui fiu-său: Du-te şi ia.

A ieşit afară fiul şi a stat în faţa casei. Au început să-l lase picioarele şi să-l fure somnul. S-a silit să stea în picioare până când creştinii au să aducă peştii, fiindcă noaptea aceea era noaptea spre vineri, iar de sabat tata face sfinţire, binecuvântarea mare a vinului şi a pâinii[237], aşa cum se face de sabat, în cinstea zilei în care e chemat ginerele să urce la Tora în ultima sâmbătă de dinainte de nuntă şi trebuie pregătiţi peştii pentru masa de sabat, fiindcă tata vrea să-şi întâmpine oaspeţii cu peşte.

A stat flăcăul ginere treaz şi nu tocmai treaz. Se sprijinea de zid şi închidea ochii. S-a văzut înotând într-un râu mare, de câteva ori mai mare decât Stripa, şi auzea un cântec pe care peştii îl zic, după cum am învăţat

din cartea de Cântece[238], peştii spun o poezie: Glasul Domnului răsună pe ape, Dumnezeul slavei face să bubuie tunetul: Domnul este pe ape mari.[239] A ciulit urechile să audă şi s-a mirat, fiindcă nu s-a auzit nici un cuvânt din versetul acela. Şi iarăşi a ciulit urechile. S-a auzit pe sine spunând: Eu intru în grădina mea, soro, mireaso, îmi culeg smirna cu miresmele mele[240] şi-aşa mai departe, şi parcă alt glas răspunde zicând: Adormisem[241] şi-aşa mai departe, Mi-am scos haina[242] şi-aşa mai departe. Ea l-a văzut pe logodnicul ei şi i-a spus: Nu te mira, ce-ai auzit e potrivit datinii sefarde şi dacă vrei cântarea anume după datina tatălui tău, atunci du-te în altă parte. S-a dat la o parte. A auzit voci spunând: Binecuvântat fie numele Atotputernicului şi binecuvântată fie împărăţia lui, acum, aici şi în vecii vecilor.[243] S-a mirat şi mai tare. Fiindcă ăsta e cântecul broscoilor, şi atunci cum de vine din gura peştilor. A vrut s-o întrebe pe logodnica lui, ea a văzut că vin nişte creştini şi a fugit. A vrut şi el să fugă, i-au luat-o înainte şi l-au bătut. S-a trezit şi a întrebat: De ce mă bateţi? I-au spus: I-am adus lui taică-tău peşti, ia coşurile repede. S-a gândit în sinea lui: Ei mă zoresc spre binele meu, fiindcă a trecut de-acum cea mai mare parte a nopţii şi soarele stă să răsară să trezească oamenii la rugăciune. S-a grăbit şi a luat coşurile şi le-a coborât în beci şi a trimis băieţii şi a intrat în casă şi s-a urcat în pat şi cu ochii strâns închişi s-a prefăcut că doarme şi s-a uitat după logodnica lui până când l-a dovedit somnul.

Şi ce păţise Petru de-i trimisese lui Karpl douăsprezece coşuri, că doar jurase că n-o să-i trimită nici măcar un singur solz de peşte. Şi încă, de unde a scos douăsprezece coşuri pline, că doar pescuiseră în dorul lelii pescarii şi n-au prea pescuit. Până când avem să lămurim ce-a făcut Petru e mai bine să ne întoarcem la rabi Karpl, fiindcă din ce i s-a întâmplat lui rabi Karpl are să se lămurească ce-au făcut amândoi.

12

Pe meleagurile noastre se obişnuieşte ca de sabatul de dinainte de nuntă, când ginerele urcă la Tora, taică-său să facă binecuvântarea şi sfinţirea cea mare a vinului şi-a pâinii pentru cei pe care-i iubeşte şi pentru cei care-i sunt prieteni şi pentru întreaga obşte a sinagogii unde se roagă. Cei săraci

pregătesc vinars şi peştişori copţi cu ceapă şi ardei, cei niţel mai avuţi pregătesc vinars şi vin de stafide şi tot felul de copturi şi ouă cu ridichi şi cu ceapă şi ficat tocat cu ceapă, cei bogaţi pregătesc vinars şi vin de stafide şi vin de struguri şi carne şi peşte şi tot felul de bunătăţi şi *kugel*[244] dulce şi *kugel* umplut. Întrucât norodul se înfrâna de la cumpărat peşte pentru că peştele se scumpise foarte mult, oamenii se obişnuiseră să petreacă fără peşte şi sâmbetele de dinaintea nunţii. Numai rabi Karpl s-a pregătit să-şi întâmpine oaspeţii cu peşte, să le câştige bunăvoinţa cu ceva deosebit, fiindcă un ospăţ sărbătoresc la o masă îmbelşugată de bunătăţi îndepărtează supărările şi apropie inimile, şi nu era om în tot oraşul Buczacz care să aibă nevoie de apropierea inimilor ca rabi Karpl. S-a hotărât şi a dat poruncă să i se aducă douăsprezece coşuri cu peşte ca să mănânce toţi pe săturate o mâncare de care toţi erau dornici, de vreme ce nu mai gustaseră gust de peşte multe sâmbete de-a rândul.

După ce a comandat rabi Karpl atâtea şi-atâtea coşuri de peşte a chemat bucătarii şi bucătăresele care cunosc gustul fiecărui soi de peşte, dacă-i place să fie gătit cu ceapă şi cu ardei sau cu ţucăr şi cu miere sau cu oţet şi cu foi de dafin sau dacă doreşte să fie fript.

Au coborât cazanele cele mari, cazanele de aramă. De-obicei ele erau agăţate de pereţii casei ca podoabă, în ziua aceea au fost date jos ca să fie folosite, de-obicei erau cu golul spre perete şi cu fundul spre casă, în ziua aceea înăuntrul lor era întors către peştii care urmau să fie fierţi. În ajun de sabat, când s-a întors rabi de la rugăciunea de dimineaţă, bucătarii şi bucătăresele stăteau de-acum să-şi facă treaba. Le-a spus bucătarilor ce aveau de făcut şi aceştia au trecut poruncile lui bucătăreselor. Şi-au înnodat pe ei şorţurile şi şi-au luat cuţitele ascuţite ca să spintece peştii.

13

Focul arde şi surcelele strigă din foc că sunt gata să ardă pentru peştii lui rabi Karpl, şi flăcările se uită la cazanele strălucitoare şi ele se uită la flăcări. Pe dinafară parc-ar fi de aur fin şi pe dinăuntru arată ca nişte solzi de peşte şi între foc şi oale strălucesc cuţitele cele ascuţite. Zor mare e la bucătărie. Cel mai sprinten e rabi Karpl. Se uită încoace, priveşte încolo şi

veghează ici şi păzeşte dincolo, cercetează cepele şi ardeii iuţi şi oţetul şi gustă din zahăr şi din miere şi-aşa mai departe. Ar fi multe de povestit, dar eu o scurtez şi spun istoria mai departe, dar să nu creadă nimeni că la o gloată de mâncăi se gândise rabi Karpl când chemase cinci bucătari de peşte, doar îşi însura un băiat, nu-şi mărita o fată, şi nu cu nişte calici, ci cu bogătaşi îl însura, şi probabil tatăl miresei pregătise tot ce trebuia, şi dacă aşa stăteau lucrurile, atunci de ce toate astea? Numai pentru că a doua zi după nuntă se vine din partea miresei ca să fie firitisiţi tatăl ginerelui şi maică-sa, şi se cade să se ştie de ce e în stare neamul mirelui.

În timp ce focul trosnea şi oalele dădeau în clocot şi cuţitele abia aşteptau să spintece şi să taie, a coborât cine-a coborât în beci să aducă sus coşurile sosite în ajun. A coborât şi a adus un coş şi a coborât din nou şi iar s-a urcat, şi tot aşa de cinci sau şase ori, până ce-a adus toate coşurile până la ultimul.

Stătea rabi Karpl şi stătea să deschidă un coş, şi-l lăuda pe Petru că e un goi care nu se ţine de vicleşuguri, îi spui: Trimite douăsprezece coşuri pline cu peşte, şi el le trimite. Şi a mai spus rabi Karpl: Poţi să te bizui pe Petru că ne-a trimis peştii cei mai aleşi. Îi creştea inima lui rabi Karpl, şi a făcut semn bucătarilor să vină şi să vadă.

Au venit şi l-au înconjurat şi l-au privit ca aceia care aşteaptă o chitră atunci când neguţătorul de chitre deschide lada cu chitre. S-a lăsat cuprins de trufie şi a spus: Pregătiţi-vă ochii să vadă peşti cum n-aţi văzut de când sunteţi.

Au dat din cap şi şi-au aţintit privirea cu ochi de robi către stăpânul lor şi au spus: Ochii noştri se îndreaptă de-acum să vadă ceea ce rabi Karpl vrea să ne arate.

Rabi Karpl a zăbovit o clipă şi a zâmbit şi a spus: Ştiu că abia aşteptaţi să vedeţi, numai că eu nu sunt aşa, mie îmi place cumpătarea, dar, fiindcă azi e ajun de sabat şi în ajun de sabat sprinteneala e la locul ei, uite că deschid coşul numaidecât.

A întins mâna şi a luat un cuţit şi a tăiat niţel ici şi niţel dincolo. Legătura s-a desfăcut şi coşul s-a deschis. Şi când s-a deschis coşul rabi Karpl a rămas uluit. După cum a fost uluit de primul coş la fel de uluit a fost la coşul al doilea şi la al treilea şi la fel la al patrulea şi la fel cu toate coşurile. De ce? Ca să nu vă ţin în loc la fiecare coş, am să vă spun ce era în toate, la

fel în toate coşurile, şi ai să vezi că nu degeaba era rabi Karpl uluit, ba chiar are să se lămurească şi ce-am spus, că din întâmplarea cu rabi Karpl afli că Petru şi-a ţinut jurământul să nu-i trimită nici măcar un singur solz de peşte. Şi doar a trimis, numai că dac-ar fi trimis peşti, rabi Karpl n-ar fi fost uluit, atunci ce-a trimis? Broscoi a trimis, şi nu un coş sau două, ci fiecare coş dintre cele douăsprezece coşuri era plin cu broscoi.

14

Stătea rabi Karpl în faţa broscoilor. Ei orăcăiau în coşuri, iar lui în măruntaie îi orăcăia furia. A dat cu piciorul într-un coş şi broscoii s-au risipit. Care a murit a murit, iar cei care n-au murit au prins curaj şi au început să ţopăie. Unii pe încălţările lui rabi Karpl şi alţii aşa, pur şi simplu. Rabi Karpl a vrut să fugă, s-a poticnit de alt coş, şi coşul s-a răsturnat, şi broscoii s-au risipit. Care a murit a murit şi care nu murise s-a umplut de voioşie şi a început să ţopăie. Până când rabi Karpl a cerut să fie scăpat de ei, i-a călcat în picioare şi i-a strivit. Ce i s-a întâmplat lui rabi Karpl i s-a întâmplat şi nevesti-sii şi ce li se întâmplase amândurora i s-a întâmplat şi mirelui. Pe când rabi Karpl cerea să fie scăpat de broscoi a venit mai-marele bucătarilor şi şi-a cerut simbria şi a cerut şi simbria tovarăşilor lui de breaslă. Şi fiindcă el a început să ceară s-au pornit cu toţii să-şi ceară simbria. Rabi Karpl a strigat: Nemernicilor, simbrie pentru osteneală cereţi voi? Care-a fost osteneala voastră, doar să vă veseliţi de necazul meu. I-au spus: Nu ne clintim din loc până când nu ne plăteşti simbria. Rabi Karpl a strigat: Dacă vă cereţi simbria, atunci luaţi ca simbrie broscoii. I-au spus: Să ia rabi Karpl broscoii şi să-i mănânce şi să-i fie de bine, noi ne cerem simbria. A strigat rabi Karpl: Simbrie pentru ce? Pentru că aţi fost martori la supărarea mea? Pentru că aţi văzut cum m-am făcut de ruşine? Bucătarii şi bucătăresele au strigat: Dacă peştii s-au prefăcut singuri în broscoi, atunci du-te şi dă-i în judecată, până una-alta nouă dă-ne simbria care ni se cuvine. Ei strigau şi el striga, el striga şi ei strigau. Strigătele lor au răzbătut afară. Trecătorii au auzit şi s-au bulucit. Au auzit ce-au auzit.

Şi ce-au văzut? Broaştele jertfite în urma necazurilor din Buczacz erau desigur mai presus de broaştele Egiptului, ce spun eu broaştele Egiptului,

acelea n-au făcut acolo Scuturarea păcatelor[245] în apele Nilului şi n-au luat de-acolo ramuri tinere ca să se mântuie, de s-a scris despre ele: şi vor intra în casa ta, în odaia ta de dormit şi în patul tău, în cuptoarele şi în postăvile de frământat pâinea[246], pe când, mai afurisiţi, broscoii de la Buczacz se scaldă pentru iertarea păcatelor în Stripa şi iau de-acolo ramuri tinere pentru mântuire.

Nu apucase încă nimeni să iasă din casa lui rabi Karpl, şi tot târgul ştia că peştii pe care i-a cumpărat Karpl s-au prefăcut în broscoi.

A auzit târgul şi s-a minunat. Sunt unii care au pus povestea asta pe seama puterii rabinului nostru înţelept, cu toate că acela nu hotărâse nimic limpede în legătură cu peştii, nu spusese decât: Cine are să se înfrâneze de la mâncat peşti are să se înfrâneze. Şi sunt alţii care au pus întâmplarea asta pe seama puterii lui Michal Bar, care a spus: Şi aici merită să se întâmple o minune, şi s-a întâmplat minunea că a poruncit Karpl să i se aducă peşti şi a găsit broscoi. Cei care socoteau că totul venea de la puterea rabinului nostru celui înţelept puneau totul pe seama Cărţii Sfinte, cei care puneau povestea pe seama lui Michal Bar spuneau: Urmează de aici că deştepţii sunt dragi Cerurilor, şi Cerurile le fac pe plac deştepţilor.

Aţi auzit laude pentru Michal Bar, hai să auziţi laude şi pentru Buczacz. Cu toate că era dornic de peşte şi îşi făgăduise o sărbătoare după tot tipicul binecuvântării vinului şi a pâinii, o sărbătoare cu mâncat de peşte, oraşul nu a fost prea aspru cu broscoii care îi făcuseră pocinogul. Dimpotrivă, i-a lăudat că şi-au dat sufletul în urma necazului pe care-l încerca oraşul Buczacz.

15

Lucrurile care nu se mănâncă, chiar dacă suntem recunoscători pentru ele, până la urmă tot le uităm. Aşa s-a întâmplat şi cu broscoii. După o vreme au început să fie uitaţi. Şi dacă-şi amintea cineva de ei, atunci îşi îndeplinea numai datoria să le pomenească numele. Oamenii au lăsat la o parte întâmplarea cu broscoii şi povesteau întâmplarea cu Petru. În cele din urmă au lăsat la o parte întâmplarea cu Petru şi s-au întors la întâmplarea lui

rabi Karpl, care era deprins cu peşte în fiecare zi, în timp ce tot oraşul se necăjea fiindcă nu mânca peşte nici de sabat.

Şi broscoii erau de-acum cât pe ce să fie daţi cu totul uitării. Dar Cel de Sus nu uită să-i răsplătească pe cei care îi îndeplinesc pe lumea asta poruncile. Când îşi aduceau aminte de rabi Karpl îşi aminteau şi de întâmplarea cu broscoii. Aşa încât nu se întâmpla să şi-l amintească cineva pe rabi Karpl şi să nu-şi amintească şi întâmplarea cu broscoii. Până când nu s-a mai ştiut cine s-a lipit de ce, dacă rabi Karpl s-a lipit de broscoi sau broscoii s-au lipit de rabi Karpl. Şi după cum întâmplarea cu broscoii amintea de el, aşa amintea de nevastă-sa şi de fiu-său şi de fetele lui, şi asta îi amintea şi pe ginerii şi pe nurorile lui, şi pe nepoţii lui şi pe copiii nepoţilor lui.

Şi după cum oamenilor din Buczacz nu le place să lungească vorba, după cum vezi din felul meu de-a istorisi, o scurtez chiar şi-acolo unde mulţi ar lungi-o, au început să uite numele tuturor celor din neamul lui rabi Karpl, bărbaţi şi femei deopotrivă, şi deopotrivă numele pe care-l primea în leagăn şi numele pe care-l primea în ziua tăierii împrejur, şi fiecăruia i se spunea pe scurt Broscoiul. Şi doar îi cunoaşteţi pe oamenii din Buczacz, respectă de-a pururi obiceiul străbunilor. Şi după cum străbunii numeau familia lui Karpl Broscoii, aşa şi ei îi numesc Broscoi pe urmaşii familiei şi pe urmaşii urmaşilor lor. Şi dacă încă mai e pe lume careva din familia lor, porecla rămâne cu el. Şi cred că dacă nu se duce să se roage şi nu-i chemat la Tora, atunci nici nu-şi aude vreodată numele. Şi o femeie? Zău aşa, fie-vă milă de ea.

Cu toate că întâmplarea e simplă de tot, s-ar putea ţine aici o predică şi s-ar putea spune că atunci când obştea suferă nu e frumos să nu suferim împreună cu obştea, şi chiar dacă unii se apără zicând că după lege nimeni nu e obligat să se lipsească de ceva, orice om din neamul lui Israel trebuie să facă aşa cum face şi restul obştei, chiar şi în ce priveşte mâncatul.

Note

216. Daniel 9:2.

217. Astăzi, Mikulov – orăşel în Moravia de Sud, la graniţa Cehiei cu Austria.

218. Rabi Menahem Mendel Krochmal (1600–1661) – rabin şi conducător de obşte în diferite orăşele din regiunea Moraviei. E cunoscut pentru cartea lui *Tzemach Tzedek* (*S-a făcut dreptate*),

cuprinzând întrebări şi răspunsuri privitoare la jurisprudenţa iudaică.

219. Onorarea Poruncii de frumuseţe în îndeplinirea poruncii e principiul potrivit căruia orice poruncă sfântă trebuie îndeplinită frumos şi elegant, cu ajutorul unor obiecte plăcute ochiului.

220. *Schleie* – (iht.) lin (în germană, în orig.).

221. *Hecht* – ştiucă (în germană, în orig.).

222. Rabi Avraham Abele Gombiner (1635/1637–1682) – autor al cărţii *Magen Avraham* (*Scutul lui Avraham*), cuprinzând comentarii la lucrarea *Masa pusă*, a lui Yosef Karo.

223. Scriere colectivă a rabinilor din Germania şi Franţa, a cărei elaborare, în Evul Mediu târziu, a durat două sute de ani. Cuprinde comentarii foarte utile pentru cei care studiază Talmudul, servindu-le drept manual pentru înţelegerea acestuia.

224. Rabi Moshe ben Nahman (cca 1194–1270) – unul dintre cei mai mari înţelepţi sefarzi, dătător de lege, interpret al Cărţii Sfinte şi medic. Cunoscut şi sub acronimul Ramban, cât şi sub numele grecesc Nahmanides.

225. Rabi Natan Neta din Chełm (?–1812) – rabin şi dascăl hasid în a cincea generaţie a mişcării hasidice. Majoritatea scrierilor lui au ars, păstrându-se un singur manuscris, care a fost publicat postum în 1891, sub titlul *Mlădiţă de frumuseţe* (*Neta Shaashuim* – în ebraică, în orig.).

226. Rabi Avraham David din Buczacz (1770/1771–1841) – rabin hasidic şi dătător de lege.

227. Rabi Avraham ben Tsvi Teomim (1814–1863) – rabin la Buczacz, o autoritate în epocă în domeniul studiului Cărţii Sfinte. Este şi autorul unei cunoscute lucrări de jurisprudenţă iudaică intitulată *Responsa la „Îndurare lui Avraham“*, ce cuprinde comentarii pe marginea cărţii *Îndurare lui Avraham*, scrisă de rabi Avraham Azulai în secolele XVI-XVII.

228. Oraş în regiunea Podolia, în Ucraina de astăzi. De-a lungul secolelor a aparţinut, pe rând, Uniunii Polono-Lituaniene, Imperiului Otoman, Imperiului Ţarist.

229. Domnule (în polonă, în orig.).

230. V. nota 4, p. 66.

231. Se obişnuieşte ca în fiecare zi lucrătoare a celei de-a douăsprezecea luni din calendarul ebraic, *elul*, să se cânte la şofar pentru a aminti credincioşilor să-şi pregătească sufletul pentru cele două mari sărbători ce se apropie (Anul Nou şi Yom Kippur)

232. Mâncărurile şi băuturile care nu sunt kasher pentru Paşte nu se ţin în casă, li se dă foc sau sunt vândute şi răscumpărate după încheierea sărbătorii. Aceste alimente poartă numele de *hamets*.

233. Trimitere la Iov 40:23: „Dacă se întâmplă ca râul să iasă din matcă, el nu fuge: chiar de s-ar năpusti Iordanul în gâtlejul lui, el ar rămâne liniştit.“

234. Potrivit Torei, urgia broaştelor a fost cea de-a doua din cele zece urgii ale Egiptului (v. Exod 8:1–4).

235. Azvârlitul unei scobitori în cuptor e o datină străveche care îngăduie evreilor să mănânce şi mâncăruri pregătite de neevrei.

236. Ceremonie în cadrul căreia se rostesc, la miezul nopţii, jelanii şi rugăciuni care exprimă durerea după templele distruse. Potrivit înţelepţilor iudaici, fiecare evreu trebuie să-şi amintească mereu şi cu durere de distrugerea Ierusalimului.

237. Kidushul mare este o binecuvântare care se spune pe deasupra unui pahar cu vin, de sabat şi în zilele de sărbătoare.

238. Scurtă antologie de texte poetice pe care le cântă evreii credincioşi spre lauda Celui de Sus. Acestea sunt, de fapt, versete din Vechiul Testament, cele mai multe – dintre Psalmi.

239. Psalmi 29:3.

240. Cântarea Cântărilor 5:1.

241. Cântarea Cântărilor 5:2.

242. Cântarea Cântărilor 5:3.

243. Citatul e din Talmud, capitolul Sărbători, subcapitolul despre Sărbătoarea Paştelui.

244. O budincă îndrăgită de evreii aşkenazi şi din Europa Răsăriteană, preparată de obicei din cartofi sau din tăiţei. Denumirea i se trage de la sensul cuvântului german *Kugel* („sferă“, „bilă“), întrucât se prepară într-o oală rotundă.

245. Rugăciune de Anul Nou.

246. Versetul complet este: „Râul va mişuna de broaşte; ele se vor sui, şi vor intra în casa ta, în odaia ta de dormit şi în patul tău, în casa slujitorilor tăi şi în casele poporului tău, în cuptoarele şi în postăvile de frământat pâinea.“ (Exod 8:3)

Tâlharul de Feibusch

Cuvânt-înainte
De ce-i spun lui Feibusch Feibusch

Patru-cinci paşi mai jos de abatorul kasher de vite ajungi la un şes care ţi se pare ca un tăpşan.

Tăpşanul ăsta se întinde între o apă şi o altă apă, între apele Stripei, cele pe care Cel de Sus le-a creat odată cu apele Genezei, şi vadul Stripei, care a fost făcut pentru roata morii care macină acolo făină.

Şesul se întinde paşnic şi neted ca un fel de insulă înconjurată de ape, şi plopi se înalţă şi foşnesc şi ramurile lor fâşâie ziua şi noaptea şi păsări ciripesc printre ramurile ale căror noduri sunt ca nişte ochi de argint, nişte ochi închişi care lucesc argintii dintre sclipirile frunzelor. După numele acelor plopi şesului ăstuia i se spune Tăpşanul plopilor. Ovreii bătrâni îl numesc, ce-i drept, Curte, după numele curţilor palatului dregătorilor oraşului Buczacz, palatul care era acolo odinioară, fiindcă, după ce au distrus tătarii palatul şi cetatea cu câţiva ani mai înainte să vină Hmil cel Rău[247] şi să nimicească tot oraşul, mai-marii oraşului Buczacz şi-au clădit case şi curţi în locul palatului lor dărâmat, iar dărâmăturile acestuia răsar şi se înalţă printre vârfurile stâncilor care se cocoaţă una peste alta şi se macină una pe alta şi par să-l ameninţe pe cel care le vede.

Acum n-au mai rămas pe Tăpşanul Curţii, din tot ce era acolo odată, decât plopii aceia şi, printre ei, tot felul de tufe mirositoare, şi, dacă vrei, şi povestea asta cu focul din casa lui Feibusch tâlharul pe care am de gând să ţi-o povestesc. De fapt, numele lui nu e Feibusch, însă, dintr-o pricină pe care o ţin tăinuită, eu nu-i spun pe nume, ci îl numesc Feibusch. Şi de ce tocmai Feibusch, şi nu altfel? Fiindcă îl slujea pe Feibusch perceptorul şi şi-ar fi dat şi sufletul pentru averea lui Feibusch perceptorul, şi era gata să sară

şi în iad la auzul numelui lui Feibusch perceptorul, de aceea eu îi spun Feibusch după numele lui Feibusch.

Şi ca să nu-l încurci pe Feibusch cu Feibusch am să le zugrăvesc aici înfăţişarea. Feibusch perceptorul e gras şi scund şi rotund şi e lat în umeri şi are pântecele revărsat, şi să ţii minte că e scund şi pântecos. Şi are braţele scurte şi groase, şi mâinile la fel, şi la fel şi degetele. Iar faţa şi nasul le are vineţii, ca borcanele acelea în care femeile creştine aduc varză murată, iar fălcile le are grase, şi de fălci nu i se văd ochii, iar ochii lui înghit pe nemestecate pe oricine văd. Şi o barbă scurtă îi înconjoară fălcile, iar perciunii sunt traşi după urechi. Iar umbletul lui nu e limpede. Nu poţi să ştii dacă picioarele lui bătucesc pământul sau pământul îl bătuceşte pe el. Şi din gâtlej i se aude un fel de hârâit. Şi atunci când stă în picioare popreşte pământul cu cele două picioare ale lui până când i se aduce un scaun să şadă. Pe când Feibusch fiorosul, tâlharul de Feibusch, e lung şi are o barbă lungă, iar perciunii îi coboară de cele două părţi scofâlcite ale obrajilor căzuţi şi trişti, ca două cuţite de măcelar bine ascuţite, iar braţele le are lungi şi peste unul dintre ochi e o pieliţă roşiatică. Nu se ştie dacă e peste ochiul lui drept sau peste ochiul lui stâng, fiindcă nu oricine cutează să-şi înalţe privirea mai sus de gura lui Feibusch ca să se uite la el. Şi nu i se simte umbletul până când nu se apropie. La început i se spunea Ramură de palmier şterpelită sau Ramură de palmier uscată, fiindcă e subţire ca o ramură de palmier şi uscat ca o ramură de palmier. De când se făcuse fioros au început oamenii să-i spună Feibusch tâlharul. Unii îi spun Feivisch, alţii îi spun Favisch, fiindcă nu toate gurile sunt la fel, şi toate au un temei în limba neamului nostru.

1
O cântare a păcatelor

Acolo, la capătul Tăpşanului Curţii, faţă în faţă cu uliţa sinagogii dărâmate de către Hmil cel Rău, şi-a făcut casă Feibusch tâlharul. Rămăseseră acolo lemne şi pietre din ruinele casei lui Iacov Frank[248], şi nimeni nu se atinsese de ele. Feibusch s-a dus şi le-a cules şi le-a adunat şi şi-a clădit o casă în care să locuiască. Toată locuinţa e o singură odaie şi se

ţine pe patru pari şi o scară e proptită acolo pentru urcat şi pentru coborât, uneori e proptită şi alteori nu e proptită, după cum doreşte stăpânul casei şi după cum o cer treburile lui.

Feibusch locuia acolo liber ca o pasăre, fără grija chiriei. El şi cu Mamtshi nevastă-sa stăteau sus, iar capra şi găinile jos. Şi cu toate că erau departe de aşezare şi nu ajungea până acolo nici zgomotul paşilor paznicilor oraşului şi nici bocănitul ciocanului slujitorului sinagogii, cel care trezeşte la rugăciune pe cei care încă mai dorm, Feibusch şi nevastă-sa nu se temeau de hoţi şi de ucigaşi, fiindcă noaptea el ridica scara şi nimeni nu putea să intre peste ei.

În schimb, el îi călca în casă oricărui ovrei, de la căderea nopţii şi până în zori, avea voie să intre oricând era aprinsă undeva o lumânare, fiindcă el veghea să fie plătit birul pe lumânări, adică era unul dintre cei fioroşi, iar cei care vegheau să fie plătit birul pe lumânări, adică cei fioroşi, erau ca nişte poliţai ai regatului, pentru care nici o uşă nu era încuiată şi ei intrau orişiunde aşa cum intră omul la el acasă.

Lucrurile se petreceau aşa. Venea ziua de sabat, venea sărbătoarea, venea Hanuka, venea o bucurie pentru ovrei, dumnealui intra şi număra lumânările. Dacă era o lumânare aprinsă şi n-avea pe ea bileţel de la perceptor, avea dreptul să stingă lumânarea şi să-l amendeze pe proprietarul lumânării. De ce asta? Fiindcă proprietarul nu avea bileţel de la perceptor, deoarece regatul pusese bir pe lumânarea de sabat, de sărbătoare, de Hanuka şi de serbarea nunţii. Din cauza birului pe lumânări copiilor lui Israel li s-a făcut negru înaintea ochilor, şi neamul lui Israel nu mai avea nici o bucurie, fiindcă venea pe neaşteptate fiorosul şi stingea lumânările şi punea proprietarul să plătească ştraf. În nopţile de Hanuka şi la ospeţele de nuntă Feibusch intra neînsoţit, dar în nopţile de sabat şi în nopţile de sărbătoare veneau cu el doi creştini ca doi îngeri, care însoţesc de sabat un ovrei. Dacă găsea o lumânare aprinsă fără bileţel de la perceptor, le spunea creştinilor: Stingeţi, şi ei o stingeau, şi stingeau cu de la sine putere şi lumânările pe care era bileţel de la perceptor. Cine avea norocul să-şi termine cina la lumina lumânării sărbătorea sabatul cu peşti, cine n-avea norocul ăsta îşi văduvea sufletul de plăcerea mâncatului de peşte de sabat, ca să nu i se oprească vreun os în gât şi să se pună în primejdie. Iar cât

priveşte întrebarea dacă un creştin nu s-a atins cumva de vin şi de aceea vinul nu mai e voie să fie băut, apoi dacă Esau vede vin, atunci nu lasă din el nici o picătură. Şi încă ceva: pe meleagurile noastre, unde de mult ce bea mulţimea vinars în fiecare zi, după cum e lămurit în *Scutul lui Avraham*, omul începe azi kidushul cu vinars.

Mai apăsătoare decât părerea de rău după peşte şi părerea de rău după vin e părerea de rău după Cartea Sfântă. În nopţile de vară oamenii fac cumva faţă părerii de rău. Cine se scoală devreme îşi întregeşte lectura dimineaţa. Iarna, când nopţile sunt lungi, necazul e lung şi el, căci nu se poate citi din Carte, şi chiar unul care ştie douăzeci şi patru de capitole pe dinafară se întâmplă să aibă nevoie să se uite prin tâlcuirile acestora. Cel mai tare suferea de pe urma birului pentru lumânări oraşul Buczacz, deoarece oamenii din Buczacz sunt obişnuiţi să citească din Cartea Sfântă întruna, şi partea cea mai însemnată a plăcerii lor de sabat stă în tâlcuirile la Cartea Sfântă, şi dacă nu sunt lăsaţi să aibă lumină noaptea nu prididesc să se uite la toate tâlcuirile şi se văd lipsiţi de ce-i mai de seamă în plăcerea de sabat. Iar nopţile de vară sunt asemenea nopţilor de iarnă în privinţa mâncatului, fiindcă ce mănânci şi vezi nu seamănă cu ce mănânci fără să vezi. Legea era deosebit de grea din pricina tâlharului de Feibusch. Feibusch tâlharul era plămădit din aluatul oraşului Buczacz, iar oamenii din Buczacz sunt de felul lor meticuloşi în toate faptele lor şi ce au de făcut nu fac de mântuială, numai că alţii erau scrupuloşi împlinind fapte bune, pe când Feibusch împlinind fapte rele. Nu era sabat sau zi de sărbătoare sau nuntă ca Feibusch să nu vină, şi chiar şi la acele case a căror jumătate era ruină şi cealaltă jumătate gunoi. Dacă găsea o lumânare pe care nu era bileţel de la perceptor îl pedepsea pe proprietarul lumânării şi stingea lumânarea. Pe vremea lui se cânta la Buczacz un cântec de doliu şi de jale, pe care eu îl dau aici împreună cu tălmăcirea lui.

Cine ştie ebraică nemţească[249] are să-l citească în ebraică nemţească, cine nu ştie limba ebraică nemţească are să citească traducerea în limba Cărţii Sfinte.

Iată cântecul:

Der hailiger baashefir hat intz dem sabat kodesh ghighebin
Valt ach avadi oi kedai ghiven tzi lebin

Kimmt abir pletzlich plitzim Favisch gifloighen
Un gazelt avek das licht fin di oighen:

Gat is ghireht und zaini mishpatim zainin ghireht
Seiz abeir ins frickri of eih hailighi lecht
Fa vas last ihr euch sagen fin Favishun deot
Versarfet zal er varin mit bart un peot:

Al ze dave libeinu tidma kol ain
ki motar haadam min ha behema ain.[250]

Şi iată ce înseamnă aceste cuvinte:

Cel de Sus, binecuvântat fie-i numele, ne-a dat sfântul sabat, şi merita şi era bine să trăieşti, numai că deodată a venit tâlharul de Feibusch şi ne-a răpit lumina ochilor. Tu, Doamne, eşti judecător drept, şi drepte sunt judecăţile Tale, dar oricum, e cam greu cu voi, sfinte lumânări. De ce îl lăsaţi pe Feibusch să se obrăznicească cu voi, arză-l-ar focul cu barba şi cu perciunii lui cu tot.

2
Necazuri pe care le suferă poporul lui Israel

Într-un sabat care s-a nimerit să fie nouă ale lunii *av*[251] stătea un mic grup de flăcăi la şcoala cea veche pentru ştudiruitul Cărţii Sfinte şi citeau din capitolul Pagubelor[252] şi din Plângerile lui Ieremia. Au început să înşire nenorocirile care au căzut asupra noastră din ziua în care a fost nimicit Ierusalimul, iar noi am fost surghiuniţi din ţara noastră. Sufletul lor s-a întristat foarte tare şi a fost cuprins de jale. Unul dintre ei a văzut că tovarăşii lui sunt trişti. S-a pornit să spună: Hai să-i fim recunoscători lui Titus cel nemernic care a adus asupra noastră o comemorare care nu cere decât puţine lumânări şi nu trebuie să ne temem nici de birul pe lumânări şi nici de Feibusch tâlharul.

Fiindcă fusese pomenită legea birului pe lumânări care se reînfiinţase pe vremea aceea au început să vorbească despre legea asta şi aşa şi-au amintit de Shlomo Kovler, cel care o născocise.

Shlomo Kovler era din oraşul Nadvorna şi era de neam ales şi numele lui era vestit pretutindeni, fiindcă studiruise îndelung Talmudul şi era iute la minte şi ştia bine cele şase cărţi ale Talmudului şi era priceput în tot ce-i privea pe dătătorii de lege[253]. Mai-marii generaţiei au pus ochii pe el pentru

fetele lor, şi era cât pe ce ca rabinul nostru înţelept şi geniu[254], cel care a scris *Mlădiţă de frumuseţe*, fie-i amintirea binecuvântată, să-şi mărite fata cu el. Dar celui neprihănit nici o nenorocire nu i se întâmplă[255], şi rabi Natan *Mlădiţă de frumuseţe* nu l-a luat pe Kovler de ginere, ci l-a luat pe un prieten de-al lui Kovler, unul care era mai bun decât Kovler, pe rabinul nostru cel drept, cel care a scris *Înţelepciunea sfinţilor*[256], care a fost rabin la Buczacz, după rabinul nostru Natan *Mlădiţă de frumuseţe*, vreme de cincizeci de ani. Shlomo s-a dus la Viena. Pe când se plimba el prin Viena a văzut oamenii care mâncau, beau şi petreceau. A spus: Să am parte de oraşul ăsta. Pe atunci celor din neamul lui Israel încă nu le era îngăduit să locuiască la Viena, numai celor de care stăpânirea avea nevoie sau care aveau afaceri cu stăpânirea. A cercetat cu de-amănuntul şi a găsit ce-i trebuie stăpânirii şi Maiestăţii Sale regelui, adică biruri. S-a dus pe la dregătorii statului şi i-a sfătuit să ceară bir pe lumânările care se aprind în nopţile de sabat şi în nopţile de sărbătoare şi de Hanuka şi la nunţi. Stăpânirea regală a cercetat şi a găsit că asta e o lege căreia cea mai mare parte a ţării poate să-i facă faţă, întrucât ea cade numai asupra ovreilor. Şi a înştiinţat lumea că dă în arendă încasarea birului pentru lumânări. Bogătaşii din neamul lui Israel au auzit şi au sărit şi au venit. Toţi până la unul, au mărit banii de arendă tot mai mult şi mai mult, până când au urcat de s-au făcut de multe ori mai mulţi decât socotiseră dregătorii şi slujbaşii lor. Înalta stăpânire a început să se teamă că bogătaşii au să se răzgândească. S-a apucat şi a trecut în mâinile lor arenda pentru încasarea birului. Fiindcă se făcuseră arendaşi, perceptorii s-au întors în oraşele lor şi au luat cu simbrie oameni fioroşi şi i-au pus în toate oraşele în care era neam al lui Israel, ca şi cei care veghează ca mâncarea şi băutura să nu circule din loc în loc fără vamă. Pe limba lor slujbaşii aceia se numeau *strazsnikes*, iar eu le spun pe limba sfântă fioroşi. Şi dacă am greşit în traducerea mea, totuşi n-am greşit dacă-i judecăm după năravurile lor.

Mai spun o dată ce-am spus. Vine sabat, vine zi de sărbătoare, vine bucuria unei ceremonii de bar-mitzva, vin şi fioroşii şi controlează lumânările dacă sunt după lege, dacă sunt aprinse cu voie de la stăpânire sau ard şi încalcă legea, adică dacă s-a plătit bir pentru fiecare lumânare, până la ultima. Şi cum ştiu ei să deosebească între o lumânare şi alta? Un teanc de bileţele e pus în faţa lumânărilor, fiorosul numără lumânările şi numără bileţelele, dacă numărul e acelaşi atunci e bine, şi dacă nu, vai de lumânare şi vai de stăpânul casei. Asta e legea.

Dar arendaşii au mai adăugat de la ei la legea birului pe lumânări încă o lege: toate bileţelele care trebuiau să fie scoase de la perceptor să fie scoase în ajun de sabat şi să nu se scoată pentru mai multe sabaturi, ci de fiecare dată pentru un singur sabat, iar bileţelele pe care le scotea perceptorul anume pentru sabatul acela el nu le scotea decât atunci când se lăsa întunericul. La fel în ajun de sărbătoare, la fel în celelalte nopţi care cereau bir pentru lumânări.

Stăteau flăcăii şi se minunau de necazurile pe care Cel de Sus le aduce neamului lui Israel. Şi se mai minunau şi de faptul că nu e necaz de care să fie lovit neamul lui Israel să nu fie la mijloc un glas de ovrei. Glasul este glasul lui Iacov, dar mâinile sunt mâinile lui Esau.[257] Iacov vorbeşte şi Esau loveşte. Dacă nu erau şoaptele lui Iacov, Esau nu ridica mâna asupra neamului lui Israel. Dacă nu era un ovrei care să dea sfatul să se plătească bir pentru lumânări, Maiestatea Sa regele nu ar fi scos o asemenea lege, şi dacă nu erau bogătaşii din neamul lui Israel care să cumpere dreptul de a strânge birul, birul n-ar fi fost atât de greu, şi dacă nu era Feibusch fiorosul s-ar fi putut îndulci legea cu un mic ciubuc şi am fi îndurat necazul ăsta la fel cum îndurăm toate celelalte necazuri cu care suntem obişnuiţi.

3
Un bătrân şi nişte flăcăi împreună

Stătea acolo şi un bătrân dintre cei dintâi înţelepţi ai şcolii, care căuta rădăcinile întâmplărilor care se petreceau şi ceea ce pricinuia întâmplările astea şi nu se temea să-şi dezvăluie părerea despre ele, fiindcă erau la Buczacz bătrâni care îşi îngăduiau să spună tot ce aveau pe suflet, ba uneori

cu vorbele lor făceau chiar rău, deoarece uneori vorbele lor se prefăceau în fapte, după cum s-a întâmplat cu cârciumarii care i-au ascultat pe bătrâni şi au intrat în cârdăşie să nu se pârască unul pe altul şi turnau muşteriilor băuturi pentru care nu se plătise bir. La fel în întâmplarea cu arestuiţii care fuseseră puşi sub pază ca să fie trimişi la oastea regelui ca să se împlinească numărul de suflete pe care obştea era datoare să-l dea regelui an de an. Şi după cum nimeni nu vrea să-şi dea fiul la oastea regelui, fiindcă acolo se ajunge la pângărirea sabatului şi la mâncat mâncăruri oprite şi la alte fărădelegi, erau luaţi dintre cei mai sărmani, care nu ştudiruiesc Cartea Sfântă şi care nu sunt de neam ales, şi aceia erau trimişi la oastea regelui în locul fiilor de oameni cu stare, un suflet în locul altui suflet, după cum am povestit amănunţit în altă parte. Şi acei bătrâni întorceau treaba asta întruna pe faţă şi pe dos şi spuneau: Toţi cei din neamul lui Israel sunt copiii lui Avraham, Isaac şi Iacov, şi în faţa Celui de Sus nu e nici o deosebire între bogat şi sărac, şi chiar dacă e unul mare şi tare şi fiu-său e tobă de carte nu e îngăduit ca fiul acela să fie răscumpărat cu alt suflet din neamul lui Israel. Ce-a ieşit din vorbele acelea? Într-o dimineaţă au găsit arestul descuiat şi pe paznicul arestului beat şi dintre toţi arestuiţii care urmau să fie trimişi la oastea regelui nu mai rămăsese nici unul. Inima îmi spune că felul ăsta de a cere atât de aprig dreptate şi cinste înţelepţii cei dintâi ai sinagogii l-au luat din Cartea Sfântă, fiindcă se obişnuiseră prea din cale-afară cu Cartea Sfântă. Câte unul ştudiruia nu mai puţin de douăzeci şi patru de capitole în fiecare zi, şi altul citea tot Neviimul şi tot Ketuvimul[258] în fiecare lună, şi mai erau unii care, deşi stăteau la piaţă şi se îndeletniceau cu negoţul, cugetau despre Cartea Sfântă, şi erau alţii care-şi cercetau faptele şi faptele celorlalţi după versetele pe care se nimerise să le rostească. Şi cum nu e limbă ca limba profeţilor ca să te deprindă cu adevărul şi cu dreptatea şi ca să le dea grai, tot aşa se deprinseseră ei să spună ce aveau pe suflet, chiar dacă nu era pe placul mai-marilor oraşului, al celor care luaseră în arendă strângerea birului pe băuturi şi a celorlalte biruri. Şi cum câtă vreme e tânăr omul e însetat de adevăr şi dreptate, acei flăcăi se simţeau atraşi de bătrân. Şi se simţea şi el atras de ei, pentru că ciuleau urechile la ce spunea el.

Bătrânul le-a spus flăcăilor: Vă aud spunând că peste neamul lui Israel nu vine nici un necaz fără ca la mijloc să fie mâna cuiva din neamul lui Israel.

Lucrul ăsta e adevărat, şi chiar mai mult decât adevărat în privinţa birului pe lumânări, şi încă mai mult în privinţa greutăţii birului, fiindcă, dacă n-ar fi fost ovreii care luaseră în arendă strângerea birurilor, birul n-ar fi fost atât de împovărător, deoarece arenda care se plăteşte regelui pentru cumpărarea acestui drept îl costă pe ovrei mulţi bani, deoarece el se teme că are să i-o ia cineva înainte cu dare de şperţ, şi atunci el aleargă şi îi şperţuieşte pe dregători, iar pe dregătorii mari nu poţi să-i şperţuieşti cu bani puţini şi trebuie să cheltuieşti mult din venitul tău, şi acela trebuie să fie gras, de aceea un ovrei care a luat în arendă o afacere e foarte aspru şi înmulţeşte amenzile şi pedepsele. Şi dacă aveţi să-mi spuneţi: Se ştie că omul e lacom de bani, eu am să vă spun: De ce să sugeţi sângele celor din neamul lui Israel, dacă aveţi bani, duceţi-vă şi băgaţi-vă banii într-o afacere curată şi nu vă faceţi parnusă din sângele neamului lui Israel. Oricum ar sta lucrurile, tâlharului de Feibusch trebuie să-i recunosc un merit: dacă unui om flămând i se plăteşte simbrie ca să aibă de-o bucată de pâine nu el e cel care face treaba, ci meseria lui o face, fiindcă orice slujbă pe orice tărâm în care un om e numit şef îl face să-şi piardă minţile, deoarece, dacă un om a primit o numire oarecare, odată cu numirea se iveşte în el şi un duh pidosnic. Şi chiar dacă inima îi spune: Fă aşa şi Nu face aşa, duhul acela îi murmură la ureche, şi el face totul pe dos. Cei mai mulţi dintre cei numiţi să răspundă de afacerile obştii, totuna dacă sunt ovrei sau creştini, umblă mohorâţi, asta e ce vedem noi. De ce umblă posaci? Fiindcă nu sunt împăcaţi cu ei înşişi, întrucât faptele lor nu se cumpănesc cu inima lor. Şi în legătură cu ce-am spus – că orice numire îl face pe om să-şi piardă minţile –, mi-am adus aminte de o întâmplare, şi am să v-o povestesc.

Era la şcoala de Talmud un flăcău sărac care era la picioarele fiecăruia dintre ceilalţi, sufletul lui era chiar ca lutul în mâna olarului, şi chiar şi în faţa celui mai mărunt dintre cei mărunţi. Odată slujitorul sinagogii a trebuit să meargă undeva. I-a spus sărăntocului aceluia: Uite cheia lăzii şi dacă nu mă întorc numaidecât după rugăciunea de seară, deschide lada şi dă-le băieţilor lumânări. A venit vremea să fie împărţite lumânările şi slujitorul nu s-a întors. I-am spus omului aceluia sărac: Scoate lumânările. S-a ridicat cu mare greutate, ca şi când s-ar fi făcut deodată mai greu cu o sută de livre şi s-a dus şi a pus cheia în broască şi lacătul nu s-a deschis, ca şi cum mâinile i

s-ar fi făcut de ceară. După ce-a deschis, a luat lumânările şi s-a suit pe platforma din sinagogă şi ne-a privit ca un bogătan al oraşului care-i priveşte pe neisprăviţii aceia pe care el îi trimite la oastea regelui. În clipa aceea parcă s-ar fi zămislit din nou. Pe mutra aceea ştearsă pe care n-o puteai numi chip s-au ivit deodată o faţă, şi-un nas, şi nişte ochi. Şi mâinile au dobândit deodată putere. N-a dat nici măcar o singură lumânare până n-a strâmbat-o mai întâi şi n-a dat nici măcar o singură lumânare cui întinsese mâna s-o ia, şi aşa a tot schimbat lumânare cu lumânare, deşi toate lumânările erau la fel. De-asta spuneam: chiar şi o împuternicire fără nici o însemnătate îl face pe om să-şi piardă minţile, cum a zis un înţelept: Dragostea de măreţie şi de rang înalt e o boală a sufletului. Aşa şi Feibusch, nu pentru că-i dă arendaşul Feibusch câte-o fărâmă din fiecare fiorin încasat ca ştraf e el atât de sârguitor în îndeplinirea datoriei, şi nu pentru că e înverşunat în răutatea lui, ci pentru că atunci când un om devine slujbaş sau poliţai un alt duh îl călăuzeşte şi îi porunceşte să-i facă pe alţii să sufere.

Bătrânul a mai spus: Am amintit mărirea celui sărac, poate că vreţi să ştiţi ce răsplată a primit. Uite că am să vă spun că n-a fost mulţumit cu răsplata lui. Şi de ce, asta am să vă povestesc.

S-a mai întâmplat o dată ca slujitorul să trebuiască să plece, şi i-a încredinţat sărăntocului împărţitul lumânărilor. S-a întâmplat că o lumânare aprinsă a căzut şi i-a atins veşmintele. Dacă a căzut de la sine sau a fost lăsată să cadă, oricum ar fi, focul i-a cuprins veşmintele şi ele au ars, şi s-a ales şi el cu arsuri. Ferească Dumnezeu, nimeni n-a vrut să-i pricinuiască pagubă de bani, voiau numai să-l sperie, că omul trebuie să ştie să nu fie rău chiar dacă are puterea să facă rău, şi dacă ai primit oleacă de putere stăpâneşte-ţi pornirile, că dacă nu, trezeşti împotriva ta mânia oamenilor.

4
Odihnă şi bucurie

Pe când învăţăceii şcolii se plângeau de necazurile neamului lui Israel, Feibusch s-a trezit din somnul de după-amiază. Nevastă-sa i-a adus o ulcea cu zeamă de fructe rece. A binecuvântat-o şi a băut şi a băut din nou şi şi-a pus pe nas ochelarii şi s-a apucat şi i-a citit nevesti-sii din Ieşiţi şi priviţi[259].

Nu era ceas mai plăcut pentru Feibusch decât ceasul acela de după somnul de sabat după-amiază, când şedea şi citea pentru Mamtshi, nevastă-sa, din Ieşiţi şi priviţi. Cu toate că acele cărţi în ebraică nemţească au fost scrise pentru femei, Mamtshi nu ştia să le citească. Fetele din Buczacz sunt toate iubitoare de învăţătură, dar Mamtshi venea din alt oraş şi fusese de mică orfană de tată şi de mamă, şi când părinţii ei au murit nu i-au lăsat de mâncat nici măcar pentru o masă. S-a tocmit ca slujnică, şi stăpânele casei o înrobiseră, ca Faraon în Egipt, iar de plătit îi plăteau nimica toată. Nu-i ajungeau bănuţii ca să plătească un dascăl şi nu avea răgaz să înveţe nici măcar literele. Şi dacă n-ar fi fost Feibusch care de sabat îi citea din cărţi ar fi fost mai neştiutoare decât o vită, căci pe piele de vită se scrie Cartea Sfântă şi din piele de vită se fac curele pentru filactere, pe când ea era în viaţă un hartan de carne şi în moarte n-ar fi fost decât ţărână pentru viermi şi pentru râme. Şi fiindcă sabatul acela era ultimul sabat dinainte de nouă ale lunii av[260], Feibusch i-a citit istoria cu nimicirea Ierusalimului. Însă trebuie să i se recunoască autorului lui Ieşiţi şi priviţi ca un merit faptul că, dacă, pe de-o parte, îi pricinuia lui Feibusch părere de rău cu nimicirea Ierusalimului, pe de altă parte îi bucura inima cu înţelepciunea nepreţuiţilor fii ai Sionului. Ba mai mult decât atât, cu povestea ţânţarului lui Titus cel ticălos, ţânţarul care i-a intrat în nas nemernicului aceluia şi a scormonit în creierul lui şapte ani, iar atunci când a murit i-au despicat creierul şi au găsit în el ceva ce aducea a vrăbioi şi cântărea cam o uncie, şi avea clonţul de aramă şi gheara de fier. S-ar putea crede că Dumnezeu îi lasă pe cei răi să facă tot ce poftesc, chiar şi să dărâme Templul, dar până la urmă El îi pedepseşte şi le aduce suferinţe grele şi amare. A venit Faraon – l-a izbit cu zece urgii şi până la urmă l-a înecat, cu oştenii lui cu tot, în mare[261]; a venit Sisera – l-a dat pe mâna unei femei şi i-a sfărâmat ţeasta.[262] A venit Nabucodonosor – l-a transformat în urs şi şapte ani a mâncat buruieni. A venit Titus – a venit un ţânţar şi i-a intrat în nas şi a sfredelit în creierul lui şapte ani până când a murit în suferinţe grele şi îngrozitoare. Ăsta e sfârşitul tuturor celor care urăsc neamul lui Israel şi precum sfârşitul ticăloşilor din Cartea Sfântă, aşa are să fie sfârşitul tuturor ticăloşilor, chiar dacă nu sunt trecuţi în Cartea Sfântă. Şi dacă vezi vreun ticălos tiran mâncând şi bând şi petrecând în plăceri şi desfătându-se şi plin de bucurie, Cel care stă în ceruri

i-a împletit de-acum o frânghie ca să-l spânzure de ea, fiindcă Dumnezeu nu doreşte ticăloşi care fac neamul lui Israel să sufere. Dacă aşa stau lucrurile, atunci de ce îi dă unui ticălos tot ce e bun, pentru ca în cele din urmă să-l dea pierzaniei? Asta pentru ca ticălosul să-şi simtă înzecit suferinţele, căci dacă n-ai nimic, n-ai nimic de pierdut, dar cine are mult pierde mult şi durerea lui e mult mai mare.

S-a uitat Feibusch la nevastă-sa să vadă dacă ea a simţit cât e el de înţelept, fiindcă de prea multă mâncare şi băutură inima ei se pierdea în grăsime şi mintea i se împuţina şi ea nu pricepea o iotă din lucrurile acelea sfinte pe care i le spunea el. Şi dacă n-ar fi fost vocea lui să le dea mireasmă, lucrurile i s-ar fi părut vorbe goale. Pe când aşa simţea din ele că Dumnezeu nu se zgârceşte cu alinările pentru nimicirea Ierusalimului, sunt zile de mângâiere după nouă ale lunii *av*, zile pline de bucurii, când se înalţă baldachine de nuntă, şi Feibusch merge de la o nuntă la alta şi de la o bucurie la alta şi împarte amenzi, fiindcă aşa sunt cei care se bucură, fac risipă de lumânări, şi dacă se numără lumânările se găsesc printre ele lumânări cu păcat, deoarece pentru ele nu s-a plătit bir, şi atunci rabi Feibusch îl răsplăteşte, adică Feibusch perceptorul, şi-i dă un procent de la fiecare fiorin amendă şi iese că Feibusch câştigă din banii celor pedepsiţi într-o noapte mai mult decât câştigă în chip firesc toată săptămâna, uneori câştigă jumătate de fiorin şi alteori un fiorin întreg, după câte nunţi şi câte bucurii au fost. Şi de ce spun eu că Mamtshi ar simţi lucrul ăsta? Păi îşi înălţase ochii pe sub marginea basmalei şi îl privea ca o femeie care-şi priveşte bărbatul cu mare iubire, fiindcă îl vede foarte deştept. Şi fiindcă îl îndrăgea pentru deşteptăciunea lui i-a dezvăluit ce-i pregătise pentru masa de dinaintea postului. Şi ce-i pregătise? După ce a suferit, sărmanul, înfrânându-se de la mâncatul de carne din pricina celor nouă zile, nevastă-sa i-a pregătit carne de pasăre şi supă caldă şi mâncare de arpacaş şi kugel umplut cu prune proaspete şi înconjurat cu colţunaşi de făină prăjiţi în untură de gâscă. Şi bucatele astea se mănâncă atunci când sunt calde şi ea a deschis de-acum uşiţa cuptorului pentru masa de azi, oare au să rămână calde până la ultima masă de dinainte de post? Oricum ar fi, n-are să se ajungă până la pângărirea zilei de sabat. Cine, în schimb, a pângărit ziua de sabat? Învăţăceii şcolii de studiruit Talmudul. Ferească Dumnezeu să fi avut

de gând să pângărească ziua de sabat, dar sfântul sabat e greu de respectat, fiindcă dacă vorbeşti în ziua de sabat vorbiri care nu se potrivesc cu ziua de sabat asta poate să ducă la pângărirea zilei de sabat.

Mai bine să povestesc totul aşa cum s-a întâmplat ca să nu fiu ca unul dintre acei predicatori care vorbesc la nesfârşit şi varsă şiroaie de lacrimi, dar nu fac urechea să audă ceea ce ochii pot să vadă.

5
S-a auzit un zvon nelămurit[263]

După ce s-au răcorit flăcăii ocărându-l pe nătărăul acela care şi-a primit pedeapsa şi a plătit pentru o putere părelnică de câteva clipe au reînceput să vorbească despre tâlharul de Feibusch. Ieri a fost shulem zucher[264]. S-au adunat pentru un ospăţ de sărbătoare. Se stătea şi se cânta Tihnă şi bucurie, pentru ovrei lumină[265] şi-aşa mai departe. A intrat tâlharul de Feibusch şi împreună cu el cei doi îngeri răufăcători[266] şi au găsit o lumânare care n-avea pe ea bileţel de la perceptor. Au stins lumânările şi au amendat gazda petrecerii. În acel timp lăuza îşi alăpta băiatul. S-a speriat şi l-a scăpat din mână. Oare n-ar fi bine ca ticălosul acela care stinge lumina celor din neamul Israel să vadă că ticăloşii plătesc pentru păcatele lor încă de pe lumea asta? S-a ridicat bătrânul şi s-a dus unde s-a dus, şi flăcăii au început din nou să studiuiască Plângerile lui Ieremia[267].

Au stat şi au citit, regele Solomon, odihnească-se în pace, spune în cartea Proverbelor: Când se ceartă un înţelept cu un nebun, să se tot supere sau să tot râdă, căci pace nu se face[268], ca să ne înveţe că acela care osândeşte un prost e osândit el însuşi. Când se ceartă un înţelept cu un nebun, ce iese din asta? Supărare. Şi chiar dacă râzi, râsul tău nu e râs de plăcere, de aceea chiar dacă un prost te face să râzi – lipseşte-te de râsul ăsta. De ce? Fiindcă e un râs care nu-ţi dă nici o tihnă sufletească. Şi aşa citeau şi tălmăceau până au ajuns la proverbul care începe cu Cel ce mustră pe un batjocoritor îşi trage dispreţ[269].

Deodată s-a auzit printre ei: Arde casa tâlharului de Feibusch. La început au crezut că nu-i decât un zvon, e doar ceva ce inima nu dezvăluie gurii, adică ar fi fost bine ca acela care ne îndoapă cu necazuri să încerce şi el

gustul necazului. Fiindcă e mai rău decât nătărăul acela pe care l-a atins lumânarea şi i-au ars veşmintele. Zvonul s-a auzit din nou şi atunci au ştiut că e adevărat.

Şedeau uimiţi de judecata şi verdictele Celui de Sus care-i osândeşte pe cei ticăloşi prin fapta de care ticăloşii îi împiedică pe alţii să se bucure. Netotul acela a împiedicat să se aprindă lumina Cărţii Sfinte fiindcă nu s-a grăbit să dea celor care studiruiesc Talmudul o lumânare să se lumineze – şi care-a fost pedeapsa lui? Focul a plecat de la o lumânare şi i-a ars veşmintele. Tâlharul de Feibusch stinge luminile neamului lui Israel – şi care e pedeapsa lui? Îi arde casa. Şi, după cum a lăsat ochii oamenilor în întuneric mai cu seamă de sabat, Cel de Sus l-a lovit pe acel ticălos de sabat. Şi pentru că tulbură pacea din casele neamului lui Israel, a lovit în casa lui.

Au început să se întrebe dacă e sau nu de datoria lor să se ducă şi să-l scape din primejdie. Dacă nu de dragul lui, atunci desigur de dragul nevesti-sii, şi dacă nu de dragul nevesti-sii, atunci de dragul vecinilor lui. S-au întors şi au spus: E o femeie puternică, se ajută singură. În ce-i priveşte pe vecini, casa lui e, după cum se ştie, departe de aşezare şi nu are acolo vecini, şi chiar dacă ar fi avut vecini, el stă într-un loc cu apă. Oricum ar fi, trebuie să lămurim mai întâi întrebările pe care le ridică un incendiu de sabat, ce e voie şi ce e oprit, şi ce îndeletnicire e cu totul netrebuincioasă şi dacă n-ar fi primejdie mai mare dacă n-am stinge focul.[270]

N-au apucat să lămurească ce spune Cartea şi au pus cărţile la loc şi au ieşit. Şi fiindcă au ieşit, s-au întâlnit cu alţii. Unii se duceau numai să caşte gura, alţii se duceau ca la îndeplinirea unei porunci să vadă prăbuşirea unor ticăloşi. Ducându-se au săvârşit pe drum mai multe fărădelegi, au încălcat opreliştea de sabat a pasului grăbit[271] şi au încălcat porunca Să nu fie umbletul tău de sabat ca umbletul tău în zi de lucru, şi au încălcat porunca Să nu urăşti pe fratele tău în inima ta[272], şi au încălcat porunca Nu trece peste sângele aproapelui tău[273] şi au mai săvârşit câteva fărădelegi, nenumărate sunt fărădelegile pe care le-au săvârşit prin îndeplinirea unei porunci închipuite. Însă trebuie să ştii că s-au căit amarnic pentru fiecare fărădelege.

Au ajuns, aşadar, la podul care e între oraş şi împrejurimi. Mai sus de pod e un deal plin de copaci, care se cheamă Fiodor după numele de Theodor, căruia creştinii îi spun Fiodor. Acel Fiodor e acel Theodor care a construit clădirea primăriei, de nu-i în toată Polonia o clădire frumoasă ca asta. Iar la stânga podului în spatele Stripei e un loc în care sunt multe case mici legate între ele cu grinzi şi cu scânduri ca un ciorchine de ouşoare între zgârciuri. La dreapta podului e drumul către abatorul kasher de vite pe care l-am amintit la începutul poveştii, de unde se ajunge la Tăpşanul Curţii, unde la capătul tăpşanului şi-a clădit Feibusch casa în care locuiesc el şi cu Mamtshi, nevastă-sa.

Au trecut podul şi au cotit spre dreapta, adică spre Tăpşanul Curţii, adică spre locuinţa tâlharului de Feibusch. Şi li s-au alăturat alţii de pe uliţele de dincolo de Stripa. Au trecut de abator, au intrat pe Tăpşanul Curţii. Au văzut că tot Tăpşanul e liniştit, nu e foc şi nu e fum, în afară de un fum albăstrui care suie şi se învolburează neîncetat şi se înalţă din copaci şi din tufişuri şi răspândeşte o mireasmă plăcută ca parfumurile pentru ritualul de încheiere a zilelor de sabat şi a celorlalte zile de sărbătoare. Şi păsări zboară din copac în copac şi din tufiş în tufiş şi stau de vorbă una cu alta. Sau poate că stau de vorbă cu Cel de Sus. Cine să-i spună omului ce vorbesc ele? Şi apele Stripei se leagănă cu plăcere şi valurile unduiesc unul după altul şi un vânticel adie dinspre cele două păduri care sunt de-o parte şi de alta a Stripei, şi până şi broaştele, care fac parte dintre cele zece urgii, îşi mlădiază vocea ca pe o melodie. S-au oprit cu toţii uimiţi de binele acela de care nu se bucură nimeni în afară de tâlharul de Feibusch, a cărui casă e pe Tăpşanul Curţii la capătul tăpşanului. Nepătrunse sunt căile Domnului, sunt foarte adânci gândurile lui, că dă ticăloşilor o asemenea linişte. Poate că le dă măreţie pentru ca în cele din urmă să-i piardă, dar, după cum se vede, incendiul de care s-a spus poate c-a fost stins chiar atunci când a început, sau poate că n-a fost nici un incendiu.

Au început să se împrăştie unul încoace altul încolo, care încotro, unul privea copacii şi tufişurile, altul se uita la apă, unul şi-a desfăcut haina ca să-l mângâie vântul, altul se uita la apa limpede şi se întrista. Poate că se întrista de doliul după Ierusalim, poate că se întrista de sine însuşi, pentru că din pricina zilei de sabat şi a zilei de nouă ale lunii *av* nu are voie să-şi dea

jos hainele şi să-şi scalde carnea de care vreme de trei săptămâni nu se atinsese nici o picătură de apă. Şi de plăcerea pe care o simţeau au uitat oamenii de nimicirea Ierusalimului şi erau bucuroşi că au ajuns într-un loc în care e un aer atât de bun. Şi mi se pare foarte cu putinţă să fi fost printre ei unii care ar fi fost gata să spună rugăciunea de amurg în câmpie chiar şi fără cartea de citit rugăciunea de amurg şi să zăbovească acolo până răsar stelele şi să intre cu inima bucuroasă în zicerea jelaniilor. Şi dacă aveţi să spuneţi că înfloresc faptele, apoi să ştiţi că eu spun totul întocmai precum s-a întâmplat, eu laud pe oricine merită, dacă cineva nu merită nu-l laud, nici chiar dacă e din oraşul meu, şi nici chiar dacă e dintre cei de altădată.

6
Ici milostivire, dincolo învrăjbire

A auzit Feibusch zgomot de paşi şi s-a sculat şi s-a uitat pe fereastră. A văzut o mulţime mare de copii ai lui Israel, o adunătură cum nu văzuse Tăpşanul Curţii decât de Anul Nou când se face Scuturarea păcatelor[274], când toţi vin acolo, fiindcă locul e faţă-n faţă cu uliţa sinagogii, unde înainte de anul 1648[275] era sinagoga cea mare. Şi de ce nu se spune rugăciunea la celălalt capăt al Tăpşanului, în locul care e chiar faţă-n faţă cu peticul de pământ unde era sinagoga care a fost dărâmată? Asta e pentru că s-a făcut în locul ei un cimitir.

A început Feibusch să se mire de mulţimea aceea mare care se adunase pe Tăpşanul Curţii. I-a trecut prin cap că poate a venit Mesia, după cum scrie în *Ieşiţi şi priviţi*, în nouă ale lunii *av* a fost dărâmat Templul şi tot în nouă ale lunii *av* urmează să ne mântuim. Şi Feibusch nu ştia că dacă nouă ale lunii *av* se nimereşte să cadă într-un sabat, atunci nu despre acel nouă ale lunii *av* scria în cărţi. Feibusch se mira de sine însuşi: Dacă vine Mesia ar trebui să fiu bucuros, iar eu nu sunt bucuros. Ferească Dumnezeu să nu fiu bucuros atunci când toţi ovreii sunt bucuroşi, dar deocamdată Mesia nu vine. Şi-atunci mulţimea asta mare ce face aici? Să mă duc să-ntreb.

A luat scara care era la stânga intrării. De grăbit ce era să coboare şi să audă, scara i-a scăpat din mâini. O minune că a căzut în casă şi n-a căzut afară, fiindcă dacă ar fi căzut afară ar fi sfărâmat câteva ţeste care se

înălţaseră ca să-l privească. Pe scurt, n-a apucat să coboare scara şi mulţimea a venit spre el.

Stătea Feibusch în uşa casei lui şi striga: Ovrei dragi, să vă dea Dumnezeu un sabat fericit. De ce aţi venit încoace o mulţime mare ca asta, nu vă fie de deochi? Dumnezeu să vă înmulţească, pe voi şi pe fiii voştri. Îndată proptesc scara şi cobor. Vino, Mamtshi, vino, ce te uiţi aşa? Doar nu-s acolo leşuri scârbavnice, ci ovrei ne vin în casă.

Feibusch stătea şi zâmbea în dreapta şi în stânga ca o gazdă primitoare care are de gând să-şi cinstească oaspeţii. Toţi meritau să le ofere un pahar să se răcorească, numai că nu pregătise destul din ajun şi ce era gata n-ajungea pentru toţi.

Stăteau, ei jos şi el sus. El îi privea pe ei, şi ei îl priveau pe el. Şi el, şi ei se mirau nespus. El se mira de ei de ce-au venit şi ei se mirau de ei înşişi de ce-au venit. Au auzit un zvon că a izbucnit un foc în casa lui Feibusch şi au venit, iar casa, uite, este şi stă în picioare şi nu se cunoaşte pe ea nici un semn de pârjol, dacă-i aşa, atunci a fost o greşeală c-au venit, dacă-i aşa, atunci au auzit un zvon fără temei şi au venit, dacă-i aşa, atunci cine a răspândit zvonul? Cine i-a prostit? Cine a râs de ei şi i-a pus de pomană pe drumuri?

Au început să se arate unul pe celălalt. Unul spune: Tu eşti cel care a strigat cel dintâi „a luat foc casa tâlharului de Feibusch“, şi celălalt spune: Ba tu ai strigat cel dintâi „arde casa tâlharului de Feibusch“. Primul spune iar: Crezi că nu ţi-am recunoscut glasul, glas de dobitoc, şi că nu ţin minte, urlai ca o viţea căreia i se taie capul. Celălalt spune iar: Şi tu, tu urlai ca un taur în care se aruncă pietre. Şi pe când unul imită glasul celuilalt şi celălalt glasul celui dintâi, unul l-a împins pe celălalt, mustrându-l cu versetul: Cel ce spune minciuni nu va sta înaintea mea.[276] A lovit parii pe care stătea casa. S-au zguduit parii şi au zgâlţâit casa. Şi iar s-au împins unul pe altul. Şi parii s-au zguduit iar şi au zgâlţâit casa. Şi nu te mira de asta, fiindcă o casă care stă pe nişte pari vechi din care au ronţăit carii nu poate să facă faţă unor certăreţi care se împing unul pe altul mânioşi şi aprigi. Şi pentru că s-a cutremurat casa – s-a cutremurat tot ce era în ea şi înainte de orice s-a cutremurat Mamtshi. Mamtshi a scos un ţipăt cumplit: Favisch, se dărâmă casa. Feibusch a auzit şi s-a cutremurat şi sângele a început să-i clocotească

în vine. A fost cuprins de mânie şi urgie aprinsă[277] şi de furie şi a început să ocărască şi să suduiască şi să blesteme pe cei care urau neamul lui Israel, şi n-a fost blestem să nu-l rostească Feibusch şi să nu-i cuprindă pe ei şi casa lor şi tot avutul lor până la străbunii străbunilor lor. Şi nici ei nu şi-au muşcat limba, l-au ocărât şi l-au suduit. Şi gândul lor nu s-a răcorit până ce nu i-au spus tâlhar. Şi asta era una din poreclele pe care Feibusch le ura mai mult decât orice altă vorbă de ocară. Mânia lui s-a înzecit şi sângele i s-a înfierbântat şi mai tare, până ce i s-a înnodat limba în gură de atâtea ocări şi sudalme pe care ţinea să le rostească. Şi cum scosese de-acum toate blestemele din el şi chiar mai mult de-atât, şi-a fluturat mâna dreaptă ca pe-o ameninţare şi ca pe-un avertisment şi le-a spus: Dacă eu sunt tâlhar, am să vă arăt eu ce face-un tâlhar.

Feibusch a ameninţat cu gura şi Mamtshi a făptuit cu mâinile. A deschis uşiţa cuptorului şi a scos o oală mare cu ciolent[278] pusă pentru ultimul prânz de dinaintea postului. Întrucât ciolentul era fierbinte, s-a grăbit şi s-a dus la fereastră. S-a oprit acolo şi s-a săltat pe vârfurile degetelor şi a privit capetele oamenilor care înconjurau casa şi a turnat peste ei ciolent şi a aruncat peste ei oala, care s-a spart de capetele lor. N-au apucat să ţipe: Oi!, şi Mamtshi s-a întors şi a scos mâncarea de arpacaş care era pusă la cuptor pentru ultimul prânz de dinaintea postului. De când era ea nu fusese mai sprintenă ca atunci când a turnat peste ei fiertura cu oală cu tot. Pe scurt, Mamtshi a făcut cu arpacaşul aşa cum se făcea, bunăoară, cu tătarii, fiindcă atunci când veneau peste noi cu război, se aruncau peste ei cazane pline cu mei clocotind.

Cei care au fost arşi cu ciolent şi cu arpacaş şi cu cioburile de vase de lut s-au luat cu mâinile de cap şi au ţipat „Aoleu!“, pe când cei care nu fuseseră arşi, ci se murdăriseră numai şi aveau mâinile libere s-au apucat de pari şi i-au zgâlţâit cu toată puterea până au început să se lase. Pentru că au început să se lase parii a început să se lase casa. Şi, fiindcă s-a lăsat, s-a prăbuşit şi a căzut, şi, fiindcă a căzut, a căzut tot ce era înăuntru, paturi şi masă şi bancă şi cazane şi oale şi ceaune. Feibusch şi Mamtshi au căzut şi ei. Şi când a căzut casa şi tot ce era înăuntru a căzut şi cuptorul, şi focul s-a revărsat. Flacăra a lins pernele şi plăpumile. Focul a plecat de la perne şi de la plăpumi şi s-a întins până la pereţii casei. Casa a început să ardă şi focul n-a

mai putut fi stins. De-aci s-a tras o vorbă care se spunea în Buczacz despre orice lucru al cărui început e un zvon şi sfârşitul un mare necaz: pârjol la casa tâlharului de Feibusch.

7
Necazul unuia şi necazul multora

Feibusch şi-a pierdut tot avutul şi s-a trezit calic lipit pământului. Nu i-a mai rămas decât trupul, lovit şi el, şi schilod, fiindcă, atunci când a căzut casa, odată cu casa a căzut şi el şi şi-a rupt o mână şi-un picior, şi nici restul trupului nu a rămas teafăr şi nevătămat. La fel ca Feibusch şi nevastă-sa. Şi ea a fost betegită la mâini şi la picioare şi în tot trupul. Oricum ar fi, necazul lui Mamtshi nu era cât necazul lui Feibusch, fiindcă ei i-au îndulcit căzătura hainele de sabat de pe ea, haine groase, deoarece ea n-avea haine de sabat pentru vară şi în zilele de sabat ale verii purta haine de iarnă. Şi, dacă oamenii spun adevărul, atunci purta peste ele încă o haină în onoarea zilei de nouă ale lunii av, care s-a întâmplat să cadă într-o zi de sabat.

Când oamenii i-au văzut prăbuşiţi la pământ şi în suferinţe, li s-a tăiat inima[279]. Au început să alerge unul încoace şi altul încolo. Câţiva din ei s-au întors în oraş, ca să nu se spună că şi ei au fost amestecaţi în întâmplarea aceea, şi câţiva au alergat la Stripa să aducă apă, fiindcă apa rece face bine unui suflet zguduit, şi câţiva s-au dus după cei care aduceau apă ca să-i înveţe de unde e bine să iei apă şi în ce e bine să iei apa, fiindcă din toate vasele în care gătea Mamtshi şi care căzuseră şi se risipiseră pe jos nu rămăsese nici un singur vas întreg.

Aproape de ieşirea din sabat a venit Elisha doctorul ţinând în mână o geantă cu leacuri. S-a apucat şi i-a cercetat pe Feibusch şi pe Mamtshi. S-a oprit asupra unui mădular, asupra altui mădular, a pipăit şi a apăsat, a cercetat şi iar a cercetat. A clătinat din cap şi a şoptit: Mâna şi piciorul. Şi ce a spus pe scurt şi în şoaptă a întregit cu voce tare: Fractură de mână şi fractură de picior. Şi el, şi ea. A deschis geanta şi a început să le panseze rănile.

Cineva i-a spus lui Elisha: Aici se poate vedea cum te văd şi cum mă vezi că nu-i lasă Cel de Sus nepedepsiţi pe ticăloşi. Feibusch a făcut-o pe fiică-ta

să scape din mâini pruncul căruia îi dădea să sugă fiindcă Feibusch i-a stins lumânările, şi Cel de Sus i-a plătit lui Feibusch după merit, fiindcă l-a prăbuşit pe Feibusch cu casă cu tot şi i-a betegit toate mădularele. Elisha i-a spus: Pedeapsa pe care a primit-o acest om e mai rea decât pedeapsa pe care a primit-o Feibusch, fiindcă Feibusch a fost pedepsit în trupul lui pe când acest om a fost pedepsit în sufletul lui, fiindcă îşi vede seamănul zvârcolindu-se în suferinţe şi asta îi aminteşte toate păcatele pe care el însuşi le-a săvârşit vreodată.

Doctorul Elisha făcea parte dintre cei care propovăduiesc mustrările de conştiinţă ca mijloc de îndreptare a moravurilor rele, şi mai ales a purtărilor nestăpânite şi necugetate. Când şi-a dat seama ce-a spus, a oftat încetişor, deoarece lui, care nu face un pas[280] fără cărţile lui rabi Mendel din Satanov[281], gura i-a luat-o înaintea minţii şi n-a învins sufletul de jivină din el şi a împuns cu limba aşa cum un taur împunge cu coarnele.

După citirea Plângerilor lui Ieremia, s-a adunat jumătate de oraş. După ce s-au sfătuit unul cu altul şi toţi laolaltă s-au sfătuit cu doctorul, i-au dus pe Feibusch şi pe Mamtshi la azilul de săraci căruia i se spune spital.

Au zăcut în azilul căruia i se spune spital aşa cum zac atâţia bolnavi săraci ai neamului lui Israel care n-au un acoperiş deasupra capului, până ce s-a umflat pielea de pe ei şi s-a ivit pe ea spuzeală. Şi erau cât pe ce să putrezească de vii, dar râvna lui Feibusch care nu voia să-l lase pe rabi Feibusch fără ajutor, ea l-a scăpat şi l-a pus pe picioare.

Feibusch s-a întremat şi a părăsit patul şchiopătând de un picior şi cu un braţ legat şi s-a dus la Feibusch perceptorul să-şi arate chipul şi să-i ceară iertare şi să-l înştiinţeze că e gata să se întoarcă la munca lui şi să-l slujească din toată inima, aşa cum îl slujise din ziua în care fusese numit zapciu.

S-a dus Feibusch la rabi Feibusch. În momentul acela rabi Feibusch şedea la masă. A mâncat şi a băut şi s-a răsfăţat cu mâncăruri şi băuturi alese şi, după cum obişnuia, şi-a prelungit ospăţul. După ce a mâncat şi a băut şi a binecuvântat, l-a furat somnul. După ce a moţăit oleacă s-a ridicat de pe scaun şi s-a dus şi s-a culcat în pat, fiindcă nimic nu e mai prielnic pentru hrană decât somnul după mâncat. Dacă vrei, pot să-ţi arăt că Rambam scrie despre asta negru pe alb şi dacă vrei, Dumnezeu însuşi, care

ne învaţă mai mult decât pe dobitoacele pământului[282], fiindcă omul e o fiinţă aleasă, despre care se spune L-ai făcut cu puţin mai prejos decât Dumnezeu[283], şi totuşi trebuie să înveţe de la dobitoace. După cum un animal mănâncă şi bea şi-şi lasă trupul să zacă şi rămâne culcat până când i se mistuie hrana din maţe, aşa trebuie să se odihnească şi fiecare om după ce mănâncă. Şi cum de-l amintesc pe înţeleptul nostru Rambam, odihnească-se în pace, tocmai când povestesc despre un om ca Feibusch perceptorul? Asta pentru că, după cum am văzut, înţelepţi mincinoşi îl iau în gură pe înţeleptul auzului nostru şi lumina vederii noastre, tâlcuitorul Cărţii Sfinte, şi uită toată Cartea Sfântă, aşa încât s-ar putea crede că au venit cu înnoiri, pe când eu arăt că nu-i în spusele lor nimic nou, căci le-a luat-o înainte acel perceptor.

A stat culcat rabi Feibusch cât a stat culcat, şi a stat Feibusch cât a stat sprijinindu-se de perete şi proptindu-se în toiag cu câte puteri îi mai rămăseseră ca să nu se prăbuşească şi să nu cadă, şi stătea şi aştepta cuviincios să se trezească rabi Feibusch din somn şi să poruncească să fie chemat.

Feibusch era flămând şi era slab, fiindcă în zilele pe care şi le petrecuse zăcând în azilul căruia i se spune spital nu mâncase hrană sănătoasă ca să-şi înzdrăvenească trupul. Trupul s-a supărat pe el fiindcă îl silise să iasă în lume. S-a răzbunat pe el şi l-a doborât.

Au căzut, Feibusch, el, şi toiagul lui. El în locul în care stătea, şi toiagul puţin mai departe de el. Şi chiar şi în cădere s-a arătat Feibusch cuviincios şi n-a strigat de durere, ca să nu-şi trezească din somn stăpânul. Dar bufnitura s-a auzit. Au ieşit să vadă ce zgomot se aude de afară. L-au găsit pe Feibusch zăcând ca un mort pe care n-are cine să-l îngroape. Şi dacă nu l-ar fi văzut muşcându-şi buzele de durere ar fi spus că Feibusch a murit. Feibusch a simţit că oamenii casei lui rabi Feibusch stau deasupra lui. Şi-a adunat ultimele rămăşiţe de putere şi şi-a cules oasele şi a întins mâna şi şi-a luat toiagul şi s-a opintit şi s-a ridicat în picioare, străduindu-se să-şi desfiinţeze fiinţa şi să nu se facă simţit.

Cu toate că încerca să se facă mititel, l-au simţit. L-au privit cu mirare: E oare cu putinţă ca acesta să fie acel Feibusch de care se temea tot oraşul? După ce şi-au săturat ochii privindu-l, au spus: Acum putem vedea în ce

parte e ochiul acela cu albeaţă, dacă la dreapta perciunelui stâng sau la stânga perciunelui drept, au început să flecărească ce i-ar sta mai bine, dacă şi-ar fi rupt piciorul care e pe partea ochiului cu albeaţă sau pe celălalt. După cum au râs de piciorul care şchiopăta, aşa au râs şi de mâna ruptă.

Pe când ei se întreceau în vorbe de haz care mai de care, a venit un zdrahon, unul cum oraşul Buczacz nu văzuse până în noaptea de sabat al mângâierii[284], fiindcă în noaptea de sabat al mângâierii intrase să slujească în locul lui Feibusch. L-a văzut zdrahonul pe Feibusch şi a întrebat: Ăsta care a căzut pe jos cine e? I-au spus: Păi ăsta e Feibusch cel fioros, zapciul care slujea în oraşul Buczacz până ce-ai venit tu în locul lui. Şi-a pus zdrahonul mâinile pe coaste şi s-a legănat şi a râs şi a spus: Sunteţi nişte măscărici, vreţi să mă păcăliţi. După aceea a scuipat în faţa lui Feibusch şi a spus: Vai de tine, Buczacz, că ţi-ai îndeplinit datoria cu un şoarece prăpădit ca ăsta. A făcut buzele ca un pisoi şi a scos din gură un miau prelung.

Rabi Feibusch a auzit şi a întrebat: De ce e zarvă în ţară? I-au spus: A venit tâlharul de Feibusch. A căscat şi a râgâit rabi Feibusch şi a întrebat în glumă: Oare a venit de-acum vremea învierii morţilor, că, după toate loviturile pe care le-a primit, el se ridică. I-au spus: Să spună rabi Feibusch ce să-i spunem. A spus: Cui? Au spus: Tâlharului de Feibusch. A spus: Ce-i de spus, nu-i nimic de spus.

S-au dus şi i-au spus: Favisch, rabi Feibusch spune că poţi să te întorci acasă numaidecât. Feibusch a început să se minuneze, ca un om care aude lucruri pe care mintea lui nu le cuprinde.

După ce a pătruns înţelesul celor spuse a început să-şi spună: Unde e dreptatea şi unde e recunoştinţa? Treisprezece ani l-am slujit pe rabi Feibusch ca un rob. N-a fost nici un sabat şi nici o sărbătoare şi nici o nuntă să nu-i aduc târându-mi picioarele obosite câţiva fiorini de argint, şi la urmă el mă azvârle ca pe un leş scârbos, şi acum mie şi lui Mamtshi nu ne mai rămâne decât, spre bucuria tuturor celor care urăsc neamul lui Israel, să ne aruncăm în Stripa. I-au spus: Nu-i frumos, Favisch, să spui deşertăciuni, dimpotrivă, spune tu dacă lui Chedorlaomer[285] bastardul nu i se potriveşte slujba asta mai bine decât ţie, sau după părerea ta rabi Feibusch trebuia să lase oraşul de izbelişte şi să aştepte până ce îţi aduni tu ciolanele rupte şi te întorci la munca ta. Păi dimpotrivă, spune tu dacă nu-i aşa. Feibusch a

clătinat din cap şi şi-a spus: Rabi Feibusch n-o ţine minte pe maică-mea, care ar putea să ne arate ce înseamnă dreptate, pe maică-mea, care i-a dat ţâţă vreme de doi ani, şi atunci când plângeam de foame fiindcă n-avea lapte pentru mine muia o cârpă în zeamă de lemn-dulce şi-mi astupa gura cu cârpa. Fiindcă şi-a amintit de necazul maică-sii şi-a dus mâna la inimă cu durere şi a scăpat toiagul din mână. Fiindcă i-a scăpat din mână toiagul, i s-au muiat picioarele. Fiindcă i s-au muiat picioarele, i s-a muiat trupul. Fiindcă i s-a muiat tot trupul, a căzut.

Au văzut oamenii lui rabi Feibusch, au clătinat capul deasupra lui şi au spus: Un ovrei sărac şi bolnav şi fără parnusă, să ne ferească Dumnezeu de asemenea pacoste, trebuie hrănit, că astăzi parcă n-a mâncat.

Cine ştie cât timp ar fi zăcut şi ar fi pricinuit părere de rău celor care-l vedeau dacă nu era zdrahonul acela care l-a lovit cu piciorul şi care i-a spus: Dacă vrei să stai culcat, târăşte-te până la baia publică sau până la locul unde se roagă măscăricii. Curtea lui rabi Feibusch nu e loc să zacă cerşetorii. Din pricina loviturii pe care o primise, Feibusch s-a trezit şi i-a aruncat acelui zdrahon o privire mânioasă şi şi-a luat toiagul care-i căzuse din mână şi s-a opintit şi s-a ridicat în picioare şi iar l-a privit pe acel zdrahon şi a spus: Oi, Dumnezeule mare, la ovrei ca ăştia ţine rabi Feibusch mai mult decât la mine.

S-a întors Feibusch la nevastă-sa. L-a văzut nevastă-sa şi a izbucnit în plâns şi a strigat: Favisch, vai de mine, ce ţi-au făcut? Şi-a descărcat Feibusch mânia asupra ei şi a certat-o şi a strigat: Leş nemernic, ce vrei de la mine? Nu-ţi sunt de-ajuns rănile pe care le-am primit în casa lui rabi Feibusch, ai venit şi tu să pui sare pe rană. M-au spintecat, vai de capul meu, Mamtshi, m-au ciopârţit fără binecuvântare şi m-au mâncat, m-au mâncat pe nemestecate. Mamtshi a ţipat bocind: Priviţi şi spuneţi, ovrei, dacă e pe lumea asta durere ca durerea mea. Oi, Dumnezeule mare, nu mai ştiu ce să-ţi spun.

Pe când ea plânge şi-şi jeleşte bărbatul a început şi el să plângă şi să-şi jelească necazurile, casa i-a ars, piciorul şi l-a rupt, mâna şi-a rupt-o, şi toate mădularele lui sunt betegite. Cel mai mare din necazuri e că i s-a luat parnusa, şi acum, ovrei buni, nu le mai rămâne celor pe care neamul lui Israel îi urăşte decât să se întindă pe uliţă şi să moară de foame.

Dar Buczacz nu i-a lăsat pe Feibusch şi pe nevastă-sa să moară de foame. Tot oraşul a luat parte la necazul lor, unul cu vorbe de mângâiere, altul cu blesteme cu care îl blestemau pe Feibusch perceptorul, care, după toţi anii în care Feibusch îl slujise ca un rob, n-a îndeplinit faţă de el porunca „să-i dai daruri“[286]. După cum au făcut cu vorba au făcut şi cu fapta, care cu o monedă de aramă, care cu o haină veche sau cu nişte încălţări, care cu o lingură de supă şi care cu o mâncare caldă cu un os pe care era şi carne. Mai mult decât atât, erau în Buczacz gospodari care în nopţile de sabat şi în nopţile zilelor de sărbătoare îi pofteau să mănânce la ei.

Aici ar fi nimerit să fac o glumă pe seama acelui sărăntoc şi să povestesc cum şedea şi tremura, fiindcă se temea ca nu cumva să vină pe neaşteptate Chedorlaomer, bastardul care intrase să slujească în locul lui, şi să se poarte cu gazdele lui şi cu lumânările aşa cum se purta el în zilele măririi lui. Cel mai tare tremura atunci când se aduceau la masă peşti, fiindcă peştii sunt un fel de mâncare pe care Feibusch îl îndrăgea şi se obişnuiseră, el cu felul ăsta de mâncare şi felul ăsta de mâncare cu el, de pe vremea în care erau vecini, când locuia în casa lui de lângă Stripa. Dar eu n-am să fac glume pe seama oamenilor slabi şi bătuţi de soartă. Dacă Cel de Sus îi face să-şi plătească datoriile pe lumea asta înseamnă că ei au dreptul ăsta, să-şi răscumpere păcatele prin suferinţe ca să ajungă la viaţa de pe lumea cealaltă. Din asta urmează că eu nu-i laud şi nu-i preamăresc pe acei eroi, oameni credincioşi, care izbutesc în tot ce fac, care au parte de o viaţă bună ca răsplată pe lumea asta şi pe care n-o să-i sâcâie nimeni pe lumea cealaltă.

Totuşi, un lucru îngăduit fie-mi să spun, toţi îl preferau pe Feibusch lui Mamtshi, fiindcă Mamtshi se plângea întruna şi jelea capra şi găinile pe care le avusese şi pe care nu le mai avea. Îi dădeau o cană cu cicoare şi o picătură de lapte şi ea spunea: Oi, oameni buni, eu vă spun că toate vacile, toate, sunt nişte hoţoaice. Dacă vreţi să ştiţi gustul de lapte, întrebaţi-mă pe mine, aveam o capră, alta ca ea nu mai era pe lume, îmi dădea un lapte că până şi contele Pototski şi-ar fi lins mustaţa dacă ar fi băut din el. Aşa cum bătea câmpii lăudându-şi capra, la fel îşi lăuda şi găinile. Dacă sărea pe masă o găină şi spurca pâinea, îndată îşi găsea Mamtshi prilej să deschidă gura[287] să aducă iarăşi laude găinilor ei. Oi, oameni buni, spunea ea şi-şi înmiresma spusele cu o mlădiere dulce a glasului, ca Feibusch atunci când îi

citea din *Ieşiţi şi priviţi*, aţi văzut ce v-a făcut asta. Găinile mele ştiau ce înseamnă să ştii să te porţi, chiar şi cocoşul lor era cuviincios şi nu cuteza să facă în faţa mea o faptă ca asta, şi despre găinile mele e de prisos să vorbesc. Ţin minte, oameni buni, buna-cuviinţă cu care se purtau faţă de mine în anul în care eram cu burta la gură şi am rotit trei kaparot[288] pe deasupra capului meu, şi Favisch al meu stătea deasupra mea şi îmi citea rugăciunile de răscumpărare a păcatelor, să dea Dumnezeu ca toţi cei care urăsc neamul lui Israel să fie răscumpărare pentru găinile mele şi înaintea tuturor Chedorlaomer bastardul care i-a răpit inima lui rabi Feibusch şi din pricina lui rabi Feibusch l-a dat la o parte pe Favisch al meu.

Din ziua în care dreapta judecată l-a lovit pe Feibusch şi au căzut peste el multe necazuri, sărăcie, să ne apere şi să ne ferească Cel Milostiv de toate astea[289], şi boli şi celelalte urgii, de care să nu ne dea Dumnezeu şi de care să-i ferească pe toţi cei din neamul lui Israel, oraşul Buczacz a văzut că, faţă de acel zapciu care a venit în locul lui, tâlharul de Feibusch era un om drept şi neprihănit, fiindcă Feibusch necăjea şi sâcâia, pe când ăsta sfărâmă şi suge. De-asta se spune că e mai bun un ticălos ştiut decât un ticălos nou, şi încă mai bun decât amândoi e un ticălos zdrobit.În anii în care peste Feibusch s-au prăvălit necazurile, Feibusch dezbătea cu Dumnezeul lui de ce şi pentru ce a făcut Dumnezeu ce-a făcut. Unii i-au răspuns că a trimis asupra lui suferinţe în lumea asta ca pe lumea cealaltă să-i uşureze pedeapsa în iad. Alţii îl lămureau că el, Feibusch, săvârşise o mare fărădelege, fiindcă-şi clădise casa din lemnele şi pietrele lui Iacov Frank, care fusese vrăjitor, iar vrăjitoriile sunt înşelătorie şi n-au fiinţă cu adevărat. Feibusch asculta şi nu încuviinţa. Oare grinzi şi pietre din ruinurile casei unui ticălos care a murit sunt păcate mai grele decât case mari şi bune luate cu sila de la orfani şi văduve? De ce aceia stau în linişte şi netulburaţi, iar el e izgonit ca un câine? Şi cât priveşte suferinţele pentru răscumpărat nelegiuirea, dacă aşa stau lucrurile, ce suferinţe au să se abată asupra lui Chedorlaomer, nemernicul care l-a izgonit din slujba lui? Însă lucrul ăsta era adevărat. Tâlharul de Feibusch spunea adevărul, dacă nu în privinţa propriilor lui necazuri, atunci în privinţa necazurilor întregului oraş Buczacz. Mai grele au fost necazurile care au venit pe urmele lui Chedorlaomer decât necazurile care au venit pe urmele tâlharului de Feibusch.

După cum îi era felul, oraşul Buczacz şi-a plecat capul sub orice necaz şi sub orice nenorocire şi nu s-a văicărit de suferinţe. Mai mult, a primit cu dragoste orice sălbăticie şi orice urgie care se abătea peste el şi n-a spus: Nu vreau să ştiu de necazuri. Bătrânii care cercetau rădăcinile întâmplărilor care se petreceau şi nu se temeau să-şi dezvăluie părerea despre ce le pricinuia şi ce pricinuia pricinile pricinilor au murit, s-au dus să trăiască pe lumea cealaltă, iar vorbele pe care le spuneau în cercetarea lor au fost stâlcite în gura oamenilor şi, trecând din gură în gură, s-au tot schimbat, şi într-atât, încât oamenii se mirau de ele şi în cele din urmă râdeau de ele. Din pricină că s-au schimbat acele vorbiri şi bătrânii care au venit după ele s-au schimbat şi ei, oraşul Buczacz s-a schimbat şi s-au schimbat şi locuitorii lui. Dacă spre bine sau nu tocmai spre bine, oricum ar fi, oraşul trăia în pace cu prigonitorii lui, fie că aceia erau israeliţi, fie că erau creştini.

Mai mult decât toţi ceilalţi, erau bucuroşi de suferinţe cei care îi pricinuiseră suferinţe lui Feibusch. De-a dreptul căutau suferinţele şi le îndrăgeau şi se mândreau cu ele. Şi spuneau aşa: Măcar de-ar da Dumnezeu să răscumpărăm cu ele cât de puţin din ce-am păcătuit pângărind ziua de sabat.

De căinţă că au păcătuit pângărind ziua de sabat umblau posomorâţi şi nu se vedea nici umbră de râs pe faţa lor, înmulţeau pomenile şi înmulţeau posturile, unii după cum scria în *Masă pusă* şi alţii în pâlcul celor zece care se rugau de sabat, până ce s-a istovit puterea lor şi au murit. În ceasul morţii lor au fost unii care au spus despre ei înşişi: Vai de cel care părăseşte lumea asta şi n-a răscumpărat prin suferinţele lui nici măcar jumătate din păcatele săvârşite. Şi dacă ai văzut un om care studiruieşte temeinic Cartea Sfântă şi îndeplineşte poruncile lui Dumnezeu, porunci care bucură inima, un om care cinsteşte ziua de sabat aşa cum se cere, cu teamă şi frică, şi cu toate astea omul acela e trist – cercetează dacă nu e dintre fiii fiilor celor care au păcătuit.

Acum am să le adun pe toate într-un singur gând, oraşul Buczacz şi-a plecat capul şi nu s-a răzvrătit împotriva celor care-l chinuiau. În graiul înţelepciunii se spunea: Nu pentru că faptele sunt săvârşite cu simţul dreptăţii primim asupra noastră hotărârea judecătorului, ci pentru că ne temem că prigonitorii şi asupritorii cei noi au să fie mai aspri decât cei de

dinainte. Îl vezi pe cel care a fost numit în locul tâlharului de Feibusch mai aspru decât pe tâlharul de Feibusch, după cum ticăloşii cei din urmă sunt mai răi decât cei dintâi, şi nu e nici un ticălos care nu e mai rău decât cei de dinaintea lui, deoarece răul se hrăneşte din toţi ticăloşii, şi nu numai că ticăloşii s-au făcut mai răi, răutatea însăşi a sporit pe lumea asta. Şi să dea Dumnezeu ca asta să nu fie decât o închipuire de-a mea, că răutatea are să crească şi are să sporească întruna, până în acea zi în care minunea are să se întâmple şi tot ce e rău are să se spulbere ca fumul. Când? În ziua în care are să se arate Mesia cel drept, cât de curând, poate încă în zilele noastre. Amen.

Note

247. Bogdan Hmelniţki (cca 1595–1657) – hatman al cazacilor şi un sângeros antisemit. A condus răscoala cazacilor zaporojeni contra magnaţilor polono-lituanieni din 1648–1657, în timpul căreia a organizat numeroase pogromuri împotriva evreilor.

248. Iacov Frank (1726–1791) – conducător religios evreu care s-a autoproclamat drept reîncarnarea lui Shabtai Zvi (1626–1676), acesta din urmă declarându-se, cu aproape un secol înaintea lui Frank, drept Mesia. Frank a întemeiat o sectă ce introducea elemente creştine în iudaism, iar în 1760 a fost întemniţat, fiind acuzat de erezie de către Biserica Polonă.

249. Referire la limba idiş. În original cuvântul „nemţească“ apare în idiş.

250. Ultimele două versuri sunt date de Agnon în ebraică: „De aceea ne doare inima şi toţi ochii lăcrimează / Căci omul nu întrece cu nimic pe dobitoc.“ (Versul din urmă este un citat din Ecleziastul 3:19.)

251. *Av* – a unsprezecea lună a calendarului iudaic, lună de vară târzie.

252. Capitolul „Pagube“ este cel de-al patrulea dintre cele şase care compun Mishna. Cuprinde legi privitoare la alcătuirea comunităţilor şi la relaţiile dintre membrii săi, şi mai ales prevederi legate de încălcarea acestora (pagube atingătoare de proprietate, daune corporale) şi de desfăşurarea proceselor în tribunalele rabinice.

253. Dătătorii de lege sunt înţelepţii care hotărăsc în chestiunile privitoare la Halakha (legea iudaică) în situaţiile pentru care predecesorii lor nu au formulat un verdict concludent sau când nu există un precedent halakhic în acest sens.

254. Geniu – titlu acordat directorilor faimoaselor academii talmudice din oraşele Sura şi Pombadita din Babilon şi al şcolii talmudice din Eretz Israel, de la sfârşitul secolelor al VI-lea/ începutul secolului al VII-lea şi până în secolul la XI-lea. Denumirea s-a păstrat, cu valoare metaforică, şi pentru înţelepţii rabinici de mai târziu.

255. Proverbe 12:21.

256. Referire la rabi Avraham David din Buczacz. (V. şi nota 2, p. 260.)

257. Geneza 27:22.

258. Tanahul este împărţit în trei mari părţi: Tora (Pentateuhul), Neviim (Profeţii) şi Ketuvim (Scrieri). Aceasta din urmă cuprinde următoarele cărţi ale Vechiului Testament: Psalmi, Proverbe,

Iov, Cântarea Cântărilor, Rut, Plângerile lui Ieremia, Ecleziastul, Estera, Daniel, Ezra–Neemia, Cronici.

259. *Tsinu Ureinu* (în ebraică, în orig.) este o lucrare cu privire la Vechiul Testament, destinată femeilor evreice, scrisă în idiş de predicatorul Iacov ben Isaac Askenazi (1550–1625). Titlul izvorăşte din versetul: „Ieşiţi, fetele Sionului, şi priviţi pe împăratul Solomon, cu cununa cu care l-a încununat mama sa în ziua cununiei lui, în ziua veseliei inimii lui“ (Cântarea Cântărilor 3:11).

260. Tisha Beav (în traducere literală: „Nouă ale lunii *av*“) este o zi de post în care se comemorează o serie de tragedii din istoria evreilor, începând cu distrugerea celor două temple de la Ierusalim, de regele Nabucodonosor, respectiv de împăratul Titus. Este considerată cea mai tristă zi din calendarul iudaic şi se cere ca, în cele opt zile de dinaintea acestei date, bucuria cotidiană a credincioşilor să fie moderată.

261. Exod 14.

262. Judecători 4:18–21.

263. Potrivit unei dispoziţii din Mishna, cine aude sunet de şofar trebuie să iasă din casă, dar dacă odată cu sunetul acestuia se aude un zvon nelămurit, un sunet neconform poruncilor, atunci credinciosului i se interzice să iasă afară.

264. *Shulem zucher* e o datină a comunităţilor aşkenaze practicată la naşterea unui băiat. În noaptea de dinaintea circumciziei pruncului, familia acestuia invită oaspeţi acasă, oferindu-le o gustare în cinstea nou-născutului.

265. Cântec care, potrivit tradiţiei, se cântă în nopţile de sabat: „Zi de sabat, petrecere să se ţină, tihnă şi bucurie, pentru ovrei lumină.“

266. În cartea de căpătâi din Cabala – *Zohar* – se face deosebire între îngerii binefăcători (care alină) şi îngerii răufăcători (care pedepsesc). Aceştia din urmă pot fi creaţi de Dumnezeu, pentru a îndeplini diferite funcţii, însă cei mai mulţi sunt creaţi de individul însuşi, atunci când păcătuieşte, şi ei sunt cei care-l lovesc pe om.

267. Lectura Plângerilor lui Ieremia ţine de datinile legate de Tisha beav.

268. Proverbe 29:9.

269. Proverbe 9:7.

270. Întrucât sabatul reprezintă ziua de odihnă, legea iudaică stabileşte 39 de categorii de activităţi care sunt interzise în intervalul respectiv (printre care şi aprinsul şi stinsul focului). Există însă o derogare pentru situaţiile critice, în care o viaţă omenească este în primejdie.

271. De sabat e oprit mersul cu paşi mai mari de 50 de cm.

272. Levitic 19:17.

273. „Să nu te ridici împotriva vieţii aproapelui tău“ (Levitic 19:16). Sensul poruncii este acela de a-ţi ajuta aproapele, mai cu seamă dacă viaţa lui e în primejdie.

274. Ceremonialul străvechi al „botezului“ iudaic se practică de Anul Nou, când credincioşii se scaldă în apa unui râu pentru scuturarea păcatelor.

275. Începutul pogromurilor prilejuite de răscoala cazacilor conduşi de Bogdan Hmelniţki. (V. nota 1, p. 280.)

276. „Cel ce se dedă la înşelăciune nu va locui în casa mea; cel ce spune minciuni nu va sta înaintea mea.“ (Psalmi 101:7)

277. Isaia 13:9.

278. Fel de mâncare tradiţional evreiesc, care se consumă de obicei de sabat. Se prepară din carne, cartofi, fasole şi orz, fiind lăsat la copt, la foc mic, timp de cel puţin 12 ore.

279. V. Geneza 42:28.

280. În original, „patru coţi“. Această distanţă defineşte în iudaism ideea de intimitate, perimetrul respectiv fiind considerat spaţiul privat al individului.

281. Rabi Menahem Mendel Levin din Satanov (1749–1826) – unul dintre primii reprezentanţi ai Iluminismului evreiesc în Polonia, traducător şi scriitor foarte citit în epocă. Printre scrierile lui cele mai importante se numără lucrarea de etică *Procese de conştiinţă*.

282. Iov 35:11.

283. Psalmi 8:5.

284. Sâmbăta mângâierii e prima sâmbătă de după Tisha Beav, zi în care la sinagogă se citeşte capitolul 40 din Cartea lui Isaia. Primul verset al acestuia („Mângâiaţi, mângâiaţi pe poporul Meu, zice Dumnezeul vostru“) dă numele sărbătorii.

285. Chedorlaomer – personaj al Cărţii Sfinte, împăratul Elamului, care s-a aliat cu alţi trei împăraţi pentru a înăbuşi răscoala împotriva sa a cinci împăraţi din ţinutul unde Iordanul se varsă în Marea Moartă. (V. Geneza, capitolul 14.)

286. Deuteronom 15:12–14: „Dacă unul din fraţii tăi evrei, bărbat sau femeie, se vinde ţie să-ţi slujească şase ani, în anul al şaptelea să-i dai drumul de la tine şi să fie slobod. Şi când îi vei da drumul ca să se ducă slobod de la tine, să nu-i dai drumul cu mâna goală; să-i dai daruri din cireada ta, din aria ta, din teascul tău, din ce vei avea, prin binecuvântarea Domnului Dumnezeului tău.“

287. V. Ezechiel 16:63.

288. Datină evreiască străveche, practicată în ajun de Yom Kippur, a cărei semnificaţie este „răscumpărarea“ sufletului. Credicioşii învârt deasupra capului un obiect (bani sau orătănii, sau peşti, sau verdeţuri), pe care-l dăruiesc apoi săracilor în semn de ispăşire a păcatelor.

289.În aramaică, în original.

Într-o singură oră

1

În oraşul Biczacz, de unde vin toţi locuitorii lui cei cinstiţi şi plăcuţi, locuia un om pe care-l chema Avraham David. Avraham David nu se deosebea de ceilalţi locuitori ai oraşului lui. Ca el erau toţi ceilalţi oameni din Biczacz. Se scula întotdeauna devreme şi-şi făcea rugăciunea de dimineaţă la sinagogă, şi-şi făcea toate rugăciunile în văzul şi în auzul lumii, şi dacă izbutea să fie printre primii zece era vesel şi binedispus toată ziua, fiindcă, oricât de devreme s-ar scula un om pentru rugăciune, întotdeauna găseşte zece inşi care au venit înaintea lui. Ca toţi ceilalţi repeta în fiecare zi un capitol din Mishna şi studiruia o pagină de Talmud şi citea două-trei capitole din Cartea Sfântă. Dacă dădea peste un verset pe care nu-l înţelegea, se uita în comentariile lui Rashi[290], odihnească-se în pace, sau în Cartea Cetăţilor[291] şi uneori chiar şi în Bibliile mari, să vadă ce spun cercetările. Atunci când isprăvea cu părţile din Cartea Sfântă pe care le avea de studiruit dimineaţa se ocupa de trebuinţele oamenilor, ca, de pildă, de acele cărţi de morală, care îndrumă omul pe drumul cel drept. Când găsea acolo o virtute care se putea însuşi şi-o însuşea şi o adăuga la celelalte virtuţi ale lui. Şi cât priveşte datul de pomeni, dacă găsea în buzunar o para, atunci o dădea, dacă nu găsea, atunci împrumuta de la vecin şi dădea, după cum făcea şi vecinul lui, care, la nevoie, împrumuta de la el.

Dacă un om şi-a însuşit o virtute, chiar şi numai una singură, atunci i se atribuie virtuţi multe. Fiindcă nu-i în asta nici o noutate, nu voi întârzia asupra acestor virtuţi. Avraham David era un vrednic locuitor al oraşului Biczacz născut la Biczacz, era ca unul de-al nostru, nu mai bun decât ceilalţi, nu mai rău decât ceilalţi, plămădit din aluatul oraşului Biczacz ca toţi cei născuţi la Biczacz.

Ce am spus despre Avraham David e adevărat şi în privinţa nevesti-sii. După cum era bărbatul aşa era şi femeia lui. El semăna cu ceilalţi oameni din oraşul lui, şi ea semăna cu celelalte femei din oraş. Se numea Sara Rahela. Sara era partea cea mai însemnată a numelui ei, iar Rahela era un nume care i se adăugase ca un talisman după numele unei femei pline de virtuţi, Rahela Lea cea Oarbă, care se făcuse cunoscută prin îndeplinirea poruncii de a ajuta perechile tinere să se căsătorească. În oraşul nostru se obişnuia să li se dea fetelor câte două nume, fie în amintirea unei vecine care răposase fără copii, fie de dragul numelui însuşi, pentru ca părintele să-şi facă un bine sie însuşi şi să aibă o plăcere, dând fetei lui numele unei femei drepte, căci numele celor drepţi sunt o chezăşie că aceia care-l poartă au să fie bine-credincioşi. Fiindcă am lămurit ce-i cu al doilea ei nume, eu îi spun Sara, Sara şi nu Sara Rahela.

Fiindcă am pomenit povestea numelui Sarei, am să amintesc şi povestea numelui lui Avraham David. Acestui Avraham David nu i se dăduse numele aşa cum li se dădea mai tuturor oamenilor din Biczacz, după numele rabinului nostru celui drept din Biczacz, fiindcă se născuse pe când rabinul nostru încă mai trăia, ci au fost împerecheate anume pentru el două nume: Avraham, după numele unui om drept şi neprihănit care a trecut în lumea celor drepţi la acea ghiduşie a studenţilor căreia i s-a spus Schüler Gelauf[292], şi David după numele unei rubedenii dinspre partea maică-sii, unul dintre oamenii cei mai de vază şi mai preţuiţi din Biczacz, dregătorul rabi David Prager, cârmuitorul ţinutului Lvov[293].

După cum am spus, Sara semăna cu celelalte femei din Biczacz. Nu era mai bună decât ele, nu era mai rea decât ele. O femeie ca toate femeile. În zori făcea curat în casă şi pregătea gustarea de dimineaţă. În zilele de iarnă o mâncare caldă din sfeclă roşie, din varză, din cartofi în untură şi din celelalte lucruri care se scot din beci, iar în zilele de vară din ce ne dă vara, draga de ea, în bunătatea ei, fructe şi seminţe de pe câmp şi lapte acru şi brânză şi ridichi şi ceapă şi dovlecei şi salată verde şi celelalte legume cu care e obişnuit oraşul Biczacz, nu ca în alte câteva locuri, unde oamenii se feresc de unele feluri de legume, ca de pildă de salata verde, de teama viermilor, şi de aceea salata verde nu e văzută pe masă decât în nopţile de Paşte, deşi Cartea Sfântă spune: Iată că v-am dat orice iarbă care face

sămânţă[294], şi asta înseamnă că în fruntea tuturor bucatelor trebuie să fie legumele. După ce pregătea mâncarea şi punea masa bărbatului şi fiului ei pleca la prăvălie. Aci l-am pomenit pe fiu în treacăt, mai încolo am să povestesc despre el cu de-amănuntul. Şi pe când tatăl şi fiul stau la sinagogă şi-şi petrec timpul citind Cartea Sfântă şi se roagă în văzul şi-n auzul lumii, ea stă în prăvălie şi se roagă de una singură, şi nu-şi încetează rugăciunea până nu încep să vină muşteriii. Şi dacă clientul e isteţ atunci o lasă să-şi întregească rugăciunea cu un cântec sau două cântece, adică îi spune că are să vină niţel mai târziu, peste un ceas, şi ea poate să-şi sature sufletul cu două-trei cântece, şi dacă vrea să adauge rugăciuni de jertfă poate să le adauge. Cu dresul de veşminte, ale ei, ale lui bărbatu-său, ale lui fiu-său, ea se îndeletniceşte în timpul nopţii, aşezată pe pat. Oamenii din Biczacz nu-şi umplu dulapurile cu haine pe care să se strângă praful, pe care să le mănânce moliile, la care să se adauge osteneală, care să dea de lucru, care să strice pacea şi care să stârnească invidii, după cum se spune: Sărăntocul şade şi se plânge, cu ce sunt eu mai rău decât cutare, cutare şade şi adună ţoale, iar eu sunt gol şi desculţ şi n-am cu ce-mi acoperi goliciunea. Şi din pricină că au grijă să nu iasă în lume cu haine rupte, toate femeile se scoală de cu noaptea, şi iau la mână toate hainele care se cer cârpite şi le cârpesc în pat noaptea la lumina lumânării bărbatului sau a feciorului, care se scoală cu noaptea-n cap ca să studieze Cartea Sfântă. Şi pentru ce primesc din lumina Cărţii Sfinte ele plătesc, ca pe-o datorie, aprinzând lumânări de seu în havre şi în şcolile de ştudiruit Cartea Sfântă.

Am pomenit prăvălia, dacă-i pe-aşa am să amintesc şi marfa. Era o prăvălie de piei, piei din care se fac încălţări şi piei din care se fac veşminte de blană, adică mantale de blană, adică blănuri. În zilele de iarnă în care lumea are nevoie de amândouă, şi de încălţări şi de haine de blană, Avraham David stă mult timp în prăvălie, cea mai mare parte a zilei şi o parte din noapte, în zilele de vară, în care nu e chiar atâta nevoie de încălţări şi nici, mai cu seamă, de blană, el lasă treburile prăvăliei pe nevastă-sa şi are treabă cu tăbăcari ca să ferească pieile de molii şi se târguieşte cu vânătorii de animale sau cu un creştin oarecare, care aduce pielea unui animal, şi întinde pielea pe o foaie până s-o ducă la atelierul blănarului şi intră la sinagogă şi se uită printr-o carte, după cât răgaz are şi după cum îi dă ghes inima şi

după cartea pe care o găseşte. Cu toate că în sinagogi sunt multe cărţi, mulţi sunt şi cei care studiruiesc, şi nu fiecare apucă oricând să studiruiască din orice carte vrea, fiindcă un altul i-a luat-o înainte şi studiruieşte tocmai din cartea aceea.

Despre Avraham David şi despre nevastă-sa Sara şi despre cum îşi câştigă ei pâinea cea de toate zilele am povestit. Despre cine n-am povestit, n-am povestit despre fiu. De aceea îi las acum pe taică-său şi pe maică-sa şi am să povestesc despre el.

Menahem e tinerel şi e singur la părinţi. Toţi fiii care li s-au născut după el n-au avut zile, dar ce le-a luat, Dumnezeu le-a întors înzecit prin fiul lor Menahem. E chipeş şi e învăţat, şi Talmudul îl ştie, şi mintea lui e ascuţită, şi gândirea lui e limpede. E sârguincios şi ştie pe măsura sârguinţei lui. Chiar şi la Biczacz, ogorul hărăzit Cărţii Sfinte[295] care creşte învăţăcei ai Cărţii Sfinte lăudaţi în toată ţara, într-atât, încât toţi marii înţelepţi şi marile genii[296] din Lemberg de-acolo îşi luau învăţători să-i înveţe pe fiii lor, învăţători care au binemeritat şi au devenit înţelepţi şi dascăli de câtă Carte Sfântă învăţaseră la Biczacz, chiar şi la Biczacz Menahem se vedea cât e de strălucit. Ştia ca pe apă jumătate din cartea de rugăciuni pentru sărbători[297] şi cea mai mare parte a capitolului Femei din Mishna şi capitolul Pagube în întregime, şi chiar şi tratate[298] din Mishna, cu care oamenii nu prea sunt obişnuiţi, citea fără să se bâlbâie.

Un flăcău care ştie Cartea Sfântă ştie, fireşte, de frica lui Dumnezeu, ştie să respecte legile şi poruncile lui, şi porunca de a-ţi cinsti tatăl şi mama. Şi de ce amintesc eu cinstirea părinţilor? Fiindcă sunt copii cu har care se socotesc mai presus de părinţii lor şi-şi îngăduie câteodată să nu respecte întocmai porunca asta, de aceea am amintit-o, ca să ştii că Menahem nu era dintre aceia şi ca să ştii că îndeplinea voinţa tatălui lui ca pe a Tatălui nostru cel din ceruri şi voinţa Tatălui nostru celui din ceruri e neţărmurită. Şi când îndeplinea porunca de a-ţi cinsti mama? Dacă vorbim despre zilele de lucru, apoi în toate zilele Facerii Lumii fiul nu-şi vedea mama, fiindcă se scula devreme şi stătea până târziu la sinagogă pe când ea stătea la prăvălie. Iar dacă vorbim de sabat, apoi de sabat ce mare ispravă că fiul îşi cinsteşte mama, când se ştie că de sabat Creaţia se arată ca un singur tot şi toate făpturile lui Dumnezeu se unesc, şi-atunci oricum voinţa mamei e totuna cu

voinţa fiului. Numai că el îndeplinea porunca cinstirii mamei prin faptul că era sârguincios în ştudiruitul Cărţii Sfinte, care e cinstea neamului lui Israel, pentru bărbaţi ca şi pentru femei.

2

Lui Menahem îi venise vremea să se însoare şi să aducă pe lume copii. Şi de ce nu se însurase? Din pricina peţitorilor. Peţitorii ăştia cum sunt? Dacă un peţitor pune la cale o încuscrire vine un alt peţitor cu o încuscrire mai îmbietoare decât cea pusă la cale de cel dintâi, şi atunci tatăl şi mama sunt zăpăciţi şi nu ştiu pe cine să aleagă. Şi dacă nu s-ar da de veste că fata lui cutare e pentru cutare ar rămâne flăcăii din neamul lui Israel fără neveste, şi mai cu seamă cei mai buni dintre ei, deoarece cu cât e unul mai cu moţ decât ceilalţi, cu atât se înmulţesc cei care se năpustesc asupra lui, peţitorii se întrec între ei şi pricinuiesc zăbavă. Şi totul din cauza banilor, pentru simbria peţitului, pentru un procent şi jumătate sau pentru două procente pe care le primeşte peţitorul din banii de zestre. Şi fiindcă peţitorii fac tărăboi din pricina banilor, bagă patima de bani şi în taţii flăcăilor. Cât de mare a ajuns patima banilor dacă până şi cei care ştudiruiesc Cartea Sfântă fac din zicerile Cărţii Sfinte o vorbă goală, şi-şi însoară băieţii de dragul banilor. Ferice de cine e mai tare decât patima banilor, fiindcă cele mai multe necazuri se trag de la bani. Şi celelalte necazuri de unde se trag? Dacă nu ştii, am să-ţi spun: de la trufie şi onoare închipuită. Şi astea vin tot de la bani, fiindcă de cel care are bani se lipesc linguşitorii, şi de acela cu bani se leagă cu legături de cinstire, şi găsesc mai cu cale să dea cinstire celui care are bani decât celor cu frica lui Dumnezeu, celor care ştudiruiesc Cartea Sfântă. Şi fiindcă acela se vede socotit un om deosebit şi vrednic de toată lauda nu ascultă de ce-i spune judecata dreaptă şi devine un nătărău care crede orice laudă care i se aduce şi orice preaslăvire pe care o aude, până ce devine înţelept în propriii săi ochi şi nemaipomenit în propriii săi ochi, inima lui se fuduleşte şi el îşi sileşte semenii să-şi însuşească părerile lui. Şi dacă e ascultat atunci nu-i bine, fiindcă e ascultată numai greutatea aurului şi a argintului trecător, şi dacă nu e ascultat atunci se ajunge la ceartă şi sfadă şi hulă. Nu despre asta m-am apucat eu să povestesc şi nu ăsta e locul

să povestesc toate astea, dar adevărul cere să i te închini pretutindeni şi întotdeauna şi în toate privinţele.

Cândva fiecare părinte îşi însura fiii şi-şi mărita fiicele prin Cartea Sfântă. Păi cum aşa? Cum adică prin Cartea Sfântă? Păi dacă era studios şi bogat intra la sinagogă şi spunea: Aceluia care-mi tălmăceşte cutare rânduri din Rambam, îmi lămureşte întrebarea cutare, i-o dau pe fiică-mea de nevastă şi-i dau atâţia şi atâţia fiorini de argint ca zestre, în afară de masa lui pusă întotdeauna. Şi dacă era foarte bogat şi foarte învăţat se ducea la târgul Sfatului celor patru ţări şi spunea: Cine-mi tălmăceşte şi-aşa mai departe, fiului aceluia i-o dau pe fata mea şi-i dau atâtea şi atâtea butoaie cu dinari de aur şi-aşa mai departe. Dacă nu era învăţat se ducea la rabinul din oraş şi-i spunea: Rabi, am o fată, un copil bun şi cuminte, şi vreau s-o mărit cu un băiat care ştie ca pe apă Cartea Sfântă. Cântărea rabinul cât face omul ăsta, în privinţa neamurilor lui, în privinţa averii lui, adică în privinţa pomenilor pe care le face calicilor, în privinţa banilor pe care-i dă pentru răscumpărarea prizonierilor[1299] şi-i găsea un mire pentru fata lui. Dacă nu era nici învăţat şi nici avut, dar avea acele virtuţi sfinte prin care se deosebeşte neamul lui Israel, virtuţile acelea îi aduceau har şi îndurare, şi fetele lui erau luate de neveste. Dacă era sărac şi trăia din pomeni, atunci femeile cuvioase îi măritau fetele, fiindcă în fiecare oraş erau câţiva care sprijineau nunţile, şi nu lăsau nemăritată nici măcar o fată săracă, sărmana sărmanelor. După ce s-a stricat firea oamenilor şi oamenii au început să-şi îndrepte privirile spre bani se amestecau în orice nuntit gânduri legate de bani până ce banii făceau uitate poruncile. S-au înmulţit tot felul de peţitori care nu se uită dacă fata lui cutare e potrivită pentru cutare, la ce se uită, câţi bani îi dă cutare ca zestre fiică-sii, cât de mare e simbria care se poate câştiga pentru peţit. Tocmai asta spuneam, din pricina peţitorilor rămăsese Menahem holtei.

Să nu ne mai gândim la ce-a fost şi să povestim ce-are să fie.

3

Într-o zi de vară, o zi în care afacerile lâncezesc şi prăvăliaşii trândăvesc, şi mai cu seamă cei a căror afacere e legată de trebuinţele iernii, precum

Avraham David neguţătorul de piei, ai cărui clienţi nu se apucă să cumpere piei în zilele însorite, iar creştinii nu aduc piei de vânzare, fiindcă toţi au treabă, care pe câmp şi care în grădină, Sara stătea singură în prăvălie şi împletea un ciorap pentru fiul ei. Odată cu ea Cel care ne stăpâneşte gândurile îşi împletea gândurile Lui care n-au nici început şi nici sfârşit. Când gândurile sunt bune, ea îşi doreşte ca ele să se împlinească, şi când gândurile nu sunt bune, Cel milostiv se îndură de ea, le goneşte şi-i trimite în locul lor gânduri frumoase şi plăcute. Dar dacă pe dinlăuntru e încordătură, sufletul e mâhnit chiar dacă închipuirea îl înseninează pe om cu gânduri bune. Aşa şi Sara, se înseninează cu închipuiri bune, dar sufletul îi e mâhnit. Şi de la mâhnirea asta chipul i se întunecă.

Avraham David a intrat şi a văzut-o. I-a spus: Eşti tristă? I-a spus: Nu sunt tristă. I-a spus: Ba eşti tristă. Ţi s-a întâmplat, Doamne fereşte, ceva rău? I-a spus: Nimica rău, nici fărâmă de rău şi nici umbră de ceva rău, nimic. Avraham David i-a răspuns zicând: De acum şi în vecii vecilor amin. S-a mai liniştit şi s-a aşezat în faţa ei şi a privit ciorapul pe care-l împletea ea.

Sara şi-a ridicat privirea şi a văzut un râs uşor pe faţa lui. I-a spus: De ce râzi? I-a spus: Fiindcă dacă n-ai sărit nici un ochi la ciorap, atunci nu văd ce te poate mâhni. Sau poate-ai uitat că azi suntem în cincisprezece ale lunii *av* şi ai spus o Implorare[300].

Din inima ei s-a smuls un suspin care începea dintr-un necaz şi se sfârşea într-o şovăire, ca un om care ştie că ar trebui să fie bucuros, dar nu e bucuros, fiindcă bucuria lui nu e întreagă, fiindcă bucuria lui e amestecată cu tristeţe, fiindcă a fost dezamăgit, din pricina lucrurilor pe care omul le-a aşteptat şi care nu s-au întâmplat.

A spus Sara: Cum să uit că azi suntem în cincisprezece ale lunii *av*, doar azi e ziua de naştere a lui Menahem. A spus Avraham David: Dacă-i aşa, nu pricep şi iar vin şi te-ntreb, dacă ştii că azi e ziua de naştere a lui Menahem atunci ce rost are tristeţea? Sara a spus: Sufletul meu e trist tocmai fiindcă azi e ziua lui de naştere, fiindcă a împlinit de-acum cincisprezece ani şi încă nu e-nsurat. A oftat Avraham David şi-a spus: Mi-ai amintit de necazul meu. Şi eu îmi fac griji din pricina asta. Mai bine spune-mi ce să facem.

L-a privit Sara pe bărbatu-său şi-a spus: Ce să-ţi răspund la o-ntrebare ca asta? Dac-aş şti ce-i de făcut, oare-aş aştepta să mă-ntrebi?

Au tăcut şi n-au spus nimic.

A vorbit din nou: Îmi aduc aminte că pe tine, atunci când erai la vârsta fiului nostru, taică-tu te-nsurase de-acum şi îl aveai de-acum pe Menahem. Sara şi-a ţuguiat buzele ca o femeie căreia îi vine să râdă şi care încearcă să-şi ascundă râsul.

Avraham David a privit-o cu duioşie. Sara a spus: Te uiţi la mine ca unul care cercetează dacă n-a târguit prost. Nu te poţi răzgândi în privinţa unei cumpărături. Vrei, nu vrei, trebuie neapărat să rămâi cu marfa. Avraham David a răspuns zicând: Până la o sută şi douăzeci de ani[301], cum e pe lumea cealaltă n-a văzut vreodată ochiul aşa ceva[302]. Sara a spus: Milovan cel cu nasul tăiat a fost aici, a adus un sac plin ochi cu rădăcini. Uite, e pus aici, în colţul acela de după uşă. Aveam treabă şi nu l-am întrebat nimic. Dar el a spus că le-a adus pentru piei. Pentru piei de oaie. Mă întreb de ce trebuie rădăcini de plante uscate la piei. Avraham David i-a spus: Bine-a zis goiul, ni le-a dat ca să spălăm pieile cu ele şi de aceea se cheamă rădăcini de spălat, şi ele se potrivesc cel mai bine pieilor de oaie. Rădăcinile se fierb în apă care clocoteşte şi ele fac spumă ca leşia, se aşteaptă până când se moaie şi se pun în ele pieile de oaie şi se lasă în apa care a fiert, şi ele se spală, şi pielea se face moale şi blana se albeşte ca astrahanurile care sunt aduse din Astrahan. Mă bizui pe lenevia lui Haretzki că încă n-a început să tăbăcească pieile pe care i le-am dat. Mă duc să-i duc nişte rădăcini din astea.

Sara a spus: Când te duci? Avraham David a spus: Cu cât mai curând cu atât mai bine. De ce întrebi? I-a spus: Poate c-ar fi bine să-l iei cu tine pe Menahem. Din prima zi a Sărbătorii primelor roade[303] n-a mai tras copilul aer curat în piept. Mă gândesc în sinea mea, copilul stă la sinagogă şi nu iese afară, în afară de cât merge la sinagogă, poate c-ar trebui să se plimbe niţel. Cât e de-aici până la Fidelsh? Cât e voie de mers sâmbăta[304] şi jumătate pân-acolo şi cât e voie de mers sâmbăta şi jumătate de-acolo încoace, mai pun de la mine puţin, mersul merită osteneala.

S-a gândit Avraham David dacă merită să-l ia pe fiu-său de la învăţătură pentru puţin aer curat. Nevastă-sa i-a spus: Văd eu că nu ţi-e pe plac gândul meu. I-a spus: Dimpotrivă, doar azi suntem în cincisprezece ale lunii *av* şi

de la cincisprezece ale lunii începe să înveţe şi noaptea, e bine să-şi dezmorţească oasele înainte să se apuce de învăţat.

S-a mirat Sara şi a spus: Spui că începe să înveţe şi noaptea, dar până-acum ce-a făcut Menahem nopţile, a trândăvit? N-a rămas târziu toate nopţile la sinagogă? Avraham David a spus: Vorbeam numai despre ceilalţi, în ce-l priveşte pe Menahem, pentru el orice vreme e vreme potrivită pentru studiruit Cartea Sfântă. Adică, spui să mă duc la sinagogă şi să-l iau pe Menahem. Dacă ţii la asta, nu spun nu. Sara a spus: Numai să veghezi asupra lui să nu facă paşi mari şi să nu umble în soare. Avraham David i-a spus Sarei, nevesti-sii: Nu te teme nici de paşi mari şi nici de soare, că doar în Carte scrie limpede că un băiat care învaţă Talmudul n-are voie să facă paşi mari, iar cât priveşte soarele, spuneau că de la cincisprezece ale lunii puterea soarelui slăbeşte.

Sara s-a ridicat de unde şedea şi a băgat mâna într-o firidă din zid şi a luat de-acolo un coşuleţ de nuiele împletite în care erau ascunse cheile şi cărticica ei de rugăciuni. A scos de-acolo o prăjiturică din cele cu miere, o prăjiturică din acelea care sunt uscate pe dinafară şi moi pe dinăuntru, care-şi păstrează mierea înăuntru şi arată pe dinafară ca nişte prăjiturele obişnuite, astea sunt prăjiturelele care se fac la Biczacz şi după care oricine le mănâncă îşi linge pe urmă degetele şi se minunează că degetele lui sunt uscate, că de atâta dulceaţă crede că ele sunt miere cu miere şi numai miere în miere. Sara a învelit prăjiturica în hârtie, hârtie din aceea care se făcea la Biczacz, neagră şi netedă pe-o parte şi scămoasă pe partea cealaltă, şi care e bună pentru învelit în ea mâncare şi mai ales lucruri care se fărâmă uşor şi pe care hârtia le păzeşte să nu se fărâme. Sara a pus prăjiturica pe masă în faţa bărbatului ei şi i-a spus: Dacă Menahem o să se simtă sleit de puteri, uite-aici ceva să-i dai să-mbuce. Avraham David a luat prăjiturica şi a îndesat-o în haina lui. A sărutat mezuza şi s-a dus la fiu-său la sinagogă.

4

L-a găsit pe fiu-său stând şi răsfoind Talmudul şi uitându-se un pic ici şi un pic dincolo. S-a bucurat taică-său şi nu s-a bucurat. S-a bucurat fiindcă dacă-l cheamă pe fiu să meargă cu el, nu-l ia de la învăţat, că doar băiatul

nu învaţă. Şi nu s-a bucurat din aceeaşi pricină, că l-a găsit stând fără rost în loc să înveţe.

Din pricină că ăsta e obiceiul la sinagogi, să nu le calci pragul fără rost, şi dacă trebuie neapărat să intri ca, de pildă, să chemi de-acolo pe cineva, atunci intri şi citeşti un pic, Avraham David a luat un Talmud şi s-a aşezat să citească. Era capitolul despre postit, pe care îl începuse în cele dintâi nouă zile ale lunii *av*, ca să apuce să-l citească pe de-a-ntregul înainte de încheierea postului, şi ca să nu mănânce carne, şi nu-l terminase de citit ca să nu mănânce carne, fiindcă, de multe ce erau suferinţele pomenite în Talmud, era urât după părerea lui să-şi desfete trupul cu carne. Şi ca să nu se lase ispitit să mănânce carne s-a oprit puţin înainte de sfârşit şi n-a terminat de citit capitolul. Acum, că trecuseră cele nouă zile şi le era îngăduit tuturor să mănânce carne, s-a întors la locul unde se oprise.

Dacă învaţă omul o foaie din Talmud îi creşte inima, şi cu atât mai mult unui om care s-a înfrânat de la citirea Talmudului şi cu atât mai mult cu cât se oprise din citit într-un loc în care e amintit Templul de pe vremea când copiii lui Israel erau încă pe pământul lor şi erau bucuroşi, ca acele lucruri pe care le-am ştudiruit la sfârşitul postului. Nu au avut zile mai bune copiii lui Israel decât cincisprezece ale lunii *av* şi decât Yom Kippur, când fetele din neamul lui Israel şi-aşa mai departe ies şi dansează în vie şi-aşa mai departe şi spun: Băiete, ridică-ţi ochii şi-aşa mai departe, şi am învăţat din asta că cine n-are femeie să se uite unde trebuie în Carte, şi de mai mult nu-i nevoie.[305]

Şi-a ridicat privirea Avraham David şi s-a uitat la fiu-său. Azi e ziua lui de naştere şi a împlinit cincisprezece ani şi încă nu e însurat. De ce? De ce nu are nici o însemnătate. Fapt e că un anumit lucru ar fi trebuit să se facă şi nu s-a făcut. Şi-a luat ochii de pe fiu şi s-a uitat din nou în Talmud. Pe când Avraham David privea în Talmud, i s-a întors gândul la fiu-său. Şi-a spus în sinea lui: Îi fac frumos un semn lui fiu-meu. Cum? Păi aşa cum se spune: Băiete, ridică-ţi ochii.

I-a spus lui fiu-său: Ce studiezi, fiule? I-a spus: Vreau să mă întorc la capitolul Căsătorii şi acum cercetez întrebările, şi mă uit dacă n-am uitat vreuna. I-a spus Avraham David lui fiu-său: Bine faci, fiule, Cartea Sfântă nu se însuşeşte numai prin lucrurile noi care se învaţă şi se adaugă la cele

de-acum ştiute, ci prin lucruri pe care le-ai învăţat de-acum şi pe care te-ntorci să le-nveţi din nou. Şi din asta urmează că nu-ţi însuşeşti cu adevărat decât lucrurile pe care le cunoşti şi asupra cărora eşti în stare să cugeţi. Am cunoscut un bătrân învăţat în ale Talmudului care studiruise toate cele şase părţi ale cărţii[306] de câteva ori. El spunea: De trei ori am terminat de citit. Alţii spuneau că de opt ori terminase de citit. Şi ultimul cuvânt e hotărâtor, şi nu e nici o plăsmuire în toate astea, fiindcă opt e, de fapt, trei. După ce-a citit de opt ori a luat-o de la capăt, de la capitolul Binecuvântări[307], şi l-a studiruit de opt ori. La masa pe care a dat-o după ce a studiruit capitolul de opt ori ne-a spus: Prima oară omul citeşte şi pricepe. A doua oară citeşte şi se minunează: Mă amăgeam atunci când îmi închipuiam că pricep, fiindcă, de fapt, nu pricepeam o iotă, nimic. A treia oară pricepe şi nu pricepe, a patra oară pricepe ce nu pricepuse şi nu înţelege ce înţelesese, şi tot aşa de fiecare dată. Şi dacă se osteneşte mult şi o ia de la capăt de multe ori până când uită de câte ori a luat-o de la capăt, şi mai are şi ajutorul lui Dumnezeu, atunci începe să priceapă. Şi ăsta e începutul înţelepciunii. Fiule, nu ţi-am spus cine e bătrânul acela, e tatăl tatălui meu. Şi nu ţi-am spus ca să te mândreşti cu străbunii tăi, fiindcă dacă e să se mândrească cineva, atunci mie mi se cade să mă mândresc, şi nu ţie ţi se cade să te mândreşti, fiindcă tatăl meu era un înţelept care a cercetat îndelung Cartea Sfântă şi tatăl tău faţă de tatăl lui era ca un ţânc neştiutor, ca un învăţăcel în faţa unui rabin, ci ţi-am povestit despre cum se învaţă Cartea Sfântă, despre cum se însuşeşte înţelepciunea. Văd că nu te-ai oprit din învăţat, aşa că, dacă te întrerup, nu trebuie să simt că te abat de la Carte, zicându-ţi una-alta.

A zăbovit câteva clipe şi s-a gândit în sinea lui: Ce minune că m-am oprit la Băiete, ridică-ţi ochii, şi Menahem, fiul meu, se află tocmai la capitolul Căsătorii[308]. Mângâietoare sunt vorbele pe care le scriu scriitorii, nu numai că sunt dulci, ci îi mai şi dezvăluie omului ce e spre binele lui. A simţit cum îi creşte inima şi când a început să vorbească cu fiu-său s-a luminat la faţă. I-a spus că se duce la Haretzki la Fidelsh să-i ducă nişte rădăcini ca să spele cu ele nişte piei de oaie, şi că mama a spus: Dacă tot te duci, intră la sinagogă, poate că Menahem vrea să te însoţească la drum.

Menahem a spus: Mama a spus intră la sinagogă, poate că Menahem vrea să te însoţească la drum, şi tu ai venit ca să mă iei, asta înseamnă că aveţi amândoi acelaşi gând, şi-atunci nu-mi rămâne decât să vă împărtăşesc gândul şi să-l duc la îndeplinire.

A sărutat Talmudul şi l-a pus la locul lui şi stătea să meargă. Cum a făcut Menahem, aşa a făcut şi Avraham David. În sinagoga noastră cea veche era o datină din moşi-strămoşi, o datină pe care şi-au însuşit-o toate celelalte sinagogi din Biczacz, datina ca fiecare carte să aibă în dulap locul ei nestrămutat, scoate omul o carte din dulap, învaţă din ea cât îi pofteşte inima şi când isprăveşte o pune la locul ei, asta arată preţuire şi pentru carte, şi pentru trebuinţele oamenilor, fiindcă dacă au nevoie de-o carte şi n-o găsesc la locul ei, atunci ştiu că e cineva care citeşte din ea şi nu irosesc timp de pomană ca s-o caute.

După ce-au pus înapoi cărţile la locul lor au stat câteva clipe, ca să nu pară că se grăbesc să iasă din sinagogă, şi au sărutat mezuza şi au ieşit.

5

Încă din ziua de sabat al mângâierii, care a căzut în anul acela în unsprezece ale lunii *av*, s-a lepădat oraşul Buczacz de veşmintele de doliu. În ziua aceea de cincisprezece ale lunii *av* oraşul Buczacz semăna cu un lăcaş de bucurie. Şi nu te mira de asta, fiindcă nu numai că se încheiase doliul după Ierusalim, dar oraşul înălţase şi câteva baldachine de nuntă, şi când e nuntă în oraş atunci e bucurie în oraş. E greu să-i găseşti unui om o pereche. Dacă un om a avut noroc şi-şi însoară un fiu, sau, cu atât mai mult, dacă-şi mărită o fată, asta e o mare bucurie pentru el şi pentru toţi cei cărora le e drag şi pentru tot oraşul. Şi asta desigur cu atât mai mult pe când mai exista încă Templul, şi omul nu se uita la bani, ci căuta o femeie cu frică de Dumnezeu, o femeie care să fie fala bărbatului ei, o bucurie mare era în ziua aceea, de ce? Pentru că era mare sărbătoare pentru neamul lui Israel, fiindcă mulţi din neamul lui Israel îşi măritau în ziua aceea fetele, precum am văzut la sfârşitul capitolului care vorbeşte în Talmud despre postit, nu erau sărbători mai mari pentru neamul lui Israel decât cincisprezece ale lunii *av* şi decât Yom Kippur, zilele în care fetele din neamul Israel ies şi

dansează în vii, şi ce spun ele: Băiete, ridică-ţi ochii şi vezi ce-ţi alegi şi-aşa mai departe, până la sfârşitul cărţii Mishna, aşa că acum, când oraşul nostru a fost prefăcut în ruinuri, iar noi pribegim şi suferim, cinstea a părăsit neamul lui Israel şi ochii omului sunt îndreptaţi spre bani, şi nu orice tată are bani să-i dea fiică-sii, cu atât mai mult e bucurie mare pentru cine îşi mărită fata, şi bucurie mare pentru cei cărora le e drag şi pentru tot oraşul.

Nu e pe lumea asta nici o bucurie, nici măcar cea mai sufletească dintre bucuriile sufleteşti, care să nu ceară un veşmânt ce poate fi pipăit, chiar şi bucuria nunţii, a împerecherii care e temeiul acestei lumi şi prin care se înfăptuiesc toate poruncile, fiindcă dacă un om s-a însurat şi a făcut băieţi şi fete, lumea fiinţează şi se îndeplinesc toate poruncile din Cartea Sfântă, chiar şi bucuria nunţii cere un veşmânt ce poate fi pipăit, ca, de pildă, ospeţe zgomotoase şi ca, de pildă, vioară şi harfă, tobă şi flaut. Aşa şi-aici, oamenii coceau pâini dulci ca pentru zile de sărbătoare şi pregăteau carne şi peşte de se răspândea mirosul lor prin tot oraşul şi instrumentiştii îşi curăţau instrumentele şi le cercetau dacă sună bine. Şi la fel toate celelalte lucruri care se leagă de bucuriile sărbătorii, ca, de pildă, haine noi şi altele de acest fel.

Au pornit la drum Avraham David şi cu fiu-său şi s-au întâlnit cu oamenii care duceau baldachinul şi prăjinile lui. Zalman Lunganul, care era ajutorul celor mai însemnaţi slujitori de sinagogă, păşea drept şi ţinea în mână prăjinile baldachinului, iar după el venea Meir Iona, slujitorul sinagogii celei mari, ţinând în mâini perdeaua baldachinului. Meir Iona păşea cu paşi mărunţi, şi la fiecare pas se oprea şi-şi cerceta surtucul, dacă nu se ivise pe el ceva ce nu ţinea de surtuc. Anii îndelungaţi de când slujea la sinagogă îl deprinseseră să-şi arate cinste sie însuşi, şi mai cu seamă surtucului său, pe care-l primise de la bunicul lui, care-l primise de la tatăl lui, care fusese slujitor la Sfatul celor patru ţări, şi haina încă mai era întreagă şi n-avea nici un cusur, doar că, de veche ce era, se înverzise.

Când Menahem l-a văzut pe slujitorul sinagogii şi pe ajutorul lui ţinând în mâini baldachinul şi prăjinile lui i-a spus lui taică-său: S-au isprăvit de-acum toate nunţile din oraş. Taică-său i-a spus: Fiule, pe ce te bizui când spui asta? I-a răspuns: Văd că e dus înapoi baldachinul la locul lui din sinagogă, asta înseamnă că azi nu mai e nevoie de el. Taică-său i-a spus:

Faptul că baldachinul e dus înapoi la sinagogă nu e o dovadă, fiindcă dacă instrumentiştii îşi încearcă instrumentele asta înseamnă că e pe drum o nouă sărbătorire, o bucurie nouă, şi eu aud sunete de instrumente. Menahem a spus: Atunci de ce duc baldachinul înapoi la sinagogă? Taică-său i-a spus: Ca să nu se facă bucuriile cu toptanul şi să nu i se dea Satanei prilejul să spună că Ierusalimul a fost dărâmat, dar ovreii nu încetează să se bucure, din pricina asta se ia un răgaz între o nuntă şi alta, şi baldachinul e dus înapoi la locul lui şi pe urmă se merge la sinagogă din nou şi baldachinul e luat de-acolo din nou. Văd că te-ai oprit din mers. Ţi-e greu să umbli? I-a spus: Deloc, căutam numai un temei pentru vorbele tale în Talmud şi nu mi-am dat seama că m-am oprit din mers.

Meir Iona a aruncat o privire şi l-a văzut pe Menahem. S-a oprit şi s-a luminat la faţă ca un om care vede pe neaşteptate un prieten şi îl recunoaşte. A spus cu voce tare şi mlădiindu-şi glasul: Uite-l pe Menahem. Azi se fac doi ani de când a început să pună filactere. N-am dreptate, rabi Avraham David?

Meir Iona l-a chemat pe Zalman şi i-a pus în mână perdeaua baldachinului. Şi-a scos tabachera, a ciocănit în ea cu degetul şi a deschis-o şi i-a întins-o lui Avraham David. Avraham David a luat un vârf de tabac şi Meir Iona a luat un vârf de tabac şi au stat amândoi. Şi împreună cu ei Menahem şi Zalman, Menahem lângă taică-său şi Zalman îndărătul umerilor lui Meir Iona, aruncând priviri şi uitându-se la tichia lui Meir Iona care stătea pe capul lui Meir Iona ca un shtreimel pe capul unui domn.

Meir Iona a spus pe alt glas: Sunt două pricini pentru care ţin eu minte ziua asta în care Menahem a început să pună filactere. Din pricina cărţii lui rabi Haim[309] fie-i ţărâna uşoară, care a fost rabin în câteva obşti din Italia şi la sfârşitul zilelor a călătorit în Ţara Sfântă, căci în ziua în care Menahem a început să pună filactere a fost adusă la sinagoga veche cartea lui rabi Haim. S-au uitat cu toţii şi au găsit în carte o întâmpinare la spusele înţeleptului Cunoscut de către seminţia lui Iuda[310], binecuvântată fie amintirea celui neprihănit, o întâmpinare care i-a întărâtat pe înţelepţii vremii lui, ai lui rabi Haim, pe cei de la care se trage obiceiul de a spune înainte de pusul filacterelor rugăciunea Pentru unirea într-un tot întreg[311], înţelepţii aceia despre care rabi Ezechiel Landau a scris „Cei fără de prihană

umblă în căile Lui[312] şi cei evlavioşi dau greş umblând pe căile Lui“, şi, în timp ce aminteau Pentru unirea într-un tot întreg , toţi cei care erau acolo şi-au amintit de o altă rugăciune Pentru unirea într-un tot întreg, o rugăciune pe care cei care scriu Cărţi Sfinte, filactere şi mezuze obişnuiau s-o spună înainte de a lucra pergamentul, o rugăciune pe care rabinul nostru cel mare Mlădiţă de frumuseţe, binecuvântată fie pomenirea celui neprihănit, a osândit-o. Un om însemnat şi vrednic de cinste din Stanislav a dat mărturie cum că bătrânul rabin din Stanislav[313], binecuvântată fie pomenirea celui neprihănit, ar fi spus: Mă mir de rabinul din Biczacz că şi-a pus întâmpinarea asta a lui în carte, fiindcă rabinul nostru rabi Meshulam[314], binecuvântată fie pomenirea celui neprihănit, spunea că nu încape nici o îndoială în privinţa rugăciunii ăsteia, numai că rabinul din Stanislav nu ţinea minte de unde a adus rabinul nostru rabi Meshulam dovadă pentru spusele lui, fiindcă rabinul din Stanislav era de-acum bătrân şi nu-i mai era mintea pe de-a-ntregul limpede. A auzit toate astea bătrânul rabi Shmaia, fie-i ţărâna uşoară, şi a spus: Toate acele zvonuri pe care le vântura ăsta, cum îi zice, privitor la ce-a zis rabinul nostru rabi Meshulam despre rabinul nostru înţelept Mlădiţă de frumuseţe să nu le credeţi, fiindcă atunci când rabinul nostru rabi Meshulam părăsea ţara noastră ca să plece în altă ţară, au venit la el toţi marii dregători ai ţării şi i-au spus: Rabinul nostru înţelept, puterea noastră, lumina lui Israel, lumina Cărţii Sfinte, cui ne laşi? Le-a spus: Rabi Hirschli[315] l-a numit pe rabinul din Biczacz un dascăl dătător de lege călit, dascăl şi călăuză fără seamăn, şi pe urmă vin unii şi spun în numele rabinului nostru rabi Meshulam un asemenea lucru despre rabinul nostru Mlădiţă de frumuseţe. După acele vorbe a spus din nou: Dumnezeule mare, primesc toate suferinţele bătrâneţii, numai să nu mă lipseşti de darul vorbirii, şi am să dezmint toate acele zvonuri străine care au început să se povestească despre rabinii noştri cei adevăraţi, fie-le amintirea binecuvântată.

Menahem a vrut să repete cuvintele înţelepţilor despre spunerea rugăciunii Pentru unirea într-un tot întreg. Meir Iona şi-a coborât pleoapele ca unul care-şi ascunde ochii de ceva ce nu e chiar atât de însemnat în acea clipă pentru ceva ce e important în acea clipă. S-a întors cu ochii închişi înspre tată şi înspre fiu şi şi-a mlădiat glasul într-o întrebare de parc-ar fi

cântat: Dar despre înfăşuratul în şalul de rugăciune ce e de spus? Am auzit azi ceva frumos de la rabi Iakli al nostru, să-i dea Cel de Sus viaţă lungă. Rabi Iakli, când a încetat să trăiască pe seama lui socru-său, şi-a căutat o numire ca rabin. Şi printre cei de-o vârstă cu el erau o mulţime de învăţaţi care străluceau aşa cum strălucesc în coroanele împăraţilor pietrele scumpe şi mărgăritarele, şi chiar şi târguşoare mititele care nu se deosebeau de sate au avut norocul să ajungă acolo mari înţelepţi. Era aşadar greu să găseşti un loc de rabin. A spus rabi Iakli: Am să mă duc la Lemberg la înţeleptul care a scris *Mântuirea lui Iacov*[316]. Multe obşti sunt conduse de către rabinul din Lemberg, poate c-am să găsesc o obşte pentru mine. S-a dus la Lemberg şi a ajuns la rabinul din Lemberg. Şi aşa obişnuia acel înţelept, ori îţi spunea: Spune-mi ce gânduri ai mai înnoit, ori îţi spunea el ce gânduri a mai înnoit, fiindcă în fiecare zi înnoia câte ceva. Dacă nu pridídea să înnoiască, atunci lua de la altul şi înnoia ceva în ce luase şi asta se arăta ca o noutate deplină. S-a întâmplat că i-a spus: Spune. I-a spus. A văzut rabinul din Lemberg că are judecată dreaptă şi că vorbirea lui e aleasă şi că nu te lasă să-l abaţi de la miezul lucrurilor. Şi ăsta e lucru mare, fiindcă uneori de prea multă ascuţime a minţii se ajunge la culmi de întuneric, i-a spus: Mai spune-mi ceva. Şi chiar cel care a scris *Mântuirea lui Iacov*, el însuşi i-a propus înnoirile lui. Aşa într-o zi şi la fel în altă zi şi tot aşa într-o a treia zi. I s-au terminat banii lui rabi Iakli şi n-a mai avut cu ce să se întoarcă acasă. Înţeleptul i-a spus: Până ce-are să-ţi rânduiască Cel de Sus un loc de rabin rămâi în casa mea şi învaţă cu rabi Hirschli, fiul fiului meu, rabi Mordechai Zeev, fie-i ţărâna uşoară. S-a învoit rabi Iakli şi a învăţat cu rabi Hirschli până ce-a împlinit treisprezece ani şi a început să facă înnoiri ca aceea pe care a dorit-o în ziua în care a început să pună filactere, după cum s-a tipărit în numele lui la sfârşitul cărţii *Mântuirea lui Iacov*. Şi aici ajung eu la sfârşitul poveştii, în aceeaşi zi în care a început să pună filactere s-a şi înfăşurat în şalul de rugăciune, şi nu te înfăşori cu şalul de rugăciune decât la nuntă.

Meir Iona i-a vorbit din nou lui Menahem şi i-a spus: Am văzut că ai vrut să repeţi în faţa noastră pălăvrăgelile sporovăite de mai-marii oraşului în ziua în care ai fost făcut bar-mitzva. Dacă ai ţinere de minte, poate că ţi-i aminteşti şi pe oamenii milostivi pe care i-a cântat rabi Natanel în ziua în

care ai fost circumcis? N-am de gând, Doamne fereşte, să aduc laude cantorului bătrân ca să ajung să-l ponegresc pe cantorul cel nou. Oricum ar fi, din gura cantorului nou nu se aud cântece de îndurare plăcute ca acelea. Dacă taică-tău are să se grăbească şi are să te-nsoare, atunci ai să te desfeţi din nou cu glasul bătrânului înainte ca el să plece în Eretz Israel.

Avraham David l-a întrebat pe Meir Iona: Flăcăul acela care se însoară azi cine e? Meir Iona a spus: Nu mă mir că nu-l cunoşti. Cine poate să-i cunoască pe toţi străinii care au năpădit oraşul nostru după pârjol[317]. Au auzit că oraşul Biczacz a sărăcit şi nu izbuteşte să renască din ruinurile lui şi s-au năpustit şi au venit şi au cumpărat terenurile goale, şi, uite, se răspândesc aici ca o molimă în viile străbunilor lor. Oi, bani, pentru banii bogătanilor e în primejdie oraşul Biczacz să piară. Tu întrebi, aşadar, cine-i azi mire. Dacă mă întrebai despre mireasă ţi-aş fi spus că e o mireasă frumoasă şi cuminte, acum dacă mă întrebi despre mire am să-ţi spun întocmai cine e. Are mare noroc că i-au peţit o asemenea fată. E văduv şi are mai mulţi fii şi e înrudit cumva cu cei mai mari dintre dregătorii lumii. Din ziua în care oraşul a ars şi bogătaşii din oraş s-au pierdut, toţi cei avuţi care se dau drept boieri de viţă şi bogaţi şi sunt gata să împrumute bani zic că sunt înrudiţi cu marii dregători. În privinţa tatălui miresei, cine nu-l cunoaşte, doar e rabi Moshe Taanit, fiul fiicei Rahelei Lea celei Drepte, înţelept cu carte şi cu frica lui Dumnezeu, căruia nu-i lipseşte decât puţin noroc. Cine să cureţe ţărâna de pe ochii tăi luminoşi[318], Rahela Lea cea Dreaptă, care te-ai îndeletnicit toată viaţa cu porunca de a ajuta oamenii să se căsătorească, şi iată că fiul fiicei tale îşi dă fata unui… unui… Hapciu, ce spui de tutunul meu? Zalman, unde eşti? Nu vrei puţin tutun? N-aţi văzut unde mi-am pus tabachera?

S-a uitat Avraham David la fiu-său dacă a luat aminte la ce spusese Meir Iona, căci chiar şi un băiat care studiruieşte tot timpul Cartea Sfântă şi care nu conteneşte să înveţe, e bine uneori să-şi plece urechea şi să audă vorbe de oameni isteţi, fiindcă vorbirea celor isteţi îi adânceşte omului ştiinţa şi-i trezeşte inima din amorţire.

Meir Iona şi-a întins mâna înspre perdeaua baldachinului şi a apucat-o cu ochii închişi, spunând: Trebuie să mergem, în sfârşit trebuie să mergem. O nuntă e o nuntă.

S-au dus, el şi ajutorul lui, să ducă baldachinul la mire şi la mireasă, iar Avraham David s-a dus cu fiu-său să ducă rădăcini să fie spălate cu ele pieile de oaie.

6

Menahem umbla cu privirile în pământ, aşa cum obişnuiesc flăcăii din neamul Israel, care, cu cât le sporeşte înţelepciunea, cu atât îşi coboară mai cu smerenie privirile, aşa că uneori din înălţimile Cărţii Sfinte pot să ajungă la înălţimea celor de toate zilele, de aceea cel care e înţelept şi care vede bine se uită în pământ, fiindcă pământul ăsta care păstrează în el toate comorile regilor nu-i decât ţărână, aşa şi omul, chiar dacă e plin de înţelepciune şi tobă de carte, sfârşitul lui e să se întoarcă în ţărână. Iar Avraham David mergea şi se uita încolo şi încoace, aşa cum fac negustorii care şi-au deprins ochii să caute muşterii şi cărora, din pricină că-i atât de greu să câştigi o pâine, iar vremurile sunt atât de grele, li s-a împuţinat siguranţa de sine şi, chiar dacă sunt temători şi gata să se împace cu ce le văd ochii, încearcă să vadă din vreme ce li se pregăteşte.

Avraham David i-a spus lui fie-său: Instrumentiştii au ieşit de-acum în întâmpinarea mirelui şi-a miresei şi, dacă văd eu bine, Zalman Lunganul stă de-acum în pragul casei lui rabi Iakli să-l cheme la îndeplinirea rânduielilor nunţii. O întâmplare frumoasă ne-a povestit Meir Iona despre rabi Iakli. Menahem a spus: Dacă e chemat rabi Iakli să vină şi să îndeplinească rânduielile de nuntă, asta înseamnă că nu rabinul nostru o să îndeplinească rânduielile de nuntă. Din ziua în care rabinul nostru s-a întors în oraş nu l-a văzut nimeni. Iar eu nici înainte să plece din oraşul nostru nu pot să zic că l-am văzut. Avraham David a spus: Cei zece pe care Michal Bar i-a ales ca să se roage împreună cu rabinul la el acasă aceia îl văd. E obosit de drum şi nu iese din casă. După un drum lung ca ăsta, de la Kamieniec Podolski la Biczacz, cum a făcut rabinul nostru, chiar şi cine e obişnuit cu călătoriile se întoarce cu mădularele frânte, cu atât mai mult un om care studiruieşte Talmudul şi care nu-i obişnuit să bată drumurile.

Avraham David l-a luat pe fiu-său de mână şi a trecut cu el o colină de cenuşă şi sfărâmături de cărămizi care rămăseseră de la incendiu. S-a uitat

la el să vadă dacă nu l-a ostenit prea tare şi a vorbit din nou: La drept vorbind, nu era nevoie ca rabinul să plece din Biczacz. Cu toate că oraşul a ars şi s-a golit de casele lui s-ar fi găsit cumva o locuinţă pentru rabin, numai că a văzut că s-a ajuns la nerecunoaşterea Cărţii Sfinte[319] din partea săpătorilor şi a constructorilor şi de aceea s-a lăsat înduplecat de trimişii oraşului Kamieniec Podolski să primească postul de rabin la Kamieniec. Poţi să treci movila asta? Menahem a sărit pe movilă şi a spus: Am şi trecut-o. Avraham David s-a întors la vorba lui.

A spus Avraham David: Nu trebuia rabinul nici să părăsească oraşul Kamieniec, unde era respectat, aşa încât se purtau cu el întocmai aşa cum se poartă acolo habotnicii cu rabinii lor. Şi de ce s-a întors la Biczacz? Unii spun că s-a întors din pricina poruncilor stăpânirii, fiindcă guvernatorul n-a dat voie să se ridice colibe în cinstea Sărbătorii Colibelor, iar alţii spun de-a dreptul, mai de-a dreptul de-atât nu se poate, că s-a întors de dorul care-l ardea de oraşul nostru, fiindcă e o învoială cu oraşul Biczacz ca pe toţi cei care pleacă din Biczacz să-i cuprindă dorul de Biczacz şi, dacă pot să se întoarcă, atunci toţi se întorc. Chiar şi doamna rabin, nevastă-sa, a spus cam acelaşi lucru: Cât timp am locuit la Kamieniec mi-a fost dor de Biczacz. Eu nu cunosc nimic de felul ăsta. Fiindcă dacă am plecat din oraş n-am plecat decât pentru câteva ceasuri. Dar toţi cei care-au plecat şi s-au întors spun că la început au fost bucuroşi că au plecat, dar după ce-au trecut câteva zile şi-au adus amine de Biczacz şi inima a început să le tânjească, până când lumea întreagă nu mai făcea pentru ei cât cei patru pereţi ai lor de la Biczacz. Din asta putem să înţelegem ce anume l-a făcut pe rabinul nostru să se întoarcă la Biczacz. Dar de ce căutăm pricini, ajunge că s-a întors.

Nu e lucru care să le fie mai drag oamenilor din Biczacz ca vorbitul despre Biczacz, şi oraşul Biczacz nu înseamnă pentru ei altceva decât oamenii mari din Biczacz, fiiindcă ei sunt cei care au făcut oraşul Biczacz, care i-au făcut numele vestit în lume într-atât încât oraşul Biczacz a început să simtă ce însemnat este. De-acum încolo nu te mira dacă un om din Biczacz care pomeneşte pe unul din oamenii mari din Biczacz povesteşte şi lungeşte vorba chiar şi cu lucruri pe care toată lumea le ştie, şi totuşi toţi ascultă şi se minunează. Asta e slăbiciunea pentru lucrurile frumoase care farmecă inima omului oricând, şi uneori e mai plăcut să auzi un lucru

pentru a doua sau a treia oară decât să-l auzi pentru prima oară, fiindcă prima oară auzi şi n-auzi totul, dar când îl auzi a doua oară fiecare amănunt în parte îţi bucură inima, şi de-asta Avraham David, fiindcă îl amintise pe rabinul nostru cel înţelept, dascăl şi judecător, povestea şi tot povestea ceva ce se ştia, şi amândoi, şi cel care povestea, şi cel care asculta, păreau că abia acum descoperă miezul poveştii.

Ce a povestit Avraham David? Mai întâi a povestit despre rabinul nostru înţeleptul Îndurare pentru Avraham[320], fiindcă încă de când era în vârstă de numai şaisprezece ani fusese rabinul nostru primit ca rabin în oraşul Zboriv[321]. Şi dacă te miri de Zboriv, miră-te de Tisminitz care l-a înscăunat pe rabinul nostru rabi Meshulam ca rabin şi pe atunci încă nu împlinise şaptesprezece ani, şi doar Tisminitz e oraş mare plin de mari înţelepţi, şi multe oraşe ţin de Tisminitz, şi chiar Stanislav, care începuse să ridice capul şi devenise oraş mare, încă mai era supus oraşului Tisminitz. Dar niciodată să nu te miri nici de Zboriv şi nici de Tisminitz. Obştile ştiau pe cine aleg, de aceea au binemeritat ca mai mulţi dintre cei vestiţi, cei mai mulţi, să fie numiţi după numele oraşelor lor. Uite-l, de pildă, pe rabinul nostru rabi Meshulam s-a născut la Biczacz şi a crescut la Biczacz şi la Biczacz a studiruit Cartea Sfântă, şi cu toate astea nu i se spune rabi Meshulam din Biczacz, ci i se spune rabi Meshulam din Tisminitz. Tot aşa şi rabi Haim, care către sfârşitul zilelor lui a plecat în Eretz Israel, s-a născut într-un sat de lângă Biczacz şi a crescut la Biczacz şi a studiruit Cartea Sfântă la Biczacz, şi cu toate astea nu i se spune rabi Haim din Biczacz, ci i se spune după numele oraşelor în care a fost rabin.

Şi i-a mai spus Avraham David lui fiu-său: După ce ţi-am povestit două lucruri vrednice de mirare care, de fapt, nu sunt de mirare, am să le adaug un al treilea lucru vrednic de mirare, care, de fapt, nici el nu e de mirare. Rabi Leibusch Gemeni Teomim care era rabin la Brody pe vremea lui rabi Zalman Margaliot[322], ştii tu când a fost primit pentru prima oară ca rabin? Încă de pe când avea doar treisprezece ani l-au făcut rabin în oraşul Lizhensk. Ca să nu crezi că am greşit, îţi spun din nou câţi ani avea, treisprezece ani avea rabi Leibusch Gemeni când a fost numit rabin în oraşul Lizhensk. S-ar putea zice că lucrul e ciudat, cum aşezi un băiat de treisprezece ani pe jilţul rabinatului ca să dea porunci şi să judece şi să

conducă o obşte? Dar de fapt lucrul ăsta nu trebuie să mire pe nimeni, fiindcă la vârsta de treisprezece ani cineva e socotit în toate privinţele ca om în toată firea, şi nu mai trebuie spus că era de-acum însurat, ca şi rabi Hirschli, fiul fiului celui care a scris *Mântuirea lui Iacov*, despre care am auzit mai înainte, care în aceeaşi zi în care şi-a pus filactere s-a înfăşurat în şalul de rugăciune şi înfăşuratul în şalul de rugăciune nu se obişnuieşte pe meleagurile noastre decât la nuntă.

Aşa povesteau şi aşa mergeau şi n-au simţit osteneala drumului şi nu i-au simţit nici pe cei care treceau pe lângă ei şi n-au simţit nimic din ce era în oraş şi pe câmp până au ajuns la Haretzki la Fidelsh.

Haretzki era un goi kasher, fiindcă se trăgea din ruteni, faţă de care polonezii se poartă la fel cum se poartă cu vitele, pe când ovreii nu se purtau cu el aşa, ci se purtau cu el aşa cum te porţi cu un om şi nu-l umileau din senin. Haretzki i-a primit prietenos. Şi nu înceta să le spună cât e de mulţumit că au binevoit să vină la el. După ce le-a spus cât îi sunt de dragi, a alergat în grădină şi le-a adus fructe. Creştinii din Biczacz şi din împrejurimile oraşului sunt isteţi şi ştiu că dacă un ovrei mănâncă un fruct atunci îl binecuvântează, şi binecuvântarea unui copil al Israelului aduce binecuvântare câmpurilor şi grădinilor. Au binecuvântat pomul şi au spus şi binecuvântarea Că ne-ai dat viaţă, fiindcă erau acolo fructe care se pârguiseră în ultimele trei săptămâni şi ei încă nu gustaseră din ele.

Fiii şi fiicele lui Haretzki au venit şi i-au privit pe ovreii care desfac orice cireaşă înainte s-o mănânce, şi dacă găsesc acolo un vierme aruncă fructul. Avraham David a băgat mâna în buzunarul hainei, cu gândul să le dea prăjitura pe care i-o dăduse Sara pentru Menahem, dar nu le-a dat-o, şi a fost bine că nu le-a dat-o, după cum are să se vadă numaidecât. Şi ce le-a dat, un creiţar le-a dat, care se putea schimba în două jumătăţi de creiţar.

După binecuvântarea Creatorului sufletelor Avraham David s-a uitat spre miazănoapte şi spre miazăzi, spre răsărit şi spre apus, să vadă dincotro nu-i nici o primejdie să vină vreun vânt rece şi l-a aşezat pe fiu-său la umbra unui măr şi s-a dus cu Haretzki la pieile de oaie pe care i le dăduse la tăbăcit.

Menahem şedea la umbra mărului şi cugeta la câteva lucruri plăcute care se spuneau despre măr. La ora aceea a zilei fructul mărului dădea o

mireasmă puternică, şi la fel şi ceilalţi pomi, şi la fel ierburile şi tufele. După cum dădeau miros bun aşa se ţeseau din ele tot felul de privelişti plăcute care nu se lasă povestite nici pe jumătate. Şedea Menahem şi privea şi se minuna de tot ce-i vedeau ochii, de cer şi de pământ, de păsările din văzduh, şi chiar de văzduhul care nu se simte, dar care tulbură sufletul, ca şi cum ar fi ceva ce poate fi pipăit. Şi după cum era văzduhul era şi lumina care trecea printre ramurile pomului şi printre ierburile câmpului, care, atunci când lumina trece printre ele, se înveşmântează în lumina asta şi strălucesc într-o lumină nouă care într-o clipă se schimbă şi piere, iar amândouă, văzduhul şi lumina, aduc linişte şi tihnă. Şi într-o clipă amândouă, şi văzduhul şi lumina, fiecare dintre ele dansează ca într-o aiurare de om bolnav şi într-o clipă se apropie şi se despart şi se întorc şi se întrepătrund şi se unesc într-un singur tot şi lumini noi şi văzduhuri noi care nu erau mai înainte vin şi se duc.

În acest timp Avraham David stătea cu Haretzki în faţa unor copăi mari de lemn pline cu piei. Le-a cercetat cu ochii şi le-a cercetat cu mâna şi i-a dat lui Haretzki rădăcinile pe care le primise de la Milovan şi l-a învăţat cum se moaie şi câtă apă le trebuie şi tot ce mai ţinea de treaba asta.

Haretzki stătea şi-şi ciulea urechea la fiecare cuvânt pe care i-l spunea Brum Davit şi dădea din cap că da, înţelege, e de aceeaşi părere, pe când se gândea în sinea lui: Dacă Brum Davit vrea neapărat aşa, atunci aşa să fie, dar nu e musai să fie aşa, fiindcă le e mai bine pieilor tocmai că nu chiar aşa cum cere el, şi dacă am să fac întocmai aşa cum vreau eu, n-am să-i spun că n-am făcut aşa cum a vrut el, ci tocmai că aşa cum am vrut eu. Şi dac-o să-mi spună: Vezi tu, Haretzki, nu ţi-am spus că pieile cer să fie îngrijite anume aşa, şi din pricină c-ai făcut întocmai aşa cum te-am învăţat eu au ieşit pieile frumos-frumos, chiar mai frumoase decât mă aşteptam – n-am să-i dezvălui ce am făcut şi n-am să-i spun: Ba nu, domnul meu, tocmai pentru că n-am făcut nimic din tot ce mi-ai spus să fac au ieşit pieile frumos, fiindcă anume aşa şi-aşa am făcut, după cum pieile însele cer să le-ngrijeşti, de-aia au ieşit frumos.

După ce s-au despărţit de piei, Avraham David şi-a ridicat ochii şi s-a uitat la bolta cerului, dacă o să plouă, fiindcă din toate apele de pe lume apele de ploaie sunt cele mai bune pentru spălat.

Cerul era senin. Nu era pe el urmă de nor, aşa cum se întâmplă de obicei să fie cerul senin după nouă ale lunii *av*. Despre o asemenea boltă a cerului care după nouă ale lunii *av* se arată în toată curăţenia sa se spunea la Biczacz că asta se întâmplă fiindcă, Iată, vitejii strigă afară; solii păcii plâng cu amar[323], adică din lacrimile heruvimilor şi ale îngerilor păcii s-au înseninat cerurile. De sărbătoarea în care omul doreşte fierbinte să îndeplinească porunca de a-şi face colibă nu se pomeneşte un asemenea cer.

A venit Avraham David la fiu-său şi a spus: Mi-am isprăvit toate treburile şi putem să ne întoarcem în oraş.

Menahem s-a ridicat de la locul lui încercând să-şi abată gândul de la tot ce-i văzuseră ochii şi se bucurase să vadă, fiindcă aşa e felul plăcerilor lumii acesteia, plăceri precum privelişte a grădinilor şi a câmpurilor, cu toate că nu-i în asta nici un păcat, fiindcă ele desfată inima. De aceea trebuie să ne rupem de plăcerile astea înainte de a ne lăsa duşi de ele, fiindcă nu putem să ne lăsăm în voia lor şi, cu toate că nu-i în ele nici o umbră de păcat, nu e bine să ne lăsăm în voia lor, deoarece sunt lucruri în care nu-i nici un păcat, dar în care e primejdie, căci ceea ce farmecă inima poate s-o abată de la ce i s-a poruncit să facă.

S-au despărţit de goi şi de-ai casei lui, Avraham David s-a despărţit cu vorbe de pace şi de prietenie, Menahem, care nu înţelegea pe ce limbă vorbeau, s-a despărţit de ei numai dând din cap. Şi goiul nu i-a ţinut în loc, fiindcă cea mai mare parte a zilei trecuse de-acum şi ei se grăbeau să se roage la havră împreună cu toţi ovreii. A mers cu ei însoţindu-i până la răscruce de drumuri, iar de-acolo până la podul cel lung de peste Stripa, podul de peste Stripa de unde începe oraşul.

Când au ajuns la râu s-a înclinat Haretzki până la pământ şi s-a despărţit de ei cu urări de bine şi recunoştinţă şi plecăciuni pentru femeia Sarki. Sarki e Sara. Şi de ce îi spune Sarki? Fiindcă aşa e felul creştinilor, să pocească orice cuvânt ebraic pe care se întâmplă să-l rostească, fiindcă atât de mult iubeşte Cel de Sus neamul lui Israel că ne-a dat nouă limba Cărţii Sfinte, şi nici unui alt popor. Şi-atunci, dacă pică un cuvânt pe limba sfântă în gura unui străin el îl stâlceşte. De ce asta? Asta ca să fie neamul lui Israel poporul Lui, un popor care se deosebeşte de altele prin limba în care i-au fost date Pentateuhul şi cărţile Profeţilor şi celelalte părţi ale Cărţii Sfinte şi

în care Dumnezeu, binecuvântat şi preaslăvit fie-i numele, stă de vorbă cu cei care se tem de El şi care îl cinstesc. Dar în viitorul care va să vină toţi creştinii vor vorbi pre limba sfântă, după cum e scris: Atunci voi da popoarelor buze curate, ca toţi să cheme Numele Domnului[324] şi-aşa mai departe.

7

Au mers şi au trecut podul cel lung de peste Stripa. Trupul podului pare atârnat în aer şi picioarele lui sunt cufundate în apă şi dinspre el adie un miros de catran şi tot podul e negru ca smoala. Şi cu toate că e lung şi lat, şi peste el pot să treacă furgoane şi căruţe, el strigă sub picioarele fiecărui trecător, ca unul pentru care povara e prea grea, cu toate că oamenii din Biczacz au slăbit după zilele incendiului şi mai toţi sunt numai piele şi os.

Au mers şi au înaintat printre casele de vălătuci care răsar din pământ şi se ivesc dintre bostănării. Cele mai multe dintre ele nu se înalţă decât ras cu pământul, şi câteva, puţine, parcă ar fi fost înălţate lipite de floarea-soarelui care se înalţă cu grumazul plecat şi aruncă ocheade soarelui. Acoperişurile caselor ăstora sunt din paie care s-au înnegrit şi pereţii sunt de lut, şi ţepi de paie ies din pereţi. Într-un loc pereţii caselor ăstora sunt ca nişte umflături, într-altul sunt ca nişte adâncituri. Sunt case unde hornul de fum iese în afară prin acoperiş şi sunt case care n-au horn pe acoperiş, şi unde, în schimb, deasupra intrării e o gaură şi pe-acolo iese fumul. La început nu erau geamuri în ferestre, şi lumina ajungea înăuntru prin băşici de porc prinse pe ferestre, după incendiu oamenii au găsit în gunoiul oraşului bucăţi de geam, le-au luat şi le-au pus la ferestrele lor. S-au mai găsit în oraş şi altele de clădit cu ele. Unele erau risipite pe jos, de care nu se ştia la ce sunt bune, altele îşi schimbaseră cu totul înfăţişarea, şi uite că ele îi slujesc pe noii lor stăpâni şi cui ce-i pasă. Şi sub ferestre dospesc grămezi de gunoi şi dinspre ele vine-un abur, şi din gunoi ies băltoace şi jivine spurcate scormonesc acolo şi dau duhoare, şi un miros de porumb copt îndulceşte întru câtva duhoarea şi apoi însoţeşte mirosul de fum care vine dinspre lemnele pe care e copt porumbul, şi se duce şi urcă şi se întrece cu mirosul de câmp şi de pomi roditori şi de grajd şi de brânză.

Avraham David a întins mâna şi i-a arătat lui fiu-său un gard făcut din pari. Menahem s-a uitat într-acolo şi a văzut ulcele de lut şi căni de tablă agăţate acolo de fiecare par, cu gura în jos şi fundul la soare, şi a văzut că taică-său priveşte ca unul care cade pe gânduri şi ale cărui gânduri sunt întunecate. Avraham David s-a scuturat şi a spus: Aici locuieşte Iacov Iosua Lăptarul. Înainte de incendiu ne aducea lapte. El şi cu mine am învăţat din acelaşi Talmud la acelaşi *heder*. Era băiat pricepător şi avea ţinere de minte. Nu era altul ca el printre băieţii din *heder*. Dacă se uita pe o foaie de Talmud, o ştia de-acum pe dinafară. Îmi aduc aminte că atunci când am încheiat capitolul Toată carnea, a repetat tot capitolul pe de rost, cuvânt cu cuvânt. Fiindcă era aşa, nu s-a păzit de păcatul trufiei, care e un păcat greu, fiindcă acel lucru care-l face pe om să se fălească faţă de toţi ceilalţi îi face pe toţi ceilalţi să-l pizmuiască. Învăţa cu noi un băiat, fiul perceptorului birului pe carne, fiul fiului lui Feibusch, perceptorul birului pe lumânări, căruia maică-sa îi ungea felia de pâine cu untură pe amândouă feţele, şi-l răsfăţa cât putea. Ne-a spus: Îl vedeţi pe ăsta care ştie pe dinafară totul despre carne şi despre lapte, fac prinsoare cu voi că dacă o să i se pună în faţă carne şi lapte n-o să ştie care-i carnea şi care-i laptele, fiindcă în casa lui taică-său cerşetorul ăsta neobrăzat n-a văzut de când e el nici o bucăţică de carne şi nici o picătură de lapte. A auzit Iacov Iosua şi a roşit şi a pălit şi a tăcut. Şi am tăcut şi noi, cu toate că ne-am supărat că l-a făcut pe colegul nostru să pălească. A doua zi Iacov Iosua n-a venit la *heder*. Fiindcă au trecut trei zile şi n-a venit, m-am dus la el şi nu l-am găsit, fiindcă se tocmise la un lăptar. După o vreme l-am întâlnit pe când el mergea cu două ulcioare cu lapte. I-am spus: Iacov Iosua, Talmudul te-aşteaptă să te întorci la el. Am văzut în ochii lui o lacrimă. Când s-a aşezat la casa lui şi m-am aşezat şi eu la casa mea, m-am dus la el şi l-am rugat să ne aducă lapte. Ne aducea lapte până când i-au ars vacile când cu pârjolul din oraş. Am auzit că atunci când focul a izbucnit în oraş el tocmai intrase în grajd la vacile lui, a văzut focul şi şi-a lăsat vacile şi-a alergat să scoată din flăcări nişte lucruri. Şi n-a apucat să încuie după el uşa, şi vacile au ieşit şi au venit după el şi au intrat în foc şi au ars. Am auzit că a cumpărat o vacă şi a început din nou să vândă lapte. Trebuie să vorbesc cu mama, poate c-o să-i spunem să ne aducă lapte.

Avraham David a arătat înspre un alt loc şi i-a spus lui fiu-său: Vezi tu, fiule, dărâmătura asta e ce-a rămas din casa Rahelei Lea celei Drepte. Cât timp casa a fost casă i se spunea casa care luminează, fiindcă oricine intra acolo cu faţa întunecată ieşea de-acolo luminat la faţă, şi chiar şi pe cine avea o fată greu de măritat cea Dreaptă îl ajuta s-o mărite. Eu n-am cunoscut-o, fiindcă, după cum ştii, eu şi maică-ta ne-am născut chiar în aceeaşi zi şi, după cum ştii, maică-ta a fost numită după numele ei. Dar maica maică-mii a cunoscut-o şi obişnuia să povestească asta. Era în oraş o şleahtă de măscărici. Se adunau la fiecare sfârşit de sabat în balconul femeilor[325] în acel *kloiz*[326] care a ars şi şedeau acolo şi făceau glume despre oameni buni şi despre oameni răi. Era printre ei un flăcău, fiu de bogătaşi, pentru care fusese de-acum peţită o fată de oameni înstăriţi, dintr-un neam de viţă. Pe când şedeau şi glumeau le-a spus prietenilor lui: Mă mir că n-am pomenit-o în vorbirile noastre pe Rahela Lea cea Oarbă. Unii dintre ei au auzit şi s-au cutremurat şi i-au spus: Tacă-ţi gura, şi alţii au spus: Dacă eşti atât de viteaz, arată-ţi vitejia. Le-a spus: Am să vă arăt. Unii nu l-au crezut că el vrea să se înveselească pe seama acelei femei drepte, iar alţii s-au speriat şi i-au prevestit necazuri mari. S-a dus la ea şi s-a prefăcut că e femeie şi şi-a prefăcut glasul ca un glas de femeie. Şi fiindcă era oarbă n-a trebuit să-şi schimbe hainele cu haine de femeie. I-a spus: Scumpă înţeleaptă bună şi dreaptă, vai de mine şi de mine, mi-a albit de-acum părul şi încă nu mi-am găsit perechea. S-a uitat la el cu ochii ei orbi şi l-a privit şi a spus: Aşa e, ţi-a albit părul. A început să tremure ca varga şi n-a ştiut ce era cu el. Ea a vorbit mai departe: E greu să-ţi găseşti perechea. Dar nu pierde nădejdea, în mila lui nesfârşită, Dumnezeu cel Atotputernic se va îndura şi te va ajuta. I-a râs în nas şi-a şters-o de-acolo. Când s-a întors în oraş nu l-a mai cunoscut nimeni, fiindcă albise tot, nu-i mai rămăsese nici un fir de păr care nu albise, chiar şi barba care abia începuse să-i crească îi albise. Când s-a auzit ce-a făcut nu s-a mai găsit nici un părinte care să se lase înduplecat să-i dea fata de nevastă. Nu i-a fost de folos nici o avere, şi dacă n-ar fi fost femeia cea dreaptă care i-a peţit o orfană săracă, schiloadă, mai în vârstă decât el, ar fi rămas holtei pentru totdeauna.

Şi-a apropiat Avraham David trei degete de la mâna stângă şi şi le-a trecut peste buze şi a şoptit versetul al şaptelea din psalmul al şaizeci şi

optulea[327], fiindcă orice tată care are un fiu ajuns la vârsta însurătorii e bine să ţină minte versetul ăsta, deoarece e în el putere împotriva strânsurii de răufăcători cărora li se spune răzvrătiţi şi care uneltesc împotriva flăcăilor din neamul Israel, a acelora care n-au gustat gustul păcatului, ca să-i ademenească să plece, Doamne fereşte, spre tărâmuri secetoase, şi mai e în versetul ăsta şi o rugăminte şi o rugăciune să-şi facă un cămin, după cum stă scris: Dumnezeu dă o familie celor părăsiţi, El izbăveşte pe prinşii de război şi-i face fericiţi; numai cei răzvrătiţi locuiesc în locuri uscate[328], fiindcă, atunci când a văzut David că Shaul a trimis soli să i-o ia pe Michal, i s-a strâns inima şi a stihuit versetul ăsta şi tot psalmul ăsta.

Avraham David şi-a întins din nou mâna către o vacă mică şi cu pete cărămizii care-şi băgase botul între pietrele dărâmăturii. I-a spus Avraham David lui fiu-său: Mă întreb dacă asta nu-i vaca lui Milovan. Ştie ea vita unde paşte. Cercetează ţărâna şi o ispitesc ierburile care cresc din dărâmăturile casei femeii celei drepte. Şi Milovan ştie şi el că nimic rău nu poate veni din casa femeii celei drepte, nici măcar acum că n-a mai rămas din casă decât o dărâmătură, şi-şi lasă vaca nepăzită.

S-a oprit Avraham David şi s-a sprijinit în băţ, a privit dărâmătura şi a oftat: Din ziua în care s-a năruit Templul, casele celor drepţi au fost sortite să se năruie şi ele. Din spusele lui Meir Iona eu înţeleg că fiul fiicei acelei femei drepte a sărăcit de tot de dragul fiică-sii. Să mergem la nunta ei şi să încheiem ziua cu sărbătorirea mirelui şi a miresei.

8

Au lăsat în urmă împrejurimile oraşului şi au intrat în oraş. Au ajuns la căsuţele care nu se deosebesc de căsuţele de la ţară, doar că aici mişună printre ele numai animale kasher, şi mai sunt şi pisici, cărora le place să locuiască împreună cu ovreii, fiindcă ovreilor le e milă de ele şi ovreii nu ţin câini. Şi aşa găseşti acolo bălţi de catran şi dohot şi naftă şi grămezi de grinzi şi de scânduri şi de var, din care câţiva proprietari de case au făcut un adaos la parnusa lor.

Şi au trecut de-acum de cimitir şi au ajuns în locul în care purtătorii de năsălii se schimbă din pricina unei întâmplări care-a fost. (Nu povestesc aici

întâmplarea, am s-o povestesc în altă parte.) Şi picioarele lor înaintau de-acum printre oameni, printre casele vechi care s-au clădit după primul pârjol şi n-au fost învinse de ultimul pârjol. Sunt joase şi nu se înalţă prea mult şi dacă cineva vrea să se suie pe acoperiş atunci se suie fără să obosească. Ferestrele lor sunt mici ca nişte felinare pentru copiii mici care învaţă cu dascăli Cartea Sfântă şi în prag şed bătrâne şi ţin în mână haine de peticit sau mazăre de curăţat. Lângă ele pe prispa de lut care iese din orice casă şed bătrâni cu toiege în mâini, cu capul sprijinit de toiag, şi între o piroteală şi alta saltă capul şi întreabă: A?, ca şi cum cineva i-ar striga, şi ei ar răspunde: Iată-mă-s. Şi atunci când se trezesc îşi povestesc unul altuia lucruri care s-au întâmplat pe când erau ei tineri şi încă mai trăia rabinul nostru cel înţelept Mlădiţă de frumuseţe şi din toate ţările oamenii îi puneau întrebări şi mai ales întrebări în legătură cu femei încătuşate, fiindcă în generaţiile trecute erau multe de tot femeile ai căror bărbaţi se făcuseră deodată nevăzuţi şi cele mai multe dintre ele erau tinere, de-a dreptul nişte copile.

Aici s-au întâlnit cu trecători, unii se întorceau din oraş, alţii se duceau în oraş. Cei care se întorceau din oraş erau încărcaţi cu tot felul de mărfuri cumpărate în oraş, cei care se duceau în oraş erau îmbrăcaţi ca nişte nuntaşi care se duc la nuntă. Se întrebau unii pe alţii ce mai fac, cum o duc, şi vorbeau unii cu alţii până când, în cele din urmă, se despărţeau unii de alţii.

De aici înainte nu făceau mai mult de trei patru paşi să nu dea de trecători. Pe drumul lor către Fidelsh nu se vedea un om pe-afară, la întoarcerea lor de-acolo erau mulţi oameni în oraş. Pe când mergeau către Fidelsh cântăreţii îşi acordau instrumentele şi se auzea muzică, la întoarcere instrumentele amuţiseră şi nu se auzeau.

Trecuse de-acum cea mai mare parte a zilei şi soarele se muiase şi nu se cunoştea dacă stau să se termine zilele verii ori abia stau să vină. Şi nici chiar Menahem, care nu era obişnuit cu umblatul, nu simţea osteneala drumului, fiindcă aerul nu era nici prea-prea, nici foarte-foarte, ci tocmai plăcut pentru călători. Şi mai ales pentru că taică-său, cu poveştile lui plăcute, făcuse să i se pară drumul mai scurt.

Trecuse de-acum cea mai mare parte a zilei şi soarele se muiase şi nu se cunoştea dacă zilele verii stau să se termine ori abia stau să vină, dar oricine

putea să vadă că nu-i nici o asemănare între sfârşitul verii şi începutul verii. Nu-i nici o deosebire între tablele legii cele dintâi, cele care s-au dat în a şaptea zi a Paştelui[329], şi ultimele table ale legii, cele care s-au dat de Yom Kippur[330], dar între Paşte şi Sărbătoarea Cărţii Sfinte ziua se lungeşte treptat şi inima omului e plină de bucurie, pe când înainte de Yom Kippur ziua se scurtează şi omul e cuprins de tristeţe şi se întreabă îngrijorat dacă o să apuce să se pocăiască. Şi doar se ştie că tablele cele dintâi au fost sfărâmate[331], pe când tablele cele din urmă trăiesc şi au să trăiască în veci de veci, şi porunca este ca înainte de Yom Kippur să fie zile de bucurie. Şi într-adevăr pe vremea când mai stătea încă Templul era în lume multă bucurie, dar de când a fost dărâmat Templul vieţii noastre nu mai e bucurie decât în pocăinţă şi în fapte bune.

Şi au lăsat de-acum în urmă casele vechi care au fost clădite după primul pârjol, iar flăcările ultimului pârjol n-au izbutit să le nimicească. Şi au ajuns de-acum în oraş printre grămezi de praf şi cenuşă[332] şi bucăţi de grindă arsă rămase din case mari şi bune. Multe le-a nimicit focul, dar ploile şi zăpezile au izgonit din ele mirosul de fum, şi totuşi n-au scos din ele spaima pe care grămezile de dărâmături de case mistuite de foc o trezesc în cei care le văd. Aici a lăsat deoparte Avraham David acele poveşti frumoase care încântă inima şi îndeamnă sufletul să păşească pe drumul celor buni şi să înfăptuiască fapte ca ale lor.

Pe neaşteptate le-au căzut ochii pe o dărâmătură care se vedea prin fereastra altei dărâmături, Avraham David le-a privit pe amândouă şi a spus: Asta e ce-a rămas din casa perceptorului nou şi asta e ce-a rămas din casa perceptorului vechi din neamul lui Feibusch, perceptorul birului pe lumânări. De când există, oraşul Biczacz n-a pomenit ură ca ura dintre aceşti doi perceptori. A venit incendiul şi i-a făcut fraţi de suferinţă. Când te uiţi din partea asta, vezi dărâmăturile casei ăstuia, când te uiţi din partea cealaltă, vezi dărâmăturile casei ăluia. Am auzit că au făcut pace între ei şi s-au înţeles să strângă birul pe carne. Şoarecele şi pisica au făcut o petrecere cu laptele celui cu ghinion. Acum dacă vrea un om să mănânce carne nu mai multă decât o măslină amândoi o să-l caute în gâtlej.

Avraham David a arătat alte dărâmături care erau între casele noi, clădite după pârjol şi unde locul încă nu fusese golit de surpături. A început să

povestească şi a mers mai departe: Aici era casa bogătaşului Cutărică, şi aici – casa bogătaşului Cutăriţă. Şi aici era casa unuia care nu era bogat, dar era un om cinstit. Tot vorbind Avraham David şi-a întins mâna şi a arătat dărâmătura dărâmăturilor. I-a spus Avraham David lui fiu-său: Aici era casa lui rabi Shabtai Negustorul de Sare căruia i se spunea Shabtil cel care ţine ziua de sabat, fiindcă era vestit pentru că ţinea ziua de sabat cu o străşnicie de neînchipuit. Nu se termina bine un sabat şi începea să sufere şi să-şi facă griji pentru cum o să ţină sabatul următor. Şi încă se mai minunează toţi, un om care era atât de grijuliu cu ţinerea zilei de sabat cum de s-a întâmplat că i-a ars casa, şi fără voia noastră aruncăm vina pe vecinii lui, cum că ei n-au fost atât de aspri cu ţinerea sabatului, aşa încât omul a plătit pentru păcatul vecinilor lui. Acum, fiule, întoarce-te şi priveşte încoace, dărâmătura asta pe care o vezi e ce-a rămas din *kloizul* pe care ţi l-am pomenit mai înainte. Era plin de oameni sârguitori la învăţătură, cu mintea ascuţită şi ştiutori, oameni mari şi bogătaşi, şi din păcatul uşurătăţii fiilor lor şi al giumbuşlucurilor pe care le-au săvârşit fiii lor *kloizul* a ars, şi lor le-au ars casele, şi ei au ajuns să cerşească un colţ de pâine, şi ca ei tot oraşul. Toţi ca unul, şi cei mari şi cei de nimic, caută prin gunoaie, fiindcă într-o noapte şi-au pierdut averea şi au sărăcit, să ne ferească Dumnezeu de asemenea nenorociri.

Şi aşa povestea despre domni puternici, buni şi vrednici de toată cinstea, care într-o singură noapte au sărăcit şi au mai rămas doar c-un colţ de pâine, Doamne, apără şi păzeşte, întocmai ca la cel dintâi pârjol din zilele acelui om drept, fie ca neprihănirea lui să ne apere şi să ne păzească, care a scris într-o scrisoare pe care a dat-o celor trimişi din Biczacz către oraşele în care trăiesc fii ai lui Israel ca să ceară de la aceia pomeni. Îmi aduc aminte că eram un băieţandru şi tata, fie-i ţărâna uşoară, a vrut să mă înveţe limba şi vorbirea aleasă, a împrumutat de la mai-mari copia scrisorii, şi ţin minte că era scris acolo că Dumnezeu a întors oraşul pe dos fiindcă a căzut asupra noastră mânia lui Dumnezeu. O furtună se vânzoleşte şi va ieşi foc, şi se vor aprinde temeiurile oraşului, şi focul a ars şi a mistuit palatele şi mulţi gospodari au fost despuiaţi de bogăţiile lor şi de tot avutul lor şi oamenii au strigat „Radeţi-l, radeţi-l din temelii!“[333], şi ca pradă de război le-a fost viaţa[334].

9

L-a privit Avraham David pe fiu-său dacă i-a înţeles spusele până în adâncul lor. Deodată i-au zgâriat urechile glasuri felurite şi ciudate care răzbăteau până la el şi se înteţeau. A ciulit urechea să audă şi s-a oprit mirându-se. A spus: Aud ţipete. A mai zăbovit câteva clipe şi a spus: Mi se pare că vin din curtea sinagogii celei mari. A mai zăbovit câteva clipe şi a spus: Nu-mi place deloc ce-aud.

Au trecut peste mormanele de dărâmături rămase de pe urma pârjolului şi au ocolit o grămadă de ruine şi au trecut printre stâlpii dezgoliţi care rămăseseră dintr-o casă mare cu care oraşul Biczacz cândva se fălea şi au intrat într-o curte pustie printre dărâmăturile unei sinagogi căreia i se spunea Sinagoga Nestematelor, fiindcă toţi cei care se rugau acolo străluceau prin ştiinţa Cărţii Sfinte ca nişte nestemate. Iarăşi s-au strecurat din grămadă de gunoi în grămadă de gunoi şi din dărâmătură în dărâmătură şi din surpătură în surpătură. Au ajuns aproape de curtea sinagogii celei mari. Şi-au dat seama că ţipetele acelea de-acolo se auzeau.

Avraham David a stat locului uluit. Şi pe bună dreptate uluit. Findcă toate ţipetele acelea veneau din curtea sinagogii celei mari unde era înălţat baldachinul pentru fata lui rabi Moshe Taanit. Şi doar se ştie că de când există oraşul Biczacz nu s-a auzit o asemenea harţă, şi cu atât mai puţin ocări şi sudalme, şi cu atât mai puţin blesteme, şi cu atât mai puţin de la o nuntă. Şi ce nuntă, nunta fiicei lui rabi Moshe Taanit, fiul fiicei Rahelei Lea celei Drepte.

Avraham David stătea de parcă toată zarva aceea era din pricina lui, fiindcă aşa e firea oamenilor de treabă, că lor, dacă văd ceva ce nu-i aşa cum trebuie să fie, li se pare că pocinogul se întâmplă din vina lor. S-a oprit şi nu s-a mai clintit din loc, şi stătea şi-şi holba ochii înaintea lui şi nu vedea nimic, ca orice om uluit care se uită şi nu vede, priveşte şi nu pricepe.

I-a ieşit în faţă Meir Iona, nepotul de frate al lui Meir Iona, slujitorul sinagogii. L-a văzut pe Avraham David stând locului. Şi s-a uitat la el ca unul a cărui privire spune: Dac-ai să deschizi gura şi-ai să mă-ntrebi, n-am să tac şi-am să-ţi spun.

L-a simţit Avraham David şi l-a întrebat: Ce se-ntâmplă aici? I-a spus: Ţipete. I-a spus: Ţipete? I-a spus: Tămbălău. I-a spus: Tămbălău? I-a spus: Bocet mare. I-a spus: Chiar că-i adevărat ce spui, se aude-un bocet. De ce se boceşte? I-a spus: Dac-ai să mă-ntrebi despre bocet atunci am să te-ntreb eu pe dumneata, spune dumneata, unui om născut dintr-o ovreică de unde-i vine atâta cruzime? I-a spus: Cruzime din partea cui, mă-ntrebi? I-a spus: Din partea cui? Din partea regelui. S-a speriat Avraham David şi s-a îngrozit. Se ştie că mintea lui Meir Iona e niţel zăpăcită, fiindcă atunci când maică-sa îl purta în pântece s-a întâmplat că a fost Schüler Gelauf în oraş şi ea s-a speriat şi fătul din pântecele ei a avut de suferit, dar nu ne-a trecut prin minte că era atât de zdruncinat la cap că pomeneşte cruzimea regelui în gura mare.

Menahem a spus: Tată, el vrea să spună din partea mirelui. Nu aşa se spune, că mirele e ca un rege? Meir Iona i-a spus lui Menahem: Despre tine se poate spune: cine mai e deştept şi pricepe Talmudul mai bine ca tine, şi cine ştie mai bine ca tine tâlcul lucrurilor dacă ştii să-i tălmăceşti lui taică-tău vorbele mele. Din ziua în care Biczacz e Biczacz nu s-a purtat aici vreun om cu atâta cruzime faţă de-o fată de ovrei ca mirele ăsta care s-a purtat faţă de mireasă cu o cruzime fără seamăn. Baldachinul e pregătit şi actul de căsătorie e scris şi rabi Iakli e de două ceasuri în picioare şi stă de-acum să-şi scoată batista pentru încheierea târgului[335], şi cine ţine nunta în loc, mirele însuşi. Urlă: Nu mă-nsor decât dacă mi se pune în palmă toată zestrea până la ultimul bănuţ, cât a făgăduit socrul să dea, toată zestrea până la ultimul bănuţ, până la ultimul. Dacă, spune el, dacă lipseşte un bănuţ eu îi arăt fundul şi nu mă mai vede la faţă. Frumoase vorbe i-a fost dat oraşului Biczacz să audă. Vai de noi şi de noi dac-am ajuns în halul ăsta. Ni se întâmplă nouă întocmai ceea ce bocitorul boceşte despre Sion, Ascultă, Dumnezeul nostru, cum suntem batjocoriţi![336], şi coliba Ta a pierit în flăcări, dar de ce să înghită şi un baldachin? Numai că Sionului îi e făgăduit să fie clădit şi să se întemeieze, oraşul Biczacz cine are să-l clădească şi cine are să-l facă din nou? Lacomii de brânză din Jazłowiec[337], nebunii din Fute-buha, răposaţii din Lunaticu’, poate gâştele din Pizdetz? Toţi străinii ăştia care se aruncă asupra oraşului Biczacz nu sunt decât un blestem pentru Biczacz. Dacă neamul lui Israel ar avea putere, aş pune paznici în toate cele

patru vânturi să nu lase orice străin să intre în Biczacz decât dacă a fost cercetat de şapte ori.

Avraham David l-a întrebat pe Meir Iona: Şi tatăl miresei ce spune? Meir Iona a spus: Moshe Shapir Kamer? Păi spune ce se obişnuieşte să se spună, rabi Moshe spune: Când am să fiu mai avut, spune el, când am să fiu mai avut am să dau. Şi se ştie că rabi Moshe îşi ţine făgăduielile. Despre ce e vorba? Când e de unde – dă, de unde nu-i – nu dă, adică: dacă nu-i, nu-i. Dacă o mână darnică e goală, orice om de nimic are s-o dispreţuiască. Bine spunea rabi Ioel Glumeţu': Para chioară dacă n-ai, cată-ţi mântuirea-n rai.

Avraham David a întrebat din nou: Şi oamenii ce spun? Meir Iona a spus: Ce să spună, au strâns pumnii şi l-au ameninţat că dacă nu intră numaidecât sub baldachin are să intre în oastea regelui, adică au să-i spună mai-marelui să-l trimită la oastea regelui. Dac-ar fi aşa, atunci ar fi bine, dar povestea are un clenci. Cu ce l-au ameninţat ei pe el ne-a ameninţat el pe noi, şi-a răspuns: Până să mă trimiteţi voi pe mine la oastea regelui, îi trimit eu acolo pe fiii şi pe ginerii voştri. Şi trebuie să ne temem de vorbele lui, fiindcă el e apropiat de dregătorii cei mari şi e la ei ca la el acasă. Din ziua în care a ars oraşul şi mai-marii noştri, grangurii noştri, au calicit, din ziua aceea dregătorii nu-şi mai pleacă urechea la vorbele lor. Noi altfel eram învăţaţi, ei nu-şi apropie un om decât pentru plăcerea lor. Dar de ce plăcere pot ei să se bucure când au de-a face cu săraci şi calici? Oraşul nu mai e cum era, nici dregătorii nu mai sunt cum erau. Oi Doamne Dumnezeule, am trecut de-acum cele trei sâmbete de doliu dintre postul din şaptesprezece ale lunii *tamuz* şi nouă ale lunii *av*[338] şi au venit de-acum Cele şapte ale mângâierii[339], şi încă nu e semn de mângâiere. Mi se pare că se strigă: Apă, apă! Sau nu e asta decât o închipuire? Din noaptea pârjolului celui mare urechile mele nu încetează să audă: Apă, apă! Nu că s-ar ţipa cu adevărat: Apă, apă! Meir Iona l-a prins pe Zalman când îl ducea pe rabi Iakli înapoi acasă şi i-a spus: Zalman, ce-i aici? Zalman i-a spus: Mirele a plecat şi mireasa a leşinat. Meir Iona a spus: Dacă n-ar fi azi cincisprezece ale lunii *av*, şi mireasa nu mai trebuie să postească în ziua nunţii ei[340], aş da o poruncă potrivit căreia i s-ar îngădui miresei să-şi întrerupă postul. N-am dreptate, rabi? Rabi Iakli şi-a clătinat capul înspre el şi s-a sprijinit de

Zalman fiindcă îi erau grele picioarele de cât a stat în picioare. Meir Iona a spus: Mă duc să văd ce mai e pe-acolo.

10

Avraham David i-a spus lui fiu-său: Spune în Talmud că sunt oameni care-şi dobândesc nemurirea într-o singură oră[341]. Dacă o iei de nevastă pe fata asta o readuci la viaţă. Menahem fiule, oare este o binefacere mai mare decât să mântui un suflet al neamului Israel? Şi aici tu mântui trei suflete, pe fata asta, pe maică-sa şi pe taică-său.

Menahem a spus: Poate c-ar trebui s-o înştiinţăm pe mama.

Avraham David a spus: Sigur că trebuie s-o înştiinţăm pe mama şi trebuie să scriem un act de căsătorie. Deocamdată sărmana fată s-a prăbuşit ca şi moartă, şi dacă tu zăboveşti sufletul ei poate, Doamne fereşte, să se despartă de trup.

Avraham David a vorbit din nou: Asta i s-a-ntâmplat unui om care umbla prin piaţă împreună cu fiică-sa. I-a spus: Tată, mi-e sete. I-a spus: Aşteaptă puţin. I-a spus: Mi-e sete. I-a spus: Aşteaptă puţin. Şi fata a murit.

Menahem a spus: Tată, omul acela era din Ierusalim, aşa stă scris.

Avraham David a spus: Se prea poate.

A spus Menahem: Un om din Ierusalim în partea din Talmud despre Ziua cea mare[342].

Avraham David a spus: Se prea poate.

Menahem a început să spună cam ce s-a spus despre omul din Ierusalim.

Avraham David a spus: Dacă n-ar fi aşteptat, fata n-ar fi murit. Fiule, Cartea Sfântă n-a poruncit să întârzii nunta din cauza mamei, dar porunceşte să izbăveşti suflete. Îndeplinirea poruncii e la îndemâna ta, nu pierde prilejul. Nici în gând nu trimit după mama, fiindcă dacă aşteptăm până când vine ea, mărim primejdia. Dar dacă tu o iei de nevastă numaidecât îi înapoiezi sufletul.

L-a luat tatăl pe fiu-său şi s-a dus cu el la mireasa care zăcea ca moartă. I-a arătat-o şi i-a şoptit: Ea e.

A privit-o Menahem câteva clipe şi i-a spus lui taică-său: Chiar te-ai gândit la ce se spune în Talmud, cum că n-are voie omul să se însoare

înainte de a-şi vedea la chip viitoarea nevastă. Acum am văzut-o.

Tatăl s-a înduioşat de fiu şi dragostea lui s-a făcut de două ori mai mare, aşa cum se întâmplă cu cei cu frica lui Dumnezeu când îşi văd fiul grăbindu-se să facă o faptă bună. Şi-a şoptit în sinea lui: Mi s-a făgăduit ca prin îndurarea cerului încuscrirea asta să fie una fericită. I-a spus fiului: Fiule, n-ai spus că trebuie s-o înştiinţăm pe mama? Şi eu cred c-ar fi bine s-o înştiinţăm pe mama. Dacă mama nu vine de la sine, trebuie s-o înştiinţăm.

S-au auzit tot felul de lucruri, şi mai aşa, şi mai aşa. Au fost unii care au auzit şi n-au crezut, au fost alţii care au auzit şi s-au supărat, fiindcă şi-au închipuit că semenii lor sunt răi şi au chef să glumească pe seama sărmanei mirese. Atunci când domneşte răul şi răutatea se înteţeşte, orice om crede că toţi nu au decât gânduri rele. Nu-i destul că au prefăcut nunta acelei sărmane fete într-o zi de jale, o mai fac, pe deasupra, de râs şi de batjocură. Cel mai tare s-au supărat că de numele ei se lega numele lui Menahem, ceea ce sporea batjocura fiindcă era în asta un fel de înjosire a cinstei care se cuvine Cărţii Sfinte, deoarece era amintit în batjocură numele unui fiu pilduitor al Cărţii Sfinte. Mulţi oameni înstăriţi şi bogaţi şi puternici se certau pe Menahem şi l-ar fi acoperit pe Menahem cu galbeni şi acum se spune că el îşi ia o nevastă care n-are nici un sfanţ.

Oraşul Biczacz e oraşul Biczcaz şi nu e om născut la Biczacz în stare să glumească pe seama unui om din Biczacz peste care a căzut un necaz, şi nici chiar numai în gând, şi nici chiar de Purim, cu atât mai puţin pe seama unei mirese a cărei nuntă s-a prefăcut în prilej de jale. Oricum ar fi, era greu de hrănit zvonul. Un băiat care învaţă Cartea Sfântă, un băiat de neam bun, fiul fiului unui om mare în ştudiruitul Cărţii Sfinte, al unui om care a încheiat de opt ori de învăţat toate cele şase părţi ale cărţii, poate să se uite la fiica lui Moshe Taanit şi s-o ia de nevastă, deşi la sărăcia ei se adaugă comoara de ruşine care fusese atârnată de ea ca o tinichea de coada unui câine.

Adevărul curat luminează ochii, uneori destupă urechile. Pe când unii erau supăraţi şi alţii cuprinşi de îndoieli, soarele adevărului a luminat ca un soare al binelui şi al milosteniei. Toţi locuitorii oraşului Biczacz au aflat şi au recunoscut că într-adevăr aşa stau lucrurile, aşa şi nu altminteri. Menahem, fiul lui Avraham David, fiul lui rabi Iosef Sârguinciosul, e într-

adevăr gata să se însoare cu fata lui rabi Moshe Taanit, şi nu se uită nici la sărăcia ei şi nici la ruşinea pe care i-a făcut-o acel nemernic pe care Satana l-a adus aici, fiindcă nici leagănul lui şi nici al lui taică-său şi nici al tatălui tatălui lui nu a fost la Biczacz, şi doar din pricina pârjolului care i-a sărăcit pe gospodari şi nu le-a îngăduit să-şi reclădească din dărâmături casele a venit de unde-a venit şi a cumpărat un loc unde fusese o casă pe care o mistuise focul şi s-a făcut proprietar la Biczacz şi a dorit să pună mâna pe o fată de neam bun şi să-şi ia nevastă din Biczacz. Dar în ceruri nu s-a hotărât aşa cum a dorit el. Lui Dumnezeu i-a fost milă de Biczacz, să nu vină la Biczacz să se lipească de fetele din Biczacz oameni care nu sunt cinstiţi şi fără prihană.

Şi pentru că soarele adevărului a strălucit şi zvonul s-a adeverit, ochii celor din Biczacz au început să sclipească şi jalea oraşului s-a prefăcut în sărbătoare şi durerea lui s-a prefăcut în bucurie, până ce bucuria asta a cuprins oraşul de la un capăt al lui şi până la celălalt capăt al lui. Zvonurile răsunau mai puternic nu pentru că oraşul se golise de cele mai multe dintre case din pricina pârjolului, ci din pricina bucuriei înseşi, din pricină că bucuria creştea şi se întindea de la obârşia ei, din curtea havrei celei mari, din locul unde se înălţa baldachinul cel nou care, pe prăjinile lui noi, scânteia de măreţie sub ochii soarelui dulce al mângâietoarei luni *av*, luna al cărei început e jale şi al cărei sfârşit e alinare.

De hărmălaia bucuriei mireasa s-a trezit. Unii spun că s-a trezit singură, alţii spun că i s-a şoptit ceva şi atunci s-a trezit. Şi-a deschis ochii frumoşi şi s-a uitat de jur împrejur. Frumuseţea ochilor ăstora a strălucit şi toţi au văzut cât e de frumoasă şi de fermecătoare, aşa încât s-au minunat toate femeile de frumuseţea aceea. Şi bărbaţii o priveau şi ei şi spuneau: O mireasă frumoasă şi cuminte. Şi nu că aşa ar obişnui să privească femeile cei cu teamă de Dumnezeu şi cinstiţi, ci pentru că mulţi sunt de părere că e voie să priveşti mireasa în ziua nunţii, şi nu numai veşmintele ei, ca s-o faci mai dragă soţului ei, de aceea îşi îngăduiau să se uite la ea.

Aici e locul potrivit să povestesc despre un obicei legat de ce spuneam mai înainte, un obicei pe care l-a întemeiat rabinul nostru, marele dascăl şi judecător. Rabi Moshe ben Israel Isserlis a scris că potrivit semnului 31 din cartea *Masa pusă*, datina este ca în timpul nunţii faţa miresei să fie

acoperită.[343] Ei bine, după ce era acoperită faţa miresei rabinul nostru dascăl şi judecător obişnuia să spună slujitorului havrei să dezvelească, puţin înainte de nuntă, faţa miresei pentru ca martorii numiţi să vegheze la buna rânduială a nunţii să cunoască mireasa şi să ştie pe cine binecuvântează rabinul. Şi când a venit rabinul nostru încoace şi a poruncit să se facă aşa, lucrul a părut ciudat în ochii celor din Biczacz. Dar el a făcut asta potrivit Cărţii Sfinte, după cum a explicat mai târziu în cartea lui *Îndurare pentru Avraham*. Aşadar rabinul nostru se gândea la martorii căsătoriei, şi la ceilalţi nuntaşi, ca să-l facă pe mire să îndrăgească mireasa.

Mireasa încă se mai simţea slăbită, fiindcă toată ziua aceea, începând de dimineaţă, nu luase decât o gustare în fugă şi trecuse de-acum cea mai mare parte a zilei, şi ea era slăbită de foame. Şi-acum poţi să te încredinţezi că oriîncotro s-ar îndrepta un ovrei totul e hotărât de Pronia cerească, şi chiar dacă omul uită ceva, Pronia cerească, binecuvântată fie ea, veghează asupra lui. Pe când Avraham David era la Haretzki la Fidelsh şi a vrut să dea fiilor lui Haretzki prăjiturica pe care Sara i-o dăduse pentru Menahem, prăjiturica i s-a ascuns în cutele buzunarului şi el n-a găsit-o. De ce? Pentru că prăjiturica nu le era menită lor. Acum că stătea Avraham David în faţa miresei a băgat mâna în haină şi a scos prăjiturica. Poate era o gaură în buzunar şi prăjitura căzuse jos în căptuşeală. Cine spune aşa n-o cunoaşte pe Sara, care nu lasă nici un lucru nedres. Adevărul e că prăjiturica mai întâi s-a ascuns, şi acum s-a arătat, pentru că îi venise vremea să fie dată cui îi era menită, şi nu cum crezuse Sara şi nu cum dorise Avraham David la început, ci după cum o menise Pronia cerească.

Avraham David a scos aşadar prăjiturica pe care i-o dăduse nevastă-sa Sara pentru Menahem, pentru ca, dacă o să se simtă Menahem slăbit, să aibă ceva gata pregătit ca să se ospăteze. A luat mireasa prăjiturica şi şi-a întors faţa şi a mâncat-o.

În vremea aceea bucuria se înteţise şi odată cu ea şi larma, fiindcă orice lucru adevărat ştie să se facă auzit, şi cu atât mai vârtos bucuria, care are multe glasuri, fiindcă fiecare glas naşte un glas nou, după cum ştie oricine a avut vreodată parte de niţică bucurie.

În vremea aceea Sara şedea, ca de-obicei, la prăvălie. Larma a ajuns la Sara. Şi-a ridicat Sara privirea din cartea de rugăciuni din care citea, fiindcă ori de câte ori era singură în prăvălie nu se despărţeau nici ciorap, nici andrele de mâinile ei, şi nici cartea de rugăciuni nu lipsea de sub ochii ei. Şi rugăciunea din care citea în clipa aceea era o rugăciune pentru ca fiul ei să-şi găsească o pereche, şi Sara se ruga Celui de Sus ca El, în nesfârşita Lui îndurare, să-i aducă fiului ei o pereche.

Şi-acum poţi să te încredinţezi de mila şi mărinimia Lui, fie-I numele binecuvântat. N-a apucat bine să se roage pentru lucrul acela, şi Cel de Sus îi adusese de-acum o pereche fiului ei şi cine trebuia şedea de-acum şi scria actul de căsătorie şi se pregăteau martorii la căsătorie şi se potrivea pe prăjini perdeaua baldachinului, şi se ieşea în întâmpinarea mirelui şi a miresei să fie duşi la baldachin şi nu se iroseau vorbe despre cât de mare are să fie zestrea şi nici despre treburile legate de veşminte şi daruri şi prinosuri şi plocoanele mirelui şi toate cele asemenea, care de felul lor întârzie nunta, ci totul se desfăşura cu bucurie şi cu voie bună şi cu lumină în ochi. Şi doar se spune că nu e act de căsătorie să nu fie în el vreo înşelătorie ca sămânţă de sfadă, numai că aceia care au spus că nu e act de căsătorie şi-aşa mai departe au spus şi că nu e regulă să nu cunoască şi o abatere de la regulă.

Aşadar larma a ajuns la Sara şi a pătruns-o până-n măruntaie. A pus deoparte ciorapul şi andrelele şi cartea de rugăciuni şi a ieşit să întrebe ce-i cu zarva asta. A văzut că toţi îşi lasă prăvăliile şi aleargă, bărbaţi şi femei. S-a oprit şi a întrebat de ce aleargă aşa, şi i-au răspuns: Ah, Sara, ce bucurie, ce bucurie. A înţeles din ce-a auzit că-i bucurie mare la Biczacz, dar ce bucurie anume nu ştia.

Cât de mare e puterea bucuriei, că bucuria intră în inima sărbătoritului fără ca sărbătoritul să ştie, şi el e bucuros şi nici măcar nu ştie de ce. Sara nu ştia despre ce bucurie e vorba şi totuşi era bucuroasă. Bucuria a făcut-o s-o ia din loc şi s-a dus acolo unde alergau cu toţii, adică în curtea havrei celei mari, adică în locul unde se înălţa baldachinul în toată măreţia lui, adică în locul unde stătea Menahem fiul ei să intre sub baldachin şi să se însoare, şi tot omul care era acolo era bucuros, ca şi cum a lui ar fi fost bucuria. Încă nu ajunsese Sara în curtea havrei şi a fost înconjurată din toate

părţile şi oamenii i-au strigat: Să fie într-un ceas bun, Sara, noroc bun, soacră-mare.

Sara s-a încumetat şi a întrebat: Ce fel de soacră-mare sunt eu? A întrebat şi a mai întrebat o dată şi a întrebat de câteva ori. Poate că i-au răspuns, poate că nu i-au răspuns, nu se putea auzi, fiindcă nimic nu se auzea de hărmălaia bucuriei, fiindcă era bucurie mare în ceasul acela, nu se pomenise bucurie ca asta la Biczacz nici măcar înainte de pârjol. Şi de ce amintesc eu pârjolul, fiindcă se obişnuieşte să se spună că înainte de necaz e bucurie, de aceea am spus că nici chiar înainte de pârjol n-a fost o bucurie mare ca asta. Şi trebuie să ştiţi că, deşi a fost bucurie mare, n-a venit după ea nici un necaz, fiindcă nu seamănă bucuria îndeplinirii unei fapte bune cu acele bucurii de care oamenii veseli se bucură numai de dragul bucuriei.

Las la o parte gânduri şi judecăţi care întârzie faptele şi povestesc faptele aşa cum s-au petrecut ele, una după alta, şi cu toate amănuntele care înconjoară faptele. Aşadar în timp ce toţi o înconjoară pe Sara şi-i urează: Noroc bun, Sara, noroc bun, soacră-mare, şi ea întreabă şi iar întreabă: Cum de m-aţi scos soacră-mare? I-au ieşit în faţă două femei bucuroase şi au început să joace în faţa ei tropotind şi aplecându-şi capul şi cu plecăciuni şi temenele aşa cum se obişnuieşte în faţa nevestelor de dregători şi a conteselor, şi totul cu inima plină de bucurie şi cu sufletul plin de dor şi cu dragoste de surori bune şi cu prietenie şi pace şi bunăvoinţă ca să i se arate cinste femeii din neamul lui Israel care a născut un fiu ca acela să înveţe Cartea Sfântă şi ca să se însoare, şi ca să făptuiască fapte bune, un fiu care i-a venit într-ajutor într-o clipă grea unei fecioare din neamul lui Israel şi, după ce un netrebnic îi prefăcuse fetei nunta în jale, el i-a prefăcut jalea în bucurie.

Când au văzut celelalte femei ce fac prietenele lor, s-au oprit şi şi-au pus mâinile în şolduri şi au început şi ele să joace, până a început să joace pământul sub picioarele lor. Voi credeţi că înfloresc lucrurile când spun că juca pământul, dar pământul chiar juca. Voi credeţi că-i venea uşor să joace fiindcă stătea fără case, dar dacă nu erau case erau acolo mormane de dărâmături şi, lucru mare, dar şi ele jucau. Şi femeile care uitaseră înţelepciunea sprintenelii dădeau din mâini şi pocneau din degete şi aduceau jocului tot piperul pe care-l cere jocul. Credeţi voi că Sara se

simţea nefericită că toţi sunt bucuroşi şi ea nu ştie ce le stârneşte tuturor bucuria asta? Câtuşi de puţin, dimpotrivă, Sara era bucuroasă laolaltă cu toţi ceilalţi, asta e puterea bucuriei adevărate, ferice de cel căruia îi e dată, deoarece chiar cineva care nu-i ştie pricina, tot e bucuros. Şi ca să ştii care-i puterea bucuriei, din ziua în care a fost întemeiat oraşul Biczacz nu s-a pomenit o mamă să meargă la nunta fiului în haine de toată ziua, şi doar Sara purta la nunta fiului ei veşmintele pe care le purta în prăvălie şi cu toate astea nu înceta să se bucure, şi bucuria ei nu s-a împuţinat nici chiar atunci când a venit Disha, nevasta lui rabi Moshe Taanit, mama miresei, şi a îmbrăţişat-o şi a sărutat-o şi a numit-o cuscră, şi Disha era îmbrăcată, fireşte, în straie de sabat şi împodobită cu o băsmăluţă de sărbătoare şi cu Brusttuch[344], iar Sara n-avea pe ea decât veşmintele pe care le poartă în prăvălie. Dacă vrei, uite, eu pun faptul ăsta pe seama puterii pe care o are porunca, deoarece acelora care o îndeplinesc porunca le dă atât de multă putere, încât uită toate avuţiile închipuite şi ei sunt bucuroşi de îndeplinirea poruncii, şi dacă vrei, am să-ţi spun, Sara pusese de-acum ochii, cu gând bun, pe fata lui rabi Moshe Taanit, şi dacă peţitorii n-ar fi peţit-o pentru altul, atunci ar fi cerut-o ea pentru fiul ei. Acum dacă acela care pune la cale toate împerecherile şi ale cărui împerecheri sunt toate împerecheri adevărate a împerecheat-o cu Menahem fiul ei – atunci asta e o bucurie mare. Şi asta nu micşorează cu nimic fapta tatălui şi a fiului, ea făptuise cu gândul şi ei au făptuit cu fapta.

12

La ora aceea, rabinul nostru, dascăl şi judecător înţelept, se trezise de-acum din somnul de după-amiază, fiindcă, din pricina oboselii pricinuite de atâta hurducătură pe drumuri de la Kamieniec Podolski la Biczacz, îşi îngăduise să se culce pe canapea îmbrăcat şi să moţăie un pic după prânz înainte să spună rugăciunea de după-amiază.

Şi-a spălat mâinile şi şi-a scos luleaua şi a venit şi s-a oprit la fereastră. Voia de fapt să şadă şi să cerceteze câteva din scrierile care-i sosiseră de prin toate ţările de pe lume, şi din care, sau numai dintr-o parte din ele, s-au alcătuit pe urmă cele două cărţi mari ale lui, *Îndurare pentru Avraham:*

întrebări şi răspunsuri, ediţia întâia şi ediţia a doua, dar inima lui era atrasă de fereastră să vadă ce mai face oraşul Biczacz.

A aruncat o privire şi a văzut răsfrângerea acelei bucurii.[345] A trecut un om. Rabinul a bătut în geam ca omul să se oprească şi l-a chemat. Până să intre acela, a intrat rabi Natanel bătrânul, adică rabi Natanel Glas Dulce, stâlp al rugăciunii, cantor al oraşului Biczacz, care îşi mlădia glasul în rugăciunile neamului lui Israel în faţa celui care locuieşte în mijlocul laudelor lui Israel[346] şi care a avut pe urmă norocul şi cinstea să plece în Eretz Israel, căci de-acolo toate rugăciunile ajung până la Cel care-ascultă rugăciunea oricăruia din neamul lui Israel, fiindcă acesta e neamul lui Dumnezeu. Rabi Natanel venise pentru două lucruri, ca să-i dea bineţe rabinului nostru dascăl şi judecător care tocmai venise de la drum, şi ca să se despartă de el înainte să plece în Ţara Sfântă. Căci rabi Natanel se pregătea să plece în Ţara Sfântă, să-şi umple sufletul cu aerul de-acolo şi să ceară odihnă pentru oasele lui în pământul ei. Rabi Natanel a venit cu o repeziciune nefirească, n-a venit aşa cum vin bătrânii. Atât de mare era iuţeala lui, încât i-a luat-o înainte celui pe care-l chemase de pe stradă rabinul nostru, şi dacă te miri de lucrul ăsta, eu unul nu mă mir, fiindcă oricine are în suflet înţelepciune să meargă în Eretz Israel trebuie să se grăbească în toate privinţele, căci cei care urăsc neamul lui Israel se simt la ananghie, şi diavolul din om e nedezlipit de om, e ca o umbră pe urmele lui, mai cu seamă pe urmele cui stă să îndeplinească o asemenea poruncă precum mersul în Eretz Israel, fiindcă îndeplinirea poruncii de a te statornici în Eretz Israel face cât îndeplinirea tuturor poruncilor din Cartea Sfântă, şi atunci se ivesc oprelişti peste oprelişti, după cum am văzut că s-a-ntâmplat cu oameni mari şi buni care aveau de gând să ajungă în Eretz Israel şi n-au mai ajuns. De ce? Din pricina opreliştilor şi a piedicilor care s-au ivit pe drum. Pe de altă parte, ţara caută şi ea cusur în toate şi nu primeşte pe oricine. Şi atunci când simte într-un om un strop de gând străin sau vreo şovăială oarecare ea numaidecât se închide în ea însăşi în faţa lui şi nu-l lasă pe acela să-i treacă porţile.

Aşadar a venit rabi Natanel Glas Dulce cantorul şi a intrat la rabinul nostru, i-a dat bineţe şi i-a răspuns la bineţe. Rabinul nostru ştia despre el că urmează să se ducă în Eretz Israel, şi chiar dacă i s-ar porunci să nu meargă

el tot trebuie, neapărat, să meargă. De ce? Pentru că în locul lui fusese de-acum primit un cantor nou şi cantorul cel nou îi luase de-acum locul. Aşa că, fie că vrea, fie că nu vrea, are să plece în Eretz Israel. Rabinul nostru i-a făcut semn să şadă, şi-a luat un scaun şi s-a aşezat. A oftat din adâncul inimii ca un cantor care-şi drege glasul înainte de rugăciune şi a spus: Mă bucur să mai văd încă o dată faţa rabinului nostru înainte să pornesc către Eretz Israel. Rabinul nostru i-a spus: Dacă tot vorbim despre Eretz Israel, hai să vorbim puţin despre păsările ţării. A început să-i vorbească despre păsările care înainte nu erau acolo şi acum au venit acolo din împărăţiile Rusia şi Austria, găini greceşti[347] se numesc ele, şi au trei semne de puritate, guşa şi pipota lor e jumulită şi au un deget mai mult şi seamănă cu găinile noastre, numai că sunt deosebit de înalte şi de zdravene şi au picioare lungi. Nu-i aici locul să lungim vorba despre asta, doar că a fost întrebat despre ele rabinul nostru dascăl şi judecător de către rabinii din Tsfat, fiindcă e o mică deosebire între păsările care se mănâncă pe meleagurile noastre şi păsările care se mănâncă în Ţara Sfântă, şi voia să afle părerea cantorului care pleacă în Ţara Sfântă, care a învăţat Talmudul şi care e om cu frica lui Dumnezeu şi e bătrân şi obişnuit ca lucrurile să rămână mereu neschimbate, şi dacă are să lase rabinul nostru ceva nelămurit îndeajuns de bine în scrisoarea lui către Tsfat are să vină rabi Natanel şi are să le spună celor de-acolo ce-a auzit.

Vezi şi tu cât e de mare înţelepciunea înţelepţilor. Cu toate că rabinul nostru voia să vorbească despre datinile ovreieşti, în spusele lui era un tâlc ascuns, adică înainte de căderea Ierusalimului au pribegit păsările din Eretz Israel, şi acum că mântuirea noastră se apropie s-au ivit în Eretz Israel tot felul de păsări noi care nu s-au văzut acolo vreme de cincizeci şi doi de ani înainte de dărâmarea Ierusalimului, şi nici de-atunci încoace.

În timp ce rabinul nostru lămurea mai departe întrebarea privitoare la găinile greceşti gândirea lui cea limpede a fost tulburată de larma bucuriei care pătrundea şi răsuna înăuntru. L-a întrebat pe rabi Natanel: Ce-i cu izbucnirea asta de bucurie? I-a povestit. A stat câteva clipe ca unul care se minunează şi pe urmă a intrat la nevastă-sa, doamna rabin cea dreaptă, doamna Fruma, şi i-a spus: Ai auzit? Nu degeaba ne-a fost dor tot timpul de

Biczacz. Spune şi tu dacă mai e pe lume vreun oraş ca Biczacz şi dacă mai sunt oameni inimoşi ca oamenii din Biczacz.

13

Pe când rabinul nostru stătea cu nevastă-sa a venit Michal Bar, slujitorul havrei celei vechi. Lumea credea că Michal Bar îi era drag rabinului nostru fiindcă-i aducea în fiecare zi zece inşi la rugăciune, dintre cei tăcuţi care nu-i supără pe alţii flecărind. Dacă nu aşa stăteau lucrurile, din ce crezi tu că s-a tras slăbiciunea asta încă din primele zile în care rabinul nostru îşi spunea toate rugăciunile la sinagogă? Adevărul este că Michal Bar îi era drag rabinului nostru pentru că era isteţ, şi pentru că îl cunoscuse pe rabinul nostru cel mare, pe înţeleptul Mlădiţă de frumuseţe, şi însenina sufletul rabinului nostru, dascăl şi judecător, cu poveşti şi cu vorbe din bătrâni pe care le auzise din gura acelui înţelept, care a fost neîntrecut printre cei de-o vârstă cu el prin ştiinţa de-a conduce şi priceperea de-a ţine piept fiecăruia, fie că era rabin, fie că era dintre mai-marii oraşului, fie că era gospodar la casa lui sau pur şi simplu un pisălog care îşi sâcâia rabinul cu înnoiri de gânduri fără nici o noimă.

Michal Bar a început cu ce scrie în Cartea Sfântă: Înălţimea cerurilor, adâncimea pământului şi inima împăraţilor sunt nepătrunse.[348] Cui spun eu versetul ăsta? Rabinului nostru, să-i dea Dumnezeu sănătate. Poate că-l încearcă pe rabinul nostru dorinţa să vină la nunta fiului lui Avraham David, neguţătorul de piei, ca să facă cinste cuiva care ştie să facă un bine seamănului lui. Fiindcă eu am venit să-l însoţesc şi să-l apăr de gloata care se înghesuie să dea bună ziua rabinului ei. Rabinul nostru i-a răspuns cu o vorbă înţeleaptă pe limba de care se slujeşte cineva care cunoaşte lumea şi a spus: Înălţimea cerurilor, adâncimea pământului şi o inimă înţeleaptă sunt nepătrunse. Ce-i drept, nu mă gândisem să mă duc acolo din pricina gândurilor care mă tot frământă şi mai ales din pricina oboselii trupului, din pricina hurducăturilor pe drumuri şi a greutăţilor drumului, acum c-ai venit fiindcă aşa ţi-a dat ghes înţelepciunea ta, nu mă mai uit că mă simt obosit şi, iaca, vin cu tine. Merită asta aceşti oameni binecuvântaţi care ştiu să facă un bine seamănului lor, merită să ne bucurăm de bucuria lor.

Michal Bar a poruncit numaidecât să-i fie aduse rabinului o haină şi o tocă de sărbătoare. Rabinul a îmbrăcat veşmintele de sărbătoare şi şi-a pus pe cap toca de sărbătoare. Michal Bar a luat bastonul rabinului şi i l-a pus rabinului în mână. Acela era bastonul pe care rabinul nostru l-a primit de la bunicul lui, rabi Iacov din Lissa[349]. Am multe de povestit despre bastonul rabinului nostru, dar fiindcă rabinul nostru n-a zăbovit ca să povestească lucruri care nu ţin de datini, nici eu nu zăbovesc asupra unor asemenea lucruri.

Şi-a luat rabinul nostru bastonul în mână şi s-a dus la nunta lui Menahem, fiul lui Avraham David, fiul lui rabi Iosef Sârguinciosul, flăcăul care se însura cu fiica lui rabi Moshe Taanit, fiul fiicei Rahelei Lea celei drepte. Se cuvine să se spună despre ea că răsplata unei fapte bune e o faptă bună, adică săvârşirea unei fapte bune se răsplăteşte printr-o altă faptă bună, care parcă izvorăşte din cea dintâi. Toată viaţa ei femeia aceea dreaptă a avut grijă să mărite fete şi n-a lăsat în Biczacz nici o fată de măritat săracă pe care n-a măritat-o, de aceea a binemeritat ca acel sărăntoc, fiul fiicei ei, să dobândească pentru fiica lui un mire care să nu se uite că e săracă şi s-o ia aşa cum e, fără zestre şi fără tocmeală pe veşminte. Şi ce mire, un ginere cu care orice bogătaş, oricât de bogat, s-ar lăuda.

A ieşit aşadar rabinul nostru din casă şi s-a dus acolo unde clocotea bucuria. De-a dreapta lui cantorul bătrân rabi Natanel Glas Dulce, cantor al obştii noastre, şi de-a stânga Michal Bar, slujitorul havrei celei vechi, cel mai isteţ dintre slujitorii de sinagogă. Şi erau fără număr bătrânii şi tinerii care s-au apropiat de rabinul nostru pe drum, fiindcă toţi erau cuprinşi de dorinţa de a-i ieşi în întâmpinare rabinului nostru care se întorsese din împărăţia rusească. Şi atunci, de ce l-am pomenit pe cantorul bătrân, că doar tot oraşul Bicazcz era acolo, dacă nu ca să te înştiinţez că el a cântat Cine e mai puternic decât toţi, cine e binecuvântat între toţi, cântecul care se obişnuieşte să se cânte la nunţi[350]. Şi ăsta a fost cel din urmă cântec pe care l-a cântat la Biczacz rabi Natanel Glas Dulce cantorul înainte să plece în Ţara Sfântă. Facă-se voia Domnului să ne bucurăm cu toţii de bucuria de a fi în Eretz Israel cât de curând, amen.

Acolo unde găseşti măreţia rabinului nostru, acolo găseşti şi modestia oraşului Biczacz, fiindcă nimeni la Biczacz n-a spus: Rabinul nostru trebuia

să se întoarcă la Biczacz din pricina dorului pe care-l simţea de Biczacz, ci toţi au spus că din pricina rânduielilor care domnesc acolo în împărăţia Rusiei s-a întors. Şi atunci când au vrut să-i arate rabinului nostru cinstea cuvenită în rânduielile de nuntă, el a spus: Oare nu rabi Iakli ţine aici rânduiala nunţii? Numai că rabi Iakli se întorsese acasă, deoarece îl dureau picioarele, fiindcă stătuse în picioare câteva ceasuri din pricina sfezii pe care o stârnise acel netrebnic şi trebuise să se pună în pat fără încălţări, ceea ce n-ar fi făcut în zile de lucru, fiindcă, dacă voia să se odihnească ziua, se întindea pe o sofa cu încălţările în picioare şi stătea câteva clipe culcat.

Fiindcă aşa s-a întâmplat, ca rabinul nostru, dascăl în ale Cărţii Sfinte şi judecător, să ţină rânduiala la nunta lui Menahem, Menahem a avut norocul să-l vadă pe rabinul nostru de-aproape, ceea ce-şi dorea fierbinte şi visa cu înflăcărare, fiindcă atunci când plecase rabinul nostru la Kamieniec Menahem era încă mic, iar de când se întorsese de acolo rabinul nostru nu se arătase pe-afară. Şi când mireasa era sub baldachin cu faţa acoperită, după cum se obişnuieşte ca faţa miresei să fie acoperită, Meir Iona i-a dezvelit un pic faţa, la cererea rabinului nostru. Şi iarăşi a văzut lumea faţa miresei, mireasă cum era, frumoasă şi cuviincioasă, neprihănită la chip şi la trup.

Am să mă întorc de la lucrurile care s-au întâmplat mai târziu la lucrurile care s-au întâmplat mai devreme. N-a început nunta până nu s-a adunat acolo tot oraşul, tot o însufleţire şi o bucurie, fiindcă bucuria celor buni îi bucură pe cei buni, şi cine mai poate fi socotit om bun dacă nu oamenii din Biczacz, şi ce faptă e mai bună decât a cui îşi ia nevastă în faţa lui Dumnezeu. Iar cui îşi ia nevastă în faţa lui Dumnezeu i se nasc fii care cinstesc Cartea Sfântă. Astfel că toţi fiii lui, ei şi fiii fiilor lui Menahem, fiul lui Avraham David, toţi au cinstit Cartea Sfântă, toţi au îndeplinit poruncile Cărţii Sfinte, iar unii dintre ei au fost vestiţi printre cei mai de seamă cunoscători ai datinilor, până ce-a venit duşmanul şi i-a nimicit pe toţi.

Bunătăţile Domnului nu s-au sfârşit, îndurările Lui nu sunt la capăt[351], fiindcă fiecare faptă bună dă roade şi dă rod din roade. Şi dacă Dumnezeu are să-mi dea zile şi are să-mi dea puteri şi tihnă în suflet, atunci am să povestesc câteva fapte bune, din cele pe care cei mai buni dintre copiii lui

Israel le-au săvârşit pe vremea când Cel de Sus era binevoitor faţă de neamul lui Israel şi neamul lui Israel îi era drag Celui de Sus.

Note

290. Rabi Shlomo Bar Itzhak (cca 1040–1105) – învăţat francez socotit cel mai însemnat dintre comentatorii Vechiului Testament şi ai Talmudului, şi primul despre care se ştie că a făcut acest lucru în scris, în mod cuprinzător şi sistematic. Cunoscut sub acronimul Rashi.

291. *Metsudot* (*Cetăţi*) este o lucrare cu comentarii la cele mai multe dintre cărţile Vechiului Testament; a fost scrisă de rabi David Altschuler (1687–1769) şi completată de fiul acestuia, rabi Iehiel.

292. Un fel anume de pogrom împotriva evreilor, organizat de tineri creştini, mai ales elevi ai numeroaselor şcoli iezuite care au existat în Polonia secolelor XVII– XVIII. Aceştia atacau evrei singuri întâlniţi pe stradă, dar se şi organizau în bande, invadând şi jefuind cartierele evreieşti. Asemenea tulburări, terminate adesea cu vărsare de sânge, aveau loc frecvent în oraşe precum Brest-Litovsk, Cracovia, Poznań şi Vilnius.

293. Buczacz s-a aflat sub autoritatea reprezentanţilor Lvovului până în 1664, an în care comunităţile evreieşti din mai multe oraşe din regiune s-au răzvrătit împotriva acestei stări de fapt, cerând să îşi poată trimite reprezentanţi în comitetul de conducere al districtului. David Prager a fost reprezentantul oraşului Buczacz.

294. „Iată că v-am dat orice iarbă care face sămânţă şi care este pe faţa întregului pământ, şi orice pom, care are în el rod cu sămânţă: aceasta să fie hrana voastră.“ (Geneza 1:29)

295. Referire la unul dintre cele douăzeci şi patru de daruri – menţionate în Vechiul Testament – care se cuvin făcute preoţilor, ca prinos adus lui Dumnezeu: „Şi când va ieşi cumpărătorul din el la anul de veselie, ogorul acela să fie închinat Domnului, ca ogor hărăzit Lui; să fie moşia preotului.“ (Levitic 27:21)

296. V. nota 1, p. 287.

297. Sidur (în ebraică, în orig.) – cartea în care sunt adunate rugăciunile care se spun în zilele de lucru şi în cele de sabat, şi cele mai importante dintre rugăciunile pentru zilele de sărbătoare. Sidurul îl însoţeşte pe evreul credincios de la circumcizie şi până la înmormântare şi e considerată „cartea vieţii iudaismului“.

298. Tratatele sunt părţile alcătuitoare ale Talmudului şi ale cărţii Mishna. Fiecare tratat e dedicat câte unei mari teme.

299. Răscumpărarea prizonierilor de război e o poruncă biblică.

300. În rugăciunea de implorare, credincioşii cer Domnului iertarea păcatelor lor şi îndurare pentru ei înşişi şi pentru tot neamul lui Israel, recunoscând astfel că nu sunt fără de prihană.

301. „Până la o sută şi douăzeci de ani“ reprezintă o urare tradiţională în ebraică, o urare de viaţă lungă, ca viaţa lui Moise, care a murit la această vârstă.

302. Isaia 64:4.

303. Sărbătoarea primelor roade (Shavuot), numită în Cartea Sfântă Sărbătoarea recoltei sau Ziua trufandalelor, este în iudaism sărbătoarea primăverii.

304. Legea iudaică reglementează – pentru zilele de sabat şi de sărbătoare – cât de mult se poate îndepărta un individ de oraşul în care se află. Suprafaţa astfel limitată se numeşte *techum* şi le

interzice credincioşilor să parcurgă pe jos mai mult de 2000 de coţi (aproximativ un kilometru) de la periferia oraşului în exteriorul acestuia.

305. Trimitere la Mishna, Posturi, 4:8: „N-au fost zile mai bune pentru neamul lui Israel decât cincisprezece ale lunii *av* şi Yom Kippur, zilele în care locuitorii Ierusalimului ies în veşminte albe, împrumutate, ca să nu-i facă de ruşine pe cei care n-au – toate proaspăt spălate –, iar fetele din Ierusalim ies şi dansează în vii. Şi ce spuneau: «Ridică-ţi ochii, băiete, şi uită-te bine ce alegi; nu te uita la ce e plăcut ochiului, uită-te la neamul fetei.»“

306. Talmudul e structurat în jurul celor şase ordine din Mishna. De altfel, mai e cunoscut şi sub numele de *Shas* – abreviere de la *shisha sedarim* („cele şase ordine“).

307. Prima dintre cele şase subdiviziuni ale Mishnei.

308. Ultima subdiviziune a Mishnei.

309. Rabi Haim ben Moshe Ibn Attar (1696–1743) – comentator al Cărţii Sfinte, interpret al Talmudului, specialist în Cabala, autoritate în probleme de jurisdicţie iudaică. Supranumit şi Or ha-Haim („Lumina vieţii“), după titlul unui comentariu al său asupra Pentateuhului.

310. Rabi Ezechiel ben Iehuda Landau (1713–1793) – rabinul oraşului Praga şi una dintre marile autorităţi ale secolul al XVIII-lea în probleme de jurisdicţie iudaică. Numit şi „Cunoscut de către seminţia lui Iuda“, după titlul cărţii sale (*Noda Biyhudah* – în ebraică, în original) scrise în 1776.

311. „Pentru unirea într-un tot întreg“ este o rugăciune scurtă pe care unii credincioşi obişnuiesc s-o spună înainte de a îndeplini porunci rituale, exprimându-şi astfel dorinţa sinceră de-a le îndeplini. A fost preluată de la înţelepţii Cabalei şi a suscitat numeroase polemici printre oponenţii hasidismului.

312. Psalmi 119:3.

313. Probabil o referire la Shneur Zalman din Liadi (1745–1812) – rabin şi dascăl, autorul unei culegeri de ziceri, intitulată *Tanya*. Este întemeietorul mişcării hasidice Chabad, al cărei nume reprezintă acronimul devizei *Chochmah, Binah, Daat* – Înţelepciune, Înţelegere, Cunoaştere.

314. E vorba, probabil, despre rabi Meshulam ben Shimshon Igra. (V. nota 3, p. 124)

315. Rabi Tsvi Hirsch Kalischer (1795–1874) – personalitate importantă, de origine germană, adept al protosionismului.

316. Rabi Iacov Meshulam Ornstein (1774/1775–1839) – dătător de lege şi unul dintre cei mai mari rabini din Galiţia. A condus la Lvov şcoala pentru studierea Cărţii Sfinte şi a Talmudului. E supranumit „Mântuirea lui Iacov“, după titlul uneia dintre lucrările sale.

317. Referire la incendiul care, în 1865, a mistuit o suprafaţă însemnată a oraşului Buczacz.

318. Formulă retorică fixă adresată cuiva care a murit, atunci când e pomenit un lucru pe care răposatul nu a mai apucat să-l vadă. Îşi are originea în Mishna, capitolul Femei, 5:5: „A spus rabi Iehoshua: Cine va curăţa ţărâna de pe ochii tăi, Raban Iohanan ben Zakai?“

319. În iudaism, nerecunoaşterea Cărţii Sfinte e denumirea refuzului nemotivat de a studia Tanahul, ceea ce contrazice porunca privitoare la respectiva îndeletnicire: „Cartea aceasta a legii să nu se depărteze de gura ta; cugetă asupra ei zi şi noapte, căutând să faci tot ce este scris în ea; căci atunci vei izbândi în toate lucrările tale, şi atunci vei lucra cu înţelepciune.“ (Iosua 1:8)

320. Referire la rabi Avraham ben Tsvi Teomim. (V. nota 3, p. 260.)

321. Zboriv – oraş situat la 85 de kilometri sud-est de Lvov. La fel ca Buczacz, este traversat de râul Stripa.

322. Rabi Efraim Zalman Margaliot (1760/1762–1828) – rabin la Brody, genealogist, dătător de legi şi scriitor, printre marii înţelepţi ai generaţiei lui.

323. Isaia 33:7. În versetul acesta, cuvântul „viteji“ este folosit pentru a desemna heruvimii, iar „soli“ pentru îngeri în general.

324. Ţefania 3:9.

325. În sinagogi, femeile se roagă într-un spaţiu diferit de cel destinat bărbaţilor, situat fie la acelaşi nivel al clădirii, însă despărţit printr-un paravan sau o perdea, fie la etaj (într-un balcon).

326. O altă denumire a şcolilor de studiat Cartea Sfântă, pe lângă denumirea, mai răspândită, de *yeshiva*. Cuvântul *kloiz* provine din idiş şi era folosit în Europa Răsăriteană.

327. „Dumnezeule, când ai ieşit Tu în fruntea poporului, şi când mergeai în pustie, s-a cutremurat pământul, s-au topit cerurile, dinaintea lui Dumnezeu, s-a zguduit Sinai dinaintea lui Dumnezeu, Dumnezeul lui Israel. Ai dat o ploaie binefăcătoare, Dumnezeule, şi ai întărit moştenirea Ta, sleită de puteri.“ (Psalmi 68:7–9)

328. Psalmi 68:6.

329. Tablele legii aduse de Moise în a şaptea zi a Paştelui evreiesc. (V. Exod 32:15–19)

330. Tablele legii aduse de Moise în aşa-numita a opta zi a Sărbătorii Colibelor, care este de fapt a doua zi după încheierea sărbătorii. (V. Exod 34:29.)

331. Exod 32:19.

332. Geneza 18:27.

333. Trimitere la Psalmi 137:7: „Adu-Ţi aminte, Doamne, de copiii Edomului, care, în ziua nenorocirii Ierusalimului, ziceau: «Radeţi-l, radeţi-l din temelii!»“

334. Motivul vieţii ca pradă de război apare în Ieremia 39:18 şi 45:5.

335. La nunţile evreieşti există aşa-numitul obicei al cumpărării miresei. Conform acestuia, înainte de semnarea actului de căsătorie, mirele primeşte de la rabin sau de la un alt martor o batistă, pe care o arată celor de faţă şi după-aceea o înapoiază. În continuare, batista trece la mireasă, procedura repetându-se apoi cu părinţii mirilor şi cu garanţii contractului de căsătorie. Toţi aceştia se angajează prin respectivul gest simbolic să respecte obligaţiile care decurg pentru ei din căsătoria care se încheie.

336. Neemia 4:4.

337. Oraş din raionul Buczacz, în Ucraina de astăzi.

338. *Tamuz* este a zecea lună a calendarului ebraic; pe 17 ale lunii începe perioada de post şi de doliu după templele distruse, culminând cu Tisha Beav. Cele trei sâmbete de doliu din această perioadă, zilele la care face referire Agnon, sunt indicate în textul original cu denumirea lor în aramaică.

339. Cele şapte ale mângâierii (în original denumirea lor e dată în aramaică) sunt cele şapte săptămâni cuprinse între Tisha Beav şi Anul Nou. În această perioadă se citeşte săptămânal câte un capitol din Cartea lui Isaia, fiecare ales anume pentru a aduce alinare credincioşilor.

340. Potrivit datinii, în ziua nunţii mirele şi mireasa trebuie să postească până după ceremonie. Cincisprezece ale lunii *av* fiind zi de sărbătoare, mirii sunt scutiţi de obligaţia postului.

341. În capitolul „Credinţele străinilor“ din Talmud este menţionată ideea că omul îşi poate dobândi veşnicia într-un singur ceas, întrucât uneori o singură faptă bună îi ajunge unui om ca să-şi asigure nemurirea.

342. Referire la Yoma, subdiviziune a Talmudului care tratează comportarea impusă credincioşilor de Yom Kippur, ziua cea mare a anului iudaic.

343. Moshe ben Israel Isserlis comentează în lucrarea sa *Faţa de masă* (*ha-Mapa* – în ebraică, în original) codul de jurisprudenţă iudaică al lui Yosef Karo, *Masa pusă*.

344. Şal mare petrecut peste piept (în idiş, în original).

345. Răsfrângerea e o noţiune talmudică exprimând transmiterea pe cale supranaturală a informaţiei de la Dumnezeu către oameni.

346. Psalmi 22:3.

347. În original, un amestec de rusă cu idiş.

348. Proverbe 25:3.

349. Rabi Iacov ben Iacov Moshe Lorberbaum (1760/1770–1832) – rabin ortodox, judecător, şi rabin al oraşului Lissa (astăzi, Leszno) din Polonia. Supranumit Înţeleptul din Lissa, e cunoscut pentru lucrarea sa *Căile judecăţii* (*Netivot haMishpat*), un comentariu asupra unei părţi din scrierea *Patru rânduri* a lui rabi Iacov ben Asher şi asupra părţii corespunzătoare din *Masa pusă* a lui Yosef Karo.

350. În datina aşkenază *Cântecul de nuntă* se intonează în timp ce mirele şi mireasa sunt conduşi la baldachin, iar mireasa, odată ajunsă acolo, se roteşte pe melodia acestuia în jurul mirelui.

351. Plângerile lui Ieremia 3:22.